ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

מנורת המאור

נר ו' – ז'

בלשון הקודש ואידיש

100

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשמ"ו לפ"ק

הנר הששי

בדרכי שלום ומתחלק לשני כללים :

הכלל הראשון בדרך ארץ · הכלל השני בדברי שלום ואהבה :

שיג הקדמה לנר ששי

כשהשכל הנאות נאצל על מי שהוא בעל מדות טובות ושלם בדרך ארץ ורודף אחר אהבה ושלום עם בני אדם *השכל שהוא קנוי ממנו אין לו מניעות כדי שלא יגיע ויחזור אל המקום אשר נחצב משם *שהוא השכל הפועל אבל כשהאדם הרגיל עצמו במדות לא טובות ואינו משיג דברים הנקראים דרך ארץ או אינו רוצה להתעסק בהם *אפי' כפי מזונו השיג כמו שבלות והיה עמלו בתורה מונעות לו מדותיו מלהיות שלם וגם אינו יכול לעמוד בבריאות נפשו לעבודת האל יתברך ועל זה אמרו בפ"ג ממס' אבות אם אין דרך ארץ אין תורה ר"ל שאינו יכול להיות שלם בתורה ובמצות המעשיות אשר הם לישוב בני האדם ושלותם והוא דומה למי שזורע זרעונין טובים *בשדה של זיבורית שהצומח ממנו אינו טוב · נמצא שידיעת דרך ארץ ויושר המדות מדריך לאדם להיות שלם בתורתו · ועל זה אמרו במסכת ברכות פרק הרואה דף ס"ג דרש בר קפרא איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה הוי אומר זה דרך ארץ שנאמר (משלי ג) *בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך · וגרסינן בפרק אין עומדין דף ל"ב ת"ר ד' דברים צריכין *חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ וכו' כדאיתא לעיל · וגרסינן בפרק היה קורא דף י' *מרגלא בפומיה דרבי מאיר גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת דרכי ולשקוד על דלתותי יום יום · נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהא יראתי · שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל שעה · מרגלא בפומיהון דרבנן ביבנה *אני בריה וחברי בריה *אני מלאכתי בעיר וחברי מלאכתו בשדה · הוא משכים למלאכתו ואני משכים למלאכתי · כשם שהוא אינו *מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו · *שמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים · מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם *ערום ביראה ובענוה *ובמענה רך ומשיב חמה ומדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם עובד כוכבים ומזלות בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה · אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום ואפילו עובד כוכבים ומזלות בשוק · וגרסינן במדבר סיני מעשה ברבי ינאי שהלך בדרך בא אדם אחד שהיה *משופע ביותר אמר ליה רבי איתקבלת גבן אמר ליה מאי דהני לך הכניסו לתוך

כשהשכל הנאות הוא השכל שבאדם כמו לבהמה לדעת לקרב מה שטוב לו ולהרחיק מה שרע לו לקיום גופו רק על האדם הוא בכל זה יותר מפני שצריך לו דברים רבים להשכיל להנאתו ולתועלת גופו יותר מבהמה ויש שאין משכילין רק כל מה שהוא להנאתם ולטובתם וכם כבהמות נדמו אבל מי שהשכל משכלו משפיע לעשות דברים שהם טובים לו וגם לאחרים ומשכיל כן בשכלו שבו שמוב שיהיה בעל מדות טובות וכו' : השכל שהוא קנוי ממנו ר"ל השכל הזה הטוב כמו שאמרנו שקנוי מכח השכל העליוני הנאות שבו הוא קנוי לו השכל הטוב הזה להיות בעל מדות טובות לזה אין לו מניעה שיחזור שכלו למעלה להתדבק שכלו הטוב כנשמתו שיקבל שכר טוב ויחזור נשמתו למקום קדושה למעלה שבאה משם: שהוא השכל הפועל שעושה המעשה הטוב מה שחשב בשכלו לפעול ואז יקבל שכרו שהוציא מחשבתו אל הפועל : אפילו כפי טבעו שבו שאינו משיג בשכלו רק מה שהיא להנאת גופו השיג כמו שבלות אפילו כשהשיג בשכלו ולמוד תורה מ"מ כיון שטבעו רע ואינו רוצה להשכיל רק לעשות מה שהנאתו מונעת לו מדותיו וטבעו מהיות שלם שיעשה ויקיים מה שלמד מאחר שבטבעו אם כי גומל חסד לאדם ואף לעצמו אין נוהג בדרך ארץ שאוכל ושותה יותר ממה שצריך לו וכן בכל הדברים אף שהוא רע לו אין משכיל עליו בשכלו שהיא כנגד הטובה לאדם לעשות כן : בשדה זיבורית שהשדה רע כך מי שלמד תורה ואין לו דרך ארץ לא יצמח ממנו ע"כ : בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה דעהו הן לב אם לדבר מצוה היא כגון אליהו בהר הכרמל עבור עליה ואומר בכל דרכיך שיהיו בדרך ארץ ואז ייסר ה' ארחותיך: חזוק שצריך לחזק ולהתאמץ בם לקיימם: מרגלא בפומיה דבר זה היה רגיל בפיו : אני בריה אני העוסק בתורה בריה אני וכן חברי עם הארץ בריה הוא : אני מלאכתי בעיר כלומר

נות מלאכתי ממלאכתו : מתגדר מתגדל לתפוס אומנותי : שמא תאמר הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להבנות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר ביותר יש לו שכר לממעיט כמו למרבה ובלבד שיכוין לבו לשמים ואלא קרבנות הוא נאמר בסוף מנחות : ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו : ובמענה רך שיהיו דבוריו בנחת ומשיב חמה שלא יהא בעל כעס וקנה : משופע ביותר מלוין ואלו בבגדיו כתלמיד חכם והיה רבי ינאי סובר שהוא תלמיד חכם ואמר ליה משנה רבי פירוש משנית לא

שיג כשהשכל הנאות ווען דר שיינר שכל איז גיגעבן צו איינם וואס האט גוטע מדות אין זיך און איז גאנץ אין דרך ארץ און ער יאגט נאך ליבשאפט און שלום מיט לייטן צוא האבן אזו איז בייא זיין פֿרשטאנדין שכל ניט דא קיין אפ האלטונג דאס ער זאל ניט קענען דער גרייכן זיך אום צוא קערן צוא דעם הויכן ארט אין הימל וואס ער איז פון דארטן קומן און דאס איז דורך זיינע גוטע מעשים וואס ער האט גיטאן מיט זיין פֿאר שטאנדיגע נשמה · אבער ווען דר מענטש גוואוינט זיך אין מדות וואס זיינן ניט גוט און ער דער גרייכט ניט די זאכן וואס ווערן גרופן דרך ארץ אדר ער וויל אין זיי ניט עוסק זיין אפילו ווען ער האט דורך זיין נאטור דר גרייכט דעם פֿאר שטאנד צו לערנן תורה ווייל ער האט ניט אין זיך די מדה פון דרך ארץ האלט דס אים אפ פון צו זיין איין גאנצר מענטש און ער קען אויך ניט בשטיין אין דעם גזונדקייט פון זיין גוף צו דינן גאט און דרייף האבן די חכמים גיזאגט אין פרקי אבות ווען דער מענטש האט קיין דרך ארץ ניט האט ער קיין תורה ניט דס איז גמיינט דאס דר מענטש קען ניט גאנץ זיין אין תורה און מצות וואס ווערן גטאן צווישן איין מענטשן און דעם אנדרן און דאס ער זאל בשלום לעבן מיט לייט ווען ער האט ניט אין זיך דיא מדה פון דרך ארץ און ער איז גלייך צו איינם וואס זייעט גוטע זוימן אין איין שלעכטע פעלד איז די זאך וואס וואקסט ניט גוט אזו אויך ווען ער ווייסניט קיין דרך ארץ אדער ער וויל עס ניט טאן וועט ער קיין גוטע מעשים ניט טאן : נמצא ווערט גפונן דאס דס ווישן שאפט פון דרך ארץ און דיא רעכט פארטיגע מדות פירן דעם מענטשן דאס ער זאל זיין גאנץ אין דר תורה · און דרויף האבן דיא חכמים גזאגט אין מסכת ברכות · בר קפרא האט גדרשת וועלכס איז איין קליינע פרשה וואס אלע זאכן פון דר תורה הייננט דרינען דאס איז דרך ארץ וויא אין פסוק שטייט אין אלע דיינע וועגן זאלסטו גאט קענן און ער וועט גלייך מאכן דיינע וועגן · אויך האבן מיר אויבן גשריבן דאס צו פיר זאכן מוז זיך דר מענטש שטארקן צוא טאן זייא און איינס פון זייא איז דרך ארץ : וגרסינן אויך לערנען מיר אין פרק היה קורא עס איז גוואונטליך גוועזן אין דעם מויל פון רבי מאיר צוא זאגן לערן תורה מיט דיין גאנצן הארצן און מיט דיין גאנצן לייב צו ווישן מיינע וועגן און צו קלאפן איף מיינע טירן אלע טאג היט מיין תורה אין דיין הארצן און קעגן דיינע אויגן זאל זיין מיין פארכט היט דיין מויל פון אלע זינד און רייניג און היילג דיך פון אלע שולד און עבירות אזו וועל איך גאט מיט דיר זיין אלע צייט:מרגלא בפומיהון דרבנן עס איז גוואונטליך גיוועזן אין דעם מויל פון די רבנים וואס אין יבנה צו זאגן איך מענטש וואס לערן תורה בין איין בשעפעניש פון גאט און מיין חבר וואס לערנט קיין תורה ניט איז אויך נאיין בשעפעניש פון גאט איך האב מיין ארבעט אין שטאט צוא לערנן תורה און ער האט זיין ארבעט אין פעלד צו אקערן און צו זייען ער שטייט אויף גאנץ פריא צו זיין ארבעט און איך שטייא אויף גאנץ פריא צו מיין ארבעט · אזו וואול וויא ער בשעפטיגט זיך ניט מיט מיין ארבעט אזו אויך בשעפטיג איך מיך ניט מיט זיין ארבעט·ווערסטו וועלן זאגן ער האט רעכט וואס ער בשעפטיגט זיך ניט מיט מיין ארבעט צו לערנען תורה דען ער האט ניט אזו איין גרויסן פאר שטאנד און איך קען פיל לערנן און ער וועט נאר קענן ווייניג לערנן דאס איז ניט אזו דען ווען ער זאל לערנען וואס ער קען אפילו ווייניג וואלט ער דאך פיל שכר גהאט דרויף דען בייא גאט איז גלייך פיל ציא ווייניג נאר זיין הארץ זאל זיין ערינסט צו גאט : מרגלא בפומיה דאביי עס איז גוואונטליך גיוועזן אין דעם מויל פון אביי צוא זאגן אייביג זאל דר מענטש קלוג זיין אין גאטס פארכט און פרומקייט און זאל ענטפערן מיט ווייכע רייד און זאל זיין צארן אויף האלטן און זאל פריילך ריידן מיט זיינע ברידר און זיינע קרובים און צוא איטליכן מענטשן אפילו צו איין עובד כוכבים ומזלות וואס גייט . אויף דער גאס כדי ער זאל זיין גיליבט אין הימעל און גלושטיג בייא לייטן · מען האט גזאגט אויף רבי יוחנן בן זכאי דאס קיין מאל האט אים קיינר ניט גגעבן פריער שלום אפילו איין עובד כוכבים דען ער האט איטליכן שלום גיגעבן וויא באלד ער האט אים גזעהען : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מדרש במדבר עס איז גוועזן איין מעשה מיט רבי ינאי דאס ער איז גגאנגען אין וועג האט אים בגעגנט איין זייער רייכר מענטש האט רבי ינאי גזאגט איך וויל דער האר זאל בייא

תיר

הקדמה לנר ששי

ביתו בדקו במקרא ולא מצאו במשנה ולא מצאו באגדה ולא מצאו · אמר ליה יסב בריך אמר ליה יברך ינאי בביתו · אמר ליה תימא מה דאמינא לך אמר ליה כן · אמר ליה אכל כלבא פיתיה דינאי · קם תפסיה · אמר ליה ירותתי גבך ואת מונע לי · אמר ליה חד זמן הוינא עבר על בי מדרשא ושמעי ינקיא אמרין תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב קהלת ינאי אין כתיב כאן אלא יעקב אמר ליה למה זכית דתיכול על פתורי אמר ליה מימי לא שמעית מילא בישא והחזרתיה למאריה ולא שמעית תרין דמתקשין דין לדין ולא יהבית שלמא ביניהון אמר ליה כל הדא דרך ארץ גביך וקריתך כלבא קרי עליה (תהלים נ) *ושם דרך אראנו בישע אלהים דא"ר שמואל בר נחמני כ"ו דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד (בראשית ג) לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ החיים זו תורה · וגרסינן במס' מכות בפ' אלו הן הגולין אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב נחמן מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו· מן התורה דכתיב (במדבר כב) לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם· מן הנביאים דכתיב (ישעיה מח) אני ה' מלמדך להועיל מדריכך *בדרך תלך · מן הכתובים דכתיב (משלי ג) *אם ללצים הוא יליץ וגו' · וגרסינן במסכת שקלים דף ה' חייב אדם לצאת ידי הבריות כמו שהוא חייב לצאת ידי שמים · מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים · מן התורה דכתיב (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל · מן הנביאים דכתיב (יהושע כב) אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע · מן הכתובים דכתיב (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם · למדנו שברשות האדם דרכו ושחפץ הקב"ה באדם שיהיה נקי לעיני בני אדם ועל כן אמרו כי במה שמדברים על האדם אחר מותו ניכר אם הוא בן העולם הבא וסמכוהו על פסוק (ישעיה ל) ואזניך תשמענה דבר מאחריך · כדגרסינן במסכת שבת בפרק שואל אדם דף קנ"ג בעא מיניה רבי אלעזר מרב איזהו בן העולם הבא אמר ליה ואזניך תשמענה דבר *מאחריך וכו' · כדאיתא לעיל בהלק הלויה למתים · וגרסינן בסוף פרק המוצ"א יין דף פ"ב אמר ליה רב הונא לרבא בריה מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא, דמחדדן שמעתתיה אמר ליה משום דאמר מילי דעלמא ולא תורה · אמר ליה הוא עסיק *בחיי דברייתא ואת אמרת מילי דעלמא כ"ש זיל לותיה · על כן כל הרוצה להיות שלם במדותיו ובריא לעבודת בוראו ומרוצה לעם ונקי מהשם יתברך ומישראל ילמוד בדברי דרך ארץ ויאהב לכל אדם ויותר לחבריו ויהא חביב לו דברי חבריו כדברי עצמו שזהו שורש לרוב המוסרים הכתובים בתורה מהמצות המעשיות לאדם עם חברו שהן נכללות בפסוק ואהבת לרעך כמוך ודרשו בו *דעלך סני לחברך לא תעביד וזהו

עלינו ותהיה מקובל לאכול אצלנו והשיב לו אותו האיש מה דבעי לך כמו שאתה רוצה כלומר מרוצה אני לברך אתך ולאכול עמך כמו שאמרת: סב בריך קח הכוס וברך ברכת המזון אמר האורח יברך ינאי בביתו ברך אתה שאתה בעל הבית אמר לו רבי ינאי אמור מה שאני אומר לך אמר האורח כן אמור ואני משיב אחריך אמר רבי ינאי אמור אכל כלבא פיתיה דינאי פירוש הכלב אכל פת של ינאי · קם האורח ותפסו בחוקה ואמר לו ירושתי גבך ואת מונע לי האורח אמר לר' ינאי ירושתי יש לי אצלך ואתה מונע אות' ממני ור"ל התורה היא ירושה כל ישראל בשוה ואתה יודע אותה וחלקי גבך ואתה מונעה ממני חלקי לקרות אותי כלב כאלו אין לי חלק בה אמר ליה ר' ינאי בודאי יש לך דבר טוב שזכית לאכול על שלחני ומה זכות יש בעצמך שאין אתה ראוי לאכול על שלחני אמר האורח מימי לא שמעתי דבר רע שהיה אחד מדבר על חבירו והזרתי למאריה כלומר להגידו ולהלבינו לאותו שנאמר עליו או רוצה לומר לא שמעתי אדם שאמר עלי דבר רע והזרתי לעורר עמו על זה מפני שהייתי מוחל על עלבוני ולא שמעתי שנים מריבין זה עם זה שלא עשיתי שלום ביניהם: ושם דרך על שים לו דרך ארץ הוכה לראות בישע אלהים: בדרך זו תלך בדרך אשר תבחר לילך: אם ללצים כל אדם להתחבר הוא ילין אין מעכבין בידו: מאחריך מה שאומרים המלוים אחר מיתתך כשמתות השמע כשיאמרו זו הדרך שהלך בה זה לכו בה מובטח לו שהוא בן עוה"ב: בחיי דברייתא שלמד אותם דרך ארץ ולהרחיק מדבר שהוא סכנה לאדם: דעלך סני מה שהוא שנאוי לך אם אדם עושה הדבר כזה לך גם אתה אל תעשה כזה

מיר זיין צו גאסט האט דר מענטש גזאגט ווען דוא ווילסט בין איך אזו צוא פרידן האט רבי ינאי אים אהיים גנומן אונ האט אים גפרובט אויב ער קען פסוק האט ער ניט גקענט אונ ניט קיין משניות אונ ניט קיין אגדות האט רבי ינאי צו אים גזאגט ער זאל בענטשן ברכת המזון האט ער גזאגט לאז רבי ינאי אליין בענטשן אין זיין הויז דען ער האט ניט גקענט בענטשן האט רבי ינאי צו אים גזאגט קענסטו מיר נאך זאגן וואס איך וועל דיר פיר זאגן האט ער גיזאגט יוא האט רבי ינאי צוא אים גזאגט זאג מיר נאך איין הונט האט גיגעסן דעם ברויט פון רבי ינאי · איז דר מענטש אויף גשטאנן אונ האט רבי ינאי אן גנומן אונ האט צו אים גזאגט איך האב איין ירושה בייא דיר אונ דו בהאלסט זיא דען איך בין אמאל גיגאנגען פאר בייא איין בית המדרש האב איך גיהערט דאס די קינדער האבין גילערנט תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב די תורה האט אונז גיבאטין משה זיא איז איין ירושה צו דעם איין זאמלונג פון יעקב שטייט ניט דאס איין זאמלונג פון ינאי נייערט דאס איין זאמלונג פון יעקב אזו האב איך אויך איין חלק אין דער תורה וויא דו אונ ווארום רופסטו מיך כלב · האט רבי ינאי צו אים גזאגט זאג מיר ווארום האסטו זוכה גיוועזן צו עסין ביי מיין טיש האט דר מענטש גזאגט צייט איך לעב ווען איך האב גיהערט לשון הרע אויף איינם האב איך קיין מאל ניט אפ גיזאגט אונ איך האב קיין מאל ניט גיהערט ווי צוויי לייט קריגן זיך אונ איך זאל קיין שלום צווישן זיי ניט מאכן · האט רבי ינאי צו אים גיזאגט דו האסט אזו פיל דרך ארץ בייא דיר אונ איך האב דיך גירופין כלב · האט רבי ינאי אויף אים גילייענט דעם פסוק ושם דרך אראנו בישע אלהים ווער עש האט ביי זיך דרך ארץ דער וועט זוכה זיין צו זעהן אין דער הילף פון גאט דען רבי שמואל בר נחמני זאגט זעקס אונ צוואנציג דורות איז דרך ארץ פריער גגעבין פאר דער תורה דען ווי אדם הראשון איז בשאפין גיווארין איז אים גגעבין גיווארין דרך ארץ אונ דיא תורה איז זעקס אונ צוואנציג דורות נאך אים גגעבין גיווארין · וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת מכות רב הונא זאגט אונ איין טייל זאגין רב נחמן האט עס גיזאגט מיר גיפינען אין דר תורה אונ אין נביאים אונ אין כתובים דאס אין דעם וועג וואס דער מענטש וויל גיין ווערט ער דרינען גיפירט · אין דר תורה שטייט דאס גאט האט גזאגט צו בלעם דו זאלסט ניט גיין שילטין דיא ישראל אונ וויא גאט האט גיזעהן דאס ער וויל גיין האט גאט צו אים גיזאגט גיי מיט די שלוחים פון בלק האט אים גאט גלאזט גיין אין דעם וועג וואס ער האט גיוואלט · אונ אין נביאים שטייט איך

בין דער גאט וואס לערינט דיך צו העלפין דיר אונ פיר דיך אין דעם וועג וואס דו ווילסט גיין · אונ אין כתובים שטייט ווען דער מענטש באהעפט זיך צוא שפעטר לאזט מען אים שפעטין אונ ווען ער בהעפט זיך צוא פרומע לייט גיט אים גאט חן; וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת שקלים דר מענטש מוז זיך גירעכט מאכן פאר לייט וויא ער מוז זיך גירעכט מאכין פאר גאט אונ דאס קען מען אן ווייזין פון דער תורה אונ פון נביאים אונ פון כתובים · אין דער תורה שטייט איר זאלט זיין ריין פון גאט אונ פון ישראל · אונ אין נביאים שטייט גאט דער האר ווייס אונ ישראל זאלין עס אויך וויסין דאס מיר זיינען ריין · אונ אין כתובים שטייט ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם דער מענטש זאל גיפינען חן אונ איין גוטין שכל אין דיא אויגן פון גאט אונ פון מענטשן: למדנו שברשות האדם דרכו לערנן מיר דער פון אפ דאס אין דעם מענטשנס רשות איז צוא גיין אין וועלכין וועג ער וויל אונ גאט וויל דאס דער מענטש זאל ריין זיין אין דיא אויגין פון דיא לייט · אונ דרום האבין דיא חכמים גזאגט דאס אין דעם וואס מען זאגט נאך דעם מענטשין נאך זיין טויט קען מען דער פון זעהן אויב ער איז איין בן עולם הבא אונ זיי האבין עס אן גיוויזין פון דעם פסוק דיינע אויערין וועלן הערין דיא גוטע מעשים וואס מען וועט דיר נאך זאגין וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבי אליעזר האט גיפרעגט פון רב וועלכר איז איין בן עולם הבא האט רב צו אים גזאגט ווען מען הערט נאך זאגן נאך אים זיינע גוטע מעשים: וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק המוציא יין · רב הונא האט גזאגט צו זיין זון רבא ווארום בישטו ניט גוואונט צוא גיין צו רב חסדא צו לערנן דען זיין לערנן איז זייער שארף האט רבא צו אים גזאגט ווייל ער זאגט נאר וועלטליכע זאכין פון דרך ארץ אונ ניט קיין תורה האט רב הונא צוא אים גזאגט ער לערינט זאכין וואס דאס לעבין פון מענטשין הייננט דרינען אונ דו זאגשט עס איז וועלטליכע זאכן דרום מוזטו פשיטא צוא אים גיין: על כן דרום ווער עס וויל גאנץ זיין אין זיינע מדות אונ צו זיין גיזונד צוא דינען גאט זיין בשעפר אונ זאל זיין באוויליגט צוא דעם פאלק אונ זאל זיין ריין פאר גאט אונ פר לייטן דר זאל לערנן די זאכין פון דרך ארץ אונ זאל ליב האבין אלע לייט אונ נאך מער זיינע חברים אונ דיא זאכין פון זיינע חברים זאלין אים אזו גיליבט זיין ווי זיינע זאכין דען דאס איז איין גרונד צו די מערסטע רייד פון מוסר וואס שטייען אין דער תורה וואס עס גייט אן צוא דיא מצות וואס ווערין גיטאן צווישן איין מענטשין אונ דעם אנדערין וואס אלע זיינען איין

הקדמה לנר ששי

שלמד הלל לעובד כוכבים ומזלות *שבא להתיהד אליו ע"מ שילמד לו כל התורה ברגל אחד ואמר ליה פסוק זה ואהבת לרעך כמוך · מימרא זו בפרק במה מדליקין וכתובה למטה בנר הענוה ולעיל · ומי שיהא שלם בדרך ארץ וילמוד בתורה הוא שלם במדותיו ויאהב השלום וירדוף אחריו ויהא טוב עם ה' ועם אנשים ויהא שלם בגופו ובממונו בעולם הזה ובריא לעבודת האל יתברך ויזכה לחיי העולם הבא :

הכלל הראשון

בדרך ארץ ונחלק לשני חלקים · החלק הראשון במה שראוי לכל אדם · החלק השני במה שמובדלים בו תלמידי חכמים :

חלק ראשון במה שראוי לכל אדם · ויש בו שבעה פרקים :

שיד פרק ראשון

אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם בזריזות ובמוסר נאות והי בהם בבריאות ושלוה ויהא אהוב לאל יתברך ולבריות · בבוקר בהקיצו משנתו יזדעזע מאימת בוראו ויזכור חסדו אשר עשה עמו ואמונתו אשר שמר לו בהחזיר לו נשמתו אשר הפקיד אצלו ובזה יברך בלבו אלהיו אשר הגדיל לעשות עמו חסד ורחמים ושהצילו מכל המקרים המזומנים לבוא על האדם בכל עת וק"ו בלילה שהיא יותר מוכנת למאורעות ולחולאים *ולאסכרות וישמור מאוד שלא יגע בידו *לאברי החושים הפתוחים לחלל שהם עלולים יותר לקבל טומאה עד שיטול ידיו במים שלשה פעמים להעביר הרוח רעה ששורה בהם בלילה · כדגרסינן במסכת שבת בפרק שמונה שרצים דף ק"ח שלח ליה רבי ינאי למר עוקבא לישדר לי מר מהנך *קילורי דמר שמואל שלח ליה שדורי משדרנא לך דלא תימא צר עין אנא · אלא הכי אמר שמואל טובה טפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם · הוא היה אומר *יד לעין תקצץ · יד לחוטם תקצץ · יד לפה תקצץ · יד *לחסודה תקצץ · *יד לאמה תקצץ · יד לפי טבעת תקצץ · יד לגיגית תקצץ · יד מסמא · יד מחרשת · יד מעלה פוליפוס · תניא רבי יוסי אומר *בת חורין היא זו ומקפדת עד שלשה פעמים אמר רבי יוחנן *פוך מעביר בת מלך ומרבה שער בעפעפים ופוסק את הדמעה · וגרסינן נמי במסכת כלה אמר רב יהודה אמר שמואל וכו' · כדאיתא לעיל בנר ראשון בפרק ג' מחלק תאות המשגל · וגם יזהר האדם שלא יקבל חלוקו שחרית מיד השמש ולא יקבל נטילת ידים ממי שלא נטל ידיו · כדגרסינן במסכת ברכות בפרק שלשה שאכלו דף נ"א תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים *אל תטול חלוקך שחרית

נח כרין : שבא להתיהד שהעובד כוכבים בא להלל לגיירו על מנת שילמד עמו כל התורה בזמן שהוא יכול לעמוד על רגל אחד ולמד עמו פסוק זה ואמר לו כל התורה נכלל בפסוק זה :

ולאסכרות מיתות משונות כ"מ : **לאברי החושים** מלשון ונעכור חושי כי שהוא לשון הבנה והבחנה שיש באותן אברים דבר פעולה להבחין כמו העין לראות והאוזן לשמוע והפה לדבר והחוטם להריח וכן כולם ואותן אברים הם פתוחים כמו הפה והחוטם ועינים ואזנים וכיון הדעי הם עלולים לקבל טומאה שהסכות בהם פתוחים עילה וגרם להם שיקבלו טומאה בקל יותר משאר אברים : **קילורין** דבר רפואה לעינים שלח ליה טוב לך לתת טפת צונן בעיניך שחרית מרפואת קילורין דמותא וכן רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית נמי מאירה העינים · מין אדמה ששמו קלורין וטוב לעינים : **יד לעין** שהנוגע בעיניו בידיו שחרית ולא נטל ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומטמאתו וכן כולם : **לחסודה** לנקב שהקיז דם בריבדא דכוסילתא ריבדא פריעת הנקב להוציא הדם בכוסילתא שם הסכין שמקיז בו : **יד לאמה** לנקב הגיד לפי הטבעת לנקב הדעי שעגול כטבעת תקצץ ולא תגע בו בעין או באוזן ובנקבים קודם נטילה : **יד לגיגית** שמטילין בה שכר לא תגע קודם נטילת שחרית וכן יד לעין קודם נטילה מסמא עיניו יד לאוזן מחרשת יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה ופוליפוס הוא מין מורסא ובחין עולה בו ומסריח ממנו ומה דאמרינן במסכת נדה יד לאמה תקצץ הוא משום שמוציא שכבת זרע אבל כאן אמר במקום נקב לבד דעלול לטומאה וכן לפי הטבעת דמביא לידי תחתוניות היינו דמסמא תדיר אבל כאן אמר בנגיעה לבד גם כן אסור : **בת חורין** היא שרוח הטומאה על הידים לפני נטילה ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו ובת חורין ר"ל שאין מי שיצוה עליו שילך אלא הנטילה : **פוך** אם נתנו בעיניו והוא כוחלא נבע ליפות עינים כמו ותשם בפוך עיניה מעביר בת מלך והיא בת חורין ונקראה בת מלך על שאין שר מושל עליה ואם הזיקה לעיניו הפוך מעביר אותו : **אל תטול חלוקך** שחרית מיד השמש

גישטעלט אין דעם פסוק דוא זאלסט ליב האבין דיין חבר וויא זיך אליין וואס אנזרע חכמים האבין דרויף גידרשת דאס וואס דו ווילסט ניט דאס איין אנדרר זאל דיר טאן זאלסטו אזעלכע זאכין דיין חבר אויך ניט טאן · אונ דאס האט הלל אויך גילערינט צוא איין עובד כוכבים ומזלות וואס איז צו איב גיקומען אונ האט צו אים גיזאגט איך וויל מיך מגייר זיין ווען דוא וועסט מיך אויס לערנן דיא גאנצע תורה אין דער צייט וואס איך קען שטיין אויף איין פוס האט הלל צו אים גזאגט יוא אונ האט אים גיזאגט דעם פסוק דו זאלסט ליב האבין דיין חבר וויא זיך אליין דאס איז דר כלל פון דער גאנצר תורה · אונ ווער עס וועט גאנץ זיין אין דרך ארץ אונ וועט לערנן תורה דר וועט גאנץ זיין אין זיינע מדות אונ וועט ליב האבן דעם שלום אונ וועט נאך יאגין דער נאך אונ ער וועט גוט זיין מיט גאט אונ מיט לייט אונ ער וועט גאנץ זיין אין זיין גוף אונ אין זיין געלט אויף דער וועלט אונ וועט זיין גיזונד צוא דינען גאט יתברך אונ ער וועט זוכה זיין לחיי עולם הבא :

שיד אלה הדברים דאס זיינען דיא זאכין וואס דער מענטש זאל זייא טאן מיט זריזות אונ מיט איין שיינע ארדנונג וועט ער דורך זיי לעבן מיט גיזונד אונ שלום אונ וועט גליבט זיין צוא גאט יתברך אונ צו לייטין דהיינו אין דר פרי ווען ער וואכט זיך אויף פון זיין שלאף זאל ער ציטרין פר דעם פארכט פון גאט אונ זאל גידיינקן דעם חסד וואס גאט האט מיט איב גיטאן אונ זיין אמת וואס ער האט צוא אים גיהיט דאס ער האט אים אום גיקערט זיין נשמה וואס ער האט גגעבין בהאלטן צו גאט אונ דר מיט וועט ער אין זיין הארצין לויבן גאט וואס ער האט מיט אים גיטאן גרויש חסד אונ דר בארימקייט אונ האט אים מציל גיוועזן פון אלע בייזע טרעפונג וואס זיינען אן גיברייט צוא קומען אויף דעם מענטשין אלע צייט אונ מכל שכן ביי נאכט וואס זיא איז מער אן גיברייט צו בייזע טרעפונג אונ צוא קריינק אונ צו מיתות משונות השם ישמרנו · אונ ער זאל זיך היטין דאס ער זאל ניט אן רירין מיט זיין האנט אין די אברים אין וועלכע זיינע ניפילע ליגען דהיינו די אויגן אונ דם מויל אונ די נאז אונ דאס גלייכן ערטר וואס זיינען הויל דען דיא טומאה קען אין זיי גרינג אריין קומען ביז ער וואשט פריער דיא הענט דרייא מאל מיט וואשר אפ צו טאן דעם רוח הטומאה וואס רועט אויף דיא הענט בייא נאכט · וויא מיר לערנין אין מסכת שבת רבי ינאי האט גישיקט צו מר עוקבא לאז מיר דר האר שיקן פון די זאלבין וואס דער האר שמואל האט גימאכט האט ער צו אים גישיקט שיקען וועל איך דיר כדי דו זאלסט ניט זאגין איך האב איין בייזע אויג איינם איין טובה צו טאן אבער אזו האט שמואל גיזאגט עס איז בעסר איין טראפין קאלטע וואשר אין דער פריא אויס צוא וואשין די אויגין דר מיט אונ צוא וואשין דיא הענט אונ פיס מיט ווארמע וואשר אויך דער נאכט דען דאס שטארקט די אויגן מער פון אלע זאלבין פון דער וועלט · אויך האט שמואל גזאגט ווער עס לייגט די האנט צום אויג אדר צו דר נאז אדר צום מויל אדער אויף דעם ארט וואס ער האט זיך אדר גילאזט אדער אין דער אמה אדער אין דעם ארט וואס ער טוט צורך אדר אין איין פאס מיט ביר איי ער האט זיך אין דער פריא גיוואשין וואלט בעסר גיוועזן ווען דיא האנט וואלט אים אפ גיהאקט גיוועזן דען איין האנט וואס מען רירט מיט איר אן אום גיוואשין די קען אים בלינד מאכין אדר טויב מאכן אדער זיא מאכט אים איין שלעכטין ריח פון דעם מויל אונ פון דער נאז · עיין נפש יהודה · מיר האבין גילערינט רבי יוסי זאגט דער רוח רעה וואס רועט אויף די הענט בייא נאכט דער איז פרייא צווישן דיא רוחות אונ ער גייט ניט אוועק ביז מען גיסט אויף דרייא מאל וואסר אויף דיא הענט עיין שם : רבי יוחנן זאגט די זאלב וואס הייסט פוך פאר טרייבט דעם רוח רעה פון דיא אויגן אונ מאכט וואקסן די ברעמן אונ די אויגן הערן אויף צו לאזן טרערן · וגם יזהר האדם אונ אויך זאל דער מענטש גהיט זיין דאס ער זאל זיין העמד ניט נעמן אין דר פריא פון דעם משרת אן צוא טאן נייערט ער זאל עס אליין נעמען אונ ער זאל זיך ניט לאזן וואשן פון דעם וואס האט זיך ניט גוואשן וויא מיר לערנן אין מסכת ברכות מיר האבן גלערנט רבי ישמעאל בן אלישע זאגט דרייא זאכן האט מיר דר ציילט סוריאל שר הפנים דו זאלסט דיין העמד ניט נעמן אין דער פריא פון דעם משרת אן צו טאן אונ דוא

זאלסט

פרק א נר ו כלל א חלק א

מיד השמש ותלבשנו ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר *כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני *שאשתלגונית של מלאכי חבלה יושבת ומצפה לו לאדם אימתי יבא לידי דברים אלו ויכשל בהם · ואמרי לה *אסתכסופית של רוח רעה *יושבת ומצפה · ויבדוק עצמו בבית הכסא קודם שיתפלל לטהר גופו ולשמור בריאותו לנקות גופו מרוח רעה · כדגרסינן במסכת שבת בפרק המוציא יין דף פ"ב הנצרך לפנות ואינו נפנה רב חסדא ורבינא חד אמר רוח רעה שולטת בו · וחד אמר רוח זוהמא שולטת בו · והנצרך לפנות *ואינו יכול לפנות יעמוד וישב ויעמוד וישב · רב חנן מנהרדעא אמר *יסלק לצדדין · רב הונא אמר *ימשמש בצרור באותו מקום · ורבנן אמרי יסיח דעתו · אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי כל שכן דכי מסיח דעתיה לא מפנה אמר ליה *יסיח דעתו מדברים אחרים אמר רבי ירמיה מדיפתי לדידי חזי לי *ההוא טייעא דקם ויתיב וקם ויתיב עד דשפיך כקדרה · ואמרינן נמי התם אמר ליה רב לרבה מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתתיה אמר ליה אמאי איזיל לגביה דכי אזילנא *מותיב לי במילי דעלמא · ומאי מילי דעלמא אמר ליה האי מאן דעייל לבית הכסא · *לא ליתיב להדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא *אתלת שיני יתבא ודלמא משתמטי שיני דכרכשתא ואתי לידי סכנה אמר ליה הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא כל שכן זיל לותיה · וגרסינן נמי בפרק הרואה דף ס"ב אמר רב יהודה לעולם *ינהיג אדם עצמו שחרית וערבית לצאת כדי שלא יתרחק · תניא בן עזאי אומר השכם וצא כדי שלא תתרחק *תמשמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב ואחר כך ממשמש אפילו עושים לו כשפים באספמיא באין עליו · *מאי תקנתיה לימא הכי לא חוס ולא תחתית לא לי ולא לי לא אהנו ולא מהנו, לא חרשי דחרשי ולא חרשי דחרשיאתא · תניא בן עזאי אומר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע ועל כל מושב שב *חוץ מן הקורה · אמר שמואל *שינה דעמוד השחר כאצטמא לפרזלא · בר קפרא הוה *מזבין מילי בדינרי ואמר *אדכפנת אכול ואדצחית שתי *אדרתחא קדירך שפוך · קרנא *קריא ברומי מאן מזבין תאני דאבוך זבין אמר להו רבא לרבנן כי עייליתו *בשבילא דמיוחד למיסק בדברא לא תחזו להאי גיסא ולא להאי גיסא דילמא *יתבן נשי ולאו אורח ארעא לאיסתכולי בהו ·

אלא אתה בעצמך שלהי ממקום שהוא שם והלבשנו: כוס אספרגוס ששותין בשחרית לרפואה ואותה רפואה נקראת אספרגוס: אשתלגונית שם חבורת מלאכי חבלה: אסתכסופית שר חבורת שדים: יושבת ומצפה שאז יש להם רשות להזיקו כשאדם עושה א' מהדברים אלו מיהו בעת הזאת אין שכיח כ"כ שדים ויש כיון דבטל הקדושה בטל גם הטומאה כי זה לעומת זה עשה האלהים: רוח זוהמא כל גופו מסריח בזיעה מסרחת שריח נבלע בבשרו ובאבריו והוה בו זיעה מזוהמת וחד אמר רוח רעה ר"ל ריח פה שהזבל מרחיב במעים ויוצא ריח דרך פיו: ואינו יכול לפנות שאין הנקב נפתח: יסלק לצדדין כשבדק עצמו בזוית זו יסתלק לזוית אחרת ויבדוק אם יוכל לעשות שם צרכיו כי דבר זה טוב לו לפתיחת הנקב: ימשמש בצרור יקח חתיכת עפר ויפתח נקב הרעי: יסיח דעתו מדברים אחרים יסיח דעתו והשגחתו על צואתו: ההוא טייעא סוחר ישמעאל דקם מבית הכסא מעט ויתיב עד דנכסף ממנו צואתו כדבר שנוסכין במסירות מן הקדרה: מותיב לי במילי דעלמא מושיבני לפניו בדברי חכמה שאינן תורה: לא ליתיב להדיא במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחוזקה וניתקין שיני כרכשתא ויוצאות: אתלת שיני ג' סדרים כשר עב יש למטה במקום הנקב ואם הוא טורח בחוזקה להוציא רעי נשמטת ויוצאת ויבא לידי סכנה: ינהיג אדם ירגיל עצמו לעשות צרכיו בשחרית קודם היום ובערבית משחשיכה כדי שלא יהא צריך להתרחק מפני בני אדם משום שנפנין היוצאין חוץ לעיר וצריך לישב במקום צנוע: תמשמש ושב קח צרור או קיסם לפתוח נקבים ל"א תמשמש המושב שלא יהא מלוכלך: מאי תקנתיה אם לא עשה ובא לידי סכנה יאמר לא לי לא תוכלו לי לעשות רע לא חוס ולא תחתית הם שמות הכשפים הנעשים ע"י תחתוניות לא אהנו ולא מהנו לא כולן ולא מקצתן לא חרשי דחרשי ולא חרשי דחרשיאתא לא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה ד"א לא סני ולא מהני לא ילא ולא יועיל שוד מכשפות: חוץ מן הקורה שמא תפול מתנה וכן כל הדבר שיש לו לבוא לידי סכנה על ידו: שינה דעמוד השחר טוב לאדם והוא קודם השחרית דבשחרית צריך לעמוד ולהתפלל: כאצטמא לפרזלא והוא ברזל חזק ולהוב שעושין אותו כברזל לפיות בסכינים וקרדומות שטא"ל כלאה וכך מועיל לגוף השינה ושינתה לכסנות: מזבין מילי בדינרי מכל דברים בזול כדינר כלומר שאמר ולמד דברים טובים לגוף האדם שיכול לקיימם בקל בלא הוצאת ממון ד"א שהם טובים כדינרי זהב: אדכפנת אכול שאם תאבה תעביר ממך תאות המאכל ואין מאכל מועיל אי נמי אל יאכל אדם אלא אם כן כי כפין שכבר נתעכל המאכל בבטנו ויהיה רעב ותאב לאכול: עד דרתחא קדירך שפוך קודם שתלטן משל הוא זה כשאתה צריך לנקבין שפוך ואל תמסמס אותם: קרנא קריא ברומי אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למכס תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר תאני דאבוך זבין אם אין אביך בבית סוחר אתה בנו למכור תאניו בעוד שים תובעים: בשבילא שביל קטן שסוסים בו לשדות: יתבן נשי

זאלסט דיך ניט וואשן אין דער פריא פון איינם וואס האט זיך אליין ניט גוואשן און דו זאלסט דעם בעכר פון גטראנקן וואס מען טרינקט ניכטרן הייד ניט אפ געבן נאר צוא דעם וואס ער האט אים דיר גיגעבן דען פיל כתות פון מלאכי חבלה אדער שדים זיצן און האפן דאס דער מענטש זאל טאן איינש פון דיא זאכן כדי זייא זאלן רשות האבן צוא מזיק זיין אים : ויבדוק עצמו און דער מענטש זאל זיך בודק זיין אויב ער דארף אין בית הכסא צורך טאן איידר ער טוט תפלה כדי צו ריין מאכן זיין גוף און צוא היטן זיין געזונדקייט דאס ער זאל ריינגן זיין גוף פון דעם רוח רעה וויא מיר לערנן אין מסכת שבת דער וואס דארף צורך האבן און גייט ניט טאן זאגן רב חסדא און רבינא איינר זאגט איין שלעכטר גרוך גייט ארויס פון אים און איינער זאגט איין שמוציגר גרוך גייט פון זיין גאנצין לייב ארויס און ווען ער דארף צורך טאן און קען ניט זאל ער אויף שטיין און זאל זיך זעצן און זאל ווידער אויף שטיין און זאל זיך זעצן פיל מאל ביז ער וועט קענן צורך טאן · רב חנן פון נהרדעא זאגט ער זאל גיין פון איין ארט צום אנדרן צורך טאן · און רב הונא זאגט ער זאל ארויין לייגן איין שטיינדיל אין דעם ארט · און די רבנים זאגן ער זאל אפ טאן זיינע מחשבות דער פון· האט רב אחא בריה דרבא גיזאגט צוא רב אשי ווען ער וועט זיינע מחשבות דר פון אפ טאן וועט ער בוודאי ניט קענן קיין צורך טאן האט רב אשי צו אים גזאגט עס איז גמיינט ער זאל אפ טאן זיינע מחשבות פון אנדרע זאכן און זאל נאר זיין מחשבה האבן אויף דעם צורך · רבי ירמיה פון דר שטאט דפתי האט גזאגט איך האב גזעהן איין סוחר ישמעאל דאס ער איז אויף גשטאנן און האט זיך ווידער גזעצט פיל מאל ביז ער האט זיין צורך גטאן וויא מען גיסט אויס איין טאפ : ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין דר גמרא רב האט גזאגט צו רבה ווארום גייסטו ניט צוא רב חסדא לערנן דען ער איז איין שארפר למדן האט רבה צו אים גזאגט ווארום זאל איך צו אים גיין דען ער לערנט נאר וועלטליכע זאכן האט רב צוא אים גזאגט וואס פאר וועלטליכע זאכן האט ער גזאגט האט רבה צו אים גזאגט ער האט גזאגט ווער עס גייט אין בית הכסא זאל ער זיך ניט גשווינד זעצן צורך טאן און זאל זיך דר צוא ניט נייטן דען די כרכשתא זיצט אויף דרייא עקן קען זיין דאס דורך דעם ווען די עקין ווערן אפ גריסן פון דר כרכשתא וועט ער קומן צו איין סכנה · האט רב צו אים גזאגט ער לערנט זאכן וואס דעם מענטשנש לעבן היינגט דרינן און דוא זאגשט ער לערנט וועלטליכע זאכן אזוא דארפסטו פשיטא גיין לערנן בייא אים : וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין פרק הרואה רב יהודה זאגט אייביג זאל זיך דר מענטש גוואוגן פריא און אויף דר נאכט צורך צו טאן כדי ער זאל זיך ניט דארפן צו דר ווייטערן פון מענטשן צו טאן זיין צורך בצניעות· מיר האבן גלערנט בן עזאי זאגט שטייא אויף אין דר פריא צו טאן צורך כדי דו זאלסט ניט דארפן קיין צורך טאן בייא טאג ווייט פון שטאט זעה זיך פריער ארום און דער נאך זעץ דיך צורך טאן אבר ניט פריער זיך זעצן און דער נאך ארום זעהן דען דר וואס זעצט זיך פריער און דר נאך זעהט ער זיך ארום אפילו ווען מען מאכט אויף אים כשוף אין איין ווייטן זלאנר קען עס אויף אים קומן · און ווען דער כשוף קומט אויף אים זאל ער זאגן איין שפראך לא חוס ולא תחתיה איר מכשפות וואס הייסן אזו זאלט איר מיר ניט קענן קיין כישוף טאן עס זאל ניט העלפן אייער כישוף ניט אין גאנצן און ניט איין טייל עס זאל מיך ניט קענן מזיק זיין ניט דער כישוף פון איין מכשף איין זכר און אויך ניט דער כישוף פון איין מכשפה איין נקבה· מיר האבן גלערנט בן עזאי זאגט אויף אלע ערטר מעגסטו דיך לייגן נאר ניט אויף דר ערד דען עס איז איין סכנה און אויף אלע ערטר מעגסטו דיך זעצן נאר ניט אויף דעם באלקן דען דו קענסט אראפ פאלן : אמר שמואל זאגט דער שלאף פון אין דר פרי שטארקט דעם גוף ווי שטאל וואס מען גיט אויף דר שארף פון איין שווערד · בר קפרא פלעגט פר קויפן נוצליכע רייד פר געלט און ער האט גזאגט ווען דו ביסט הונגעריג זאלסטו עסן און ווען דו ביסט דארשטיג זאלסטו טרינקען וועט דיר דאס צו געבן געזונדקייט און ווען דיין טאפ איז הייס דאס הייסט וויא דיין עסן איז פאר דייעט און צוא קאכט זאלסטו אים אויס גיסן דאס הייסט דיין צורך טאן ווען דוא הערשט בלאזן מיט דעם הארן דאס מען וויל פייגן קויפן זאלסטו פאר קויפן דיא פייגן פון דיין פאטר אפילו ווען ער איז ניט דא דען ווען מען זוכט איין זאך וועט מען דער פאר פיל געלט געבן : אמר רבא האט גזאגט צו דיא רבנים ווען איר גייט אין דעם וועג וואס מען גייט דורך דעם אין די פעלדר זאלט איר ניט קוקן אויף איין זייט און ניט אויף דר אנדרר דען טאמר זיצן ווייבער

וואס

רב ספרא עאל לבית הכסא אתא רבי אבא *נחר ליה אבבא *אמר ליה ליעול מר · בתר דנפק אמר ליה עד כאן לא עיילת לשעיר וגמרת מילי דשעיר מי לא תנן מצאו נעול בידוע שיש שם אדם מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם *ואיהו סבר מיסתכן הוא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר *עמוד החוזר מביא את האדם לידי *הדרוקן · סילון החוזר מביא את האדם לידי *ירקון : וגם יבדוק עצמו קודם סעודה · דגרסינן התם בפרק מי שמתו דף כ"ג תנו רבנן *הנכנס לסעודת קבע ילך עשר פעמים של ד' ד' פסיעות · ואמרי לה ד' פעמים של י' י' פסיעות ונפנה ונכנס וישב במקומו · ולהנהגת הבריאות קבעו זמן לסעודות רוב בני אדם בשעה ד' · כדגרסינן בפרק קמא דשבת דף י' תנו רבנן שעה ראשונה *מאכל לודים · שניה מאכל לסטים · שלישית מאכל יורשים · רביעית מאכל פועלים · חמישית מאכל כל אדם · איני והאמר רב פפא ארבעה זמן סעודה לכל היא · אלא איפוך ארבעה מאכל כל אדם · ה' מאכל פועלים · ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואילך *כזורק אבן להמת · ואמר אביי לא אמרן אלא דלא טעם מידי בצפרא אבל טעם מידי בצפרא לית לן בה · ואם הוא רגיל לאכול מעט אחר תפלתו ותלמודו יותר טוב הוא לו לחזק גופו ובריאותו · כדגרסינן במסכת מציעא בפרק המקבל דף ק"ז ת"ר י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצינה *ומן הזיקין ומן המזיקין *ומחכימת פתי וזוכה *ללמוד וללמד ודבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו ואין בשרו מעלה *הבל וזקוק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת את *הכינה שבבני מעיים · וי"א מכנסת את האהבה · *ומוציאה את הקנאה · ואמרינן נמי התם ובפרק החובל במסכת קמא דף צ"ב אמר ליה רבה לרבא בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אנשי *שיתין רהטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך ואמרו רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה · אמר ליה דכתיב (ישעיה מט) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש כיון דלא ירעבו ולא יצמאו ממילא ולא יכם *שרב ושמש · אמר ליה את אמרת לי מהתם ואנא אמינא לך מהכא (שמות כג) ועבדתם את ה' אלהיכם זו קריאת שמע ותפלה · וברך את לחמך ואת מימיך זו פת במלח וקיתון של מים בשחרית מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך · ואל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו כדי שלא יבואו ביראתו לידי עבירה · כדגרסינן בפרק קמא דגיטין דף ו' אמר רב חסדא לעולם אל יטיל אדם *אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל אמר רב יהודה אמר שמואל כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף בא לידי שלש עבירות

לעשות צרכיו : נחר ליה אבבא אפתח דבית הכסא לסימן לידע אם יש שם אדם כמו שאומרין בל"א : אמר רב ספרא לרבי אבא שיעול אצלו לבית הכסא ולא רצה ליעול בתר דנפיק רב ספרא מבית הכסא אמר ר' אבא לרב ספרא עד כאן לא עיילת לשעיר עדיין לא הלכת לשעיר שהן אינן צנועין בבית הכסא וגמרת לך מילין דשעיר שגם אתה לא ידעת שצריך להיות צנוע בבית הכסא שאמרת לי ליעול ושעיר ר"ל לאומה של שעיר שאינם צנועין לאו הכי תנן במס' תמיד מדורה היתה שם בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים שמסיכים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה כדתנן במסכת יומא כל המסיך רגליו טעון טבילה ובית הכסא של כבוד היה שם מצאו נעול וכו' אלמא אין מסתכים בבית הכסא ואת אמרת לי ליעול מר : ואיהו סבר רב ספרא שמהר לומר ליעול סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם ישוב לאחוריו ויחזור העמוד : עמוד החוזר רעי שחוזר בבטנו שמתאפק לעשות צרכיו : סילון החוזר השתנה : הדרוקן כריסו נפוח : ירקון צבע פניו משתנה לירוק : הנכנס לסעודת קבע ונאה הוא שיצטרך לנקביו מתוך הסעודה ילך ברחוק לבית הכסא עשר פעמים וכו' ובכל פעם ופעם בודק את עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב : לודים אומה שאוכלין אדם וכן רעבתנין : יורשים שיורשים הון רב שלא טרחו בו ואין עסוקין ודואגין לשוט אחרי מזונות ולעסוק במלאכה : כזורק אבן לחמת נוד כן לא קשה ולא יפה לו באכילתו שזורק בגופו : ומן הזיקין מן הרוח נשיבת הרוח על האדם והכל לפי השעה ויש לך אדם שרוח פלוני קשה לו ושעה פלוני : ומחכימת פתי שדעתו מיושבת עליו לפי שאינו מצטער בעינוי

וזוכה בדין אם יש לו דין עם חבירו דעתו מיושבת ליישב דבריו בבית דין להטעים : ללמוד וללמד מתוך ישוב הדעת ודבריו נשמעין לבריות שיש לו לב להטעימן : הבל זיעה וזוהמא ונזקק לאשתו אם בעל הרהורים הוא ומתוך שלבו טוב בבוקר שאכל קצת תובע לאשתו וכשהולך לשוק ורואה נשים אינו מתאוה להן : הכינה הולעים שבבני מעיים : ומוציאה את הקנאה את כעס : שכשאין לבו טוב עליו הוא נוח לכעוס : שיתין רהטי רהוט ששים איש רצים ולא מגיעים לאוכל שחרית דהוא חזק לרוץ יותר : שרב ושמש חום השמש : אימה יתירה שיהא קפדן

וואס נוצן זייער צורך אזו איז ניט רעכט דאס איר זאלט אהין קוקין · רב ספרא איז געגאנגן אין בית הכסא איז רבי אבא געקומען אונ האט געקלאפט אויף דער טיר צו ווישן אויב איינר איז דארטין דא האט רב ספרא צוא אים געזאגט קום אריין אונ נאך דעם וויא רב ספרא איז פון דעם בית הכסא ארויס געגאנגן האט רבי אבא צו אים געזאגט דו ביסט נאך ניט געקומען אין דעם לאנד פון שעיר אונ דו האסט זיך שוין אפ געלערנט דיא מעשים פון שעיר ניט צו זיין בצניעות אין בית הכסא האבן מיר דען ניט געלערנט ווען ער געפינט דעם בית הכסא צוא געמאכט איז געוויס דארטין דא איין מענטש זאל ער דריגן ניט אריין גיין אונ ווען עס איז אפין געוועזן איז מען אריין געגאנגן דען מען האט געוואוסט דאס עס איז קיינר דרינען ניט דא · אונ רב ספרא האט עס אים דרום געזאגט ווייל עס איז איין סכנה זיך אויף צוא האלטן וויא רבן שמעון בן גמליאל האט געזאגט ווען מען האלט זיך אויף פון צורך טאן ווערט דר בויך געשוואלן אונ ווען מען האלט זיך אויף פון צו משתין זיין דאס ברייננט דעם מענטשן צו געלזוכט : וגם יבדוק עצמו אונ אויך זאל זיך דער מענטש בודק זיין איידר ער עסט אויב ער דארף צורך טאן וויא מיר לערנן אין פרק מי שמתו די רבנים האבן געלערנט ווען איינר גייט צו דער סעודה זאל ער פריער גיין צעהן מאל צוא פיר טריט אדר פיר מאל צו צעהן טריט אונ זאל זיין צורך טאן אונ דר נאך זאל ער זיך זעצן עסן דען עס איז שעדליך צו עסין ווען דר מאגן איז פול: ולהנהגת הבריאות אונ דר מענטש זאל ווישן צו פירן זיך נאך זיין געזונדקייט האבן דריבער דיא חכמים געזעצט איין צייט ווען מען זאל עסין דאס איז פיר שעה אויף דעם טאג וויא מיר לערנן אין שבת די רבנים האבן געלערנט די ערשטע שעה אויף דעם טאג עסין די לודים דאס איז איין אומה וואס עסין מענטשן אונ זייא זיינען זייער גרויסע פרעסרס · דיא אנדרע שעה אויף דעם טאג עסין גזלנים דען זייא זיינן פריא אויף געשטאנען צו גזלנן · דיא דריטע שעה אויף דעם טאג עסין דיא לייט וואס האבן זייער געלט בירושה דען זייא ארבייטן ניט אויף דעם געלט דרום עסין זייא באלד · די פערטע שעה עסין די לייט וואס ארבייטן · די פינפטע שעה עסין אלע לייט · רב פפא זאגט די פערטע שעה עסין אלע לייט אונ די פינפטע שעה עסין פועלים · די זעקסטע שעה עסין תלמידי חכמים אונ נאך דר זעקסטער שעה ווען מען עסט איז עס גלייך וויא מען ווארפט אריין איין שטיין אין איין לאגיל דען דאס עסן ווערט שוין ניט פר דייעט · זאגט אביי דאס איז נאר געזאגט ווען ער פאר זוכט גאר ניט ביז נאך זעקס שעה אבר ווען ער האט עפיס פריער פאר זוכט מעג ער לייננער ווארטן פון זעקס שעה : ואם הוא רגיל אונ ווען דר מענטש איז געוואונט צו עסן עפיס נאך זיין תפלה אונ נאך זיין לערנען איז עס זייער גוט צוא שטארקן זיין גוף אונ זיין געזונט וויא מיר לערנען אין פרק המקבל דיא רבנים האבן געלערנט דרייצען זאכין איז געזאגט געווארין אויף דעם ברויט וואס דער מענטש עסט אין דער פריא · דאס עס איז מציל דעם מענטשין פון היץ אונ פון קעלט אונ פון מזיקים אונ עס מאכט קלוג דיא נארין אונ ער קען דורך דעם בעסער לערנען אונ זיינע רייד ווערין אן גינומען ביא לייט ווייל ער איז מיושב אונ זיין לערנען האלט זיך איין ביא אים אונ זיין לייב ווערט ניט שווייסיג אונ ער וועט זיך קענן בהעפטן צו זיין ווייב אונ ער וועט ניט גלוסטן צו קיין פרעמדע אשה אונ עס הרגעט די ווערים וואס זיינען אין די גדערים · אונ איין טייל זאגן עס ברייננט אין אים דיא ליבשאפט צו מענטשין אונ ברייננט ארויס פון אים דיא פיינדשאפט : ואמרינן נמי אויך זאגין מיר אין דער גמרא רבה האט געזאגט צו רבא בר מרי פון וואנן ווייסן דיא לייט דאש שפריך ווארט צו זאגן זעכציג לייט לויפן נאך אונ קענן ניט גרייכן דעם מענטשן וואס עסט אין דער פריא אונ אויך זאגן די רבנים שטייא אויף אונ עס אום זומר פאר דער היץ אונ אום ווינטער פאר דער קעלט · וואו שטייט עס אין פסוק האט רבא בר מרי צו אים געזאגט עס שטייט אין פסוק זיי וועלן ניט הונגעריג זיין אונ וועלין ניט דארשטיג זיין אונ עס וועט זיי ניט שאטן דיא היץ אונ די זון האט רבה צוא אים געזאגט איר זאגט עס פון דעם פסוק אונ איך זאג עס פון איין אנדרן פסוק עש שטייט אין פסוק איר וועט דינען גאט אייער גאט דאס איז קריאת שמע אונ שמונה עשרה אונ ער וועט בענטשן דיין ברויט אונ דיין וואסר דאס איז איין שטיק ברויט אונ איין טרונק וואסר וואש מען בייסט אן אין דער פריא אונ דענסט מאל וועל איך גאט אפ טאן די קריינק פון צווישן דיר : ואל יטיל אדם אונ דער מענטש זאל ניט צו פיל פארכט ווארפן אין זיין הויז כדי זיי זאלן ניט קומען דורך זיין פארכט צו טאן איין עבירה

וויא

פרק א נר ו כלל א חלק א

*גילוי עריות ושפיכות דמים וחלול שבת וגם יזהר שלא ישמש מטתו מתוך חולשה · דגרסינן במסכת גיטין פרק מי שאחזו קורדיקוס דף ע' תנו רבנן הקיז דם ושימש *הויין לו בנים ויתקין הקיזו שניהם ושמשו הויין לו בנים בעלי ראתן אמר רב פפא לא אמרן אלא *דלא טעים מידי אבל טעים מידי לית לן בה · אמר רבה בר רב הונא בא מן הדרך בצהרים ושימש. מטתו הויין לו בנים ויתקין · תנו רבנן היוצא מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור מיל מפני ששד של בית הכסא עולה עמו ואם שימש הויין לו בנים *נכפין · תנו רבנן המשמש מטתו מעומד אוחזתו *עוית · מיושב אוחזתו *אלר"א · היא מלמעלה והוא מלמטה אוחזתו *דלליירא *מאי דלליירא אריב"ל סם דלרייא דרדרא · מאי דרדרא אמר אביי *מוריקא דחוחי · רב פפי *אלים ליה ובלע ליה · רב פפא אלים ליה ושדי ליה · אמר אביי *מי שאינו בקי בדרך ארץ ליתי תלתא קפיזי קורטומי דחהי ונידוקינהו ונישלוקינהו בחמרא ונשתי · אמר רבי יוחנן הן הן החזירוני *לנערותי · שלשה דברים מכחישין כחו של אדם · *פחד דרך ועון · פחד דכתיב (תהלים לח) לבי *סחרחר עזבני כחי · דרך דכתיב (שם קב) ענה בדרך כחי · עון דכתיב (שם לא) כשל בעוני כחי · שלשה דברים *מתישין כחו של אדם ואלו הן אכל מעומד ושתה מעומד ושימש מטתו מעומד · חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן *אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד שימש מטתו ועמד הקיז דם ועמד · וששה דברים *העושה אותם מיד מת ואלו הן הבא מן הדרך ונתיגע והקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן על גבי קרקע ושימש מטתו · אמר רבי יוחנן והוא שעשאן *כסדרן אמר אביי כסדרן מת שלא כסדרן חליש איני והא *מעורת עבדא לעבדה תלת מינייהו ומית ההוא כחוש הוה · שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן *דרך ארץ ודרך ועושר ומלאכה יין ושינה חמין והקזת דם · שמונה דברים ממעטין את הזרע ואלו הן המלח והרעב *והנתק ובכיה ושינה על גבי קרקע *וגדגדניות וכישות שלא בזמנה והקזת דם למטה *כפלים תנא כשם שקשה למטה כפלים כך יפה למעלה כפלים אמר רב פפא למטה *למטה מן הביצים · למעלה למעלה מן הביצים · ושאר כל *ההרחקות מהמשגל

מאד ומתירהין מלפניו : גילוי עריות כשמניע זמן טבילתה נפת לינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה שאיכו' דמיסבי סכה שנהרגת פלגשו אלו פעמים שבורחת מפניו ונופלת כאחת מן הסחתים וחילול שבתית פעמים שמדלקת נר או מבשלת משתביבה מפני אימתו והיא אינו יודע : הויין ליה אם נתעברה באותו תשמיש בנים ויתקין הלשים בעלי ראתן ארן כמ"ה : דלא טעים מידי שלא אכל כלום אחר הקיזה ושימש מטתו : נכפין חולי הנופל שנופלין כשבא להם החולי : עוית שגידיו מושכין אותו וכוולין קרמפ"א בל"א : אלר"א כאב שאבריו כואבין עליו : דליירא חולי שלשול : מאי דליירא למה נקרא החולי כזה דליירא על שם רפואתה שנקרא כן והוא · מוריקא דחוחי סגול בגדר של חוחים והוא מין כרכום שפל : אלים לועס אותו לרפואה בשיניו ואוכלם : מי שאין לו כח לתשמיש ליתי תלתא קפיזי כלי מחזיק ג' רביעיות מדה קורטומי גרעיני כרכום הגדלים בקרקע מזוכל בזבל האלן ונידוקינהו ויכתשם היטב ויבשלם ביין וישתם והוא קרוג שנקרא פעל"ר זאפרן בל"א : לנערותי לכח נערותי כתשמיש : פחד דאגה שדואג על דבר העתיד כגון טירוד מזונות או פחד אויב : סחרחר סבבוני הדאגות והקיפוני דרך כל הדרכים בחוקת סכנה עון דאגת עונש העון : מתישין מפרק אבריו כאלו הן כבדים והוא דלא בב מיד אחריו : אכל ועמד מיד קודם שנתעכל ואין המאכל עדיין מתפשט בו וכשעומד מיד הוא מכריע לצד אחד : העושה אותם כולם כאחד : כסדרן זה אחר זה דוקא כמו שאמר קודם : מעורת שם אשה עבדא רק ג' מדברים האלה לעבדה ומית ואיך אמרת כולי האי : דרך ארץ חכמים ודרך להלך בדרכים ועושר מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטל מתלמוד תורה ומגביה לבו · חמין לרחוץ ולשתות : והנתק לרעת ישחין גדגדניות זרע גד גלייג"דיר בל"א וכישות שלא בזמנה קודם בישולה והוא מין ירק דק וארוך ומסבב על הקוצים הנקרא ברקין כמו שאמרו בברכות ועדיין מהולא מן כך ליס ומן סביקים והמתרגם על כזובה בין סתיתים : כפלים היא רעה וממעטת יותר ככה מהשאר דברים שמחליפין הכח: למטה מן הביצים כמו ברגליו ובשוקיו למעלה בכתפים ובקליבוסת ובגוף: ההרחקות מהמשגל שיתרחק האדם מן התאות הגופים כמה שאפשר לו מן המותרים שלא יחלים כחו :

וויא מיר לערנן אין מסכת גיטין · רב חסדא זאגט אייביג זאל דר מענטש ניט ווארפן צו פיל פארכט אין זיין הויז דען איבר דעם וואס דער מאן פון דער פלגש בגבעה האט צוא פיל פארכט אויף איר גווארפן זיינן דריבר אום גקומן פיל טויזינט פון ישראל · רב יהודה זאגט פון וועגן שמואל דער וואש ווארפט צו פיל פארכט אין זיין הויז דער קומט צוא דרייא עבירות גילוי עריות · אונ שפיכות דמים · אונ חילול שבת · גילוי עריות דען צו צייטן איז זייער קאלט דס זיין ווייב קען ניט גיין טבילה אונ פר מורא וועט זיא זאגן דאש זיא איז גוועזן אונ וועט ביי אים ליגן וויא זיא איז איין נדה · אונ שפיכות דמים דען צו צייטן פון פארכט פאר אים קען זיך איינם פון זיין הויז לייט טרעפן איין סבה דאס ער זאל שטארבן דער פון · אונ חילול שבת דען צו צייטן וועט דאש עסן ניט זיין רעכט גקאכט אונ זיא וועט מורא האבן פאר אים אונ וועט עס קאבן אום שבת : וגם יזהר אונ אויך זאל דער מענטש נזהר זיין דאס ער זאל ניט משמש המטה זיין ווען ער איז שלאף וויא מיר לערנן אין גיטין די רבנים האבן גלערינט ווען ער האט זיך אדר גלאזט אונ האט משמש המטה גווען האט ער שלאפע קינדר · ווען זיי ביידע האבן זיך אדר גלאזן אונ זיינן משמש המטה האבן זיי גאנץ שלאפע קינדר וואס האבן איין שרץ אין מוח · זאגט רב פפא דאס איז נאר גזאגט ווען זיי האבן נאך גאר ניט גגעסן נאך דעם אדר לאזן אבר ווען זיי האבין פריער עפעס גגעסן אזו שאט עס ניט · רבה בר רב הונא זאגט ווען ער קומט פון דעם וועג אונ איז משמש המטה האט ער שלאפע קינדר : תנו רבנן די רבנים האבן גלערינט ווען ער גייט ארויש פון איין בית הכסא זאל ער ניט משמש המטה זיין ביז ער זאלווארטן וויא מען קען גיין איין מייל דען דער שד פון דעם בית הכסא גייט מיט אים אונ ווען ער איז משמש המטה האט ער קינדר וואש האבן די נכפה : תנו רבנן די רבנים האבן גלערינט ווען ער שטייט אונ איז משמש המטה קריגט ער דעם קראמפ דאס אלע גלידר ציהן אים אונ ווען ער זיצט אונ איז משמש המטה קריגט ער איין ווייטאג אין די גלידר: היא מלמעלה והוא מלמטה קריגט ער איין חולי שלשול אונ די רפואה איז דער צו דאס מען נעמט שלעכטן זאפרן וואש וואקסט ביי דר צוים פון דערנר · רב פפי האט די שלעכטע זאפרן גקייט אונ האט זיא איין גשלונגן · רב פפא האט עס גקייט אונ האט עס ווידר אויס געשפוינן : אמר אביי זאגט ווער עס האט ניט קיין כח צו משמש המטה זיין איז זיין רפואה דאש ער זאל נעמן איין קרוג פון דרייא מאס מיט קערינדלאך פון זאפרן אונ זאל זיי צו שטויסן אונ זאל זיי קאכן מיט וויין אונ זאל עס טרינקען · זאגט רבי יוחנן די זאך האט מיך ווידר גבראכט צו מיין יונגן כח : שלשה דברים דרייא זאכן מאכן ווייניגר דעם כח פון דעם מענטשן · ווען ער האט פיל זארג · אונ ווען ער גייט אין וועג · אונ ווען דער מענטש זינדיגט · ווען ער האט פיל זארג ווי אין פסוק שטייט מיין הארץ איז פאר דרייט פון זארג דרום האט מיך מיין כח פר לאזן · אונ ווען ער גייט אין וועג ווי אין פסוק שטייט עס איז גפיינגט גווארן איבר דעם וועג מיין כח · אונ ווען דר מענטש זינדיגט וויא אין פסוק שטייט עס איז ווארן גשטרויכלט פון וועגן מיינע זינד מיין כח : שלשה דברים דריי זאכן מאכן שלאף דעם מענטשישן כח · ווען ער עסט שטייענדיג · אדר ער טרינקט שטייענדיג · אדר ער איז משמש המטה שטייענדיג : חמשה פינף זיינן נאהינטר צום טויט וויא צום לעבן · ווען ער עסט אונ שטייט באלד אויף · אדר ווען ער טרינקט אונ שטייט באלד אויף · אדר ווען ער שלאפט אונ שטייט באלד אויף וויא ער וואכט זיך אויף · אדר ווען ער איז משמש המטה אונ שטייט באלד אויף · אדער ווען ער האט זיך אדר גלאזן אונ שטייט באלד אויף : וששה דברים אונ די זעקס זאכין ווער עס טוט זייא מיט אננדר דער שטארבט באלד אונ דאס זיינן זיי · ווען ער קומט פון דעם וועג אונ איז מיד אונ שלאגט זיך אדר · אונ גייט אין מרחץ · אונ טרינקט אונ ווערט שכור · אונ לייגט זיך שלאפן אויף דר ערד · אונ איז משמש המטה · זאגט רבי יוחנן דאס איז נאר גזאגט ווען ער טוט זיי נאך אננדר שטארבט ער באלד אונ ווען ער טוט זיי ניט נאך אננדר ווערט ער שלאף דר פון · פרעגט דיא גמרא עס איז דאך גוועזן איין אשה וואס האט גהייסן מעורת וואס זיא האט דאך נאר דריי זאכן דר פון גטאן צו איר קנעכט אונ ער איז גשטארבן · ענטפרט די גמרא ער איז אשלאפר מענטש גוועזן דרום איז ער גשטארבן פון דריי זאכן: שמונה אכט זאכן זיינן דא וואס ווייניג דר פון איז גוט אבער פיל שאט צום מענטשן אונ דאס זיינן זיי · תשמיש המטה · אונ צו גיין אין וועג · אונ עשירות · אונ צו ארבייטן · אונ וויין צו טרינקן · אונ צו שלאפן · אונ צו וואשין זיך אין ווארעמע וואסר · אונ צו לאזן זיך אדר · דיא אלע זאכין זיינען ווייניג דער פון גוט אונ פיל איז שלעכט : שמונה אכט זאכין זיינן ממעט די זרע · אונ דאס זיינן זיי · ווען ער עסט פיל זאלץ · אונ ווען ער לייט הונגר · אונ ווען ער האט קרעץ · אונ ווען ער וויינט · אונ ווען ער שלאפט אויף דער ערד · אונ ווען ער עסט גליינדר זאמן אונ ווען ער עסט די קרייטיכר וואס הייסן כישות · אונ ווען ער לאזט זיך אדר פון די פיס דאס מינערט די זרע טאפלי · אונ די אנדרע זאכן וואס דר מענטש זאל

פרק א נר ו כלל א חלק א

שהם סיבות לאדם לגוף ולנפש כתובות בנר א׳ חלק תאות המשגל ובנר ג׳ חלק דרך החבור והנזהר בדבריהם וחי בהם :

שטו פרק שני

*לפי שהאדם הוא עלול לקבל מאורעות המקרבות לו לידי סכנה מהם *מסבת המשרתים ומהם מסבת כישוף ומהם מצד ארס · על כן הזהירו מהם רבותינו בדברים המזיקים ולפי שהמים הם יות׳ עלולים לקבל טומאה *בכל אחד מאלו הצדדים דברו בהוה וגם כל בן דעת ילמד ממנו לדברים אחרים וכל השמירות האלו הם צריכין למי שמקפיד בהם ואינו דבק בעבודת השם יתברך אבל הבוטח בשם יתברך וחושק באהבתו ודבק בעבודתו חסד יסובבנו · ועכ״ז טוב לאדם לשמור עצמו מהנזקים המפורסמים יותר אל העם ולפי שאחד מאלף אינן בקיאים בשעות המוכנות הנזקים לשמור בהם מן מקרים המזיקים דברו חכמים ברוב שהלילות הם מזומנות לתלאות ולפגעים ובעבור כי לילי רביעיות ולילי שבתות שולטים בתחלתם הכוכבים המזיקין ברוב בלילי רביעיות שבתאי ובלילי שבתות מאדים הם קרובים יותר לנזקין ועל כן דברו בהם באמרם בפרק ערבי פסחים דף קי״ב ת״ר רבנן לא ישתה אדם מים *לא בלילי רביעית ולא בלילי שבתות ואם שתה דמו בראשו · ואי צחי מיא לימא שבעה קולות שאמר דוד על המים והדר לישתי קול ה׳ על המים אל הכבוד הרעים וגו׳ · קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר קול ה׳ שובר ארזים קול ה׳ חוצב להבות אש קול ה׳ יחולל אילות ואי לא לימא הכי *לול שפן אניגרון אגירדפי בי כוכבי יתיבנא *בי בליעי ושמיני · ואי לא אי איכא איניש דנני גביה לתעריה *ונימא ליה פלניא צחינא מיא והדר לישתי *ואי לא ניקשקש נכתמא אחצבא ונישתי *ואי לא נירק מינייהו נירקי והדר לישתי · וגם אמרו שלא ישתה מים כשהוא נעור משנתו לפי שמזגו חם מאד וישנהו להפכו ויזיקנו עד שידבר ויקרר הבל פיו · כדגרסינן התם במסכת עבודת כוכבים פרק קמא דף י״ב תנו רבנן לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן היאורים ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה · מאי סכנה סכנת *שברירי ואי צחי מיא ואיכא איניש אחרינא בהדיה לימא ליה פלניא צחינא מיא ואי לא נימא איהו לנפשיה פלניא פלניא אמרה לי אימא אזדהר משברירי ברירי רירי ירי רי דמשתכח *בכסי חיורי · וגם הזהירו לאדם מן המים המגולין שמא בא נחש לשתותן והטיל בהם ארס · יש ארס שהוא כמית ויש *מלקה· כדאמרינן במסכת עבודת כוכבים פרק אין מעמידין דף ל״א אמר שמואל לכל השרצים יש להם ארס של נחש ממית ושל שרצים מלקה · אמר ליה שמואל לחייא בר רב אידי תא ואימא לך מילתא דהוה

לפי שהאדם הוא עלול בטבעו כל אדם מוכן להיות ניזוק לפי גופו וסכתו שהוא כבר זדם וניזק ע״י דבר שמזיק לו והוא הגרם והעלול הוראת״ן בל״א : מסבת המשרתים הם שבע כוכבי לכת המשרתים את העולם שעל ידם יגיע לאדם איזה סבה כפי הוראתם בשימושם וממשלתם וכדמפרש ואזיל : בכל אחד מאלו הצדדים באמרו חכמים שמקבל טומאה כמים דברו חכמים בדבר ההוה שהוא עלול לקבל הטומאה דכתיב אשר יבוא עליו מים יטמא וכן המשרתים לפעמים עלולין להזיק וכישוף וארס שמזיק לאדם שדרכן כך לנזיק וצריך האדם לשמור מהן והוא הדין שצריך לשמור עצמו מכל דבר טומאה ומה שמזיק לו שלא דברו חכמים רק באלו אלא שהם רגילין יותר משאר דברים להזיק : לא בלילי רביעיות לא ישתה אדם מים בלא כך ואם לא שאמר לבחות ואמר מקודם קול ה׳ על המים וכו׳ כי בליל רביעית ובליל שבת יש רשות ללילית לשוט בעולם ובלאו הכי אין עוברין ובכן בליל רביעית משום הכוכב שבתאי שמושל בתחלת הלילה תחלת מיעוט המאורות והוא ממונה על חורבן וביטול והשבתת כל דבר וגם הוא משמש בתחלת יום שבת ולפי שמלאכה אסורה בשבת ע״כ נתנוה בשבת דבעת שהוא משמש אין ברכה במעשה ידי אדם לכך הניחו ללילית אותו לילה וליל שבת ואם עושה אדם דבר שהוא סכנה יכולין להזיקו : לול שפן וכו׳ לאו הוא : בי בליעי ושמיני כנה סביבותי אנשים כחושים ושמינים נתרו וקתו לכם והניחוני : ולימא ליה לאותו שניעור משנתו לחינא אני וצריך לשתות מים : ואי לא שאין עמו מי שיכן שם וגם לא ידע לומר הז׳ קולות מקרקש יכה עם נכתמא הכסוי שעל המלכת ככד שבותה ממנו וישתה : ואי לא שאין כסוי לכדא יכפוך ממנו מעט מים לארץ ואח״כ ישתה : שברירי הרגום סנורים שברירי : בכסי חיורי שד ממונה על כוסות של חרס ואתה הוא שלא יזיקו בעיניו כשישתה : מלקה מזיקו שנעשה

זאל זיך פון זיי דר ווייטרן דאס ער זאל ניט צו פיל גלוסטן צו ווייבר דאס האבן מיר גשריבן אין נר א׳ און אין נר ג׳ · און ווער עס איז נזהר אין די זאכן דער וועט דורך דעם לעבן :

שטו לפי שהאדם ווייל דר מענטש קען לייכט מקבל זיין די בייזע טרעפונג וואס ברייננגן אים צו איין סכנה איין טייל פון זיי איז דורך דיא זיבן שטערן וואס פירן די וועלט · און איין טייל פון זיי איז דורך כישוף · און איין טייל איז דורך איין גיפט וואס קען זיך דעם מענטשן טרעפן אין עכין אדר טרינקן דרום האבן אונזערע חכמים דעם מענטשין אן גיזאגט דאס ער זאל זיך היטן פון די זאכן וואס שאטן · און ווייל דורך דעם וואסער קען דעם מענטשן גאנץ גרינג איין שאדן צו קומן דרום האבן די חכמים גזאגט דאס ער מוז זיך אפ היטן ווען ער טרינקט וואסר און דר פון וועט זיך דער פאר שטאנדיגר מענטש אפ לערנען אפ צו היטן זיך פון אנדערע זאכן · און די אלע היטונג דארף נאר האבן דר וואס איז מקפיד אין זייא און איז ניט בהעפט אין דער דינשט פון גאט אבר דר וואס פאר זיכרט זיך אין גאט און גלוסט צו זיין ליבשאפט און איז בהעפט אין זיין דינכט דער איז ארום גרינגלט מיט חסד און פון דעסט וועגן איז גוט צום מענטשן דאס ער זאל זיך היטן פון דיא שאדינס וואס זיינן מפורסם אין פאלק : ולפי און ווייל דאס צווישין טויזינט איז ניט דא איינר וואס ווייס זיך צוא היטן אין די צייטן וואס איז אן גבבייט אין זייא צוא קומן איין שאדן דורך די שטערן און מזלות וואס קענן אין דר צייט מזיק זיין דרום האבין דיא חכמים גזאגט דאס ביי נאכט זאל זיך דר מענטש היטן פון אזעלכע זאכן דען ביי נאכט איז גאנץ גרינג צוא ניזוק ווערן דורך דעם און ווייל אום דינסטאג צו נאכטס און אום פרייטאג צו נאכטס טוען גוועלטיגן די שטערן וואס זיינן צום מיינסטן מזיק אום דינסטאג צו נאכטס טוט גיוועלטיגן דער שטערן שבתאי · און אום פרייטאג צו נאכטס טוט גוועלטיגן דער שטערן מאדים דרום האבן די חכמים פון זיי גרעט אין פרק ערבי פסחים די רבנים האבן גלערינט דער מענטש זאל קיין וואשר ניט טרינקן אין דער פינסטער ניט אום דינסטאג צו נאכטס און ניט אום פרייטאג צו נאכטס און ווען ער האט יוא גיטרונקען און איז ניזוק גווארן האט ער זיך עס אליין גורם גוועזן און ווען ער איז דארשטיג און מוז טרינקען זאל ער פריער זאגן דעם מזמור כ״ט פון תהלים וואס עס שטייט דרינען זיבן מאל דאס ווארט קול

און דער נאך זאל ער טרינקען און ווען ער קען דאס אויך ניט זאגן זאל ער זאגן די שפראך לול שפן אניגרון אגירדפי בי כוכבי יתיבנא בי בליעי ושמיני און ווען ער קען דאס אויך ניט זאגן אזו ווען איינר ליגט לעבן אים זאל ער אים אויף וועקן און זאל אים זאגן איך בין דארשטיג איך דארף טרינקען און דער נאך זאל ער טרינקען און ווען עס איז קיינער לעבן אים ניט דא זאל ער קלאפן מיט דעם דעקיל פון דעם קרוג אויף דעם קרוג און דער נאך זאל ער טרינקען און ווען דער קרוג האט קיין דעקיל ניט זאל ער פריער עפעס אפ גיסן פון דעם קרוג און דער נאך זאל ער טרינקען: וגם אמרו און אויך האבן די חכמים גזאגט דער מענטש זאל קיין וואסר ניט טרינקען וויא ער וואכט זיך אויף פון זיין שלאף דען דענסט מאל איז זיין נאטור גאנץ ווארם און ווען ער טרינקט איין קאלטן טרונק וועט דאס אים שאטן נייערט ער זאל פריער ריידן כדי דער דאמפף פון זיין מויל זאל פאר קילט ווערן · אויך האבן די רבנים גלערינט דער מענטש זאל ניט טרינקן קיין וואסר ביי נאכט ניט פון קיין טייך און ניט פון קיין שאזיוועקע און ניט פון קיין זומפ און ווען ער האט יוא גיטרונקן איז ער אליין שולדיג דאש ער האט זיך גיבראכט צו איין סכנה דען דער שד וואס זיצט אויף דער וואסר קען אים מזיק זיין דאס ער ווערט שטאר בלינד · און ווען ער איז דארשטיג און מוז טרינקן אזו ווען איינר איז ביי אים דא זאל ער אים זאגן איך בין דארשטיג און מוז טרינקן · און ווען עס איז קיינר ביי אים ניט דא זאל ער צוא זיך אליין זאגן די שפראך דוא פלוני מיין מוטר האט מיר גזאגט איך זאל מיך היטן פאר דעם שד וואש הייסט שברירי ברירי רירי ירי רי וואס ער איז גזעצט איבר ווייסע ערדנע כלים און דער נאך זאל ער טרינקן וגם הזהירו און אויך האבן זיי דעם מענטשן אן גיזאגט דאס ער זאל ניט טרינקן די וואסר וואס איז גשטאנען אויף גדעקט דען טאמר האט איין שלאנג דער פון גטרונקן און האט דרינען אריין גווארפן איין גיפט און עס איז דא איין גיפט וואס איז ממית און עס איז דא איין גיפט וואס מאכט דעם מענטשן קראנק וויא מיר זאגן אין מסכת עבודת כוכבים ומזלות שמואל זאגט אלע שרצים האבן איין גיפט · דער גיפט פון איין שלאנג איז דעם מענטשן ממית און פון אנדרע שרצים מאכט דעם מענטשן גשוואלן און קראנק · שמואל האט גזאגט צו רבי חייא בר רב קום איך וועל דיר זאגן איין זאך וואש דיין פאטר האט גזאגט די עובדי כוכבים ומזלות וואס

פרק ב נר ו כלל א חלק א

אמר אבוך · *הני ארמאי דהוו זוקני משום דשתו גילויא · והא דלא מייתי איידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו · וגם *הפרש בארס הנחש בין זה לזה · כדאמרינן התם דף ל׳ א״ד ספרא משום רבי יהושע דרומא שלשה מיני ארס הן · של בחור *שוקע · ושל בינוני מפעפע · ושל *זקן צף·למימרא דכמה דקשיש כחוש חיליה · והתניא שלשה כל זמן שמזקינין גבורה מתוספת בהן · ואלו הן דג ונחש וחזיר· כח מוסיף *זיהריה קליש · של בחור שוקע למאי הלכתא לכדתניא חבית שנתגלתה אע״פ ששתו ממנה תשעה *לא ישתה ממנה עשירי · מעשה היה ושתו תשעה ולא מתו ושתה עשירי ומת אמר רבי ירמיה זהו שוקע · *וכן אבטיח שנתגלתה אע״פ שאכלו ממנה תשעה לא יאכל ממנה עשירי · מעשה היה ואכלו תשעה ולא מתו ואכל עשירי ומת אמר ר׳ ירמיה *זהו שוקע · ת״ר מים שנתגלו *לא ישפכם ברשות הרבים ולא יגבל בהם את הטיט *ולא ירביץ בהן את הבית ולא ישקה מהן את בהמתו ולא בהמת חבירו ולא יטול מהן פניו ידיו ורגליו · אחרים אומרים מקום שיש בו *סירטא אסור ושאין בו סירטא מותר · אחרים *היינו ת״ק איכא בינייהו גב היד וגב הרגל *ורומני דאפי · ואמרינן נמי התם רב לא שתי מיא מידי ארמאה אמר לא זהירי בגילויא אבל מבי ארמלתא שתי אמר *סידרא דגברא נקיטא · שמואל לא שתי מיא מבי ארמלתא דלית לה אימתא דגברא ולא מיכסא מיא *אבל מבי ארמאה שתי · ואידך לא שתי מיא לא מבי ארמאה ולא מארמלתא · וג״כ אמרינן התם בין דברי גילוי ובמשקין אחרים ואף על גב דבזמן הזה אין מצוין בינינו נחשים הזהיר בגילוי *בורח עצמו מן הסכנות וגם אמרו שהמים פושרים. חוץ מבית המרחץ שמזיקין לגוף · כדאמרינן במסכת חולין פרק כסוי הדם דף פ״ד אמר רבי יוחנן כסא דחרשין (פירוש טוב לשתות כוס של מכשפות) *ולא כסא דפושרין ולא אמרן אלא בכלי מתכות אבל בכלי חרס לית לן בה · ולא אמרן אלא דלא שדא בהו ציבא (פירוש שרשי עשבים והכלין) אבל שדא בהו ציבא לית לן בה · ולא אמרן אלא דלא שניץ (פירוש הרתיח) אבל שניץ לית לן בה · וגם אמרו שישמור האדם מלשתות עלוקה במים · כדגרסינן פרק קמא דעבודת כוכבים דף י״ב תנו רבנן לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן היאורים

מילס : הני ארמאי פני עובדי כוכבים ומזלות דהוו זוקני חולי נפיח מפים דשתו משקין מגולים ונחשים ושרלים ? מהן מהם ומטילין בהם ארס ואי״כ למה לא מתו מפום שאוכלים שקלים ורמשים דחביל גופייהו בההמס גופס מהם ומבטל ארס של נחש חביל הם : שוקע לפי שהנחש בחור וחזק הוא הארס כבד ושוקע בתוך המשקה לקרקעיתו של כלי · בינוני נחש בינוני מפעפע בינתיים מעורב עם המשקה ומבלבל בכל המשקה : ושל נחש זקן צף הארס למעלה על המשקין משום שחלוש כח הארס על שהוא זקן : זיהריה ארס שלו חלוש וקל כשהזקין : לא ישתה אפילו עשירי שהארס שוקע למטה וישתהו וימות : וכן אבטיח וכל מיניו כמו קשואים כגון קירבי״ש או מלונ״י בל״א כשפותחי אותם לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל נחש ממנה והיא רכה נתוכה והארס שוקע בה : זהו שוקע שהארס היה שוקע למטה שהיה מנחש בחור שמעינן מרב ספרא עובא דאמון לא ישתה משקין מגולין שמא נחש זקן שתה ונף הארס למעלה אתלפי שמא נחש בינוני היה ומפעפע הארס והעשירי לא ישתה שמא נחש בחור שתה : לא ישפכם ברשות הרבים שמא יעבור עליו אדם יחף ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה : ולא ירביץ להשכיב את העפר והאבק כשמכבדין בבית שלא יעלה : סירטא סדקין ותריצין בבשרו ואז הארס נכנס לשם ומעכב בו ואינו נופל מהר ומנקב בבשר : היינו ת״ק דהא פנים יד ורגל יש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים והאוזן והשפתים בפנים : רומני דאפי גובה פניו אשר אצל ספין ואין שם סדק ולאחרים שרי : סידרא דגברא הסדר והמנהג בעלה שהיה משמר מגילוי נקטה גם היא להשמר מגילוי ע״כ מארמלתא ישראל בהי ואף על גב דלא בקיאי בהלכות גילוי למדה מנהג בעלה : אבל מבי ארמאה שתי דמכסין המים שלא יפול בה פסולה : בורח עצמו מן הסכנות פי׳ שאר דברים שמזיקין כגון תולעים ועכביש : ולא כסא דמים פושרין שרעים הם לגוף :

זיינן גשוואלן דאס איז דרום ווייל זייא טרינקען וואסר וואס שטייט אויף גדעקט אונ זיי שטארבן דאך ניט דר פון ווייל זיי עסין שרצים וואש דאס דער היצט דעם גוף אונ דורך דעם ווערט דער גיפט פאר טריבין : וגם הפרש בארס הנחש אונ אויך איז דא איין צווישן שייד אין דעם גיפט פון איין שלאנג צו דעם אנדרן וויא מיר זאגן אין דער גמרא רב ספרא זאגט פון וועגן רבי יהושע דרומא דריי ערלייא גיפטן זיינן דא · פון איין יונגען שלאנג איז דער גיפט זייער שטארק אונ שווער אזו פאלט ער צום גרונד פון דער כלי ·אונ פון איין מיטל מעסיגן שלאנג איז דער גיפט אויס גמישט אין דעם וואסר · אונ פון איין אלטן שלאנג איז דער גיפט שלאף אונ גרינג אונ שווימט פון אויבן·פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גלערנט דריי זאכן זיינן אויף דער עלטר שטארקער פון דער יוגינט אונ דאס זיינן זיי · איין פיש אונ איין שלאנג אונ איין חזיר אונ וויא זאגסטו דאס דר גיפט פון איין יונגן שלאנג איז שטארקר וויא דער גיפט פון איין אלטען שלאנג ענטפערט די·גמרא אין כח ווערט דער שלאנג שטארקר ווען ער ווערט עלטר אבר דער גיפט ווערט ביי אים שלאפר ווען ער ווערט אלט · אונ ווייל דער גיפט פון איין יונגן שלאנג איז שווער דרום האבן מיר גלערינט ווען איין פאס איז גשטאנען אויף נדעקט אפילו ניין לייט האבן דער פון גטרונקען אונ זייגען ניט גשטארבין זאל דער צעהנטר דאך דער פון ניט טרינקן דען עס איז גוועזן איין מעשה דאס ניין האבן גטרונקן אונ זיינן ניט גשטארבן אונ דר צעהנטער האט גטרונקען אונ איז גשטארבן· זאגט רבי ירמיה דאס איז גוועזן איין גיפט פון איין יונגן שלאנג וואס ער איז שווער אונ נידרט צום גרונט אונ דרום איז דער צעהנטר גשטארבן ווייל ער האט צום לעצטן גטרונקן · אונ אויך ווען איין פלוצר ליגט אויף גשניטן אזוא אפילו ווען ניין לייט האבן דער פון גגעסן אונ זיינן ניט גשטארבן זאל דאך דער צעהנטר דער פון ניט עסין דען עס איז אזו איין מעשה גוועזן דאש ניין לייט האבן פון אזו איין פלוצר גגעסין אונ זיינן ניט גשטארבן אונ דער צעהנטר האט גגעסין אונ איז יוא גשטארבן דען עס איז גוועזן איין גיפט פון איין יונגן שלאנג וואס פאלט צום גרונט דרום איז דער צעהנטר דער פון גשטארבן ווייל ער האט צום לעצטן דער פון גגעסין : תנו רבנן די רבנים האבן גלערינט וואסר וואש זיינן גשטאנן אויף גדעקט זאל ער זייא ניט אויס גיסן וואו לייט גייען אונ זאל קיין ליים דער מיט ניט קנעטין אונ זאל דער מיט ניט אויס שפריצן זיין הויז דאס קיין שטויב זאל ניט זיין אונ אויך זאל ער זיי ניט געבן טרינקן צו זיין בהמה אונ ניט צוא זיין חברש בהמה אונ ער זאל דער מיט ניט וואשן זיין פנים אונ דיא הענט אונ די פיס דען טאמר האט איין שלאנג דער פון גטרונקן איז דא דרינן איין גיפט · אונ איין טייל זאגן אין דעם ארט וואו עס איז דא איין קראץ אין לייב זאל ער זיך ניט וואשן אונ וואו עס איז ניט דא קיין קראץ מעג ער זיך דער מיט וואשין · דרום טאר ער זיך דער מיט ניט וואשין נאר אויף דיא באלן פון די הענט אונ אויף דיא באלן פון די פיס אונ אויף דעם שטערן ביי די אויגן דען אויף די ערטר זיינן ניט דא קיין שפאלטן: ואמרינן נמי התם אויך זאגן מיר אין דר גמרא רב האט ניט גוואלט טרינקן קיין וואשר ביי איין עובד כוכבים ומזלות ווייל זייא לאזן צוא ציטין דיא וואשר שטיין אפין אבער בייא איין אלמנה איין ישראלית האט ער יוא גטרונקען דען זיא איז גוואונט גוועזן צו צו דעקן איר וואשר ווען איר מאן האט גלעבט אונ ווען אפילו איר מאן איז גשטארבן טוט זיא דאך וייטר אזו·אבר שמואל האט ביי איין אלמנה קיין וואשר ניט גטרונקן ווייל זיא האט היינט ניט קיין פארכט פאר איר מאן אזו·לאזט זיא דיא וואשר שטיין אויף גידעקט אונ ביי איין עובד כוכבים ומזלות האט ער יוא גטרונקן דען ער האט גזאגט דאס איין עובד כוכבים ומזלות לאזט אויך ניט שטיין זיין וואסר אויף גדעקט אונ איין טייל האבן ניט גוואלט טרינקן קיין וואסר ניט בייא איין עובד כוכבים ומזלות אונ ניט ביי איין אלמנה · אויך זאגט די גמרא דאס מען זאל קיין ווין אונ אנדרע גטראנקן אויך ניט לאזן אפין שטיין · אונ חאטשע דאס אין דער היינטיגער צייט גפינן זיך ניט קיין שלאנגן זאל ער זיך דאך היטן פון זאכן וואס זיינן גשטאנן אויף גדעקט דען עס קען איין שפין אדר אנדרע בייזע זאכן דרינן איין פאלן : וגם אמרו אונ אויך האבן די חכמים גזאגט דאס לעפליבע וואשר איז מזיק דעם גוף וויא מיר זאגן אין דער גמרא פון חולין · רבי יוחנן זאגט מען זאל ליבערשט טרינקן איין כוס פון כישוף אונ ניט קיין כוס פון לעפליבע וואסר ווען עש איז אין איין אייזערנעם טאפ אונ עס איז קיין קרייטיכר דרינען ניט דא אונ עס האט ניט גזאטן דען עס איז זייער אום גזונד אבר ווען עס איז אין איין ערדענעם טאפ אדר עס האט גזאטן אדר עס איז דרינען דא קרייטיכער אזו שאט עס ניט : וגם אמרו אונ אויך האבן די חכמים גזאגט דאס דער מענטש זאל זיך היטן דאס ער זאל ניט אויס טרינקן קיין שרץ וואס הייסט עלוקה וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון עבודת כוכבים ומזלות די רבנים האבן גלערינט איין מענטש זאל ניט טרינקן קיין וואסער פון איין טייך אונ ניט פון איין שאזיווקע אונ ניט פון איין זומפ ניט מיט

דעם

ולא מן האגמים *לא בפיו ולא בידו אחת מפני הסכנה מאי סכנה *סכנת עלוקה · מסייע ליה לרבי חנינא דאמר ר"ח הבולע נימא של מים *מחמין לו חמין בשבת וכו' · וגם הזהירו על אכילה ושתיה של זוגות כדי שלא יבא לידי סכנה · דגרסינן בפרק ערבי פסחים דף ק"ט על משנת ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין *אפשר דמתקני רבנן מידי דאתי לידי סכנתא · והתניא *לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יעשה צרכיו תרי ולא יקנח תרי · אמר רב נחמן אמר קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מן המזיקין · רבינא אמר *כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה · רבא אמר כל אחד ואחד *מצוה בפני עצמו הוא · ולא יעשה צרכיו תרי *נמלך הוא אמר אביי *הכי קאמר לא יאכל אדם תרי ויעשה צרכיו ולא ישתה תרי ויעשה צרכיו דלמא חליש ומתרע · תנו רבנן השותה *כפלים דמו בראשו אמר רבי יהודה בד"א בזמן שלא ראה פני השוק אבל ראה פני השוק הרשות בידו · אמר רב אשי חזינא ליה לרבי חנינא בר ביבי *דאכל כסא ובכסא חזי אפי שוקא *ולא אמרן אלא לצאת לדרך אבל בביתו לא · אמר רבי זירא לישן כיוצא לדרך דמי *ובביתו. לא והא רבא מני כשורי (פירות קורות) *ואביי כי הוה שתי חד כסא הוה מנקטא ליה אמיה תרי כסי בתרי ידיה · ורב נחמן בר יצחק כי הוה שתי חד כסא הוה מנקט ליה שמעיה תרי כסי בתרי ידיו *אדם חשוב שאני · אמר עולא *עשרה כוסות אין בהם משום זוגות · עולא לטעמיה דאמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא עשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל · ואי סלקא דעתך יש בהן משום זוגות אפשר דמתקני רבנן מלתא דאתי בה לידי סכנה אבל תמניא חיישינן · רב חסדא ורבא דאמרי תרווייהו *שלום לרעה אין מצטרף אבל שיתא חיישינן · *רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו ויחנך לרעה אין מצטרפין אבל ד' חיישינן · אביי ורבא דאמרי תרווייהו *וישמרך לרעה אין מצטרף ואזדא רבא לטעמיה דרבא *אפקינהו לרבנן בזוגי *ואף על גב דאיתזק בה רבא בר ליואי לאו משום הכי אלא משום דאותביה לרבא בפירקיה אמר רב יוסף אמר לי יוסף שידא

לא בפיו בינית פיו במים וישתה או בידו אחת לא ישאב וישתה משום דממהר וזורק בפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבו בידו ויעיין : סכנת עלוקה שלא יבלע עלוקה שרץ שבמים והם שמוצצין דם מן אדם ובהמה לרפואה אי"ל בל"א ונקרא גם כן נימא : מחמין לו מים חמין בשבת לרפואה דסכנת נפשות הוא : אפשר דמתקני רבנן ארבע כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה ואע"ג דלמ"ד ד' אין זוגות אלא בתרי לענין כשפים מיהא חיישינן : לא יאכל אדם תרי תמכות ולא ישתה תרי כוסות זאח"ז מיד דכל תרי קשה לכשפים וכן לא יעשה אדם צרכיו תרי תמים שני פעמים מיד זה אחר זה ולא יקנח תרי כשיקנח עצמו לא יקנח תרי פעמים אלא אחד או שלשה והכל משום זוגות : כוס של ברכת המזון שהוא שלישי אינו מצטרף השלישי של ברכת המזון שאינו ניזוק : מצוה באפי נפשיה הוא ואין מצטרפין זה לזה : נמלך הוא דתמים להבין גמרא כולתי ובטל אותו ואין מצטרפין לזוגות נמלך עלה ומחשבה אחרת באה לו עתה לבעול שלא היה בדעתו בשעת בעילתו הראשונה : הכי קאמר לא יאכל תרי ויעשה צרכיו אפילו פעם אחת כלומר אדם שאכל או שתה זוגות יזהר בעצמו שלא יצא מיהו אחרי כן עד זמן מרובה דלמא חליש מחמת הסמים ותאידי דבזוגות קאי מיתרע מזליה : כפלים היינו זוגות דמו בראשו דהוא מסכן

עצמו לבא לידי נזק ועון מיתתו על ראשו מוטל דהוא המית את עצמו והוא שלא ראה פני השוק בין כוס לכוס אלא תוך מבית להון : דכל כוס וכוס בין כל כוס וכוס שהיה שותה היה יוצא לחוץ : ולא אמרן דמהני ליה זוגות אלא לצאת לדרך אחר הזוגות אבל לעמוד בביתו לית לן בה : ובביתו לא אמרן דיש סכנה בזוגות אם כבר בבית ואינו יוצא לחוץ : והא רבא מני כשורי כששתה כוס זה מסתכל בקורה זו וכששתה שני מסתכל בשלאחר ולפי חשבון הקורות מוזהר בזוגות ובכל פעם ופעם עושה כן אע"פ שאינו יוצא לדרך : אביי כי הוה שתי חד כסא מנקטא ליה אימיה תרי כסי דהוי לגו תלתא ולכך מזמנין אותן ביתה שלא יבא הדבר לידי סכנה ויעמוד בזוגות וכן עבד העבד לרב נחמן ואם דאביי היא מגדלתו דעברתו אמיה מת אביו וילדתו אמו מתה אמו והביאה אם מגדלתיה הולי בקדושין : אדם חשוב שאני דמסרו שדים נפשייהו לאזוקי : עשרה כוסות אין בהם משום זוגות וכל שכן טפי : שלום תיבה רביעית היא דכתיב ישא ה' וגו' לטובה מצטרף אם שתה שנים ושתה אח"כ הרביעית מצטרף לבטל הזוגות אבל לא לרעה אם שתה כוס שמיני אין רביעי מצטרף על השמיני להזיק והברכה הוא כיון שברכן בשלום שהוא תיבה רביעית אין כוס היזק בעולם : רבה ורב יוסף כמו שהיו הדורות זו אחר זו היו מקילין בזוגות והולכין ופוחתין ויחנך כמו דין שלום והוא כוס החמישי מצטרף לטובה ולא לרעה : וישמרך היינו תיבה השלישית : אפקינהו לרבנן באביבע"ד כוסות פעמים הרבה כשהיו נפטרין ממנו היו משקין אותן ויש פעמים שלא היו משקין אלא ארבע פעמים ונפטרין : ואע"ג דאיתזק בה רבא בר ליואי א' מהרבנים על רבא לאו דאיתזק משום

דעם מזיל און ניט מיט איין האנט דען טאמר וועט ער אויס טרינקען איין שרץ וואש הייסט עלוקה אבער מיט ביידע הענט מעג ער טרינקען דען ער קען מיט דר אנדערער האנד טאפין אויב עס איז עפעס דרינען דא דען איין עלוקה איז איין סכנה וויא רבי חנינא האט גזאגט ווען ער האט אים שבת איין עלוקה איין גשלונגן מעג מען אים וואסר ווארמען אים שבת צו טרינקן פאר איין רפואה ווייל עס איז איין סכנה: וגם הזהירו און אויך האבן די חכמים אן גזאגט דאס מען זאל ניט עסין אדר טרינקן קיין זוגות דאש איז גמיינט איין גלייכע צאל צווייא אדר פיר דען עס איז דא שדים וואש קענן דעם מענטשן דורך דעם מזיק זיין וויא מיר לערנן אין פרק ערבי פסחים מען זאל אין דער נאכט פון פסח ניט ווייניגר טרינקן פון פיר כוסות פרעגט דיא גמרא דאס איז דאך זוגות וועלן דען די רבנים מתקן זיין אזו אך וואש ברייגנט דעם מענטשן צו איין סכנה האט רב נחמן געענפערט די נאכט פון פסח ווערט גרופן ליל שמורים דאש וויא איז גהיט פון דיא מזיקים · רבינא זאגט דער כוס פון דעם בענטשן ווערט גרעכינט צוא גוטען זאס ווען איינער האט צווייא כוסות גטרונקן ווערט דער בעכער פון דעם בענטשן פאר דעם דריטן גרעכינט דאס די שדים קענן אים ניט מזיק זיין אבער ווען ער האט דרייא כוסות גטרונקן אזו ווערט דער בעכער פון דעם בענטשן ניט גרעכינט פאר דעם פערטן כוס דאס עס זאל הייסן זוגות · רבא זאגט דיא ארבע כוסות זיינן קיין זוגות ניט דען איטליכר כוס איז איין באזונדרע מצוה דרום ווערט איטליכר כוס פאר איין באזונדרע זאך גרעכינט · און ווען דער מענטש האט יוא זוגות געסין אדר גטרונקן זאל ער ניט באלד דער נאך משמש המטה זיין דען ער קען גרינג דורך די שדים ניזוק ווערן · די רבנים האבן גלערינט ווער עס טרינקט זוגות איז ער אליין שולדיג ווען ער איז ניזוק גווארן · זאגט רבי יהודה דאש איז נאר גזאגט ווען ער גייט ניט צווישן איין בעכר און דעם אנדרן אויף דר גאס אבער ווען ער גייט צווישן איין בעכר און דעם אנדרן אויף דער גאס שאט עס אים ניט · זאגט רב אשי איך האב גזעהן צו רב חנינא בר ביבי דאס צווישן איטליכן בעכר וואס ער האט גטרונקן איז ער ארויס גגאנגען אויף דער גאס · און דאס וואס מיר זאגן דאס ער קען ניזוק ווערן דאש איז נאר גזאגט ווען ער וויל דער נאך גיין אין וועג אבער אין זיין הויז מאכט עס ניט אויס · רבי זירא זאגט ווען ער לייגט זיך שלאפן קען ער איך ניזוק

ווערן · פרעגט די גמרא וויא זאגשטו דאש אין הויז קען מען ניט ניזוק ווערן רבא האט דאך געצילט די באלקנס ווען ער האט גטרונקן כדי ער זאל וויסן וויא פיל ער האט גטרונקן דאס ער זאל ניט טרינקן קיין זוגות און אביי ווען ער האט איין בעכר גטרונקן האט אים זיין אם נאך צווייא בעכר דער ביי גיהאלטן כדי ער זאל ניט טרינקן קיין זוגות · און איך אזו האט דער קנעכט פון רב נחמן בר יצחק צו אים גטאן זעהען מיר דאס זיי האבן דאך אין זייערע הייזר אויך מורא גהאט דאס זיי זאלן ניט ניזוק ווערן · ענטפערט די גמרא ביי איין גרויסן תלמיד חכם איז מער סכנה דען וואס ער איז מער תלמיד חכם זוכן מער דיא שדים אים מזיק צו זיין : אמר עולא זאגט ווען ער טרינקט צעהן כוסות איז ניט צו בזארגן פאר זוגות דען ווייל די חכמים האבן גזאגט מען זאל ביים אבל טרינקען צעהן כוסות מוז זיין דאס עס איז קיין סכנה ניט אבער אכט כוסות איז איין סכנה · רב חסדא און רבא זאגן ביידע ווען איינר האט אכט בעכר גטרונקן ווערט דר זיבעטער ניט גרעכינט דאס עס זאל הייסן זוגות ווייל עס בלייבט נאר זיבן ווייל דאש זיבטע ווארט פון דעם פסוק ישא ה' איז שלום דרום ווערט עס צו גוטן גרעכינט און ניט צו בייזן אבער ווען ער טרינקט זעקס הייסט עס זוגות · רבה און רב יוסף זאגן ביידע דער פינפטער בעכר ווערט אויך נאר גרעכינט צו גוטן דאס עס זאל ניט הייסן קיין זוגות דריבר ווען ער האט זעקס בעכר גטרונקן ווערט דער פינפטר ניט גרעכינט צוא זוגות ווייל דאס ווארט ויחנך איז דאס פינפטע ווארט פון דעם פסוק יאר ה' דרום ווערט עס נאר גרעכינט צו גוטן און ניט צו בייזן אבער פיר בעכר הייסט זוגות · אביי און רבא זאגן ביידע דער דריטר ווערט אויך גרעכינט צו גוטן דאס עס הייסט קיין זוגות ניט דריבר ווען ער האט פיר גטרונקן ווערט דר דריטר ניט גרעכינט צו זוגות ווייל דאס ווארט וישמרך איז דאס דריטע ווארט פון דעם פסוק יברכך דען רבא האט די רבנים געגעבן טרינקן זוגות און תאטשע רבא בר ליואי איז דורך דעם ניזוק גווארן דאס איז געוועזן ווייל ער האט צו רבא פיל קשיות גפרעגט אין דרשה און רבא האט ניט גיוואוסט צו ענטפערן איז ער מבויש גווארן דרום איז ער געשטראפט גווארן : אמר רב יוסף זאגט יוסף שידא האט מיר גזאגט דר אשמדאי איז דר מלך איבר די שדים און איז געזעצט אויף זוגות און איין מלך איז ניט מזיק און איין טייל זאגן אדרבה איין מלך ווייל ער האט מאכט צו טאן איז

ער

אשמדאי מלכא דשידי ממונה בזוגי ומלכא ילא איקרי מזיק ואיכא דאמרי אדרבה מלכא רתח הוא רשותא בידיה כל מאי דבעי עביד · אמר רב פפא אמר לי יוסף שידא יאתרי קטלינן אארבע קא מזקינן אתרי בין בשוגג בין במזיד אארבע בשוגג לא במזיד אין יואי אישתלי ונפיק ניגקוט זיקפא (פירוש אגודל) אגודל דימיניה בידא דשמאליה וזיקפא דשמאליה בידא דימיניה ונימא הכי אנא ואתון הא תלתא יואי שמע קלא דאמר אתון ואנא הא ארבעה נימא איהו ואנא חמשא · ואי שמע קלא דאמר ואנא שית נימא איהו ואנא ז' הוה עובדא יעד מאה וחד ואיפקע שידא · אמר אמימר אמרה לי ירישתינהו דנשים כשפניות (פירוש גבירתן) האי מאן דפגע בנשים כשפניות לימא להו הכי הרי חמימי בדיקולי חדתי בזעו לפומייכו נשים תרשאות · יקרח קרחיתו ופרח פרחיתו ואיבדר תבלונייכו אפרתיה זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו נשיי הרשיאתא · יאדהנני הנגבי לא אתיתו לגו השתא לאתיתי לגו יקר קרחונני והנגבי · במערבא לא קפדי אזוגי · בנהרדעא קפדי אזוגי · רב דימי מנהרדעא יקפיד אפילו ארישמא דחביתא הוה עובדא ופקע חביתא כללא דמלתא יכל דקפדי קפדי בהדיה · כי אתא רב דימי אמר שתי ביצים ושתי אגוזים ושתי קשואים ודבר אחר הלכה למשה מסיני ולא הוו ידעי רבנן מאי ד"א וגזרו רבנן בכל מילי משום ד"א · והא דאמרן עשרה תמניא שיתא וארבעה לית בהו משום זוגות לא אמרן אלא במקום דליכא למיחש יבכשפים אבל במקום דאיכא למיחש לכשפים אפילו טובא חיישינן · ההוא דגרשה לדביתהו אזלא ונינסבא לההוא חנוונא דהוה רגיל למישתי חמרא גביה כל יומא יהוה עבדי ליה כשפים ולא הוה מהניא משום דהוה מזהר מזוגי כל יומא הוה שתי מדידיה ההוא יומא אשקיתיה מדידיה יעד שיתסר הוה יכיל לאזדהורי מכאן ואילך לא הוה יכיל לאזדהורי נפשיה ואפיקתיה בזוגיה בשוקא חזייא ההוא טייעא יגם ביה אמר חזו גברא קטיל דאזיל אזל פגע בדיקלא חבקיה צוות דיקלא ופקע גברא · אמר רב עוירא יקערות וכברות וכוסות אין בהן משום זוגות כללא דמילתא גמרו בידי אדם לא חיישינן יבידי שמים חיישינן · יחנות אין בה משום זוגות · נמלך אין בהם משום זוגות · יאורח אין בו משום זוגות · יאשה אין בה משום זוגות ·

זוגות אלא משום דאותביה בספקא ההיא רגיל להקזות לו בדרכא ונייטו כרכים לרבא כשביה רבא דורש להם : לא איקרי מזיק אין רגיל בכך דגנאי הוא לו ולא חיישינן לזוגות : אתרי כוסות קטלינן משום זוגות : ואי אישתלי ששכח ששתה זוגות ויצא לחוץ מאי תקנתיה : ואי שמע קול אדם או אבר דאמר ד' נימא איהו ה' שלא יעמוד בזוגות : עד מאה וחד שהיה כסף מונה זוגות והוא היה מוסיף אחת שלא לעמוד בזוגות עד שפקע בידא מרוב לער : רישתינהו דנשים מכשפות השולטת עליהן ומלמדתן אמרה לן דבר זה : חרי חמימי בדיקולי חדתי בזעו נואה חמה בדיקולי בסלים קרועים ומנוקבים לפומייכו כבי תרביותא יזדמנו לפיכם נשים כשפניות : קרח קרחיתו יהי רלון ביתמרטו שערות שלכן אותם שאתם מכשפין בהם ופרח פרחייכו יצא הרוח אותן פירורי לחם שאתם מכשפות בהן ואיבדר תבלונייכו יהו מפוזרין תבלין שלכם פרחי זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו יצא הרוח אותו כרכום חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף בו : אדהנני יחננכי לא אתיתו לגו כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חבתי על עלמי ואתן תחתן עלי לא באתי ביניכם השתא דאתיתו לגו אדהנני והנגבי הואיל ובאתי ביניכם יודע אני שנתקררו עלי רחמיכם וגם רחמי נתקררו שלא חסתי על עלמי : קפיד ארישמא דחביתא כשמוכרין יין הוקקין פגימות על החבית למספר האיסות לדעת כמה מכר וקפיד עליהו שלא יאמו ויכיחם בזוגות והוי עובדא שפעם אחת יאמו והגיעו החבית כרשימת זוגות ופקע החבית שהפסד שכר אותו דהיה לו רבות כו : כל דקפיד יותר מהאי קפדי בהדיה הפדים להזיקו אם עבר פעם אחת והלא קפיד כל כך לא קפדי בהדיה להזיק ומיהו למיחש מבעי אפילו מאן דלא קפיד דלא קפדי בהדיה דאי תימא דלא קפדי בהדיה כלל א"כ זוגות למה לי להזכיר בגמרא כך היה להם לחכמים לומר לא יזהר אדם בזוגות דלא ליקפדו בהדיה : ודבר אחר עדיין יש פרי אחר שמקפידין בזוגותיו הלכה למשה מסיני המזיק : בכשפים שאין בם נשים כשפניות אבל יש שם כישוף ניזוק בכישוף אע"ג דשדים אין מזיקין אותו בזוגות מן מזיקין אותו בכישוף : הוה עבדה האשה שגרשה מגיסה : עד שיתסר היה יכול להזהר שלא שתה זוגות ובשבתה יותר היה שכיר ולא היה נזהר ובתה זוגות ועשתה האשה לו כישוף והוליאתו בזוגות שבתה דלאו היתה עושה לו כישוף : גם ביה פגע בו והכין בזוגות ע"י הכישוף ואזל האיש והכין לדקל מתוך חולי ודאגה נסמך עליו נוות הדקל מחמת הכישוף והוא פקע האיש מת ופקע : קערות אם אכל בתי קערות תבשיל וככרות שתי לחם בהם שלמים : בידי שמים חיישינן דססות דבר אחר דאמרינן לעיל דגזרו בבבלו כל זוגות נמרו בידי שמים הוי דהיינו פירות לכל דדמי ליה דקבלה הלכה למשה מסיני הוא חיישינן אבל אותן זוגות שלמדו החכמים לא חיישינן ביה : חנות אין בה משום זוגות אף בתה בבתי חנויות לא אמרינן כבני כובות דמי לבין אתר ועיקר הגות הבותה בו זוגית לא קפדי מזיקין עליה דלאו קביעות היא והיא עובדא דלעיל דהוא גברא דבתה בחנות כשפים שלא שעשה לו כשפים גרושתו : אורח אין בו משום זוגות דאינו יודע אם יבקושו עד שלך נמלך הוא : אשה שאינה הוכה כלוה דמיא דאינה קבועה לבתות :

ער נאך מער מזיק · רב פפא זאגט יוסף שידא האט מיר גזאגט ווען איינר טרינקט צוויי בעכר טייטן מיר אים אונ ווען ער טרינקט פיר זיינן מיר אים מזיק · אויף צווייא ווערט ער נטייט אפילו ער האט עס אים גערן גטאן אבר ווען ער האט פיר בעכר גטרונקן ווערט ער אנדרש ניט ניזוק נאר ווען ער האט עס במזיד גטאן · אונ ווען ער האט פאר געסן אונ האט גטרונקן זוגות אונ גייט ארוים אויף דער גאס זאל ער דעם גראבן פינגר פון דר רעכטר האנט אריין לייגן אין דער לינקר האנט אונ דעם גראבן פינגר פון דער לינקר האנט זאל ער אריין לייגן אין דער רעכטר האנט אונ זאל זאגן איך אונ די זוגות זיינן דרייא · אונ ווען ער הערט דאס איינר זאגט איך דר צו איז פיר זאל ער זאגן אינ איך דער צו איז פינף אונ אזו זאל ער אלץ ענטפרן · עס איז גווען איין מעשה דאס דר שד האט אלץ געענפרט ביז דער שד האט גהאלטן הונדערט האט דר מענטש גזאגט אונ איך דער צו איז הונדרט אונ איינס אזו איז דער שד פאר צער צו שפרונגן גווארין ווייל ער האט אים ניט גקענט מזיק זיין : אמר אמימר זאגט עס האט מיר דעו ציילט איין אשה וואס זיא איז די הארינטע פון די מכשפות ווען איינר בגעגנט אין ווייבר מכשפות זאל ער אזו זאגן הייסע צואה אין גלעברטע קערב זאל אין אייער מויל זיין איר מכשפות גאט זאל לאזן אוים פאלען די האר וואס איר טוט מיט זיי כישוף אונ איין ווינט זאל מאכן אוועק פליען די שטיקר ברויט וואס איר טוט דער מיט כישוף אונ אייערע קרייטיכער זאל פר שפרייט ווערן אונ איין ווינט זאל מאכן אוועק פליען אייער נייעם זאפרן וואס איר טוט דער מיט כישוף איז לאנג דאס גאט האט זיך איבר מיר דער בארימט אונ איך האב מיך גהיט אונ איר האט אייך איבר מיר דר בארימט אזו בין איך אין אייער האנט ניט גפאלן אונ היינט דאס איך בין אין אייער האנט גפאלן ווייס איך דאס איר וועט איבר מיר קיין דער בארימקייט ניט האבן אונ איך האב מיך אליין אויף מיר ניט דר בארימט דאס איך האב מיך פאר אייך ניט גהיט · אין ארץ ישראל האט מען ניט מקפיד גוועו אויף זוגות אונ אין נהרדעא האט מען יוא מקפיד גוועו אויף זוגות · רב דימי פון נהרדעא האט מקפיד גוועו דאס ווען ער האט גצייכנט איין פאס וויא פיל מאס זיא האלט האט ער ניט גמאכט קיין שטריכלאך פון זוגות דען עס איז גוועו איין מעשה דאס איינר האט גמאכט שטריכליך

פון זוגות אויף איין פאס איז די פאס צו שפרונגן גווארן · דר כלל דער פון איז דער וואס איז מקפיד דרויף דאס ער וויל קיין מאל קיין זוגות ניט טרינקן אזו ווען ער טוט עס איין מאל יוא זיינן די שדים מיט אים אויך מקפיד אונ זיינן אים מזיק אונ ווען ער איז ניט מקפיד זיינן די שדים מיט אים אויך ניט מקפיד · וויא רב דימי איז גקומן פון ארץ ישראל קיין בבל האט ער גזאגט ווען מען עסט אויף צוויי אייער אדר צווייא ניס אדר צוויי פלוצרן אונ נאך איין זאך איז דא ווען מען עסט צוויי פון איר דאס איז הלכה למשה מסיני אז עס איז איין סכנה אזו האבן די חכמים ניט גוואוסט וואס די זאך איז דרום האבן די חכמים גוזר גוועו דאס מען זאל אלע זאכן ניט עסן קיין זוגות · אונ דס וואס מיר זאגן צעהן אדר אכט אדר זעקס אדר פיר איז קיין סכנה ניט דס איז נאר גזאגט דארטן וואו כישוף איז ניט גיוואונטליך אבר דארטן וואו כישוף איז גיוואונטליך איז ביי אלע גלייכע צאל איין סכנה: ההוא איין מאן האט זיין ווייב גט געגבן · האט זיא גנומן איין ווין קרעמר וויא דער ערשטר מאן פלעגט אהין קומן ווין טרינקן האט זיא אים גוואלט כישוף טאן אונ האט ניט גקענט ווייל ער האט קיין זוגות ניט גטרונקן אונ האט אלע טאג פאר זיין געלט גטרונקן אזו האט ער ניט פיל גטרונקן אונ דרום האט ער זיך גקענט היטן פון זוגות· אמאל האט זיא אים גגעבן פאר איר געלט טרינקן · ביז זעכצעהן בעכר האט ער זיך גוואוסט צו היטן פון זוגות אבר וויא ער האט מער גטרונקן אזו האט ער זיך ניט גוואוסט צו היטן האט זיא אים גגעבן זוגות טרינקן אונ האט אים כישוף גטאן אונ האט אים ארוים גצויגן אויף דר גאס האט אים איין סוחר בגעגנט אונ האט גזאגט זעהט דאס איין טויטר מענטש גייט ארום איז דר מענטש גקומן צוא איין בוים אונ האט אים ארום גנומן האט דר בוים גשריען דורך דעם כישוף אונ דר מענטש איז צו שפרונגן גווארן : אמר רב עוירא זאגט ווען איינר עסט פון צווייא שיסלען אדר צווייא ברויט אדר ווען איינר טרינקט פון צווייא בעכר איז ניט צו בזארגן פאר זוגות · דער כלל איז ווען דיא זאך איז דורך איין מענטש פארטיג גווארן איז ניט צו בזארגן פאר זוגות אבר ווען עס איז דורך גאט פארטיג גווארן דהיינו פירות אדר אייער אונ דער גלייכן זאכן איז צו בזארגן פאר זוגות·ווען איינר טרינקט אין איין קראם איז ניט צו בזארגען פאר זוגות אונ דאס וואס דער מענטש איז ניזוק גווארן פון

זיין

פרק ב נר ו כלל א חלק א

ואי אשה חשובה היא חיישינן · ואמרינן התם דכ"ע *תרי מקמי תכא וחד בתר תכא לא מצטרפי משום מעשה דרבה בר נחמני · וגם אמרו שלא יצניע אדם *אוכלין ומשקין תחת המטה ואפילו מחופין בכלי ברזל מפני שרות רעה שורה עליהן *ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו :

שטז פרק שלישי

רז"ל היו שלמים בכל מדע ומשיגים בכל חכמה שהיא משלמת השכל ומחזקת הגוף בבריאותו לעבודת האל יתברך ותחת הכלל הזה נכנסת מלאכת הרפואה אשר היא שמירת הבריאות ורפואת החולי ועל כן כתבו בתוך אגדות בתלמוד אשר הם רובם דברי מוסרים וקצת דברי המאכלות שמקיימות האדם בבריאותו וגם אותן שהם קשין לאדם לרפאות מחליו · כדגרסינן במסכת ברכות פרק כיצד מברכין דף ל"ט אמר רב חסדא תבשיל של *תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכל שכן לבני מעיים אמר אביי והוא *דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך · ואמרינן התם אמר רבה בר שמואל משום רבי חייא אחר כל אכילתך אכול מלח אחר כל שתייתך שתה מים ואין אתה ניזוק · ותניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים · ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה ידאג מפני *אסכרה · תנו רבנן *המקפה את אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים · וכמה אמר רב חסדא קיתון לפת · אמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בעדשים פעם אחת לשלשים יום *מונע אסכרה מתוך ביתו אבל בכל יומא לא משום דקשה לריח הפה · אמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בחרדל אחד לשלשים יום מונע חולאים מתוך ביתו אבל כל יומא לא משום דקשה להולשא דליבא · אמר רבי חייא בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים · ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו של אדם · אמר רבי חנינא בר חמא הרגיל *בקצח אינו בא לידי כאב לב · מיתיבי רבן שמעון בן גמליאל אומר קצח אחד מסימני מות הוא · *וישן למזרח גרנו דמו בראשו · לא קשיא *הא בריחא הא בטעמא · אימיה דרבי מאיר הוה *מדבק ליה בריפתא ומקלפא ליה · וגרסינן התם בסוף הפרק דף מ"ד אמר רבי ינאי *כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנה כי אתא רב דימי אמר טבא הדא ביעתא *מגולגלתא משיתא קסוי סלתא · *אמר רבי זירא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע שליקתא כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו · רבי עקיבא אומר אפילו לא אכל *אלא שלק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות · ומי איכא מידי דהוי

תרי מקמי תבא אם אתה תרי כוסות על השלחן וכוס אחד אחר השלחן לא מצטרפים משום מעשה דרבה בר נחמני בבבא מציעא בהשוכר את הפועלים דאתא שליח דקיסר תרי כוסות וניזוק ואמר רבה בר נחמני לאהדורי תכא לפניו וישתה עוד אחד דאי חד דבתר תכא מצטרף לתרי דתכא לשקיוהו כוס שלישי בתר תכא בלא אהדורי תכא: אוכלין ומשקין תחת המטה באדם ישן בה: שומר פיו ולשונו מלאכול ולשתות דברים כאלו שומר מצרות נפשו:

תרדין מין ירק כרוב"א בל"א : דיתיב קדרה שמבשל בה התרדין אבי תפי על מקום שפיתת הקדרה בכירה ועביד תוך תוך כלומר שסולק הרבה ורותח מאד וקול רתיחתו נשמעת כקול תוך תוך : אסכרה חולי הגרון : המקפה אכילתו במים שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו לפה בנים ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא : מונע אסכרה מתוך ביתו שהחולי בא מחמת עצור בני מעים והעדשים משלשלים : קצח מין זרע הוא (ישעיה כ"ח): וישן למזרח גרנו של קצח סרות מעלני לאה וקרה ומכנסת הריח בתוך הגוף: הא בריחא הא בטעמא הריח קשה והטעם טוב: מדבקא ליה בריפתא עד שקלט הטעם מקצח בלחם ומקלפא ליה בשביל הריח: כל שהוא כביצה אין לך מין מאכל ביעור כביצה שאם תאכל כביצה טובה לגוף ממנו : מגולגלתא צלויה רכה ולאחר שורפין אותה באין צולין אותה אלא מעט כשהתחילה להתגלגל אז גומעה טוב מו' מדות סולת קסוי הוא מדה מחזקת לוג : אמר רבי זירא טבא מגולגלתא משיתא ביצי' מטויתא צלויה קשה מארבע ביצים מבושלים במים עלה א"ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כדפרשינן לעיל לכד מבשלא שהוא טוב יותר מביצה : אלא שלק

זיין ווייב דאס איז ניט געווען פון שדים גייערט דורך כישוף · ווען איינר האט נאר איין כוס גוואלט טרינקן אונ דר נאך האט ער זיך בדאכט אונ טרינקט נאך איין כוס איז ניט צו בזארגן פר זוגות · אויך ווען איין אורח עסט אדר ער טרינקט זוגות איז קיין סכנה ניט · אונ ביי איין אשה איז אויך ניט צו בזארגן פאר זוגות אבר ווען זיא איז איין אשה חשובה מוז זיא זיך יא היטן פאר זוגות · עיין נפש יהודה· אויך זאגט די גמרא ווען ער האט צווייא בעכר גטרונקען וויא ער האט געגעסין אונ דער נאך האט ער נאך איין בעכר גטרונקען וויא מען האט דעם טיש אוועק גנומן ווערט עס ניט גרעכינט דער צו אזו וויא עס איז געשעהן איין מעשה מיט איין שררה וואס האט גזוכט צו רבה בר נחמני אונ איז ניזוק גווארן ווייל ער האט גטרינקן זוגות אונ האט ניט געקענט גהאלפן ווערן ביז מען האט דעם טיש גמוזט אהין ברייננגן אונ ער האט נאך איין בעכר גטרונקען אבר זונסט וואלט עס ניט גהאלפן: וגם אמרו אונ אויך האבן די חכמים גזאגט דאס איין מענטש זאל ניט בהאלטן עסין אונ טרינקן אונטר איין בעט אפילו ווען עס איז צו גדעקט מיט איין אייזערנם דעקיל דען דער רוח רעה רועט דרויף · אונ ווער עס היט זיין מויל אונ צונג פון אזעלכע זאכן צו עסין אדר טרינקן דער היט פון צרות זיין לייב :

שטז רז"ל היו שלמים אונזרע חכמים זיינן גאנץ געווען אין אלע וויסן שאפט אונ האבן דר גרייכט אלע חכמות וואש מאכן גאנץ דיא נשמה אונ מאכן שטארק דעם גוף דאס ער זאל זיין געזונד צו גאטס דינסט · אונ צווישן די חכמות גייט אריין די חכמת הרפואה וואס זי היט דם גזונדקייט אונ אויך אלע רפואות פון קריינק · אונ דרום האבן זיי די זאכן אן געשריבן אין דער גמרא ווייל זיי זיינן צום מיינסטן דברי מוסר אונ איין טייל זיינען זאכן וואס דער מענטש זאל עסין זיין געזונד צו דער האלטן · אונ אויך שטייען זאכן וואש שאדעט צום מענטשן פון זיין קריינק געהיילט צו ווערן וויא מיר לערנן אין ברכות · רב חסדא זאגט איין געקעכטש פון קרייטיכר וואס הייסט כרישין איז שווער צום הארצן אונ עס איז גוט צוא די אויגין אונ צו די גדערים איז עס נאך בעסר · זאגט אביי עס מוז זיין גאנץ שטארק איי גקאכט : ואמרינן התם אויך זאגן מיר אין דר גמרא רבה בר שמואל זאגט פון וועגן רבי חייא נאך אלע דיינע עסין זאלסטו עסין זאלץ אונ נאך אלע דיינע טרעקן זאלסטו טרינקן וואסר וועסטו ניט ניזוק ווערן · אויך האבן מיר גלערינט ווען ער האט ניט געגעסן קיין זאלץ נאך זיין עסן אונ האט ניט גטרונקן קיין וואסר נאך זיין טרינקן ווען עס איז ביי טאג איז צוא בזארגן פאר איין שטינקדיגן גרוך פון דעם מויל אונ ווען עס איז ביי נאכט איז צו בזארגן פאר איין קריינק אין האלז וואס הייסט אסכרה: תנו רבנן די רבנים האבן גלערינט ווער עס צו ווייקט זיין עסין אין וואסר דאש ער טרינקט פיל נאך דעם עסין דער וועט קיין חולי מעים ניט האבן · זאגט רב חסדא צו איטליכן ברויט זאל ער איין קריגל וואסר אויס טרינקן · רב מרי זאגט פון וועגין רבי יוחנן ווער עס איז גוואונט צו עסין לינדזן איין מאל אין דרייסיג טעג פאר מיט ער דיא מכה אסכרה פון זיין הויז ווייל לינדזן ווערט גוט פארדייעט אין מאגן · אבר אלע טאג זאל ער קיין לינדזן ניט עסין ווייל עס קומט דער פון איין שלעכטן ריח פון דעם מויל · נאך האט רב מרי גיזאגט פון וועגין רבי יוחנן ווער עס איז גיוואונט צו עסין חרדל איין מאל אין דרייסיג טעג דער פאר מיט קריינק פון זיין הויז אבר אלע טאג זאל ער עס ניט עסין דען עס מאכט שלאף דאס הארץ · רבי חייא בר אשי זאגט פון וועגן רב ווער עס איז גוואונט צוא עסין קליינע פיש דער וועט ניט האבן קיין חולי מעים אונ אויך די קליינע פיש פריכטן אונ שטארקן דעם גאנצן גוף פון איין מענטשן · רבי חנינא בר חמא זאגט ווער עס איז גוואונט צו עסין דאס זאמן וואס הייסט קצח דער האט קיין ווייטאג ניט אין זיין לייב · פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גלערינט רבן שמעון בן גמליאל זאגט קצח איז זייער אום גזונד דאס מען קען דר פון שטארבן אונ ווער עס שלאפט אין מזרח זייט פון דעם שייער פון קצח דר האט זיך אליין ממית געוועזן דען דר ווינט פון מערב איז קאלט אונ דער ריח פון דעם קצח גייט אריין אין זיין לייב אזו קען ער דער פון שטארבן · ענטפערט דיא גמרא דער ריח פון דעם איז אום גזונד אבר צו עסין איז עס גזונד · דיא מוטר פון רבי מאיר האט עס אן גקלעפט אין ברויט כדי דאס ברויט זאל איין ציהען אין זיך דעם טעם אונ האט עס דער נאך ווידר אפ גשיילט כדי מען זאל עס ניט שמעקן : וגרסינן התם אויך לערנן מיר אין דר גמרא רבי ינאי זאגט אלע זאכן וואש זיינן גרויס וויא איין איי איז איין איי גזינטער צו עסין דר פון · ווי רב דימי איז גקומען פון ארץ ישראל קיין בבל האט ער גזאגט עס איז בעסר איין איי ווייך איין גבראטן פון זעקס מאס זעמיל מעל · רבי זירא זאגט איין איי ווייך גבראטן איז בעסר פון זעקס אייער וואס זיינן הארט גבראטן אונ פון פיר גקאכטע אייער אונ אלע זאכן וואש איז אזו גרויס וויא איין איי איז איין איי בעסר דער פון · רבי עקיבא זאגט

ווען

פרק ג נר ו כלל א חלק א

שליק מזונו אמר רב אשי *קלח של כרוב שנינו · תנו רבנן טחול יפה לשינים וקשה לבני מעיים כרישין קשה לשינים ויפה לבני מעיים *כל ירק מוריק וכל קטן מקטין · *כל נפש משיב את הנפש כל הקרוב לנפש משיב את הנפש · כרוב למזון תרדין לרפואה *אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכה · *טחול יפה לשנים וכו' · מאי תקנתיה נלעסיה ונשדייה · כרישין קשה לשינים וכו' · מאי תקנתיה *נשלקינהו ונשתה מימיו · כל ירק מוריק אמר רב הסדא *בסעודה ראשונה של הקזת דם ואמר רבי יצחק כל האוכל ירק חי בערב *קודם ד' שעות אסור לספר הימנו מאי טעמא משום ריחא · ואמר רבי יצחק אסור לאכול ירק חי קודם ד' שעות · אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אייתו לקמייהו ירק חי קודם ד' שעות · אמימר ורב אשי אכלי ומר זוטרא לא אכל אמרו ליה מאי דעתך דאמר רבי יצחק כל האוכל ירק חי קודם ד' שעות אסור לספר הימנו אי משום ריחא אנן *הא קא אכלינן ואת משתעי בהדן אמר להו כאידך דרבי יצחק סבירא לי דאמר רבי יצחק אסור לאכול ירק חי קודם ד' שעות · כל קטן מקטין אמר רב הכדא אפילו *גדיא בר זוזא ולא אמרן אלא *דלית ביה רובע אבל אית ביה רובע לית לן בה · כל נפש משיב את הנפש אמר רב פפא *אפילו גלדני דבי גילי · כלהקרוב לנפש משיב את הנפש· אמר רב אחא בר יעקב *אונקא · אמר ליה רבא לשמעיה כי מייתית לי אומצא דבשרא אייתי לי מהיכא דסמיך *לבי ברוך · כרוב למזון ותרדין לרפואה · למזון אין לרפואה לא והא תניא ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה ואלו הן *כרוב ותרדין ומי סיסין ודבש וקיבה והרת ויותרת הכבד מאי למזון *אף למזון · אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו · איני והא אמר ליה רבא לשמעיה כי משכחת (לי) לפתא לא תימא לי *במאי כרכת רפתא אביי אמר מבלי בשר · ורבא אמר מבלי יין · אי תימא רב אמר מבלי בשר ושמואל אמר מבלי עצים · ורבי יוחנן אמר מבלי יין · אמר ליה רבא לרב פפא *כודנא אנן *תברינן ליה בבשרא ובחמרא אתון במאי תבריתו ליה אמר ליה בציבי · דביתהו דרב פפא תברא ליה *בתמניא אופי פרסייתא · תנו רבנן דג קטן מליח *פעמים ממית בשבעה ובי"ז ובכ"ז

של ירק והיא מזונו שסומך עליו למזון : בקלח של כרוב מין ירק שנו שהוא מזון דתניא כרוב למזון קלח שטורנ"ק בל"א כרישין מין ירק תרגום ואת החציר ואת הבצלים וכרתי ובוצלי : כל ירק האוכל ירק חי מוריק נוטל מואר הפנים ופניו מוריקין כל קטן שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו : כל נפש דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן משיב נפשו של אדם וכל הקרוב לנפש משיב את הנפש האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה : אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכה אוי לו לגרם האוכל לפת כל מיני גרפים וירקות : טחול יפה לשנים וקשה לבני מעים ומאי תקנתיה אם צריך לו לרפואה לשנים נלעסיה כוססו בשיניו ומשליכו : נשלקינהו בקדרה הרבה שלא יצטרך לכוססו בשיניו : בסעודה ראשונה אם אכל ירק חי אחר הקזת דם שלא אכל דבר קודם לירק : קודם ארבע שעות שהיא זמן סעודה הריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקם : הא קא אכלינן ואת משתעי בהדן ולמה לא תאכל אמר אני כאידך דרבי יצחק דאמר כמה אסור ולא סבירא לי אסור לספר : גדיא בר זוזא כלומר שמן וטוב שהוא זוז אפ"ה מקטין מכחיש גוף האדם : דלית בה רובע שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר : אפילו גילדני דבי גילי דגים שגדילין באגמים שבימים והם דגים קטנים מאד ואין דרכם לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע זו היא קטן מקטין : אונקא לא מקום בית השחיטה כמוך ללב ולמעים : לבי ברוך מקום שברכו שם על השחיטה והיינו אונקא : כרוב ותרדין מין ירק מי סיסין מין ירק שמבשלין אותו ושותין מימיו לרפואה : והרת רחם של בהמה שהולד נולד בו והרחו בו ויותרת הכבד טרפשא דכבדא רוי"ש פליי"ש בל"א : אף למזון ומכל שכן שהוא טוב לרפואה : במאי ברכת רפתא מה נאכל עם הלחם אלא קח לפת ותבשל אותו לאכול עם הלחם ואמר אביי אם מבשל אותו בלא בשר או הוא קשה אבל כשמבשלה עם בשר שמן מפיג כחה ורבא אמר בלי יין אם לא נחה יין אחריו ושמואל אמר בלי עצים אם לא בשלה הרבה : כודנא בעל שכר חמרים ורב פפא מוכר שכר תמרים היה : תברינן משברין כח הירק בבשר ויין אתון דלא נפיש לכו חמרא שתותי שכר אתם במאי הבריתון כח הלפת ואמר בציבי דמבשלין אותו עם הרבה עצים נאה : בתמניא אופי פרסייתא בשמונה בקעיות חתיכות של עצים גדולים היה שורפת תחת קדרת הלפת : פעמים שהוא ממית ואלו הן ביום שבעה למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום

ווען ער עסט ירקות צו זאט מוז ער דריבר בענטשן · זאגט רב אשי ווען ער עסט דאס וואס הייסט קלח של כרוב דאס איז איין שפייז אזו מוז ער דריבר בענטשן : תנו רבנן די רבנים האבן גלערנט מילץ איז גוט פאר דיא ציין און איז ניט גוט פאר די גדערים · כרישין איז ניט גוט פאר די ציין אונ איז גוט פאר די גדערים · אלע גרינע זאכן ווען מען עסט זיי רויא מאכין זיי גרין דעם מענטשינס גשטאלט אונ אלע זאכן וואש זיינן קליין אונ זיינן ניט רעכט אויס גוואקסן די מאכן דעם מענטשן מאגר אונ קליין · אלע זאכן וואס האבן גילעבט דר קוויקט אויך דעם מענטשינס לעבן אונ דער טהייל וואס איז נאהינט צום לעבן דהיינו ביי דעם האלז אונ בייא דעם הארץ דאס דער קוויקט אויך דאס לעבן · כרוב איז גוט פאר איין שפייז אונ תרדין איז גוט פר ארפואה · ווייא צו דעם לייב וואס ירקות גייען דרינן דורך · מילץ איז גוט פאר די ציין אונ איז ניט גוט פאר דיא גידערים דרום זאל מען עס קייען אונ מען זאל עס ווידר אויס שפייען · כרישין איז ניט גוט פאר די ציין אונ איז גוט פאר די גדערים דרום זאל מען עס קאכין אונ מען זאל די וואסר דר פון טרינקן · אלע גרינע זאכן מאכן דעם מענטשן גרין זאגט רב חסדא דאס איז נאר גזאגט ווען ער עסט עס אין דר ערשטער סעודה נאך דעם אדר לאזן · רבי יצחק זאגט ווער עס עסט רויע ירק אויף דער נאכט זאל מען מיט אים ניט ריידן ביז נאך פיר שעה אויף דעם טאג דאס ער האט שוין ווידר געגעסן אונ ווען ניט ווערט אים איין שלעכטר ריח זיין פון דעם מויל · אויך זאגט רבי יצחק מען זאל קיין רויען ירק ניט עסין ניכטערן הייד · אמימר אונ מר זוטרא אונ רב אשי זיינן ביי אנאנדער גזעסין האט מען פאר זיי גבראכט רויען ירק פאר פיר שעה אויף דעם טאג · אמימר אונ רב אשי האבן געגעסן אונ מר זוטרא האט ניט געגעסן האבן זייא צו אים גזאגט ווארום עסטו ניט האסטו דען מורא פאר וואס רבי יצחק האט גזאגט דער וואס עסט רויען ירק אויף דער נאכט זאל מען מיט אים ניט ריידן פאר פיר שעה אויף דעם טאג ווייל ער האט איין שלעכטן ריח פון דעם מויל · מיר האבן דאך געגעסן אונ דוא רעטעסט דאך מיט אונז · האט מר זוטרא צו זיי גזאגט איך טוא ווי רבי יצחק האט דאס אנדרע מאל גזאגט דאס מען זאל קיין רויען ירק ניט עסין ניכטערער הייד · אלע קליינע זאכן מאכן דעם מענטשן קליין זאגט רב חסדא אפילו איין פעט ציקלע וואש איז ניט רעכט אויש גוואקסן איז עס אויך אום גזונד אונ דאס איז נאר גזאגט ווען עס איז ניט אויש גוואקסן קיין פערטיל אבר ווען עס איז אויס גוואקסן איין פערטיל שאט עס ניט · אלע זאכן וואס עס איז אין זיי גוועזן לעבן אונ מען עסט עס דער קוויקט עס דאס לעבן זאגט רב פפא אפילו ווען מען עסט קליינע פיש וואס בלייבן קליין די דער קוויקן אויך דאס לעבן · אונ ווען מען עסט דאס וואס איז נאהינט צום לעבן דער קוויקט עס אויך דאס לעבן · זאגט רב אחא בר יעקב דאס איז דאס פלייש וואס איז נאהינט צום האלז · רבא האט גזאגט צו זיין קנעכט ווען דו ברייינגסט מיר פלייש זאלסטו נעמן דאס פלייש וואס איז נאהינט צום האלז וואס מען האט דריבר איין ברכה גמאכט ווען מען האט עס גקוילט · כרוב איז גוט פר איין שפייז · אונ תרדין פאר איין רפואה · פרעגט דיא גמרא איז דען כרוב ניט גוט פאר איין רפואה מיר האבן דאך גלערינט זעקס זאכן היילן דעם קראנקן פון זיין קריינק אונ עס איז איין רעכטע רפואה אונ דאס זיינן זיי כרוב · אונ תרדין אונ וואסר פון דעם קרייטיכר וואס הייסט סיסין אונ האניג · אונ איין מאגן · אונ די מוטר לייב פון איין בהמה · אונ דאס רויט פלייש · ענטפערט די גמרא עס איז אזו גמיינט דער כרוב איז צוא שפייז אויך גוט אונ צו איין רפואה בוודאי · ווייא צו דעם לייב וואס ירקות גייען דרינן דורך · פרעגט די גמרא רבא האט דאך גזאגט צוא זיין קנעכט ווען דוא גפינסט ירק צום ברויט זאלסטו ניט פרעגן מיט וואס וועלן מיר עסין ברויט דען מיר וועלן עסין מיט ירק זעה איך דאס ירק איז גוט · זאגט אביי דאס איז נאר גזאגט ווען מען קאכט עס אן פלייש איז עס אום גזונד אבר מיט פלייש איז עס גזונד דען דאס פלייש נעמט צו דעם כח פון דעם ירק · אונ רבא זאגט ווען מען טרינקט ניט דער נאך קיין וויין איז עס אום גזונד · אונ איין טייל זאגין רב האט גזאגט ווען מען קאכט עס אן פלייש איז עס אום גזונד אונ שמואל זאגט ווען עס איז ניט פיל גקאכט איז עס אום גזונד אבר ווען ער האט פיל האלץ דער ביי פר ברענט דאס ער האט עס רעכט גקאכט אזו איז עס גזונד אונ רבי יוחנן זאגט ווען מען טרינקט ניט דער נאך קיין וויין איז עס אום גזונד רבא האט גזאגט צו רב פפא דו ביסט איין ביר ברייער אונ טרינקסט ניט קיין וויין מיט וואס נעמסטו צו דעם כח פון דעם ירק האט ער צו אים גזאגט מיר קאכן עס רעכט מיט פיל האלץ אזו איז עס גזונד · דאס ווייב פון רב פפא האט אכט גרויסע שטיקר האלץ פאר ברענט דעם ירק רעכט איין צו קאכן: תנו רבנן די רבנים האבן גלערנט קליינע גזאלצנע פיש קענן צו צייטן איין מענטשן ממית זיין ווען ער עסט עס דעם זיבטן

פרק ג נר ו כלל א חלק א

ואמרי לה בכ"ג ולא אמרן אלא בשיל ולא כשיל אבל בשיל שפיר לית לן בה · אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא שתי שברא כתריה אבל שתה שכרא כתריה לית לן בה · וגרסינן נמי בפרק שלשה שאכלו דף נ"א תנו רבנן אספרגוס יפה ללב וטוב לעינים וכל שכן לבני מעים והרגיל בו יפה לכל גופו והמשתכר ממנו קשה לכל גופו וכל שכן לבני מעים · תנו רבנן ששה דברים נאמרו *באספרגוס אין שותין ממנו *אלא חי ומלא ומקבלו בימין ושותהו בשמאל ואין משיחין עליו ואין מפסיקין בו ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו ואין סומכין אותו אלא במינו והתניא *אין סומכין אותו אלא בפת לא קשיא *הא בדחמרא הא בדשיכרא · וגרסינן נמי בפרק אין עומדין דף ל"ד תנו רבנן שלשה דברים רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח *וסרבנות · וגרסינן נמי בפסחים פרק אלו עוברין דף מ"ב תנו רבנן שלשה דברים נאמרו *בכותח הבבלי מטמטם את הלב ומסמא את העינים ומכחיש את הגוף · מטמטם את הלב משום נסיובי דחלבא · ומסמא את העינים משום מלחא · ומכחיש את הגוף משום קומניתא דאומא · תנו רבנן שלשה דברים *מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואלו הן פת קיבר ושכר חדש וירק · פת קיבר ריפתא *דקיפוסקא · שכר חדש דלא הליף עליה ארבעים יום · *ירק בשאר ירקי אבל תומי וכרתי לית לן בה · תנו רבנן שלשה דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים ואלו הן פת נקיה ויין ישן ובשר שמן · פת נקיה *דסמידא · בשר שמן *דצפירתא דלא אפתח · יין ישן עתיק דעתיקי *כל מידי דמעלי להאי קשה להאי בר מזנגבילא רטיבתא ופלפלא אריכתא ובשר שמן ופת נקיה ויין ישן דמעלי לכולי גופא · ואמרינן נמי בקמא פרק מרובה דף פ"ב תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשום משביע *ומשחין ומצהיל פנים ומרבה זרע והורג כינה שבבני מעים · וי"א *מכנים את האהבה ומוציא את הקנאה · וגרסינן נמי במסכת שבת פרק המוציא יין דף פ"א תניא שמנה דברים מביאין את האדם *לידי תחתוניות ואלו הן האוכל *עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שלא בישל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור *שקנח בו חברו · וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא · וגרסינן נמי בפרק ערבי פסחים דף ק"ב אמר אביי עור ודג וכוס וחמין וביצים ובנים כולם קשים *לדבר אחר · *עור דגני אמשכא דצלא · דג שיבוטא ביומי ניסן · כוס שיורי

שנעה ומעריס : אספרגוס כוס שהיו שותין בכל בוקר אליבא ריקנא ברפואה והוא נעשה מן יין במים : אלא חי יין חי שאינו מזוג במים ואין משיחין בדברים כששותין אותו מקודם לכן או לאחריו מיד ואין מפסיקין בו אלא שותה אותו בבת אחת : ואין סומכין אותו לאכול אחריו מיד אלא פת : הא בדחמרא סמיכתו בפת בדשכרא סמיכתו במינו אם שכר האיש סומכו בתמרים ואם של תמרים הוא סומכו בתמרים : וסרבנות אם מסרבין באדם לדבר כגון להתפלל ליעבור שליח צבור או לאכול בסעודה יסרב מעט ולא הרבה ימנע עצמו מעט להתחלה ואם מפצירין בו יעשה רצונם : בכותח הבבלי כותח שעושין בבבל ועושין אותו מן נסיובא דחלבא מהלק"ן או הא"ס בל"א ומן פת וסוף נתעפש בו ומלח כאוכל הרבה ממנו מטמטם לבו סתימה ומסמא את העינים משום מלחא מלח סדומית מסמא את העינים כשנוגע במלח וחוזר ונוגע בעין וקומניתא דאומא היינו פת שמתעפש לאחר זמן בתוך הכותח: מרבין את הזבל בבטן אדם שאין מתעכלין וכופפין את קומתו כלומר מתיישן כמו עד שילך כפוף : דקיפוסקא לחם של סובין : ירק חי כגון כרישין ובצלים וחזרת כשאוכל מהן הרבה תמיד: דסמידא סולת: דצפירתא דלא אפתח עז שלא ילדה: יין ישן עתיק דעתיקי ישן של שלש שנים: כל דמעלי לאחד זה קשה לזה המועיל ללב קשה לעינים או לאחד מהאיברים שאר האברים חוץ מזנגבילא רטיבא כשהוא לח הינגב"ר בל"א ומקחין אותו בדבש : ומשחין מחמם את הגוף ומרבה הזרע ומביא בספר חסידים והוא באוכל אותו לילי : והורג כנים התולעים בבני מעים : מכנים את האהבה מתוך שמחמם את הלב: לידי

תחתוניות חולי בנקב הרעי : עלי קנים העלים שגדלין בקנים ולולבי גפנים הן היומין הדקים הפצולין הגדלים בגפן ומוריגי בהמה כל גסד פים בבהמה העשוים כמורג שהוא פגום וחרוק כמין חרוץ חדש כלומר כל מקום שאין הבשר חלוק כגון קליפת הלבן וכגון סחוס שיש בו כמין קלין ופגימות כמו בבית הכוסות : שקנח בו חבירו אסיד ואחרסית נמי קאי והתולה עצמו שלא ישב על דבר כשעושה צרכו ויש מפום כישוף ומפום סכנה שמחתך ויזיק עצמו אם מקנח כנגד הדוד : לדבר אחר לצרעת : עור כגון דגני אמשכא דצלא דישן על העור קודם

טאג וואס עס איז איין גזאלצן גיווארן אדער דעם זיבעצעהנטן טאג אדער דעם זיבן און צוואנציגסטן טאג וואס עס איז גזאלצן גווארן און איין טייל זאגן ווער עסט עס דעם דריי און צוואנציגסטן טאג קעגעם אים אויך ממית זיין און דאס איז נאר גזאגט ווען עס איז ניט רעכט גקאכט אבר ווען עס איז רעכט גקאכט אזו שאט עס ניט · רב פפא זאגט דאס איז נאר גזאגט ווען ער טרינקט ניט דער נאך קיין ביר אבר ווען ער טרינקט דער נאך ביר שאט עס ניט : וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין פרק שלשה שאכלו די רבנים האבן גלערנט די געווירצטע גיטראנק וואס מען טרינקט אלע טאג ניכטערהייד דער איז גוט פאר דעם הארצן און פאר די אויגן און פאר דעם מאגן איז עס נאך בעסר און ווער עס גוואוינט זיך דרינען דעם איז עס גוט צום גאנצן לייב און ווען ער שיכרת זיך אן פון אים איז עס אים אום גזונד צו זיין גאנץ לייב און מכל שכן פאר זיינע גדערים : תנו רבנן די רבנים האבן גלערנט זעקס זאכן זיינען גזאגט ביי דעם גווירצטען גטראנק · מען טרינקט אים ניט נאר אן וואסר גמישט · און דר בעכר מוז זיין פול און מען דארף אים נעמן מיט דר רעכטער האנט · און מען טרינקט אים אויס מיט דר לינקר האנט · און מען טאר ניט נאך אים ריידן · און מען זאל אים טרינקען ניט אויף העריין נאר אויף איין מאל · און מען גיט דעם בעכר ניט אפ נאר צו דעם וואס האט אים גגעבן און מען עסט נאך איב ניט נאר דאס מין פון וואס ער איז גימאכט גווארן · איז דער גטראנק גמאכט גווארן פון פייגן זאל ער דער נאך עסן פייגן · איז עס גמאכט פון טייטלען זאל ער עסן טייטלען · פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גילערנט מען עסט ניט נאך אים נאר ברויט · ענטפערט די גמרא ווען דער בעכר איז גווען פון וויין טאר מען דער נאך ניט עסן נאר ברויט · אבר ווען ער איז פון ביר גוועזן מוז מען נאך דעם עסן דעם מין וואס דאס ביר איז דער פון גמאכט גווארן · וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין פרק אין עומדין דיא רבנים האבן גלערנט דריי זאכן זיינען דא וואס פיל פון זיי איז שלעכט און ווייניג איז גוט און דאס זיינען זיי · זויער טייג · און זאלץ · און זיך צו לאזן בעטן ווען מען וויל אים כבוד אן טאן · אויך לערנן מיר אין דער גמרא פון פסחים די רבנים האבן גלערנט דריי זאכן זיינען גווארן גזאגט ביי דעם כותח וואס מען עסט אין בבל · דאס ער פאר שטאפט דאס הארץ איבער די סיראוויטקע · און מאכט בלינד איבער די זאלץ

און מאכט שלאף דעם גוף איבער די ברויט וואס ליגט דרינען אין לאנגע צייט און ווערט פאר שימעלט · תנו רבנן די רבנים האבן גילערנט דריי זאכן מערן דאס מיסט אין דעם מענטשנס בויך און בייגן איין זיין הויך און נעמן צוא איין פינף הונדרט חלק פון דעם זעהונג פון זיינע אויגן · און דאס זיינען זיי · גראבע ברויט וואס איז גמאכט פון קלייען · און נייע ביר וואס איז ניט אלט קיין פערציג טעג · און אלערלייא ירקות · אבער קנאביל און כרישין שאט ניט · די רבנים האבן גלערנט דרייא זאכן מינערין דאש מיסט אין דעם מענטשן און שטעלן אויף זיין הויך און דר לייכטן די אויגן · און דאס זיינען זיי פיין ברויט פון זעמל מעל און אלטן וויין וואס איז אלט דריי יאר · און פעטע פלייש פון איין ציג וואס האט נאך קיין ציקלע ניט גהאט · אלע זאכן וואס זיינען צוא איין טהייל פון גוף גוט צו עסן זיינען צום אנדערן טהייל ניט גוט נאר איין גמאכץ פון פייכטן אינגבר און לאנגן פעפר און פעטע פלייש און פיין ברויט און אלטן וויין איז גוט צום גאנצן גוף : ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין פרק מרובה דיא רבנים האבן גלערנט פינף זאכן זיינען גזאגט ביי גקאכטע קנאביל · ער זעטיגט און דער ווארעמט דעם גוף · און דער לייכט דאס פנים · און איז מרבה זרע · און הרגת די ווערים פון די גדערים · און איין טייל זאגן ער ברייננגט ליבע צו מענטשן און צירט ארויס די קנאה פון אים ווייל ער דער פרייט דאס הארץ : וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין מסכת שבת אכט זאכן ברייננן דעם מענטשן צו איין ווייטאג אין די גדערים · ווען ער עסט בלעטר פון טשערעט שטעקלאך אדר בלעטר פון וויין שטאקן אדר די דינע שטעקליך פון דיא וויין שטאקן · און ווען ער עסט פלייש וואש עס איז דרינען דא שפאלטן דהיינו דער צונג אדר דער גומען · און ווען ער עסט דעם רוקן פון איין פיש אדר גזאלצענע פיש וואס זיינען ניט רעכט איין גיקאכט · און ווען ער טרינקט הייבן פון וויין · און ווער עס ווישט זיך אונטר מיט איין שארבן אדר מיט קאלך אדר מיט דעם שטיינדיל וואס זיין חבר האט זיך דער מיט אפ גיווישט · און איין טייל זאגן ווען ער זעצט זיך ניט אנידר בשעת זיין צורך קריגט ער אויך איין ווייטאג אין די גדערים : וגרסינן נמי אויך לערנן מיר אין פרק ערבי פסחים · אביי זאגט ווער עס לייגט זיך שלאפן אויף איין פעל וואס איז ניט אין גאנצן אוים גיארבעט · אדער ער עסט דעם פיש וואס הייסט שיבוטא אין דעם

הודש

פרק ג נר ז כלל א חלק א

כסא דהרסנא · חמין חמימי דרמי על רישיה · ביצים מאן דמכרך אקליפי · כנים מאן דמהוור לבושיה ולא נטר ליה תמני יומי והדר לביש משום דבריאן הנהו מיני וקשין לדבר אחר · וגרסינן נמי במסכת נדה פרק כל היד דף י"ז וכן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר ה' דברים העושה אותם מתחייב בנפשו *ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה והשותה משקין מזוגין *שעבר עליהם הלילה והלן בבית הקברות והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים והמקיז דם ומשמש מטתו · האוכל שום וכו' אף על גב דמנחי *בסילתא מציירי וחתימי רוח רעה שורה כרם ולא אמרן אלא דלא שייר *עיקרן או קליפתן אבל שייר עיקרן או קליפתן לית לן בה · והשותה משקין וכו' אמר רב יהודה אמר שמואל *והוא שלנו בכלי מתכת אמר רב פפא *ובכלי נתר ככלי מתכת דמי · והלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וזימנין *דמסכנין ליה · והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים מפני שהאשה מעוברת עוברת עליהן ומפלת · ויש דברים שהם רעים לעוברות ולמיניקות · כדגרסינן במסכת כתובות פרק אף על פי דף ס' ולא תאכל עמו דברים הרעים לחלב מאי נינהו אמר רב כהנא כגון *כשות וחזיז ודגים קטנים ואדמה · אביי אמר אפילו *קרא וחבושא רב פפא אמר אפילו קורא וכופרא · רב אשי אמר אפילו *כמכא והרסנא מינייהו פסקי חלבא ומינייהו עכרי חלבא · דמשמשא *בי רחייא הוו לה בני נכפי · דמשמשא על ארעא הוו לה בני שמוטי · דדרכה על דמא דחמרא הוו לה בני גירדאני · דאכלה .חרדלא הוו לה בני זילזלני · דאכלה תחלי הוו לה בני דולפני בדאיתא לעיל בפרק ג' מהלך קדושת החבור · וגם יש דברים שהם סימן יפה לחולה כפי הטבע אף על פי שהביאו *סמך מהפסוק ואוכלים המסייעין לרפאות החולי ובן דעת יבחר בחיים · כדגרסינן בפרק הרואה דף נ"ז ששה דברים סימן יפה לחולה ואלו הן *עיטוש זיעה שלשול קרי שינה חלום · עיטוש דכתיב (איוב מא) עטישותיו תהל אור · זיעה דכתיב (בראשית ג) בזעת אפיך *תאכל לחם · שלשול דכתיב (ישעיה נא) *מהר צועה להפתח · קרי דכתיב (שם נג) יראה זרע יאריך ימים · שינה דכתיב (איוב ג) ישנתי אז ינוח לי · חלום דכתיב (ישעיה לח) *ותחלימני והחייני · ששה דברים כרפאים את החולה מחליו ורפואתו שלימה וכו' כדאיתא לעיל בחלק זה · עשרה דברים מחזירים את החולה לחליו וחליו קשה ואלו הן · האוכל בשר שור ובשר שמן *ושחלים ובשר צלי ובשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ובית המרחץ כבד והלב וגבינה · וי"א אף אגוזים · ויש אומרים אף *קשואים · דתני דבי רבי ישמעאל למה נקרא שמם קשואים מפני

שנאמר עבודתו נלי סוא עכן שמדות והוא כוסקי וכפור נקרא על שמו נלאי שיטשא הוא דג כבר וגדול כבהמה גדולה כיס בחולין פ' כל הבשר מותא דשיבוטא טעם חזיר יש בו וכוס ביותא מה שנשאר בו בכיס אחר שבהם אחד דהרסנא והוא נעשה מדגים קטנים ומקמח ושמן ומבשלין אותן ונקרא הרסנא והמין חמימי דשדא עליה אם רגיל לשפוך מים חמין יותר מדאי על בשרו וביצים לאחר שאוכלן וזורקן הקליפה ומדריך עליהן ומאן דמאור לבושיה בבגד לבושיו ולבים והוא אסר הביצה ולא המתין שמונה ימים אותם בגים שהיו בו לא מתו עדיין ובשמלבים אותו הבגד חיין אותן בכנים והשנובים ואוכלין אותו קשה לו לצרעת: דמו בראשו נענש על עצמו ומוכת דמו נדרשת ממנו לאחר מיתתו ונתיה לדבר ודמו בראשו דמגלים ברתב תוכם דם יפה מיטל בראשו ומתחייב בנפשו כלומר הוא גרם לעצמו: שעבר עליהן הלילה אחולה קאי אשום ובצל ומבקין: בסילתא בצל ומציירי בנקבים בבגד ותהומין בחוטם כלומר שמכוסין יפה: עיקרן שערות שבהם בראש השום ובבצל למעלה: והוא שלנו המשקין המזוגין הלילה בכלי של מתכות אבל בכלי אחר לית לן בה: ובכלי נתר כלים שעושים מן אדמה לבנה קריי"ד בל"א: דמסכנין ליה הרוחות בטומאה שמזיקין אותן בשעה כן שורה עליהן רוח הטומאה ואז אוחזין עינים ומראין לעיני האדם כאלו עושין דברים פלאים: כשות י"א האפי"ן בל"א וי"א כמו חוטים דקים גדילים בקנה ואוכלין אותם וחזיז עשבים של זרע התבואה הדומה מין עשב יש שאוכלין אותו לפעמים והוא לבן וכותבין בו והוא נתר קריי"ד בל"א: קרא כך הגדל בדקל שגדל כל שנה למעלה מן הענפים ונוסף בו וחבושא קויט"ן בל"א: כופרא תמרים נקטנותן:

כמכא כותח הבבלי תמיה הלב מעורב בלחם ובמלת הרסנא דגים מטוגנין בקמח וגיר ושומן שלהן מינייהו ספקא חלבא יש בדברים הללו שפוסקין חלב האשה ויש בהן שאין פוסקין החלב אלא עוכרין החלב: בי רחייא מקול הרחיים יהיו בני נכפים וילדים שמתעברות בם נופלים בחולי נכפה: בני שמוטי ארוכי צואר וכוי מוס והדורך בדם של חמור ומשמש אחריו מעתו הוו לה בני גירדאני שלא יהיו לו שערות על ראשו אדם קרח ובעל גרב: דאכלה חרדלא חרדל בני זילזלני רעבתנין אוכלין הרבה: דאכלה תחלי בריבא וכוה מין ירק: בני דולפי עיניהם זולפות מים תמיד: סמך מהפסוק שמשם נקרא על שם שהם טוב לאוכלם כלא זה אף הטבע נותן לקות דברים האלו שהם טובים לחולה: עיטוש יוצא מן החוטם ניסי"ן בל"א: תאכל להם החיה ותאכל להם: מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת צועה מי שצריך נכריק מעיו וכו, הרקת כלי נקראת נפיס שנאמר ואלתפי לו נועים ולעוהו וכליו יריקו כמותב כתיב: ותתלימני והחייני כמוקיהו כתיב: שחלים מין ירק שאוכלים אותו לשלשל: קשואים קירב"ס בל"א:

חוֹדֶשׁ נִיסָן · אָדֶר וֶוען עֶר טְרִינְקְט דָאס וָואס אִיז אִיבֶּר גִבְּלִיבְּן פוּן אַיין בּוֹס פוּן הַרְסְנָא וָואס עֶר וֶוערְט גְמַאכְט פוּן קְלֵיינֶע פִישְׁלַאךְ אוּנ פוּן מֶעל אוּנ פוּן עֶסִיק · אָדֶר וֶוען עֶר גִיסְט אוֹיף גַאנְץ הֵיישֶׁע וַואסֶר אוֹיף זַיין קָאפּ אוּנ אוֹיף זַיין לַייבּ · אָדֶר וֶוען עֶר עֶסְט אֵייעֶר אוּנ טְרֶעט אוֹיף דִיא שָׁאלֶעכְטְשׁ אָדֶר וֶוען עֶר וַואשְׁט זַיין הֶעמְד אוּנ טוּט זִיא אָן פַאר אַכְט טָאג נָאךְ דֶעם וַואשְׁן אַזוֹ וֶוערִין דִי כִּנִים וִוידֶר לֶעבֶּעדִיג · דִי אַלֶע זַאכְן קֶענֶען בְּרֵיינְגֶען צָרַעַת · וגרסינן נמי אוֹיךְ לֶערְנֶן מִיר אִין מַסֶכְתְּ נִדָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי זָאגְט וֶוער עֶס טוּט אֵיינְשׁ פוּן דִי פִינְף זַאכְן דֶער אִיז אַלֵיין דְרִינֶן שׁוּלְדִיג אִין זַיין טוֹיט · וֶוען עֶר עֶסְט אָפּ גְשֵׁיילְטֶע קְנָאבִּיל אָדֶר צִיבֶּעלֶעם אָדֶר אַיין אָפּ גְשֵׁיילְטֶע אֵיי וָואס זַיינֶן אִיבֶּר נַאכְט גְלֶעגְן חָאטְשֶׁע זֵיי לִיגִין אִין אַיין כְּלִי פַאר בּוּנְדְן אוּנ פַאר חַתְמֶת · דֶען אַיין רוּחַ רָעָה רוּעֶט דְרוֹיף אוּנ דָאס אִיז בָּאר גְזָאגְט וֶוען עֶס אִיז דְרוֹיף נִיט אִיבֶּר גִבְּלִיבְּן דֶער וָוארְצִיל אָדֶר דָאשׁ שָׁאלִיכְץ אָבֶּר וֶוען עֶס אִיז יוֹא דְרוֹיף אִיבֶּר גִיבְּלִיבְּן דֶר וָוארְצִיל אָדֶער דָאס שָׁאלִיכְץ שַׁאט עֶס נִיט · אוּנ וֶוען עֶר טְרִינְקְט גְטְרַאנְקְן וָואס זַיינֶן גְוֶוען אִיבֶּר נַאכְט אִין אַיין אַייזֶרְנֶע כְּלִי אָדֶר אִין אַיין כְּלִי פוּן קְרֵייד אָבֶּר אִין אַנְדֶרֶע כֵּלִים שַׁאט נִיט · אוּנ וֶוער עֶס נֶעכְטִיגְט אִיבֶּר אוֹיף דֶעם בֵּית הַקְבָרוֹת כְּדֵי דֶער רוּחַ הַטוּמְאָה זָאל אוֹיף אִים רוּעֶן אוּנ צוּ צַייטְן וֶוערְט עֶר דוּרְךְ דֶעם נִיזוֹק · אוּנ וֶוער עֶס שְׁנַייט זִיךְ אָפּ דִי נֶעגִיל . אוּנ וַוארְפְט זֵיי אִין גַאס דֶען וֶוען אַיין אִשָׁה מְעוּבֶּרֶת גֵייט דְרִיבֶּר קֶען זִיא מַפִּיל זַיין: ויש דברים אוּנ עֶס זַיינֶן דָא אַטֵייל זַאכְן וָואס זַיינֶען שְׁלֶעכְט פַאר דִיא טְרָאגֶענְדִיגֶע אוּנ זַייגֶענְדִיגֶע וַוייבֶּער · וִויא מִיר לֶערְנֶען אִין דֶער גְמָרָא פוּן כְּתוּבּוֹת אַיין אִשָׁה זָאל נִיט עֶסִין זַאכְן וָואס זַיינֶן שְׁלֶעכְט צוּ דֶר מִילְךְ זָאגְט רַב כַּהֲנָא דָאס אִיז הָאפְּן אוּנ גְרָאז פוּן תְּבוּאָה אוּנ קְלֵיינֶע פִישׁ אוּנ קְרֵייד · אַבַּיֵי זָאגְט וֶוען זִיא עֶסְט יוּנגֶע צְווַייגְן פוּן בּוֹימֶר אוּנ קְוִוייטִין אִיז אוֹיךְ שְׁלֶעכְט פַר דֶר מִילְךְ · רַב פָּפָּא זָאגְט אוֹיךְ וֶוען זִיא עֶסְט שָׁאלַאכְטֶס פוּן בּוֹימֶער אוּנ אוּם צַייטִיגֶע טֵייטְלִין · רַב אַשִׁי זָאגְט אֲפִילוּ וֶוען זִיא עֶסְט כּוּתָּח אוּנ קְלֵיינֶע פִישׁ גְפְרֶעגִילְט אִין זֵייעֶר פֶעטְקַייט · פוּן אַנְדֶערֶע דֶער פוּן וֶוערְט דִיא מִילְךְ פַאר פַאלְן אוּנ פוּן אַנְדֶערֶע וֶוערְט דִי מִילְךְ אוּם רֵיין · וֶוער עֶס לִיגְט בַּיי זַיין וַוייבּ וואוּ מֶען הֶערְט דִיא מִיל מָאלְן הָאט עֶר קִינְדֶר וָואס הָאבְּן דִי נִכְפֶּה · וֶוער עֶס לִיגְט בַּיי זַיין וַוייבּ אוֹיף דֶער עֶרְד הָאט עֶר קִינְדֶער מִיט לַאנְגֶע הֶעלְדְזֶער · וֶוען עֶר טְרֶעט אַרַיין אִין בְּלוּט פוּן אַיין אֵייזִיל אוּנ לִיגְט בַּיי זַיין וַוייבּ הָאט עֶר קְרֶעצִיגֶע קִינְדֶר מִיט פְּלִיכֶע קֶעפּ · וֶוען אַיין אִשָׁה מְעוּבֶּרֶת עֶסְט פִיל חַרְדָל הָאט זִיא קִינְדֶר וָואס עֶסִין פִיל · וֶוען זִיא עֶסְט כְּרֵישִׁין הָאט זִיא קִינְדֶר וָואס הָאבְּן רִינֶעדִיגֶע אוֹיגְן וִויא מִיר הָאבְּן אוֹיבְּן אִין סִימָן קפ"ג גְשְׁרִיבְּן: וגם יש דברים אוּנ אוֹיךְ זַיינֶן דָא זַאכְן וָואס זַיינֶן אַיין גוּטֶר סִימָן צוּ אַחוֹלֶה וִוי דִי חַכְמֵי הָרוֹפְאִים זָאגְן נָאךְ דֶער נַאטוּר חָאטְשֶׁע דִי חֲכָמִים הָאבְּן עֶס אָן גְוִויזְן פוּן דֶעם פָּסוּק · אוֹיךְ זַיינֶען דָא זַאכְן וָואס הֶעלְפְן דֶעם חוֹלֶה גְזוּנְד צוּ וֶוערְן · אוּנ אַקְלוּגֶר מֶענְטְשׁ זָאל זִיךְ אוֹישׁ דֶר וֶוייְלְן אִין דִי זַאכְן וָואס גִיבְּן אִים לֶעבְּן · וִוי מִיר לֶערְנֶן אִין פֶּרֶק הָרוֹאֶה זֶעקְס זַאכְן זַיינֶן אַיין גוּטֶר סִימָן פַאר דֶעם חוֹלֶה אוּנ דָאס זַיינֶן זֵייא וֶוען עֶר נִיסְט וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט זַיין נִיסְן וֶוייזְט דָאס עֶס וֶועט שַׁיינֶען זַיין לִיכְט · אוּנ וֶוען עֶר שְׁוִויצְט וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט דוּא וֶועסְט מִיט שְׁוַויים בְּרוֹיט עֶסְן · אוּנ וֶוען עֶשׁ טְרַייבְּט אִים וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט עֶס וֶוערְט גְעַאיילְט זַיין צוּרְךְ גִיעֶפִינְט צוּ וֶוערְן · אוּנ וֶוען עֶר אִיז רוֹאֶה קֶרִי · אוּנ וֶוען עֶר שְׁלָאפְט וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט וֶוען אִיךְ שְׁלָאף אַזוֹ הָאבּ אִיךְ רוּא · אוּנ וֶוען עֶר זֶעהְט אַיין חָלוֹם וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט דוּא מַאכְשְׁט מִיר חָלְמֶן אַיין חָלוֹם אוּנ מַאכְשְׁט מִיךְ לֶעבְּן · זֶעקְס זַאכְן הֵיילְן דֶעם קְרַאנְקִין פוּן זַיין קְרֵיינְק אוּנ עֶס אִיז אַיין רֶעכְטֶע רְפוּאָה וִויא מִיר הָאבְּן אוֹיבְּן גְשְׁרִיבְּן: עשרה דברים צֶעהֶן זַאכְן מַאכְן דָאס דֶער מֶענְטְשׁ קוּמְט וִוידֶר צוּ זַיין קְרֵיינְק אוּנ זַיין קְרֵיינְק וֶוערְט שְׁוֶוער אוּנ דָאס זַיינֶן זֵיי · וֶוען עֶר עֶסְט אָקְסְן פְלֵיישׁ אָדֶר פֶעט פְלֵיישׁ אָדֶר דָאס קְרֵייטִיכְר וָואס הֵייסְט שְׁחָלִים · אָדֶר גְבְּרָאטְן פְלֵיישׁ אָדֶר פוֹיגֶל פְלֵיישׁ אָדֶר גְבְּרָאטֶענֶע אֵייעֶר אָדֶר וֶוען עֶר גָאלְט זִיךְ אָדֶר וֶוען עֶר גֵייט אִין מֶרְחָץ אָדֶר וֶוען עֶר עֶסְט לֶעבֶּר אָדֶער מִילְךְ אוּנ קֶעז · אוּנ אַיין טֵייל זָאגְן וֶוען עֶר עֶסְט נִיס אוּנ אַיין טֵייל זָאגְן וֶוען עֶר עֶסְט פְלוּצְרְן דֶען מֶען הָאט גְלֶערִינְט אִין דֶער יְשִׁיבָה פוּן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עֶס וֶוערְט דְרוּם גְרוּפְן קִשׁוּאִים דָאס אִיז טַייטְשׁ הַארְט וַוייל זֵייא

זיינען

פרק ג נר ו כלל א חלק א

שהם קשים לגוף כחרבות · ואמרינן עלה הא *בדרברבי הא בדזוטרי · ואחר דהתלמוד גולד הרמב"ם בחירו השם שלם בתורה ובכל חכמה כפוארה וכלל במשנה תורה בספר המדע בהלכות דעות בפרק ד' *דברים הנאותים לענין זה לכל מיני הבריאות כפי חכמתו וזמנו ואמר הואיל והיות הגוף בריא ושלם *מדרכי השם הוא שהרי אי אפשר שיבין או ידע והוא חולה על כן צריך האדם להרחיק עצמו מהדברים המאבדין את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המבריאין *והמחלימין ואלו הן · לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב ולא ישתה אלא כשהוא צמא ולא ישהה את נקביו אפילו שעה אחת אלא כל זמן שהוא צריך להשתין או *להסך את רגליו יעשה מיד · לא יאכל אדם עד שתמלא כריסו אלא יפחות כמו *רביע משבעתו · *ולא ישתה מים אלא בתוך המזון מעט ומזוג ביין וכשמתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות ולא ירבה לשתות מים אפילו כשיתעכל המזון עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקביו לא יאכל אדם עד שיהלך קודם אכילה עד שיתחיל גופו להחם או יעשה מלאכה *או יתיגע ברגע אחד · כללו של דבר יענה גופו ויתיגע בכל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום או יעשה מלאכה ויתיגע ברגע אחד וישקוט מעט עד שתתישב נפשו ואוכל ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב ואחר כך שוהה מעט ואוכל לעולם כשיאכל אדם ישב במקומו או ימה על שמאלו ולא יהלך ולא ירכב ולא יזעזע עצמו ולא יטייל עד שיתעכל המזון שבמעיו וכל המטייל אחר אכילתו או שיגע הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים · היום והלילה כ"ד שעות די לו לאדם לישן שליש *שהוא שמנה שעות ויהיו בסוף הלילה כדי שתהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמנה שעות · ונמצא עומד ממטתו קודם שתעלה השמש לא יישן אדם על פניו ולא על ערפו אלא על צדו בתחלת הלילה על צד שמאלו ובסוף הלילה על צד ימינו ולא יישן סמוך לאכילה אלא ימתין אחר אכילה כמו ג' או ד' שעות ולא יישן ביום · דברים המשלשלין בני מעים כגון ענבים ותאנים *ותותים ואגסים ואבטיחים ומיני הקשואים ומיני הלפפונות אוכל אדם אותם בתחלה קודם אכילה ולא יערבם עם המזון אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון *ואוכל מזונו ודברים שהם מאמצים בני מעים כגון רמונים *ופרישים ותפוחים וקרוסטומלין אוכל אדם תיכף למזונו ולא ירבה מהן · כשירצה לאכול בשר עוף ובשר בהמה כאחד אוכל תחלה בשר העוף וכן ביצים ובשר העוף אוכל בתחלה ביצים · בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה אוכל בתחלה בשר בהמה דקה לעולם יקדים אדם דבר הקל אחר כך הכבד · בימות החמה אדם אוכל מאכלים הקרים ולא ירבה בתבלין אוכל את החומץ ובימות הגשמים יאכל אדם מאכלים החמים וירבה בתבלין ואוכל מעט מן החרדל ומן *החלתית · ועל דרך זו הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים בכל מקום ומקום כראוי לו · יש מאכלים שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים והגבינה המלוחה הישנה *והכמהין והפטריות והבשר

בדרברבי קשין וזוטרי יפין : דברים הנאותים דברים הם טובים כענינם: פוחות לפי שצריך הכוסח להכין בכלו לרפואתו ולזמנו לפי עת השנה ולפי חוזק החולה : מדרכי השם הוא כשהקב"ה ברא גוף האדם שלם ובריא להכין בדרכי הטובים והישרים על כן צריך האדם להכין במה שהוא טוב ולהרחיק מן הרע : והמחלימין ממבריאין ומרפאין הגוף: להסך את רגליו יציאת הנקבים: רביע שיבתיר חלק אחד מד' חלקים שיוכל לאכול כדי שיהיה מקום פנוי בגופו שאם יכעום יהא מקום לכעסו : ולא ישתה מים לעולם אלא בתוך הסעודה מזוג עם היין : או יתיגע שיהא מעט עיף בין ממלאכה בין מהליכה כדי שיתפרדו אבריו מעט ויתחממו בו בני מעיו והגרם שהוא טוב לו להסתכל אכילתו ולבריאות גופו ולמראית פניו כי כשהאדם יושב תמיד ואינו עוסק במלאכה גופו חלש ואכילתו קשה להתעכל ופניו מוריקות : שהוא שמונה שעות וזה יבואר או כמנין הו או השכיל כמנין הו והלמוד או הגליה כמבא ומתן שהם שלשה או כמנין שעות יום ולילה : ותותים הגדולים כסנה בוז"ין בע"ר ומלג"ום ל"א אגסים פירות הילן ביר"ען בל"א אבטיחים פלוצ"ר בל"א ומיני הקשואים כגון קור"כם קומק מר"ם בל"א ומיני הלפפונות רי"כן מערי"ן בל"א וכס כל פרשי האדמה במאכלים אותם : ואוכל מזונו ואחר כך יאכל סעודתו : פרישים פרי כמין תפוח אבל עוקצו חד והולך ומתעבה למעלה ונמצא כאגן ובמעלה וקרוסטומלין פרי ונקרא באגן ובמעלה כרקוק כמו תפוח קטן : חלתית עלים מבורין כהמין ובותין לרפואה : כמהין ופטריות

זיינן שווער צום גוף וויא שווערדן · אונ דאס איז גזאגט ווען זיי זיינן גרויס אבער קליינע זיינן גזונד : ואחר התלמוד אונ נאך דעם דאס דיא גמרא איז גמאכט גווארן איז גבארן גווארן דער רמב"ם איין אויס דער ווייטער פון גאט אונ ער איז גוועזן גאנץ אין דער תורה אונ אין אלע שיינע חכמות אונ האט איין גשטעלט אין זיין ספר משנה תורה אין הלכות דעות זאכן וואס זיינן שיין צו ווישן צו אלע ארטן פון גזונדקייט נאך זיין קלוגקייט אונ נאך דער צייט נאך האט ער עס גשטעלט אזו זאגט דר רמב"ם ווייל דער מענטש אל זיין גזונד איז עס איין גרויס נוצן צו קענן גאט דינן דען דער מענטש קען ניט לערנן אונ קען קיין מצות ניט טאן ווען ער איז ניט גזונד דריבער מוז זיך דער מענטש דער ווייטרן פון דיא זאכן וואס שאדין דעם גוף אונ ער זאל זיך פירן אין זאכן וואס האלטן גזונד אונ פריש דעם גוף · אונ דס זיינן זיי אייביג זאל דר מענטש ניט עסן נאר ווען ער איז הונגעריג אונ זאל ניט טרינקן נאר ווען ער איז דארשטיג · אונ זאל זיך ניט אויף האלטן פון צורך אפילו איין שעה נייערט ווען ער דארף משתין זיין אדר צורך טאן זאל ער באלד טאן · אונ ער זאל זיך ניט פיל אן עסן · נייערט ער זאל אפערט חלק ווייניגער עסן פון זיין זעטיקייט אונ ער זאל קיין וואסר ניט טרינקען נאר ווען ער עסט זאל ער טרינקן ווייניג וואסר צוא מישט מיט וויין אונ ווען דאס עסן הייבט אן צוא פאר דייען זאל ער זיך זאט אן טרינקן אונ זאל קיין פיל וואסר ניט טרינקן אפילו ווען ער האט שוין דאס עסן פאר דייעט ביז ער זאל זיך פריער בודק זיין אויב ער דארף צורך טאן : לא יאכל אדם איין מענטש זאל ניט עסן ביז ער זאל פריער גיין דאס זיין גוף זאל אן הייבן צו שוויצן אדר ער זאל עפעס ארבעטן אדר ער זאל זיך אין עפעס אנדערש במיען · דער כלל דער פון איז ער זאל אלע טאג פאר דעם עסן במיען זיין גוף מיט גיין אדר מיט ארבעטן ביז זיין גוף זאל אן הייבן צו שוויצן אונ דער נאך זאל ער זיך ווייניג אפ רוען ביז זיין גוף וועט איין גשטילט ווערן אונ דער נאך זאל ער עסן · אונ ווען ער וואשט זיך מיט ווארעמע וואסר נאך דעם דאס ער האט זיך במיעט איז עס זייער גוט אוי. זאל זיך דער נאך עפעס זאמן אונ זאל עסן : לעולם אייביג ווען דער מענטש עסט זאל ער זיצן אויף זיין ארט אדר ער זאל זיך אן לעהנען אויף דער לינקר זייט · אונ ער זאל ניט גיין אויך ניט רייטן אונ זאל זיך ניט שאקלען אונ זאל ניט גיין שפאצירען ביז דאס עסן ווערט פאר דייעט אין זיינע גדערים · אונ דער וואס גייט שפאצירן אדר ער במיעט זיך נאך דעם עסן דער ברייינגט אויף זיך בייזע אונ שווערע קרענק : היום והלילה דער טאג אונ די נאכט איז פיר אונ צוואנציג שעה דעם מענטשן איז גנוג צו שלאפן אכט שעה אונ די אכט שעה זאל זיך אויס לאזין צום סוף פון דער נאכט · דאס עס זאל זיין פון זיין אן פאנג שלאף ביז די זון וועט אויף גיין אכט שעה אזו וועט ער אויף שטיין איי די זון גייט אויף אונ ער זאל זיך ניט לייגן שלאפן אויף דעם פנים אונ ניט אויף דעם רוקן נייערט אויף דער זייט : בתחלת הלילה אין אן הייב נאכט זאל ער ליגן אויף דער לינקער זייט אונ אין סוף נאכט זאל ער ליגן אויף דער רעכטער זייט · אונ זאל זיך ניט לייגן שלאפן באלד נאך דעם עסן נייערט ער זאל זיך זאמן דריי אדר פיר שעה · אונ ער זאל ביי טאג ניט שלאפן : דברים המשלשלין זאכן וואס טרייבן דהיינו וויין טרויבן אונ פייגן אונ קארשן אונ בארן אונ כלוצערן אונ קומקומורס אונ מאלינעש דאס זאל דער מענטש עסן פאר דעם עסן אונ זאל זיי ניט מישן מיט זיין עסן נייערט ער זאל עפעס זאמען ביז זיי גייען אביסעל אראפ אונ דער נאך זאל ער עסן · אונ זאכן וואס האלטן איין די גדערים דהיינו מיל גרויטן אונ פערשקים אונ עפיל אונ מארליכר זאל ער זיי עסן באלד נאך דעם עסן אבר ער זאל פיל דר פון ניט עסן · ווען ער וויל עסן פלייש פון איין עוף אונ פלייש פון אבהמה זאל ער פריער עסן פלייש פון איין עוף · ווען ער וויל עסן פלייש אונ אייער זאל ער פריער עסן די אייער · פלייש פון איין אקס אונ פלייש פון איין שאף זאל ער פריער עסן דאס פלייש פון איין שאף · אייביג זאל ער די גרינגע שפייז פריער עסן אונ דער נאך די שווערע שפייז : בימות החמה אום זומער זאל דער מענטש קילע שפייז עסן אונ זאל ניט עסן פיל קיין בשמים אונ זאל עסן עסיג אונ אום ווינטר זאל ער עסן היציגע שפייז אונ בשמים אונ ווייניג חרדל אונ ווייניג חלתית אונ אזו זאל ער טאן אין קאלטע אדר אין ווארעמע מדינות אויף איטליכן ארט וויא עס איז ראוי : יש מאכלים עס איז דא איין טייל שפייז וואס זיינן זייער שלעכט אונ עס איז רעכט דאס דער מענטש זאל זיי גאר ניט עסן דהיינו גרויסע פיש וואס זיינן לאנג גזאלצן אונ אלטן קעז גזאלצענעם אונ שוואמן אונ אלט גזאלצן פלייש אונ פרישן

וויין

פרק ג נר ו כלל א חלק א

המליח הישן ויין מגתו והתבשיל ששהה עד שנדף ריחו וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר הרי אלו לגוף כמו סם המות ויש מאכלות שהם רעים ביותר אבל אינם כמו הראשונים לרוע לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהם אלא מעט ואחר ימים רבים ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהן תמיד או לאכלן תמיד עם מזונו כגון דגים גדולים וגבינה וחלב ששהה אחר שנחלב כ"ד שעות ובשר שורים גדולים ותישים גדולים והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים ולחם מצות והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון כל אלו מאכלות רעים הן אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים אבל בימות החמה לא יאכל מהם כלל · והפול ועדשים בלבד לא בימות החמה ולא בימות הגשמים · *והדלועים אוכל מהם בימות החמה · ויש מאכלות שהם רעים ואינם כמו אלו והם עוף המים ובני יונה הקטנים והתמרים *ולחם הקלוי בשמן או לחם שנילוש בשמן והסלת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מורסן *והציר והמורייס אין ראוי להרבות מאכלות אלו ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו ולא ימשוך אחר תאותו ולא יאכל מכל הנזכרים כלום אלא אם נצרך להם לרפואה הרי זה גבור · לעולם ימנע אדם עצמו מפירות האילן ולא ירבה מהם ואפילו יבשין ואין צריך לומר רטובין וקודם שיתבשלו כל צרכן הרי הם רעים לגוף · החרובין רעים לעולם וכל הפירות החמוצים רעים ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמין · והתאנים והענבים *והשקדים טובים בין רטובים בין יבשים ואוכל מהן אדם כל צרכו אבל לא יתמיד אדם אכילתו מהם אע"פ שהם טובים מכל פירות האילן · והדבש והיין רע לקטנים ויפה לזקנים וכל שכן בימות הגשמים · לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפים כל ימיו ויהיה קרוב לשלשול מעט · זה כלל גדול מאד ברפואה בכל זמן *שהרעי הוא נמנע או יוצא בקושי חלאים רבים באים עליו ובמה ירפה אדם מעיו אם נתאמצו מעט אם היה בחור יאכל בבקר מלוחים שלוקים מתובלים בשמן זית ובמורייס ובמלח ואם יהיה זקן ישתה דבש מזוג במים חמין בבקר וישהה כמו ארבע שעות ואחר כך יאכל סעודתו ויעשה כן יום אחד יום ג' או ד' ימים אם צריך לכך עד שירפו מעיו ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה *ואינו שבע ומעיו רפים אין חולי בא עליו וכחו מתחזק ואפילו אכל מאכלות רעים וכל מי שהוא יושב לבטח *ואינו מתעמל או משהה נקביו או מי שמעיו קשים אפילו אוכל מאכלים טובים ושמר עצמו על פי הרפואה כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות והיא ראש התחלואים ורוב החולאים הבאים על האדם אינו אלא מפני מאכלים רעים או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים הוא שאמר שלמה בחכמתו שומר פיו ולשונו וגו' · כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע *או מלשבוע ולשונו מלדבר אלא מצרכיו · דרך הרחיצה שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים לא יכנס

מינים גדלים סמוך לארץ שוואמ"ן בל"א : והפול באוי"ן ערבי"ז בל"א והעדשים וכספיר הם מיני קטניות קטנים וכספיר נמצא בארץ ישמעאל והם חורים ואם מצית שהם כמצות בלא שאור והכרוב שמרוב"ק בל"א והם מין ירק והחציר מין ירק כמו ואת החציר ואת הבצלים אצלי"ך בל"א : ודלועים פלומ"ר בל"א והוא מין קישות : והם עוף המים אגידולן בלא מים : ולחם הקלוי בשמן מטוגן בשמן שאינו של זית : והציר הוא נעשה מן דגים שבוכשין ודוחקין אותן ואותו למלוחים היוצא מהן נקרא ציר ומטבילין בו פשת ומוריים גם כן ציר הוא שמופכין חומץ ויין על דגים כבושים : וחרובין בוק"ס הארי"ן בל"א : החמוצים שבובשין אותן בחומץ ומלח : שקדים מגדל"ן בל"א הם טובים : בין רטובין שאוכלין אותו עם קליפתו מטוגן בדבש : שהרעי הוא נמנע שאין יכול לעשות צרכו כשאר בני אדם בכל יום אלא יומים או יותר או שיוצא בקושי מתוך שהיא עבה ונשרף בו : ואינו שבע שאינו אוכל עד שמלאה כריסו ואפי' שאכל לפעמים מאכל שהוא רע מאחר שאינו אוכל הרבה כמנהגו וגם מעיו הם נקו הבקיאה יש לו כח לעמוד כנגדו ואינו מזיק לו : ואינו מתעמל לעשות שום דבר מלאכה : או מלשבוע שיפסיק מלאכול קודם שישבע וזה צריך אוכל לשובע נפשו שאכילתו טוב לו ומשביע נפשו שאוכל ואינו מתענה ורשע אוכל ומתענה שאינו פוסק עד שבטנו מלא ואז הוא רע לו וזה שאמר ובטן רשעים תחסר ומאכל יש לו רק

ווײן פון דעם קעלטער אונ איין אלט געקעכטס וואס דער גרוך איז שוין פאר דארבן אונ אויך אלע זאכן וואס האבן איין שלעכטן ריח אדר וואס זיינען זייער ביטר די אלע זאכן זיינן צום גוף וויא איין סם המות : ויש מאכלות אונ עס זיינן דא איין טייל שפייז וואש זיינן אויך שלעכט אבר ניט אזו וויא דיא ערשטע דרום דארף דער מענטש נאר ווייניג דר פון צו עסן אונ ניט אלע טאג אונ דר מענטש זאל זיך ניט גוואונן צו עסן זיי פאר איין סעודה אדר ביי דר סעודה דהיינו גרויסע פיש אונ קעז אונ מילך וואש איז אלט פיר אונ צוואנציג שעה נאך דעם מעלקן אונ פלייש פון גרויסע אקסן אונ פון גרוישע בעק אונ באבעש אונ לינדזן אונ ספיר אונ גערשטן ברויט אונ מצות אונ כרוב אונ חציר אונ ציבעלים אונ קנאבל אונ חרדל אונ רעטיך די אלע זאכן זיינן שלעכט אונ דער מענטש זאל ווייניג דער פון עסן אים ווינטר אבר אום זומר זאל ער זיי גאר ניט עסן אונ באבעס אונ לינזן זאל ער ניט עסן ניט אום זומר אונ ניט אום ווינטר · אונ פלוצרין זאל ער עסן אום זומר : ויש מאכלות אונ עס זיינן דא איין טייל שפייז וואס זיינן שלעכט נאר ניט אזו וויא די פריערדיגע זאכן דהיינו די עופות וואש זיינען אויף דעם וואסר אונ יונגע טויבן אונ טייטלן אונ ברויט וואס איז גפרעגילט מיט בוימל אדר עס איז גקנעטן מיט בוימל אונ זעמל מעל וואס איז גאנץ רעכט אויס גזיפט גווארן ביז עס איז אין איר ניט איבר גבליבן קיין שום גראבע מעל · אונ זאפט פון פיש אויך דיא זאפט פון פיש וואס זיינען גווייקט אין ווײן אונ אין עסיג · פון די זאכן זאל מען ניט פיל עסן : ואדם שהוא חכם אונ איין קלוגער מענטש וואס בצווינגט זיין יצר הרע אונ ציהט זיך ניט נאך זיין גלוסטן אונ עסט ניט פון די אלע זאכן וואש שטייט דא דער מאנט נייערט ווען ער דארף עס האבן צו איין רפואה דער הייסט איין גבור : לעולם אייביג זאל זיך דער מענטש אפ האלטן פון צו עסן פיל פירות וואס וואקסן אויף איין בוים אפילו ווען זיי זיינען גטריקענט אונ מכל שכן ווען זיי זיינן פריש אונ איי זיי זיינן רעכט צייטיג זיינן זייא זייער שלעכט צום גוף · באקסהארן זיינן אלע צייט שלעכט צו עסן אונ אלע פירות וואס זיינן גזייערט זיינן שלעכט צו עסן אונ מען זאל גאר ווייניג פון זיי עסן אום זומר אונ אין ווארמע לענדער אונ פייגן אונ ווײן טרויבן אונ מ[..]לן זיינן גוט סייא פרישע סייא געטריקענטע אונ מען מעג דער פון עסן וויא פיל דער מענטש דארף אבר ניט תמיד זאל ער זייא עסן

חאטשע זיי זיינן די בעסטע פון אלע פירות פון איין בוים · האניק אונ ווײן איז שלעכט פאר יונגע לייט אונ גוט פאר אלטע לייט אונ אום ווינטר זיינן זיי נאך מער גוט : לעולם ישתדל אדם אייביג זאל דער מענטש זעהן דאס זיינע גדערים זאלן תמיד לויזלאך זיין אונ ער זאל זיין יציאה קענען גאר גרינג האבן דען דאס איז איין גרויסר כלל אין רפואות דאס אזו לאנג וויא די צואה ווערט פאר האלטן אדר עס קומט אים די יציאה שווער אן קומן פיל קריינק אויף אים אונ מיט וואס קען דער מענטש זיינע גדערים לויז מאכן ווען זיי זיינן אויף גהאלטן גווארן אביסיל ווען ער איז איין יונגער מאן זאל ער אין דער פריא עסן גזאלצענע זאכן וואש זיינן גקאכט מיט בשמים אונ בוימל אונ מיט זאפט פון פיש וואס זיינן גווייקט אין ווײן אונ אין עסיג מיט זאלץ אונ ווען ער איז איין אלטער מאן זאל ער טרינקן אין דער פריא האניק צו מישט מיט ווארעמע וואסר אונ זאל דער נאך זאמען פיר שעה אונ זאל עסן זיין עסן אונ זאל אזו טאן דרייא אדער פיר טעג נאך אנאנדר ווען ער דארף עס האבן ביז זיינע גדערים ווערן לויזלאך · אויך איז נאך איין כלל אין די רפואות ווען דער מענטש ארבעט פיל אונ עסט זיך ניט גאנץ זאט אן אונ האט איין גרינגע יציאה וועט קיין קריינק אויף אים ניט קומן אונ זיין כח וועט זיך שטארקן אפילו ווען ער עסט שלעכטע שפייז אבר ווער עס זיצט שטיל אונ ארבעט ניט אדר ער האלט זיך אויף זיין צורך צו טאן אדר זיינע גדערים זיינן אויף גהאלטן דענסט מאל אפילו ווען ער עסט גוטע זאכן אונ וויל זיך האלטן נאך דיא רפואות נאך וועלין דאך אלע זיינע טעג זיין שמערציגהאפט אונ זיין כח וועט נשלאפט ווערן · אונ פיל עסן איז צום גוף פון אלע מענטשן וויא סם המות אונ דאס איז דער אן הייב פון אלע קריינק דיא מיינסטע קריינק וואס קומן אויף דעם מענטשן דאס איז איבער שלעכטע שפייז אדר איבר פיל עסן אפילו ווען עס איז גוטע שפייז דאס האט שלמה המלך גזאגט מיט זיין חכמה דר וואס היט זיין מויל פון צו עסן שלעכטע מאכלים אדער צוא פיל אונ זיין צונג היט ער פון צוא ריידין נאר דאס וואס ער דארף דער היט פון צרות זיין לייב : דרך הרחיצה שיכנס אדם למרחץ דער ארט פון וואשן זיך איז דאס דער מענטש זאל אין מרחץ גיין איין מאל אין זיבן טעג אונ ער זאל ניט אריין גיין אין מרחץ באלד נאך זיין עסן אונ אויך ניט ווען ער איז הונגעריג נייערט ווען דאס עסן הויבט אן צו פאר דייען אין זיינע גדערים

אונ

פרק ג נר ו כלל א חלק א

סמוך לאכילה ולא כשהוא רעב אלא כשיתחיל המזון להתעכל במעיו ורוחץ כל גופו בהמין שאין גופו
נכוה בהם וראשו בלבד בחמין *שגופו נכוה בהם ואחר כך ירחץ גופו בפושרין ואחר כך ירחץ בפושרין
מן הפושרין עד שירחץ בצונן ולא יעביר על ראשו כלל לא פושרין ולא צונן ולא ירחץ בצונן
בימות הגשמים· ולא ירחץ עד שיזיע *ויפרך כל גופו ולא יאריך במרחץ אלא כשיזיע ויפרך כל גופו
וישתטף ויצא· ובודק עצמו תמיד קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא יהיה צריך לנקביו וכן בודק
עצמו תמיד קודם אכילה ואחר אכילה וקודם בעילה ואחר בעילה וקודם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל
וקודם שיישן *וכשיעור סך הכל עשרה· וכשיצא אדם מן המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית
החיצון כדי שלא ישלוט בו הרוח הקרה ואפילו בימות החמה צריך ליזהר וישהה אחר שיצא
ואחר שייגע ויתעמל עד שתתישב נפשו וינוח גופו ויסור החמימות ואחר כך יאכל אם ישן מעט
כשיצא מן המרחץ קודם אכילה הרי זה יפה מאד· לא ישתה מים קרים כשיצא מן המרחץ ואין
צריך לומר שלא ישתה במרחץ ואם צמא כשיצא ואינו יכול למנוע עצמו יערב המים ביין או בדבש
וישתה ואם סך בשמן בימות הגשמים אחר שישתטף הרי זה טוב ולא ירגיל אדם עצמו להקיז דם
תמיד ולא יקיז אדם דם אלא אם כן *צריך לו ביותר ולא יקיז לא בימות החמה ולא בימות הגשמים
אלא בימי ניסן ובימי תשרי מעט· ולאחר חמשים שנה לא יקיז כלל· ולא יקיז אדם דם ויכנס
למרחץ בו ביום ולא יקיז ויצא לדרך ולא ביום שבא מן הדרך ויאכל וישתה ביום ההקזה פחות
ממה שהוא רגיל וינוח ביום ההקזה ולא יתעמל ולא יטייל וגם במיעוט המשגל *ובסדר עשיתו
לשם מצוה ומי שהוא. זריז בדבר יהא בריא כל ימיו בעזרת השם :

שיז פרק רביעי

לעולם יהא אדם זהיר במדות טובות בכל דבר ובאכילתו בין כשאוכל בביתו בין כשאוכל בחבורה
או עם אושפיזכנו· בביתו כיצד כדגרסינן בפרק כיסוי הדם דף פ"ד דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזימנין
אמר לה משמיה דרבי אסי מאי דכתיב *טוב איש חונן ומלוה וגו'· לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה *שיש לו וכו'· כדאיתא
לעיל בפ"ק א' בכלל נשואי אשה ואם יש שמש לפניו יטעימנו מאשר הוא אוכל כדי שלא יבא לידי סכנה· כדגרסינן במסכת כתובות
פרק אף על פי דף ס"א אמר רבי יצחק בר חנינא *הכל משהין בפני השמש *חוץ מבשר ויין· אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן· אמר
רבא בשר שמן כל השנה כולה· ויין ישן *בתקופת תמוז· אמר רב ענן בר תחליפא הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה קאכיל
תבשילא *דארדי (מין כמהין) *ואי לא דיהיב לי מיניה אסתכני· אמר רב אשי הויתיה קמיה דרב כהנא והוה קא אכיל *גרגלידי דלפתא

און ער זאל דאס לייב וואשן מיט ווארעמליכע וואסער דאס זיין לייב זאל
זיך ניט אפ ברייען און דעם קאפ זאל ער וואשן מיט הייסע וואסר וואש זיין
לייב קען זיך אין זיי אפ ברייען און דער נאך זאל ער זיין לייב וואשן מיט
לעפליכע וואסר און דער נאך מיט וואסער וואס איז ווייניגר ווארעם און
דער נאך מיט קאלטע וואסר אבר אויף דעם קאפ זאל ער ניט גיסן קיין
קאלטע וואסר אויך ניט קיין לעפליכע וואסר און אום ווינטר זאל ער זיין
גוף ניט וואשן מיט קאלטע וואסר און ער זאל זיך ניט וואשן ביז צום
שוויצן און זאל זיין לייב אפ רייבן און זאל ניט לאנג זאמן אין מרחץ
נייערט ווען ער שוויצט זאל ער זיך אפ רייבן און זאל זיך אפ גיסן און
זאל ארויס גיין און ער זאל זיך אפט בודק זיין אויב ער דארף זיין צורך טאן
דהיינו אז ער גייט אין מרחץ און אויך ווען ער גייט ארויס און אויך פאר
דעם עסן און נאך דעם עסן און אז ער איז משמש המטה און דער נאך
און אז ער נעמט ארבעטן און דער נאך און פאר זיין שלאף און דר נאך
דאס איז צו זאמן צעהן מאל וואס דער מענטש מוז זיך בודק זיין אויב ער
דארף צורך טאן און וויא ער גייט ארויס פון דעם מרחץ זאל ער זיינע
קליידער אן טאן און זאל דעם קאפ באלד צו דעקן וויא ער גייט ארויס פון
דעם חדר וואו דער מרחץ איז דארטן כדי ער זאל זיין קאפ ניט פאר קילען
און אפילו אום זומר זאל ער זיך היטן דאס ער זאל זיין קאפ ניט פר קילן און
ער זאל זיך אפהאלטין נאך דעם וויא ער גייט ארויס פון דעם מרחץ און נאך
זיין ארבעט דאס ער זאל ווארטן ביז זיין לייב וועט זיין אויס גרועט און די
היץ וועט פון אים ארויס גיין און דר נאך זאל ער עסן און ווען ער שלאפט
עפיס ווען ער קומט פון דעם מרחץ איידר ער עסט איז זייער גוט און ער
זאל ניט טרינקן קיין קאלטע וואסר ווען ער גייט ארויס פון דעם מרחץ און
אין מרחץ טאר ער פשיטא ניט טרינקן און ווען ער איז דארשטיג און קען
זיך ניט אויף האלטן זאל ער צו מישן די וואסר מיט וויין אדר מיט האניק
און זאל טרינקן און ווען ער האט זיך אום ווינטר מיט בוימל גשמירט נאך
דעם ווא ער האט זיך אין מרחץ אפ גוואשן איז גוט : ולא ירגיל און דער
מענטש זאל זיך ניט גוואוינן אפט אדר צו לאזן נאר ווען ער דארף עס גאנץ
נייטיג און ער זאל זיך קיין אדער ניט לאזן ניט אום זומר און ניט אום
ווינטר נייערט אין ניסן און אין תשרי נאר ווייניג און נאך פופציג יאר
זאל ער זיך נאר קיין אדר ניט לאזן און איין מענטש זאל זיך קיין אדער
ניט לאזן און זאל גיין אין מרחץ אין דעם טאג אויך זאל ער זיך ניט לאזן
קיין אדער אין דעם טאג וואס ער גייט אין וועג און ניט ווען ער קומט פון
וועג און אין דעם טאג וואס ער האט זיך אדער גלאזט זאל ער עסן און
טרינקן ווייניגר וויא ער איז גוואוינט און ער זאל אין דעם טאג רוען און זאל
ניט צו פיל ארבייטן און זאל ניט גיין שפאצירן און זאל ווייניג קומען צום
ווייב אפילו ווען ער דארף דאס טאן לשם מצוה און ווער עס איז נזהר אין
די אלע זאכן וועט ער זיין גזונד אלע זיינע טעג מיט גאטש הילף :
שיז לעולם יהא אדם אייביג זאל דר מענטש נזהר זיין אין גוטע מדות אין
אלע זאכן אויך אין זיין עסן סיא ער עסט אין זיין הויז סיא
ער עסט מיט לייטן און סיא ער עסט אויף איין הארבריג· אין זיין הויז
זאל ער זיך פירן ווי מיר לערנן אין פרק כסוי הדם רב עוירא האט גדרשנט
צו צייטן האט ער עס גזאגט פון וועגן רבי אמי און צו צייטן האט ער עס
גזאגט פון וועגן רבי אסי וואס מיינט דער פסוק טוב איש חונן ומלוה וגו' דאס
איז גמיינט אייביג זאל דער מענטש עסן און טרינקן ווייניגר פון זיין פאר
מעגן און זאל זיך קליידן נאך זיין פר מעגן אבר זיין ווייב און קינדר זאל ער
קליידן מער פון זיין פאר מעגן וויא מיר האבן אין סימן קע"ה גשריבן : ואם
יש שמש לפניו און ווען ער האט איין משרת וואס ברייינגט אים עסן זאל
ער אים געבן פאר זוכן פון דעם עסן דען עס איז איין סכנה פר דעם משרת
ווען ער וועט אים ניט געבן וויא מיר לערנן אין מסכת כתובות רבי יצחק
בר חנינא זאגט אלץ מעג מען אפ האלטן פון דעם משרת דאס מען זאל
אים דר פון ניט באלד געבן עסן נאר פלייש און וויין מוז מען אים באלד
געבן זאגט רב חסדא פעט פלייש און אלטן וויין מוז מען אים באלד געבן
רבא זאגט פעט פלייש מוז מען א גאנץ יאר דעם משרת באלד געבן און
אלטן וויין מוז מען אים באלד געבן אין דיא צייטן פון תמוז דען דענסט
מאל איז זייער ווארים אזוי גלוסט זייער דר משרת דר צו און ווען ער גיט
אים עס ניט באלד איז עס אים איין סכנה זאגט רב ענן בר תחליפא איך
בין גשטאנען פאר מר שמואל האט ער גיגעסן גקאכטע שוואמן און ווען ער
וואלט מיר דער פון ניט גיגעבין וואלט עס מיר גיוען איין סכנה· רב אשי
זאגט איך בין גיוען ביא רב כהנא האט ער גגעסן ווארצלין פון ירקות
גקאכט אין עסיק און ווען ער וואלט מיר דער פון ניט גיגעבן וואלט איך
גיוען אין איין סכנה· רב פפא זאגט פעטע טייטלן מוז מען אויך געבן צוא
דעם

מבולה עוד כטן ונרמז בו גם לבטן ממש לזנות שאינו מספיק כאכתו: שגופו נכוה כלומר שיהיה חם כמו שאפשר לו לרחוץ בו אבל לגופו אין צריך כל כך נהיות חם : ויפרך כל גופו שיהיו מגרדין אותו במרחץ כדרך שעושין במרחץ שהבלן רוחץ ומגרד הגדולים וי"מ ויפרך כל גופו שיפשוט ידיו ואבריו בחוזק רענ"לן בל"א : וכשיעור סך הכל כמה פעמים שצריך לבדוק עצמו אם צריך לנקביו הם עשרה פעמים זה אחר זה : ובסדר עשיתו לשם מצוה אפי' היום אותו פעם שהקיז דם עונתו שלו והיא עונת מצוה מכל מקום יפרוש עצמו באותו פעם מלשמש מטתו: טוב איש חונן ומלוה דלים ויכלכל דבריו במשפט לפי היכולת יהא עומד על צרכיו ולא בכל הא"ת לבו : שיש לו דהיינו פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת אלא יתכיים ויכבד אשתו יותר לפי היכולת : הכל משהין בפני השמש המשמש בסעודה ואוכלין לפניו ושוהין מלהאכילו עד שיקימו הקרואים : חוץ מבשר שמן ויין ישן שמתאוה להם ומצטער: בתקופת תמוז שהרים חזק וחום היום מחרחר בו כאדם כאדם כלומר מתאוה בו הרים ומסכן אותו אם לא אכל ממנו: דארדי פי' כמהין ופטריות : ואי לא דיהיב לי מיניה אסתכני הייתי מסוכן לאחוזי בולמוס מחמת התאוה לטעמו : גרגלידי התיכות דקות ועגולות של

פרק ד נר ו כלל א חלק א

בחלא ואי לא דיהיב לי מיניה איסתפני רב פפא אמר תמרי דהינוניתא (פירוש תמרה שמנה) כללא דמלתא כל מידי דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא · אבהו בר איהי ומנימין בר איהי *מר ספי מחד מינא ומר ספי מכל מינא ומינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה הנהו תרי חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בריה דרב חסדא *מר קדים וספי ומר מאחר וספי מאן דקדים וספי קדים אליהו ומשתעי בהדיה דמאחר וכפי לא משתעי אליהו בהדיה׳ ויאריך על שלחנו לפי שאם יבא עני ימצא שלחן ערוך לאכול · כדגרסינן במסכת ברכות פרק הרואה דף נ״ד אמר רב יהודה שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם ואלו הן *המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבית הכסא · ואם חם ושלום יהיה שנת בצורת ירעיב עצמו אפילו יהיה לו אוכל רב כדי שיצטער עם הצבור · כדגרסינן בפ״ק דתענית דף י״א אמר רב כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצול *ממיתה משונה שנאמר (איוב ה) ברעב פדך ממות וגו׳ · וכשיאכל בחבורה או עם אושפיזכנו יהא זהיר בדרכי המוסר · כדגרסינן במסכת ברכות פרק שלשה שאכלו דף מ״ו אמר רבי יוחנן משום רשב״י *בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה אורח מברך כדי שיברך לבעל הבית מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעל הבית הזה בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים והצלח בכל נכסיך ויהיו נכסיך ונכסינו מצליחין וקרובין לעיר ולא ישלוט שטן במעשה ידיך ולא במעשה ידינו ואל יזדקק לפניך ולא לפנינו שום חטא ושום הרהור עבירה ועון מעתה ועד עולם · ואמרינן נמי התם דף מ״ז תנו רבנן *שנים ממתינים זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין והבוצע *פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו · ואמרינן במסכת יום טוב פרק אין צדין דף כ״ה תנו רבנן השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן בשנים הרי זה דרך ארץ בשלשה הרי זה גסי הרוח וכשיתארח אצל אכסנאי אל יראה עצמו כגרגרן *להשלים כל מאכל שיניחו לפניו · כדגרסינן במסכת עירובין פרק כיצד מעברין דף נ״ג תניא אמר רבי יהושע בן חנניה מימי *לא נצחני אדם אלא אשה תינוק ותינוקת · אשה מאי היא דתניא אמר רבי יהושע בן חנניה פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת ועשתה לי פולין פעם אחת סעדתי ולא שיירתי כלום שנית סעדתי ולא שיירתי כלום *שלישית הקדיחתו במלח כיון *שלעסתי משכתי ידי הימנו אמרה לי רבי מפני מה משכת ידיך אמרתי לה כבר סעדתי מבערב אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת שכך אמרו חכמים *אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה· תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה הדרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לאו שדה היא זו אמרתי לה *בדרך כבושה אנכי הולך אמרה לי ליסטים כמותך כבשוה · תינוק מאי היא פעם אחת הייתי מהלך וראיתי תינוק אחד

לפת ברשיה שאוכלים בחומץ וצ״ל שהוא מה שקורין רוס״י ריב״ן או צווי״קל בלע״ז: ואית ליה קיוהא או אית ליה קיוהא קהיון שיניים אייל״ג בלע״ז מזיק את מי שאוכלין בפניו ואינו אוכל: מר ספי מאכיל את ההמה מכל מין ומין באכל ומר ספי מחד מינא מתחלת הסעודה לשובע ומאחר שמיכין מהם עד שיגמור סעודתו: מר קדים וספי מאכיל להמה קודם שיתן לפניו ומר מאחר וספי מכל מין ומין לאחר שנתן לפניו ולפני האורחין דקדים וספי משתעי אליהו בהדיה לפי שכשנותן לפניהן והוא רואה ומתאוה ומצטער ופעמים שיש אורחין הרבה ומעכב הרבה ליתן להמה: המאריך בתפלתו שיתפלל בכוונה ומאריך על שלחנו שמא יבא עני ומפרנסו והמאריך בבית הכסא רפואה היא לו: ממיתה משונה כל מיתה שהיא בידי מלאך המות כגון ברעב ובחרב כל מיתה שהיא על מטתו כדרך כל אדם נקרא מיתה משונה: בעל הבית בוצע ברכת המוציא והאורח מברך ברכת זימון: שנים ממתינין אם שנים הם שאוכלים צריך להמתין על חבירו ולא יאכל עד שיאכל חבירו אבל אם הם ג׳ אוכלין שנים ואין צריכין להמתין על השלישי: פושט ידו תחלה לקערה ואוכלו: להשלים לאכול הכל ולא ישייר מהם: לא נצחני אדם בדברים: הקדיחתו במלח שרפתו כמו כי אש קדחה באפי כלומר נתנה בו מלח יותר מדאי: שלעסתי המאכל בפיו וטעמתי מיד המלח: אין משיירין פאה באילפס כשהמה מערה מן האילפס לתוך הקערה אין דרך להניח באילפס כלום לצרכו אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה להמה והוא מאכל להמה: בדרך כבושה הכבה ובדרך הארץ מדריסת רגלי האדם שכבר הלכו בה בני אדם ועשאו דרך במסלה נעלה תרגום באורח כבישא נסק :

דעם וואס זעהט עס עסן׳ דר כלל דר פון איז אלע זאכן וואס האבן איין ריח אונ איז זויערליך מוז מען דער פון געבן צוא דעם וואס זעהט עס׳ אבהו בר איהי אונ מנימן בר איהי איינער האט דעם משרת גיגעבן פון אלע גריכטן האט אליהו מיט אים גרעט אונ איינער האט. נאר דעם משרת פון איין גיריכט גיגעבן האט אליהו מיט אים ניט גרעט׳ עס איז גיוועזן צווייא חסידים אונ איין טייל זאגן עס איז גוועזן רב מרי אונ רב פנחס דיא קינדער פון רב חסדא איינער האט דעם משרת געגעבן צו עסין איידר ער האט גיגעסן האט אליהו מיט אים גרעט אונ איינר האט אים דר נאך עסין גיגעבן האט אליהו מיט אים ניט גרעט : ויאריך על שולחנו אונ ער זאל לאנג זיצן איבר זיין טיש כדי ווען איין עני וועט קומן זאל ער גפינן איין גרייטן טיש וויא מיר לערנן אין מסכת ברכות רב יהודה זאגט דרייא זאכן דער לייגנרן דעם מענטשנס טעג אונ דאס זיינען זייא׳ ווען ער טוט לאנג תפלה׳ אונ ווען ער זיצט לאנג בייא זיין טיש׳ אונ ווען ער זיצט לאנג אין בית הכסא׳ אונ ווען עס איז חס ושלום איין הונגר צייט זאל ער אויך הונגר ליידן חאטשע ער האט פיל צו עסין כדי ער זאל זיך מצער זיין מיט קהל וויא מיר לערנן אין דר גמרא פון תענית רב הונא זאגט פון ווענן רב ווער עס לייט הונגר אין דיא צייטן פון הונגר דער ווערט ניצול ממיתה משונה וויא אין פסוק שטייט דורך דעם הונגער וואס דוא האסט גליטן וועט דיך גאט אויס לייזן פון דעם טויט : וכשיאכל בחבורה אונ ווען ער עסט מיט לייטן אדר אין איין הארבערג זאל ער גזהר זיין אין זאכן פון דרך ארץ וויא מיר לערנען אין מסכת ברכות · רבי יוחנן זאגט פון ווענן רבי שמעון בן יוחאי דער בעל הבית זאל שניידן דיא ברויט כדי ער זאל שניידן מיט איין גוטע אויג דאס ער איז גערן זייא צוא געבן עסין אונ דר גאסט זאל בענטשן כדי ער זאל בענטשן דעם בעל הבית · אונ דאס איז די ברכה וואס ער בענשט דעם בעל הבית · יהי רצון דאס דר בעל הבית זאל ניט פאר שעמט ווערן בעולם הזה אונ ניט בעולם הבא׳ אונ רבי האט דר בייא צו גזעצט דאס ער זאגט אונ עס זאל באגליקן אין אלע דיינע גיטר אונ דיינע גיטר אונ אונזרע גיטר זאלן בגליקן אונ זאל זיין נאהנט צוא דער שטאט אונ עס זאל ניט גוועלטיגן דער שטן אין דיא מעשים פון זיינע הענט אונ ניט אין די מעשים פון אונזרע הענט אונ עס זאל זיך ניט טרעפן פאר דיר אונ פאר אונז איין עבירה אדר איין מחשבה פון איין עבירה פון היינט אן אונ ביז אייביג : ואמרינן נמי אויך זאגן מיר

אין דער גמרא דיא רבנים האבן גילערינט ווען צווייא עסין צוא זאמען זאל איינער ווארטין אויף דעם אנדערין צו עסין פון דער שיסל אבר ווען דרייא עסין צו זאמען דארפין צוויי ניט ווארטין אויף דעם דריטין · ווער עס מאכט המוציא דער נעמט צום ערשטין פון דער שיסל · אונ ווען דער וואס האט המוציא גימאכט וויל מכבד זיין צו זיין רבי אדר צו אנדערין וואס איז חשובר פון אים מעג ער׳ אויך זאגן מיר אין מסכת ביצה די רבנים האבין גילערינט ווער עס טרינקט אויס זיין כוס אין איין מאל איז עס ניט שיין׳ אין צווייא מאל איז איין דרך ארץ׳ אין דרייא מאל איז עס איין גאוה אונ ווען ער איז אויף איין הארבערג זאל ער זיך ניט ווייזן ווי איין פרעסר דאס ער זאל אלץ אויף עסין וואס מען גיט פאר אים נייערט ער זאל עפיס איבר לאזין · וויא מיר לערנען אין מסכת עירובין רבי יהושע בן חנניה זאגט אלע מיינע טעג האט מיך קיינער ניט מנצח גיוועזן נאר איין אשה אונ איין יונג אונ איין מויד׳ מיט איין אשה איז גיוועזן איין מעשה דם אמאל בין איך גיוועזן אויף איין הארבערג בייא איין אשה האט זיא מיר דאס ערשטע מאל גיקאכט באבעס האב איך אויף גגעסין אונ האב גאר ניט איבער גילאזט׳ דס אנדרע מאל האב איך ווידר אלץ אויף גגעסן אונ האב גאר ניט איבער גילאזט׳ דאס דריטע מאל האט זיא זייער גיזאלצין גימאכט דאס עסין אונ וויא איך האב עס פאר זוכט האב איך אויף גיהערט צו עסין האט זיא צו מיר גיזאגט רבי ווארום עסטו ניט האב איך צוא איר גזאגט איך האב שוין פאר נאכט גגעסין האט זיא צו מיר גזאגט אונ ווארום עסטו ברויט האסטו דען ניט גילערינט וואס דיא חכמים האבין גזאגט אין טאפ דארף מען ניט איבער לאזין אבער אין שיסעל מוז מען עפיס איבער לאזין דרום האב איך ווען גיזאלצין גימאכט אזו האט זיא מיך מנצח גיוועזן · אויך האט מיך איין מויד מנצח גיוועזן דען אמאל בין איך גנאנגען אין וועג אונ דר וועג איז גנאנגען דורך איין פעלד האט איין מויד צו מיר גיזאגט רבי דאס איז דאך איין פעלד דארפסטו דא ניט גיין האב איך צו איר גזאגט עס איז דאך איין גטראטנר וועג האט זיא צו מיר גזאגט אזעלכע גזלנים וויא דו האבין אים איין גטראטן׳ אויך האט מיך איין קינד מנצח גיוועזן דען אמאל בין איך גנאנגען אין וועג האב איך גזעהן איין קינד זיצן וואו די וועגין צו שיידין זיך האב איך אים גיפרעגט אין וועלכין וועג גייט מען אין שטאט האט ער צו מיר גיזאגט דר וועג איז

לאו

יושב *פרשת דרכים אמרתי לו בני באיזו דרך אלך לעיר אמר לי זו *ארוכה וקצרה וזו קצרה וארוכה הלכתי בקצרה וארוכה כיון שהגעתי לעיר היו מקיפות אותה גנות ופרדסים חזרתי לאחורי עד שהגעתי לתינוק אמרתי לו והלא אמרת לי זו היא קצרה אמר לי ולא כך אמרתי לך זו קצרה וארוכה עמדתי ונשקתיו על ראשו ואמרתי אשריכם ישראל שכלכם חכמים מגדוליכם עד קטניכם · והמתאכסן עם חבירו כל מה שיגזור עליו בעל הבית יעשה · כדגרסינן התם מעשה בר' שמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין נכנסין אצלו וגזר עליהם שיאכלו וישתו והם *נודרין ומברין ובשעת פטירתן היה *מלקה אותן · נשמעו הדברים אצל ריב"ז והחכמים היו *מקנתרין עליו בדבר אמרו מי ילך *ויודיענו אמר להם רבי יהושע אני אלך ואראה מה מעשיו אמרו לו לך לשלום · הלך ומצאו יושב על פתח ביתו אמר לו שלום עליך רבי · אמר לו שלום עליך רבי ומורי · אמר לו כלום אתה צריך אמר לי לינה אני צריך אמר ליה שב לשלום ישבו שניהם ועסקו בתורה עד לערב אמר ליה נלך למחר אמר ליה לך כרצונך היה רבי יהושע מתיירא שמא *יקפחנו על שוקיו לאחר שיצאו אכלו ושתו יין שאכלו ושתו אמר ליה מי מלוני אמר ליה אני והיה רבי יהושע מחשב בדעתו מה אשיב להכמים ששגרוני נפנה רבי יהושע לאחוריו אמר ליה למה נפנית אמר ליה דבר אני צריך לשאול מכך אמר לו אמור אמר ליה מפני מה בני אדם הנכנסין אצלך אתה מלקה אותן ולי לא הלקית אמר ליה רבי אתה חכם ובידך דרך ארץ ובני אדם הנכנסין אצלי גזרתי עליהן שיהו אוכלין ושותין והן נודרין בתורה ומברין ולי מסורת חכמים שכל הנודר בתורה סופג את הארבעים אמר לו וכך אתה עושה להן אמר לו הן אמר לו גוזר אני שתלקה אותן מ' ומ' מ' בשבילך ומ' בשביל חכמים ששגרוני אצלך הלך רבי יהושע וספר הדברים לפני חכמים · על כן אל יסרב אדם בכל מה שיגזור עליו בעל הבית וגם מכל שיעריך שלחנו בעל הבית לא יתן ממנו האורח כלום אפילו לבניו של בעל הבית בלי רשותו · כדגרסינן במסכת חולין פרק גיד הנשה דף צ"ד מעשה באחד שזימן אורחין *בשני בצורת וכו' · כדאיתא לעיל בחלק אונאת דברים בנר שני · ולעולם ידמה בלבו האורח ויאמר שכל מה שטרח בעל הבית בסעודה היה בשבילי · כדגרסינן בפרק הרואה דף נ"ח בכלל דברי בן זומא הוא היה אומר אורח טוב מהו אומר כמה טרחות טרח לי בעל הבית כמה בשר הביא כמה יין הביא כמה גלוסקאות הביא כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי · אכסנאי רע מהו אומר כל מה שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אכסנאי טוב מהו אומר (איוב לו) *זכור כי תשגיא פעלו *אשר שוררו אנשים ועל אורח רע כתיב (שם לז) *לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב והאורח אל יביא עמו אורח אחר בלי רשות בעל הבית · כדגרסינן במסכת בתרא פ' המוכר פירות דף צ"ח כתוב בספר בן סירא הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי *קל מסובין וקל מסובין חתן הדר *בבית חמיו

פרשת דרכים שדרך פורש לכאן ולכאן : ארוכה שמאריך הדרך וקצרה שמילא מבוא העיר סנוי ליכנס : נודרין נשבעין בתורה שאינן אוכלין ומברין ואוכלין והעבר בלא ומלא שאוכלין בלא ידיעתו אלו בסיו מתחרטין והתירו שבועתן ואע"פ כן הלקיתו שלא יהיו רגילין בשבועה פעם אחרת : מקנתרין עליו לשון כעס ורוגז : יקפחנו תרגום וערפתו והקפת לשון עריפה מכה והרג שהיה רבי יהושע מתירא שמא ילקה אותו כדרך שהיה מלקה לאורחים : בשני בצורת עת רעב ולא היו לו רק שלשה בילים ונתן לכל אחד ביצה ובא בנו של בעל הבית ונתן לו כל אחד ביצתו כיון שבא בעל הבית הרג בנו והרג עצמו עם אשתו ונהרגו ג' נפשות על ידיהם : זכור שהאורח זוכר מעשי ב"ה הטובים שגמל עמו והגיע פעלו לכבודו : אשר שוררו ברא אנשים אין שכבד לאורח והכבד על ידו גם אחרים : לכן יראוהו על שמתיראין ממנו שמגין אותם לא יראה שילא ממנו חכם לב : קל מסובין לאו דוקא אלא דבר גרוע ולהכי נקט סובין ולא נולד דפסולת הוא : בבית חמיו כדאמרינן בפסחים כיי זהיר באחתך מחתנה כלאבון אמרי לה מבוש תפר ואמרי לה מבוש ממין ואיתא להא ואיתא להא ותרי ה"ס לכל כתונים אלא שמן הכלאבון צריך ליזהר ממנו יותר:

לאנג און קורץ און דער וועג איז קורץ און לאנג בין איך גגאנגן אויף דעם וועג וואס איז קורץ און לאנג און וויא איך בין גיקומען צו דער שטאט זיינען גיוועזן גערטנר ארום האב איך מיך גקערט בין איך גקומן צו דעם קינד און האב גיזאגט האסטו דען ניט גזאגט דר וועג איז קורץ · האט ער גזאגט איך האב דאך דיר גיזאגט ער איז לאנג צו גיין · בין איך אויף גישטאנגען און האב אים גיקושט אויף זיין קאפ און האב גיזאגט וואול צו אייך ישראל דאס איר זייט אלע חכמים פון גרויס ביז קליין : והמתאכסן עם חבירו און ווען ער איז צו גאסט ביי זיין חבר זאל ער טאן וואס דר בעל הבית הייסט וויא מיר לערנען אין דר גמרא עס איז גיוועזן איין מעשה מיט רבי שמעון בן אנטיפרס דאס לייט זיינען גיוועזן בייא אים צוא גאסט האט ער אויף זיי גוזר גיוועזן זיי זאלין עסין האבין זיי איין נדר גיטאן דאס זיי וועלין ניט עסין און דער נאך האבין זייא דאך גגעסן און וויא זיי זיינען אוועק גגאנגן האט ער זיי מלקות גישלאגין · און וויא רבן יוחנן בן זכאי און די רבנים האבין דיא זאך גיהערט האבין זייא דריבער אויף אים גיצערינט און האבין גזאגט ווער וועט גיין די זאך צו זאגן אים · האט רבי יהושע גזאגט איך וועל גיין און וועל זעהן וואס זיינע מעשים זיינען · האבין זיי צו אים גיזאגט גיי לשלום איז רבי יהושע גגאנגען און האט אים גיפונען זיצין אויף דער שיר פון זיין הויז האבין זיי זיך שלום גגעבין צוא אנגדר · האט רבי שמעון אים גיפרעגט דארפסטו עפיס האבין האט רבי יהושע גזאגט איך דארף איין נאכט לעגר האבין האט ער צוא אים גזאגט זיץ דא לשלום האבין זיי צו זאמען תורה גילערינט ביז אויף דער נאכט · האט רבי יהושע צו אים גיזאגט לאמיר גיין אין מרחץ האט רבי שמעון צוא אים גיזאגט גיי וויא דיין ווילין איז האט רבי יהושע מורא גיהאט דאס ער זאל אים ניט שלאגין אויף דעם רוקין וויא ער האט די אנדערע געסט גישלאגין · ווי זיי זיינען גיקומען פון דעם מרחץ האבין זייא גגעסין און גיטרונקען דער נאך האט רבי יהושע אים גיפרעגט ווער וועט מיך מלוה זיין אין וועג האט רבי שמעון גזאגט איך וועל מיט דיר גיין האט זיך רבי יהושע גיטראכט וואס פאר איין תשובה וועל איך זאגין צוא דיא חכמים וואס האבין מיך גישיקט אזו האט זיך רבי יהושע אום גקערט האט רבי שמעון אים גפרעגט ווארים קערסטו דיך אום האט ער אים גיזאגט איך האב איין זאך צו פרעגן פון דיר ווארום שלאגסטו אלע לייט וואס קומען צו דיר און מיך האסטו ניט גישלאגין האט רבי שמעון צוא אים גיזאגט דוא ביסט איין חכם און האסט דרך ארץ אבר די לייט וואס זיינען צו מיר גיקומען האב איך אויף זיי גוזר גיוועזן זיי זאלין עסין און זיי האבין איין נדר גיטאן ביי דר תורה דאס זיי וועלין ניט עסין און האבין דער נאך יוא גגעסין און איך האב גילערינט פון די חכמים ווער עס טוט איין נדר בייא דר תורה שלאגט מען אים פערציג מלקות האט רבי יהושע צו אים גזאגט ווען זייא טוען אזו בין איך אויף דיר גוזר דאס דוא זאלסט זייא אבציג מלקות שלאגין פערציג פון דיינט וועגין און פערציג פון וועגין די חכמים וואס האבין מיך צו דיר גישיקט · איז רבי יהושע גגאנגען און האט דיא זאך דער ציילט פאר די חכמים · דרום זאל דר אורח אלין טאן וואס דער בעל הבית הייסט · און אלין וואס דער בעל הבית גיט פאר דעם אורח זאל ער קיינעם דער פון ניט געבן אן דעם רשות פון דעם בעל הבית אפילו צו די קינדר פון דעם בעל הבית אזו וויא מיר האבין אויבין איין מעשה דער פון גישריבן אין סימן מ"ו : ולעולם און אייביג זאל זיך דער מענטש טראכטין דאס אלץ וואס דר בעל הבית האט זיך במיעט אויף דער סעודה האט ער זיך אלץ במיעט פון מיינט וועגין · וויא מיר לערנן אין פרק הרואה בן זומא זאגט וואס זאגט איין גוטר גאסט וויא פיל מיה האט זיך דער בעל הבית במיהעט פון מיינט וועגין וויא פיל פלייש האט ער גיבראכט וויא פיל וויין האט ער גיבראכט ווי פיל פיין ברויט האט ער פר מיר גיבראכט אלץ וואס ער האט זיך במיעט האט ער זיך ניט במיעט נאר פון מיינט וועגן · אבר איין שלעכטר גאסט זאגט אלץ וואס דר בעל הבית האט זיך במיעט האט ער זיך נאר במיעט נאר פון זיינט וועגן און פון וועגן זיין ווייב און קינדר · אויף איין גוטן גאסט זאגט דער פסוק ער גידיינקט דאס דער בעל הבית האט פר אים גטאן און אויף איין ביזן גאסט זאגט דער פסוק דריבר מוזן זיך פאר אים פארכטן די מענטשן וואס דאנקן אים ניט אבר עס פארכטן ניט פאר אים די קלוגע לייט וואס פאר שטייען די מיהע פון בעל הבית : והאורח און דר אורח זאל מיט זיך ניט ברייננן נאך איין אורח אן דעם בעל הבית רשות וויא מיר לערנען אין פרק המוכר פירות עס שטייט אין ספר בן סירא איך האב אלץ גיוואוגן אין איין וואג שאל און איך האב קיין ערגערע זאך ניט גפונן פון קלייען און נאך ערגער איז איין איידם וואס וואונט אין זיין שווערס הויז און נאך ערגר איז איין אורח וואס ברייננט מיט זיך נאך איין אורח און נאך ערגר איז ווען איינר ענטפערט אויף איין זאך איידר ער האט עס רעכט אויס גהערט וויא אין פסוק שטייט ווער עס ענטפערט אויף איין זאך איידר

ער

פרק ד נר ו כלל א חלק א

וקל מחתן *אורח מכניס אורח וקל מאורח מכניס אורח משיב דבר בטרם ישמע שנאמר (משלי יח) משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה · מצאתי כתוב במאמר חיי עולם בענין זה אם באו אורחים לביתו יקבלם בסבר פנים יפות ומיד בבואם ישים לפניהם לאכול כי פעמים שהעני בא מדרכו רעב והוא בוש לשאול ויתן להם לחמו ומימיו וכל אשר יוכל בפנים מאירות ובשמחה · ואף אם יש בלבו דאגה *יסירנה מלבו בפניהם וינחמם בדברים ויהיה להם למשיב נפש · ואף אם יש לו מאה עבדים או שפחות יטרח הוא בעצמו ויעמוד עליהם שהרי מי לנו גדול כאברהם אבינו ששימש למלאכים והיו לו כמה עבדים ושפחות ובני ביתו ואף על פי שנדמו לו *כערביים · וכל מה שעשה להם בעצמו *שילם הקב"ה לבניו בכבודו ובעצמו ואל יאמר בפניהם *קצת כתלאותיו כי דברים אלה משברין רוחם כמדומה להם שבשבילם הוא אומר כך וכמעט אין לו שכר בעמלו וגם יכבדם כאדונים לו כאברהם שקראם אדונים · וגדולה הכנסתם *מהקבלת פני שכינה · ובשעת האוכל יראה עצמו כאלו מצטער על שאינו יכול להיטיב להם יותר כמו שנאמר (ישעיה נח) ותפק לרעב נפשך תצא נפשי שאין לי מה *ליתן לך ואם ילינו אצלו ישכיבם במיטב מטותיו כי גדולה מנוחת היעף בהיותו שוכב בטוב ויותר עושה לו נחת רוח המשכיבו היטב מן המאכילהו והמשקהו *וגלגל הוא שחוזר בעולם · ובצאתם ילוה אותם ויתן להם פת צידה לדרך כי על פת לחם יפשע גבר על אשר לא נתן יהונתן לדוד פת בהפרדו ממנו נתגלגל הדבר *ונהרגו כהני נוב שמונים וחמשה איש נושאי אפוד בד והענק תעניק להם מכת נדבת ידך וכל הזריז יותר אשריו :

אורח מכניס אורח דיו שמהנה לו בעל הבית : יסירנה מלבו שלא יראו האורחים שבעל הבית דואג ויאמרו שמצטער בשבילם : כערביים שהיו נדין להשתחוות לאבק רגליהם ע"כ אמר רחצו רגליכם שלא להכניס עבודת כוכבים ומזלות בביתו : שילם הקב"ה לישראל במדבר הוא בעצמו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים על שאמר ואקחה פת לחם והגל במים כתיב יוקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה שילם על ידי שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע : קצת כתלאותיו שבא לידי הזיקות ושכודין האורחים שבשבילם אומר כך שלא יכבידו עליו יותר וילכו להם כמעט מה שהוציא עליהן אין לו שכר בו מהקב"ה : מהקבלת פני שכינה שהרי הניח אברהם השכינה ורץ לקראת אורחים : ליתן לך לפי כבודך שאיני מכבדך כראוי לך : וגלגל הוא שחוזר בעולם כלומר אל ירע בעיניו הוצאת האוכלות וטרחות האורחים כי יזכור פן יצטרך גם הוא לזה ואם לאו הוא בניו ובני בניו שמא יבואו לידי כך כי גלגל המזל חוזר הוא הלילה ומי הוא למעלה עתה לסוף יתגלגל למטה וכל מטה יבא לו למעלה : ונהרגו כהני נוב על ידי שנתנו לחם לדוד ואם היה יהונתן נותן לו לחם לא היה צריך ליקח מהם לחם :

ע"ח פרק המוסר

בעניני הדרכים הורו לנו רבותינו ז"ל איך ירחיק אדם עצמו מן הסכנות ומן הלסטים ומחברים רעים ומבותל רעוע ואל יכבד למי שהוא גדול הימנו ובצניעות האשה בכל הליכה וצניעות האיש בבית הכסא וכובש יצרו · כדגרסינן במסכת קמא פרק הכונס צאן לדיר דף ס' אמר רב יהודה אמר רב לעולם יכנס אדם *בכי טוב ויצא בכי טוב שנאמר (שמות יב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר · וגרסינן במסכת עבודת כוכבים פרק אין מעמידין דף כ"ה תנו רבנן נטפל לו איש שהשוד על שפיכות דמים בדרך *טופלו לימינו · רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר *בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו היו עולין בעלייה או יורדין בירידה לא יהא ישראל למטה ואיש הנ"ל *למעלה אלא ישראל למעלה והוא למטה *ואל ישחה לפניו שמא ירוץ את גלגלתו

בכי טוב בעוד החמה זורחת ילין ולא ימתין עד שתחשך ולבקר לא יפנים לצאת עד שיאיר כי טוב ליצאת מעלית האור כי טוב כלומר טוב הוא לצאת ולהכנס בו מפני המזיקים והליסטים: טופלו לימינו מחברו לאיש החשוד על שפיכות דמים לימינו של ישראל שאם ירצה האיש הנ"ל להרגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו : בסייף דאם היה האיש הנ"ל חגור סייף טופלו ישראל לאיש הנ"ל לימינו של ישראל כדי שיהא יד שמאל של איש הנ"ל שהסייף חגור בו נגד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בו : במקל אם ניד איש הנ"ל מקל טופלו ישראל לאיש הנ"ל לשמאלו במקום יד ימין של איש הנ"ל שהמקל בו סמוכה לישראל ואם ירוש יד ימינו תאחוז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לו דאי טופלו לימינו יצא המקל רחוק מידו של ישראל : במעלה נהר או בסלע לא יצא ישראל למטה אלא למעלה בעלייה ילך ישראל לפני האיש הנ"ל דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו דלא הוי אחריו ממש ובירידה ילך האיש הנ"ל לפניו : ואל ישחה לפניו אפי' במיעוט כל ישחה ישראל לפני האיש הנ"ל ליטול כלום שמא ירוץ את גולגלתו ירוצץ וישבור :

ער האט עס רעכט אויס געהערט איז עס צו אים איין נארישקייט אונ איין שאנד : מצאתי כתוב איך האב געפונען געשריבן אין ספר חיי עולם זאכן פון דרך ארץ · ווען געסט קומען אין זיין הויז זאל ער זייא צו נעמן מיט איין שיין פריילך פנים אונ וויא באלד זייא קומען זאל ער פאר זייא געבן עסין דען צו צייטן קומט דר עני פון דעם וועג הונגעריג אונ שעמט זיך צו בעטן עסין · אונ ער זאל זייא געבן זיין ברויט אונ וואסר אונ אלץ וואס ער קען זייא געבן זאל ער זייא געבן מיט איין שיין פריילך פנים אונ מיט שמחה · אונ אפילו ער האט זארג אין הארצן זאל ער עס אפ טאן פון זיין הארצן פאר די אורחים אונ זאל זייא טרייסטן מיט גוטע רייד וועט ער דער מיט דער קוויקן זייער לייב · אונ אפילו ער האט הונדערט קנעכט אונ דינשט מיידן זאל ער זיך דאך אליין במיען פאר דיא אורחים אונ זאל איבר זייא שטיין אונ זייא בדינען דען ווער איז אזו גרויס וויא אברהם אבינו וואס ער אליין האט בדינט די מלאכים חאטשע ער האט געהאט פיל קנעכט אונ דינסט מיידן אונ זיין הויז גזינט אונ חאטשע אברהם האט גמיינט דאס זיי זיינן ערביים האט ער דאך אליין פאר זייא בדינט · אונ אלץ וואס אברהם האט צו די מלאכים אליין גטאן האט גאט צו זיינע קינדר אויך אליין גטאן אונ ער זאל פאר די אורחים ניט דר ציילן זיינע צרות דען אזעלכע זאכן צו ברעכן דאס גמיט פון דיא אורחים דען זייא מיינן דאס ער רעט עס פון זייערט וועגן כדי זייא זאלן ניט עסין אונ ער נעמט דורך דעם קיין שכר ניט אויף זיין גוטס וואס ער גיט זייא אונ אויך זאל ער זייא ערליך האלטן גלייך וויא זייא זיינן זיינע הארן וויא אברהם האט צו די אורחים גרופן הארן · אונ עס איז גרעסער אורחים ארייין צוא ברייגנן מער פון מקבל פני שכינה צו זיין · אונ ווען זייא עסין זאל ער זייא ווייזן דאס ער איז זיך מצער וואס ער קען זייא ניט מער מכבד זיין וויא אין פסוק שטייט דוא זאלסט אויס ציהן צום הונגערגן דיין לייב דאס דוא זאלסט אים זאגן עס גייט מיר אויס מיין נשמה ווייל איך האב איך ניט מער צו געבן · אונ ווען זייא נעכטיגן בייא אים זאל ער זיי לייגן אין זיין בעסטע בעט דען די רוהע פר דעם מידן איז זייער גרויס אונ גוט · אונ מער נחת רוח טוט אים דער וואס לייגט אים אין איין גוטע בעט וויא דר וואס גיט אים עסין אונ טרינקן אונ ער זאל גדיינקן דאס דיא ארימקייט דרייעט זיך אין דר וועלט אונ עס קען קומן צו זיין פאמיליע אונ ווען זייא גייען אוועק זאל ער זייא בלוה זיין אונ זאל זייא געבן ברויט אויף דעם וועג דען איבר איין שטיק ברויט האט איין מענטש גזינדיגט דאס אזוי גוועין יהונתן וואס האט צו דוד קיין שטיק ברויט ניט מיט גיגעבן וויא ער איז פון אים אוועק גגאנגן איז דער צו גקומן דאס עס זיינן דריבער גהרגת גווארן פינף אונ אכציג כהנים וואס האבן אן גיטאן דעם אפוד דרום זאלשטו דעם עני אן לאדן נאך דיין פר מעגן אונ ווער עס איז מער זריז אין די מצוה איז וואול צו אים :

שיח בעניני הדרכים ווענן גיין אין וועג האבן אונז אונזערע חכמים גלערנט וויא דער מענטש זאל זיך דער וויטערן פון סכנות אונ פון גזלנים אונ פון בייזע חברים אונ פון איין צו בראכענע וואנט אונ דאס ער דארף ניט אין דר וועגנס מכבד זיין צוא איינעם וואס איז חשובר פון אים אונ וויא איין אשה זאל זיך בצניעות האלטין אין איר גיין אונ וויא איין מענטש זאל זיך בצניעות האלטן אין איין בית הכסא אונ וויא ער זאל דעם יצר הרע כובש זיין · וויא מיר לערנן אין בבא קמא רב יהודה זאגט פון וועגן רב אייביג זאל דער מענטש אריין גיין אין זיין הארבערג ווען עס איז נאך טאג אונ זאל ניט ארויס גיין ביז עס ווערט ווידער טאג וויא אין פסוק שטייט איר זאלט ניט ארויס גיין פון אייער טיר ביז אין דער פריא : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת עבודת כוכבים ומזלות די רבנים האבן גלערנט ווען איין מענטש וואס איז חשוד אויף רציחה האט זיך צוא אים בהעפט אין וועג צו גיין מיט אים זאל ער אים לאזן גיין אויף דר רעכטער זייט · רבי ישמעאל זאגט ווען דר מענטש האט איין שווערד זאל ער אים לאזן גיין אויף דער רעכטער זייט אבער ווען ער האט איין שטעקן אין דער האנט זאל ער אים לאזן גיין אויף דר לינקר זייט אונ ווען זייא גייען ארויף אויף איין בארג אדר אראפ זאל דר ישראל ניט גיין אונטן אונ דר מענטש אויבן דען טאמר וועט ער דעם ישראל אראפ שטויסן נייערט ער זאל גיין אויבן אונ דער מענטש זאל גיין אונטן אונ דער יהודי זאל זיך פאר דעם מענטשן ניט איין בייגן דען טאמר וועט ער אים זיין קאפ צו שלאגן · אונ ווען ער פרעגט אים וואו ער גייט זאל ער זאגן ער גייט גאנץ וויט כדי דר

מענטש

פרק ה נר ו כלל א חלק א

שאל: לאן אתה הולך ירחיב לו הדרך כדרך שהרחיב לו יעקב לעשו שנאמר (בראשית לג) עד אשר אבוא אל אדני שעירה וכתיב ויעקב נסע סכותה · מעשה בתלמידי רבי עקיבא שהיו מהלכין בדרך לכזיב ופגעו בהם לסטים אמרו להם להיכן אתם הולכים אמרו להם לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להם תלמידי מי אתם אמרו להם תלמידי רבי עקיבא אמרו אשרי רבי עקיבא ותלמידיו שלא פגע בהם אדם רע מעולם · רב מנשה הוה קא אזיל לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה להיכן אזלת אמר להו לפומבדיתא כי מטא לבי תורתא פירש אמרו ליה תלמידא דיהודה רמאה את אמר להו ידעיתו ליה ליהוו הנך אינשי בשמתא · אזלו עבוד גנבותא עשרין ותרתין שנין ולא אצלחו כולהו אתו למשריה שמתיה הוה בהו ההוא גורדנא (פירוש אורג) דלא אתא לשרויה לשמתיה אכליה אריה היינו דאמרי אינשי גורדנא דלא טייזן שתא בצירא משנותי כלומר האורג שאין לו בושת ורבון יד כל אדם בו והורגין אותו · תא חזי מה בין גנבי דבבל ללסטים דא"י · וגם הזהירו מלעבור במקום סכנה · כדגרסינן במסכת תענית פרק סדר תעניות אלו דף כ' ההיא אשיתא (פי' חומה נשענת) דהות בנהרדעא דלא הוו חלפי רב ושמואל תותה אף על גב דקיימא באתרה תליסר שנין · יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר שמואל לרב ניתי מר ונקיף אמר ליה לא צריכא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפישא זכותיה ולא מסתפינא · רב הונא הוה ליה חמרא בביתא דהות רעיעא בעו לפנויי משכיה רב אדא בר אהבה בשמעתא עד דפנינהו בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד · אמר לאו היינו דרבי ינאי דאמר רבי ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו · מאי עובדיה דרב אדא בר אהבה כיהא דאיתמר שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בהכינתי ואמרי לה בחכינתו · אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד רב הונא אמר ליה בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא אמר ביומא דעיבא מפקין ליה בגוהרקא (פירוש הבית כעגלה) דדהבא וסייר לה לכולה מתא כל אשיתא דהות רעיעא הוה סתר לה אי אפשר למרה למבני לה בני לה ואי לא בני לה מדנפשיה וכל בהדי פניא דמעלי שבתא משדר שלית

ירחיב לו את הדרך אם היה צריך ללכת לו עד פרסה יאמר לו ב' פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין כאן כנ"ל מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: נסע סכותה ולא הלך עד שעיר: לעכו רחוק מכזיב: לבי תורתא מקום תלמידים: דיהודה רמאי את תלמידו של רב יהודה הוי וקרי ליה רמאי כלומר ממני למדת לרמותנו ליסטים ישראל היו: ידעיתו ליה שהוא רמאי ליהוי בשמתיה לפי שהיה אדם גדול ושמתיה חיילא לייטינהו בשמתיה: כולהו גזלנין כאו לתלמידי דרב יהודה להתיר להם השמתא: גורדנא דלא טייזן דלאו עניו הוא דהתם גרדן אין לו בושת פנים: שתא בזה אחת נגרע משנותיו כלומר במת קודם זמנו: גנבי דבבל שפגעו ברב מנשה נהפקרו לחוף אדם גדול וליסטים דארץ ישראל שפגעו בתלמידי רבי עקיבא ושפרו נבכהו ואע"פ שהם ליסטים פרולים מגנבים להודיע שבחן של ארץ ישראל: דקיימא באתרה במקומה אע"ג דאינה ראויה ליפול דהא קמה כאהרה כולי האי אפילו הכי כיון דרעיעא היא לא הוו חלפי תותה אלא היו מקיף סביבותיה: בעו לפנויי היין מבית ומהיירא ניכך כו בלא יפול הבית עליו מתוך רב אדא בר אהבה עמו הבית על ידי פלפול בשמעתא ומאריך עמו בשמעתא: ארגיש רב אדא שמבינים הבית לימוך עליו בזכותו לא יפול הבית כל זמן שהוא שם ועל כן האריך עמו בשמעתא: מנכין ממעטין כמו מנכה לו מן הדמים מחסרין לו ממש: לא הקפדתי לא נתכבד להקפיד על דבר לכך הבית לקה על פי בזיון נגד כבודו ולא הלך בלא תורה דכל בעת הוא גרים: בחכינתו במכנין לו כני אדם כם לווי למשפחתו ויש בו חבב גנאי: בחכינתו גם לווי שמכנין לו בני אדם ויש בו משום גנאי:

בינקותיה: מה דעביד בנעוריו לא זכרתי לך מה דעביד בזקנותיה: ביומא דעיבא יום סגריר דהוי רוח מנשבת ומתפחד דלא תפול חומת הבתים: וסייר בודק הבתים פוקד מבער כמו הלוי שוכח דלא סר סביבה קמי תכם: וכל אשיתא כל חומה דהוי כה בקעים היה סותר כולה כדי שיבנו מחדש:

מעשה: זאל זיך טראכטן איך האב נאך ציים אים ביז צו טאן אונ דר נאך ווען ער פריער פון אים אוועק גיין וויא יעקב האט גיטאן צו עשו דאס ער האט גזאגט איך וועל צו דיר קומן קיין שעיר אונ דר נאך איז ער ניט וויטער גיגאנגן פון דער שטאט סוכות · עס איז גיוועזן איין מעשה מיט דיא תלמידים פון רבי עקיבא דאס זייא זיינן גיגאנגען קיין כזיב האבן זייא בגעגינט גזלנים האבן זייא צו זייא גפרעגט וואו אהין גייט איר האבן זייא גזאגט מיר גייען קיין עכו אונ וויא זייא זיינן גקומען קיין כזיב זייען דיא תלמידים דארטן גיבליבן האבן דיא גזלנים זייא גפרעגט וועמס תלמידים זייט איר האבן זייא גזאגט פון רבי עקיבא האבן זייא גזאגט וואול צו רבי עקיבא אונ צוא זיינע תלמידים דאס קיין בייזע לייט קענן זייא קיין מאל קיין בייז ניט טאן דען איר זייט פון ארץ ישראל אונ ניצול גווארן · רב מנשה איז גיגאנגען קיין בי תורתא האבן אים בגעגינט גנבים האבן זיי אים גפרעגט וואו אהין גייסטו האט ער גזאגט קיין פומבדיתא אונ וויא ער איז גקומען קיין בי תורתא איז ער פון זייא אוועק גיגאנגען האבן דיא גנבים צוא אים גזאגט דו ביסט געוויס איין תלמיד פון יהודה רמאי דאס דוא האסט אונז אפ גינארט האט ער צוא זייא גזאגט איר קענט דען מיין רבי אז זייט איר אין חרם דאס איר האט אים גרופן רמאי אזו האבן דיא גנבים צווייא אונ צוואנציג יאר זייערע פאר ברעכן גטאן אונ ניט גגליקט זיינן זייא אלע גקומען אונ האבן צו רב יהודה איבער גיבעטן אונ האבן זיך גלאזט פון דעם חרם ארויס נעמן נאר איין וועבר איז צווישן זייא גוועזן וואס ער איז צו אים ניט גקומען האט אים איין לייב אויף גיגעסן · אונ דאס איז וואס לייט זאגן דר וועבר האט קיין בושה ניט גהאט דרום זיינן אים זיינע יארן פאר קירצט גווארן · נוא קום אונ זעה דאס צווישן שייד צווישן דיא גזלנים פון ארץ ישראל דם זיי האבן רבי עקיבא גלויבט אונ צווישן די גנבים פון בבל דם זיי האבן רב יהודה גשענט ווייל אין בבל האט מען ניט גליבט די תלמידי חכמים: וגם הזהירו אונ אויך האבן דיא חכמים דעם מענטשן אן גזאגט דאס ער זאל ניט גיין אין איין ארט פון איין סכנה וויא מיר לערנען אין מסכת תענית איין אלטר מויער איז גיוועזן אין נהרדעא וואס רב אונ שמואל זיינן פאר בייא אים ניט גגאנגען האטשע ער איז אזו גשטאנען דרייצעהן יאר אמאל איז רב אדא בר אהבה אהין גקומען האט שמואל גזאגט צו רב לאמר די מויער ארום גיין פון ווייטן האט רב צו אים גזאגט מיר דארפן היינט ניט ארום גיין דען רב אדא בר אהבה איז מיט אונז וואס ער האט גרויסע זכיות דארפן מיר קיין מורא ניט האבן · רב הונא האט גהאט ווין אין איין אלטע הויז האט ער גוואלט דעם ווין ארויס נעמן אבר ער האט מורא גהאט דס דאס הויז זאל ניט איין פאלן האט ער צו רב אדא בר אהבה מיט זיך ארין גפירט אין הויז אונ האט זיך מיט אים מפלפל גוועזן כדי ער זאל לאנג דרינען בלייבן אונ דר ווייל האט מען דעם ווין ארויס גנומען אונ וויא זייא זיינען ארויס גגאנגען איז דאס הויז איין גפאלן האט עס רב אדא פאר שטאנען צו וואס מען האט אים אין דעם הויז ארין גפירט איז ער ברוגז גווארן דען ער האט גזאגט רבי ינאי זאגט אייביג זאל דער מענטש ניט שטיין אין איין ארט פון איין סכנה אונ זאל זאגן מען וועט מיר טאן איין נס דען טאמער טוט מען אים ניט קיין נס אונ ווען מען וועט אים טאן איין נס וועט מען אים אפ רעכנן פון זיינע זכיות אונ רב אדא בר אהבה האט דרום אזו איין גרויסן זכות גהאט וויא מיר האבן גלערנט די תלמידים פון רב אדא בר אהבה האבן אים גפרעגט דורך וואס פאר איין זכות לעבסטו אזו לאנג האט ער צו זייא גזאגט ציים איך לעב האב איך ניט גצערנט אין מיין הויז אפילו ווען זייא האבן מיר ניט גטאן מיין ווילן · אונ איך בין ניט גגאנגען פריער פאר איינם וואס איז העכער פון מיר אונ איך האב ניט גטראכט קיין דברי תורה אין די אום ריינע גאסן אונ איך בין ניט גיגאנגען פיר איילן אן תורה אונ אן תפילין אונ איך האב ניט גשלאפן אין בית המדרש אונ אויך ניט גידרעמלט אונ איך האב מיך ניט גפרייט ווען מיין חבר איז אין איין זאך גישטרויכלט גווארן אונ איך האב קיינם ניט גרופן בייא זיין צו נאמן אפילו ווען עס איז איין צו נאמן פון דר גאנצע משפחה: אמר ליה רבא האט גזאגט צו רפרם בר פפא זאג מיר די גוטע זאכן וואס רב הונא האט גיטאן האט ער צו אים גזאגט וואס ער האט גיטאן אין זיין יוגנט דאס גידיינק איך ניט נייערט דאס וואס ער האט גיטאן אויף זיין עלטר דאס גידיינק איך דאס ווען עס איז גוועזן איין שלעכטער וועטער האט מען אים ארום גיטראגן אין איין גאלדענם שטיל אונ ער האט אום גזעהן דיא גאנצע שטאט אונ וואו עס איז גוועזן איין אלטר מויער האט ער זיא גלאזט צו ברעכן אונ ווען דער בעל הבית האט

געקענט

פרק ה נר ו כלל א חלק א

לשוקא וכל ירקא דהוי יתיר לגינאי יזבין ליה ושדי לנהרא · וליתביה לעניים אמר זימנין ידסמכא דעתייהו ולא אתו לזבוני ונשדי׳ לבהמה סבר מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה יכבד הוה כריך ריפתא הוה פתח לדשא ואמר כל דצריך ליעול וליתי · איכא דאמרי מילתא דשיבתא (פירוש מנהג פ׳ י״ט) הוה גמיר הוה מנח ליה כוזא דמיא ותלו ליה אעיברא דדשא ואמר כל דצריך ליעול וליתי כי היכי דלא לסתכן · אמר רבא יכולהו מצינא דליקום בהו לבר מהא משום דנפישי בני חילא דמחוזא דאיבא עניים טפי · אילפא ורבי יוחנן הוה ידחיקא להו מלתא טובא אמרי ניקום וניזיל ונעביד עיסקא ונקיים בנפשין (דברים טו) אפס יכי לא יהיה בך אביון · אזלו איתיבו תותי ההיא אשיתא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא שמעיה רבי יוחנן למלאכי השרת דהוה אמר חד לחבריה יתא נשדיה עלייהו וניקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה · אמר ליה אידך שבקינהו דחד מינייהו יקיימא ליה שעתא · אמר ליה רבי יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לאו · אמר ש״מ יאנא הוא דקיימא לי שעתא ניהדר אנא ואקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון וגו׳ · יעד דאתא אילפא מלך רבי יוחנן וכי אתא אילפא אמר ליה יאי יתיב מר וגריס לאו מר הוה מליך · תלה נפשיה יבאסקריא דספינתא (פי׳ תורן שלה) ואמר כל דשאיל לי מלתא יבדרבי חייא ודרבי אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתא נפילנא מאסקריא וטבענא בנהרא · אתא ההוא סבא יתנא ליה האומר תנו שקל לבני בשבת וראוין לתת להם סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל · ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם · בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל יהא מני רבי מאיר היא דאמר מצוה לקיים דברי המת · אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא בשתי עיניו וגידם בשתי ידיו וקיטע בשתי רגליו והיה כל גופו מלא שחין והיתה מטתו מונחת יעל גבי ספלים של מים וכו׳ · כדאיתא לעיל בנר ג׳ פ״ג מחלק פרנסת עניים · ואמרינן נמי בפרק במה מדליקין דף ל״ב · רב לא עבר במברא דאית בה עובד כוכבים ומזלות אמר ידלמא מיפקיד דינא עליה ומסתכינא בהדיה אבל שמואל לא עבר אלא במברא דאית בה עובד כוכבים ומזלות

זבין ליה כל הירק הנותר בשוק וזרקם למים להכי זבין ליה דאי הוה משפייר לגננין אולא לאיבוד דמכמשת בשבת ומאי מבשילנא״ל דלא מייתי ירקי לסעודת שבת כהלכה: דסמכא דעתייהו שנסמכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר בה כלום ואין להם מה לאכול בשבת׳ ולבהמות אין מאכילין אותן משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב״ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזרקן לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלין אותן: מילתא דשיבתא מנהג שדים שחיקן לכל מי שאוכל ולא נטל ידיו על כן תלו לכן כוזא דמיא כי היכי דלמשו ידייהו מיניה כשאין בביתו לאכול ובגמרא בסדר תעניות אלו פירש מלתא דשיבתא הוה גמיר רוח רעה והיא האוחזת התינוקות בצואר במפרקת בגידים שלאחורי הצואר ומייבשת אותם ומחו׳ וזה והולך עד שימות ובמה של הרוח בלשון ארמית שיבתא ושמה שפושה כן לתינוק מב׳ חדשים ומהילא ממנו התינוק ומרגיע בו עד ז׳ שנים ו׳ מה היה בבעה שאמו כלה מבית הכסא או מנהג ומניקה בנה לאחר: כולהו מה דעביד רב הונא אפשר לי לקיימא חוץ מזו שאמר כל מאן דצריך ליתי ולאכול משום דנפישי בני מחוזא דהיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא: דחיקא להו מלתא בעניות: כי לא יהיה בך אביון בעצמך כלומר אזה אל תגרום לך לבד שתבא עני דאין לך משא ומתן להתפרנס ממש: תא נשדיה בה ונזרוק עליהם החומה שמניחין חיי עולם כגא התורה שמגילה האדם לעוה״ב ועוסקין בחיי שעה עוה״ז בסחורה: קיימא ליה שעתא עתיד להתגדל ואין זמנו למות: אנא הוא מדאני שמעתיה הדר איזול להוכחי ואקיים בי כי לא יחדל אביון אהיה אביון ואעסוק בתורה: עד דאתא אילפא ממקום שהלך שם לסחורה מלך רבי יוחנן מינוהו ראש ישיבה עליהם מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו מאלכ ומעשירין אותו כדאמרי׳ בהם״א וביומא לגבי כהן גדול מאחיו גדלוהו משל אחיו: אי יתיב מר וגריס לא היית יושב ועוסק בהורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר׳ יוחנן דאילפא הוה גמיר טפי מרבי יוחנן: אסקריא כלונס עץ ארוך תקוע באמצע הספינה שמניחין עליה מכוסה ואין הספינה ואמר כל דשאיל לי וכו׳ כלומר אע״ג דעבדי עסקא גריסנא אנא טפי מיניה: דרבי חייא ורבי אושעיא דהוו מסדרי מהניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם ולא פשיטנא ליה ממתני׳ דאשכחנא מהכא כוותיה דההיא ברייתא: תנא ליה ההוא לפניו כלומר באו מיניה האומר תנו שקל לבני שמת והניח ממונו ביד איש נאמן ואומר תנו שקל חצי סלע לבני להוצאה וראוין לתת להם סלע שיש לו בנים הרבה ואין מספיקין לשבת בפחות מסלע נותנין להם סלע דאי הוה כדעתו דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל התנו לכן אלא שקל וכלי דאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דבעי לזרזינהו כדאמרינן בכתובות כדי לזרזן במשא ומתן כדי שיסחרו וילמדו דרך ארץ דרויתו: יירשו אחרים תחתיהם אע״ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דאי מייתו ירתו אחרים תחתיהן: הא מני דקתני אע״ג דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינהו להו אלא שקל רבי מאיר היא דאמר במסכת כתובות במתני׳ מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין טהנין להן כל צרכיו לפי שכרי כל הממון שלהם ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתן אם יש מותר יש לכן ואם לאו לא יטלו ומהוך שרוצים אנו לקיים דבריו ביירשו אחרים תחתיהן אנו מקמצין את הממון כדי שישיה שם מותר: על גבי רגלי המטה היו מונחים בתוך כפלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהוא גידם ואם היו עולים אין לו ידים ליטלם ולזרקן: דלמא מיפקיד עובד כוכבים ומזלות דינא על

גקענט פון זיין געלט אויף בויען האט ער עס גימוזט אויף בויען און ווען ניט האט אים רב הונא פון זיין געלט אויף גבויעט און אלע פרייטאג פר נאכט האט ער זיין קנעכט גישיקט אויף דעם מארק און האט אויס גקויפט אלע איבר גבליבנע ירקות און האט אין טייך אריין גיווארפין כדי מיזאל ברייגגען אויף אלע שבת זאכין צו פאר קויפין פרעגט די גמרא ווארום האט ער עס ניט גגעבין צו עניים ענטפערט די גמרא כדי די עניים זאלין זיך דרויף ניט פאר לאזין און וועלין ניט קויפין און צו צייטין וועט ניט איבער בלייבין וועלין זייא ניט האבין וואס צו עסין אום שבת פרעגט דיא גמרא ווארום האט ער עס ניט גגעבין עסין צו זיינע בהמות ענטפערט דיא גמרא זאכין שפייזע פר מענטשין טאר מען ניט געבין צו בהמות · ווען ער האט זיך גיזעצט עסין האט ער זיין טיר אויף גיעפינט און האט גיזאגט ווער עס דארף עסן זאל אריין גיין און עסן און אטייל זאגן ער האט גלערינט דר מנהג פון די שדים דאס זיי זיינן מזיק צו איינם וואס עסט אום גיוואשין האט ער איין קרוג וואסר אויף גיהאנגן אויף דר טיר און האט גזאגט ווער עס דארף זיך וואשין זאל קומן און זאל זיך וואשן כדי ער זאל ניט קומן צוא איין סכנה · האט רבא גזאגט צו רפרם בר פפא אלע זאכן קען איך אויך טאן נאר איך זאל הייסין אלע לייט קומען עסין דאס קען איך ניט ווען עס זיינן פיל ארמע לייט אין דער שטאט מחוזא קען איך עס ניט אויס שטיין · אילפא און רבי יוחנן האבין גרויס דוחק גהאט האבין זיי גזאגט מיר וועלין גיין האנדלען און מיר וועלין טאן וויא אין פסוק שטייט דוא זאלסט דיר אליין ניט מאכין פר איין ארומאן זיינען זייא גגאנגן און האבין זיך גזעצט אונטר איין אלטין מויער און האבין גגעסין האט רבי יוחנן גהערט דאס די מלאכים האבין גזאגט איינר צום אנדרין קומט לאמיר דיא מויער אויף זייא ארויף ווארפין און זייא הרגענען דען זייא לאזין שטיין דאס אייביגע לעבין און גייען זוכין דאס לעבין פון דער וועלט וואס זיא איז נאר אויף איין צייט · האט איין מלאך גזאגט לאזט זייא גיין דען איינעם פון זייא וועט סען פאר איין רב אויף נעמן · האט רבי יוחנן גזאגט צו אילפא האסטו עפיס גהערט האט אילפא גזאגט ניין האט רבי יוחנן זיך גטראכט ווען

איך האב עס גהערט און אילפא ניט מוז זיין דאס איך וועל איין רב ווערין וועל איך ווידר צוריק גיין לערנן און וועל טאן וויא אין פסוק שטייט דען עס וועט ניט אויף הערין דאס ארימקייט פון צווישין דיר · האט אילפא אליין גצוגין האנדלין און איידר ער איז אהיים גקומן איז רבי יוחנן פאר ארב גזעצט גווארין און ווי אילפא איז גקומען האבין דיא לייט צוא אים גזאגט ווען דוא וואלסט גלערינט וואלסטו דען ניט איין רב גווארין אזוי האט ער זיך גזעצט אויף איין זעגיל בוים פון איין שיף און האט גזאגט ווער עס וועט מיך עפיס פרעגין פון דיא ברייתות פון רבי חייא און רבי אושעיא און איך וועל אים ניט ווייזין דעם דין אין איין משנה וועל איך מיך אראפ ווארפין פון דעם זעגיל בוים און וועל דער טרונקן ווערין אין טייך איז גקומן איין אלטר מאן און האט צו אים גזאגט מיר האבן גלערינט אין ברייתא ווען איינר האט צוואה גלאזט מען זאל זיינע קינדר אלע וואך געבין איין שקל און זייא דארפין האבין צוויי שקלים גיט מען זייא צוויי שקלים אבר ווען ער האט גזאגט מען זאל זייא מער ניט געבין פון איין שקל גיט מען זייא נאר איין שקל · און ווען ער האט גזאגט ווען זיינע קינדר וועלין שטארבין זאלין אנדערע דאס געלט ירשנען סייא ער האט גיזאגט גיט זיי איין שקל און סיי ער האט גזאגט מען זאל זיי ניט מער געבן פון איין שקל גיט מען זייא ניט מער פון איין שקל כדי דאס געלט זאל איבר בלייבין פאר דיא אנדרע צו ירשנן אזוי זאג מיר ווער האט דאס גלערינט אין איין משנה האט אילפא צו אים גזאגט דאס האט רבי מאיר גלערינט דען ער האט גזאגט עס איז איין מצוה מקיים צוא זיין דיא רייד פון איין מת · האט אילפא גוויזן דאס חאטשע ער האט גהאנדילט האט ער דאך זיין לערנן ניט פאר געסין · אויך האבן מיר אויבין איין מעשה גשריבין מיט נחום איש גם זו אין סימן קצ״א : ואמרינן נמי אויך זאגין מיר אין פרק במה מדליקין רב איז אין קיין שיף ניט גיפארין וואס איין עובד כוכבים ומזלות איז דרינען גיוועזן דען ער האט גזאגט מאמר איז דא איין בייזע גזירה אויף דעם עובד כוכבים ומזלות וועל איך צו איין סכנה דריבער קומן און שמואל איז אין קיין שיף ניט גפארן נאר ווען איין עובד כוכבים

פרק ה נר ו כלל א חלק א

אמר שמואל בתרתי אומי לא שליט · רבי ינאי *בדיק ועבר דאמר רבי ינאי לעולם לא יעבור אדם במקום סכנה ויאמר יעשו לי נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס *מנכין לו מזכיותיו · אמר רב יוסף מאי קרא (בראשית לב) קטנתי מכל החסדים · רבי זירא *ביומא דשותא לא נפיק ביני דיקלי · גם הורו לנו איך יכבד אדם לגדול הימנו בהלוכו · כדגרסינן במסכת יומא פרק אמר ליה הממנה דף ל״ז תניא *ג׳ שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע גדול לימינו וקטן לשמאלו · וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם אבינו מיכאל באמצע גבריאל בימינו רפאל בשמאלו ומסקינן והתם שאם אין שם אלא הוא וגדול ממנו שילך בשמאלו ולא שילך שוה לו בקדימה אלא דמצדד אצדודי ר״ל שיטה מעט לאחוריו כדי שלא ידמה שהוא חברו · ואמרינן נמי בפרק במה בהמה יוצאה דף נ״א לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא הוו אזלי באורחא קדמיה חמרא דלוי לחמרא דרבה בר רב הונא *חלשא דעתיה אמר אימא ליה מלתא כי היכי *דאיתותב דעתיה אמר ליה חמור שעסקיו רעים כגון זה מהו לצאת *בפרומביא בשבת אמר ליה הכי אמר אבוך משמיה דשמואל הלכה כחנניה · וגם אמרינן בפרק ג׳ שאכלו דף מ״ו תנו רבנן *אין מכבדין לא בדרכים ולא בידים מזוהמות *כבר תירץ רבי מאיר גמירי שם כל אחד מהם הולך לדרכו אבל אם הולכין לענין אחד חולקין כבוד זה לזה · וגם תקנו שלא תלך אשה בשוק ובנה אחריה משום דגרסינן בסנהדרין פרק כהן גדול דף י״ט · אמר רמי בר חמא התקין רבי יוסי בצפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק *ובנה אחריה משום מעשה שהיה · ואמר רמי בר חמא התקין רבי יוסי בצפורי שיהיו נשים *מספרות בבית הכסא משום יחוד · ועל כל זה צריך להיות צנוע בבית הכסא האיש כל שכן האשה · כדגרסינן במסכת ברכות פרק הרואה דף ס״ב תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נפנין מזרח למערב ולמדתי שאין נפנין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר ליה *רב יהודה עד כאן העזת פניך ברבך. אמר ליה תורה היא וללמוד אני צריך :

חגאיו ומתירא לילך בהדיה דלא נולקי על ידו : בדיק הספינה שלא יהיה בה נקב : מנכין ממעטין מזכיותיו דכתיב קטנתי מכל החסדים כוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית עמי : ביומא דשותא שנושבת בו רוח דרומית חוקה המפלת חומות ועוקרת אילנות לא הלך לביני דיקלי שלא יפול היות דקל עליו : שלשה שהיו מהלכין בדרך לא ילכו זה אחר זה אלא כשורה אחת וכן מצינו במלאכי השרת מדכתיב שלשה נצבים עליו מכלל שבשורה אחת היו עומדים : חלשא דעתיה דרבה בר רב הונא שהיה גדול ונתכוין שעשה מדעתו : דאיתותב דעתיה להודיע שלא נתכוונתי : בפרומביא מי הוה נטירותא יתירתא לגביה או לא אמר ליה הלכה כחנניה ולא איכפת לן אי הוי נטירותא יתירתא ומראה בזה לו שגם המורו עסקיו רעים כלומר שהוא קדם ולא מדעתו היה : אין מכבדין לומר היה אתה קודם לא בדרכים הולכי דרכים לומר לגדול ממנו לך לפני ולא בידים מזוהמות בנטילת מים אחרונים : כבר תירץ ומתרץ בתוספות וי״ל כשהולכין לדרך כאחד מכבדין בדרכים אבל אם כל אחד הולך לדרכו ופגעו זה לזה והירע להם דרך למקום אחד אין מכבדין : ובנה אחריה בנה הקטן לא ילך אחריה אלא לפניה משום מעשה שהי׳ שנגבוהו פריצים מאחריה ונתגוהו בבית ובאתוהו ולא כאתהו כתחילה נועקת ובוכה כל אחד מהם ואמר בוא ואראהו לך ונכנסה אחריו ועינו אותה : מספרות זו עם זו משום יחוד שמא ילך אדם שם והם לא ישמע קול אדם יכנסו ויתיחד שם ותקן לא יתיחד אדם עם שתי נשים וכנים הכסא כשדות קמיירי שהיה בית הכסא בשדה חוץ לעיר והכל נכנים שם : רב יהודה אמר לבן עזאי עד כאן כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו :

שיט פרק ששי

אף על פי שדברי הכשופים לא יוכלו להזיק למי שהוא מתמים דרכיו ובוטח בשם יתברך ואינו מקפיד על דברים אלו כפי שכתוב למעלה בנר שני בחלק הכשוף אבל כראות חכמים ז״ל איך בני אדם ערלי לב ומקפידים על דברים כאלו ויוכלו להזיקם על כן לימדו לישראל הדברים שיוכלו להנצל בהם מדברי הכשוף וכן דרשו (דברים יח) *מלא ותלמד לעשות אבל אתה למד להבין

מלא תלמד הכשוף כדי לבטלו ולעסוק

מזלות איז דריגע געוועזן דען ער האט געזאגט דער שטן האט איבר צוויא אומות קיין שליטה ניט · רבי ינאי האט פריער דיא שיף בודק געוועזן אויב זיא איז גאנץ דען רבי ינאי האט געזאגט אייביג זאל דער מענטש ניט איבר פארין אין איין ארט וואו אסכנה איז אונ זאל זאגן מען וועט מיר טאן איין נס ריכן מאמער וועט מען אים ניט טאן קיין נס אונ אפילו מען וועט אים טאן איין נס וועט מען אים אפ רעכנן פון זיינע זכיות זאגט רב יוסף דאס שטייט אין פסוק דען יעקב האט געזאגט איך בין גמינערט געווארין פון מיינע זכיות ווייל גאט האט מיר פיל חסדים גטאן · רבי זירא איז ניט גגאנגן צווישין דיא בוימער אין דעם טאג פון איין שטארקין ווינט דען טאמער ברעכט זיך איין בוים : גם הורו לנו אויך האבין אונז דיא חכמים גוויזין וויא מען זאל איין חשובין מענטשין מכבד זיין ווען מען גייט מיט אים וויא מיר לערנען אין מסכת יומא ווען דרייא לייט גייען צוא זאמן אין וועג זאל דער רב גיין אין מיטן אונ דער גרעסערר זאל גיין אויף זיין רעכטע זייט אונ דער אנדרר זאל גיין אויף זיין לינקין זייט אונ אזו געפינען מיר ביי די דרייא מלאכים וואס זיינן גקומן צוא אברהם איז מיכאל גגאנגן אין מיטן אונ גבריאל אויף דער רעכטער זייט אונ רפאל אויף דער לינקר זייט · אונ ווען נאר צווייא גייען זאל דער גמיינר גיין אויף דער לינקר זייט פון דעם חשוב אונ ער זאל ניט גיין מיט אים גלייך נייערט ער זאל עפיש הינטן גיין כדי מען זאל זעהן דאס דער אנדערר איז חשובר פון אים : ואמרינן נמי אויך זאגין מיר אין פרק במה בהמה לוי דער זון פון רב הונא בר חייא אונ רבה בר רב הונא זיינען צו זאמען גריטן אין וועג איז דאס אייזל פון לוי פריער גגאנגן האט עס צוא רבה בר רב הונא פאר דראסין האט לוי געזאגט איך וועל אים עפיש פרעגן דאס ער זאל זעהן דאס איך בין ניט שולדיג וואס דאס אייזל גייט פריער האט ער אים גפרעגט ווען איינר האט איין ווילדין אייזל וויא מיין אייזל ציא מעג ער אים לאזן גיין אין איין צוים אום שבת ציא הייסט דאס איין איבריגע היטונג פאר אים אדער ניט האט רבה בר רב הונא צוא אים געזאגט דיא הלכה בלייבט אזו וויא חנניה דאס אפילו איין איבעריגע היטונג איז אויך מותר : וגם אמרינן אונ אויך זאגין מיר אין פרק שלשה שאכלו די רבנים האבן גלערנט מען איז זיך ניט מכבד איינס דאס אנדערע ניט אין דער וועגנס אונ אויך ניט

ווען מען האט אום דיינע הענט אונ דס איז נאר געזאגט ווען איטליכר גייט אין איין אנדרר וועג אונ קומען זיך צוא נויף אבר ווען זייא גייען צו זאמען מוז זיי זיך יוא כבוד אן טאן : וגם תקנו אונ אויך האבין דיא חכמים מתקן געווען דאס איין אשה זאל ניט גיין אויף דער גאס אונ איר קינד זאל גיין נאך איר וויא מיר לערנען אין מסכת סנהדרין רמי בר חמא זאגט רבי יוסי האט מתקן געווען אין דער שטאט צפורי דאס איין אשה זאל ניט גיין אויף דער גאס אונ איר קינד זאל גיין נאך איר דען עס איז געווען איין מעשה דאס איין מאל איז איין אשה גגאנגן אונ איר קינד איז איר נאך גגאנגן האבן רשעים דאס קינד אוועק גנגבעת אונ וויא זיא האט געזעהן דאס איר קינד איז ניט דא האט זיא אן גהויבן צו שרייען אונ צוא וויינן האבן דיא רשעים צו איר געזאגט קום מיט אונז וועלין מיר דיר ווייזן וואו דיין קינד איז · איז זיא מיט זייא גגאנגען האבין זייא איר מאנס געווען · אויך האט רמי בר חמא געזאגט דאס רבי יוסי האט מתקן געווען אין דער שטאט צפורי דאס די ווייבר זאלין צו זאמן ריידין ווען זייא זיינען אין בית הכסא כדי קיין מאנסביל זאל אהין ניט קומען אונ פון דעסט וועגין מוז מען זיך פירן בצניעות אין בית הכסא אפילו איין מאנסביל אונ מכל שכן איין אשה וויא מיר לערנען אין מסכת ברכות רבי עקיבא זאגט איין מאל בין איך גגאנגן נאך רבי יהושע אין בית הכסא האב איך פון אים אפ גלערנט דרייא זאכין איינס איז מען זאל זיך ניט נייצין צו דער זייט פון מזרח אונ מערב אונ מען זאל קיין צורך ניט טאן שטייענדיג אונ מען זאל זיך ניט אפ ווישן מיט דער רעכטער האנט נייערט מיט דער לינקר האט רב יהודה צוא אים געזאגט וויא ביסטו אזו פאר שייט געווען דאס דוא זאלסט האבין אזעלכע זאכין געזעהן פון דיין רבי האט רבי עקיבא אים גענטפערט עס איז זאכין פון תורה אזו האב איך עס גידארפט לערנן :

שיט אף על פי חאטשע די זאכן פון כישוף קענן ניט מזיק זיין צו דעם וואס מאכט גאנץ זיינע וועגן אונ האפט אויף גאט אונ איז ניט מקפיד אויף די זאכן וויא מיר האבן אויבן אין נר שני גישריבן אבר דאך ווייל די חכמים האבן גזעהן דאס די לייט האבן פאר שטאפטע הערצר אונ זיינן יוא מקפיד אויף אזעלכע זאכן אונ דורך דעם קענען זיי ניזוק ווערן דרום האבן זיי צו די ישראל גילערנט זאכן דאס זיי זאלין קענן דורך זייא ניצול

פרק ו נר ו כלל א חלק א

ולהודות ועי"כ כתבו במסכת שבת פ' המוציא יין דף פ"א ובמסכת חולין פרק כל הבשר דף ק"ה רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קא אזלי *בארבא אמרה להו ההיא מטרוניתא אותבן בהדייכו ולא אותבוה *אמרה איהי מלתא ואסרה לארבא אמרו אינהו מלתא ושריוה אמרה להו מאי אעביד לכו *דלא מקנחיתו בחספא ולא קטליתו כינה אמנייכו ולא שלפיתו ירקא ואכיל להו מכישא דירקא דאכר גינאה · וגם הורו לנו דרך לשמור מכל הדברים המזיקין · כדאמרינן בפרק ערבי פסחים דף קי"א אמר ריש לקיש ד' דברים העושה אותם דמו בראשו ואלו הן הנפנה בין שני דקלים והשותה מים שאולין והעובר על מים שפוכים ואפילו ששפכתן בתו לפניו · הנפנה בין דקל לכותל לא אמרן *אלא דלא הוי בינייהו ד"א אבל הוי בינייהו ארבע אמות לית לן בה · וכי לית ליה ד' אמות לא אמרן אלא דליכא דרכא אחרינא אבל אית ליה דרכא אחרינא לית לן בה · והשותה מים שאולין לא אמרן אלא דשאלינהו קטן אבל שאלינהו גדול לית לן בה ולא אמרן דקטן שאלינהו אלא בשדה אבל בעיר לית לן בה ובשדה *לא אמרן אלא מים אבל חמרא ושכרא לית לן בה · והעובר על מים שפוכים לא אמרן אלא מים *דלא אפסקינהו בעפרא או ברוקא אבל אי איכא הד מינייהו לית לן בה · והני מילי היכא דליכא למיחש לכשפים אבל היכא דאיכא למיחש לכשפים אע"ג דאיכא כולי האי חיישינן · *ההוא גברא דהוה רכיב חמרא וסיים מסאניה ולקי בכרעיה · תנו רבנן ג' *אין ממצעין אותן ואין מתמצעין ביניהם הכלב והדקל והאשה ויש אומרים אף החזיר וי"א אף הנחש ואם ממצע מאי ליעביד אמר רב פפא נפתח באל ונפסיק באל · אל מוציאם וגו' עד מה פעל אל · אי נמי נפתח בלא ונסיים בלא · לא איש אל ויכזב עד ולא יקימנה · הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה אם תחלת נדה היא *הורגת אחד מהם ואם סוף נדה היא מריבה נעשית ביניהם מאי תקנתיה נפתח באל ונסיים באל אי נמי נפתח בלא ונסיים בלא · הני תרתי נשי דיתבן באורחא בפרשת דרכים ומכוונן אפייהו להדדי הנך ודאי בכשפים עסקי מאי תקנתיה אי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה ואי איכא פתהא ניעול בגוה · ואי לאו אי איכא נהרא נעבריה ואי איכא איניש אחרינא בהדיה *לינקוט בידיה וניהלפי · ואי לא נימא הכי *איגרת אזלא אוסיא בלוסיא מתקטלין בהיק קביל · האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה אי הוא קדים ומשמש *אחדא ליה רוח זנונים · מאי תקנתיה לימא הכי (תהלים קז) שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך · אמר רבי יצחק מ"ד (תהלים כג) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע זה הישן בצל *דקל יהידי

כו אלא רצוני אתה ללמוד אותו כדי לכוין אותו לשמור מהם שלא יזיקו ולהורות להמתעסקין בו שהוא מעשה כישוף מעשי שעתועים : בארבא בספינה ומטרוניתא שרת כותית היתה : אמרה מילתא דכשפים ואסרה לארבא דלא היתה יכולה לזוז ממקומה כאלו היא נקשרת ואמרי אינהו מלתא ע"י שם טהרה : דלא מקנחיתו בחספא באוכל לעשות לכם כשפים כי מי שמקנח עצמו בשעה צריכו נשברי חרס מושלין בו מכשפים להזיקו ולא קטיל לכו כינה אמנייכו ואין אתם הורגין כינה על בגדיכם ואין אתם אוכלין ירקא מכישא דאסר גינאה אין אתם מוליכין שום או כרישא ובצל מאגודה באוגדין מגילים ואוכלים אלא אתם מתירין האגודה תחלה שמע מינה כל הני קשים לכשפים ובם היו משתמרין מהם ואית דאמרי בגם בם אמרו פם טומאה של כישוף והתירו את הספינה ושנין נהליל עצמן מיד המכשול : דמו בראשו מתחייב בנפשו אם ניזוק ואותן ארבעה דברים כולן משום רוח רעה דשאה שורה בם : אלא דלא הוי ד' אמות דלא שביק רווחא לעבור בין דקל לכותל משום הכי מזקא ליה והוא דליכא דרכא אחריכא דשידים יכולים לסלוק בו דעכשיו זה בא בגבולה והפסידה דרכה ואהכי מזקא ליה : ולא אמרן דרוח רעה שורה על המים אלא בעיר דמקום לא כן שמים ושואלין המים ושורה עליהן · ליבכא אחרינא לא אמרן דרוח רעה שורה עליהן אלא בשדה דלא שכיחי מיא דמסרי נפשא לאזוקי ושותה מהם הבד אבל בעיר דשכיחי מיא לא : דלא אפסקינהו בעפרא שלא פיזר עליהן עפר : ההוא גברא דהוה רכיב חמרא וסיים מסאנא ברגליו ורכב על מים שפוכין במקום שהיה כשפים שכיח וניזוק · שנתדו נתכווצו המנעלים ויבשו כרעיו : אין ממצעין לא יעברו בין שני אלמים ולא מתמצעין לא יעבור איש אחד בין שתי נשים וכו' ובין שני כלבים : הורגת אחד מהן שמזיקין במה שעוברים ביניהן וי"א אם עושה לשם כישוף : ולנקוט בידיה כהדי הדדי יתנו ידיהם זה לזה וניתלפו ויעברו : אגרת אזלא אוסיא בלוסיא אותן שדים שאהן מתעסקות בהן מתקטלין בחיק קביל כבר הן הרוגים אגרת היא אגרת בת מחלת שם שידה כך במס רש"י מפי שמועה שנת' שמעת מפי רבינו גרשום : אחדא ליה אחוז ליה רוח וזנונים בד שורה עליו במעשה הבריות בלילה לבא לידי קרי : דקל יחידי שאין דקל אחר סמוך לו וכללם של לבנה אי נמי ההולך

ניצול ווערין פון די זאכין פון כישוף אונ האבן אזו גידרעשת פון דעם פסוק דו זאלסט די זאכין פון כישוף ניט לערנן צוא טאן אבר דוא מעגסט עס לערנן צו פאר שטיין כדי דוא זאלסט קענן דר פון ניצול ווערין · אונ דרום האבין די חכמים גישריבין אין מסכת שבת רב חסדא אונ רבה בר רב הונא זיינען גגאנגן אין איין שיף איז איין גיקומען איין הארנטע אונ האט צוא זייא גזאגט איך וועל מיט אייך פארין האבין זייא ניט גיוואלט האט זיא עפיס גיזאגט איז דיא שיף גיבליבין שטיין האבין זיי דר מאנט איין שם האט דיא שיף ווידער אן גיהויבין צו גיין האט זיא צו זייא גזאגט איך קען אייך קיין כישוף ניט טאן דען איר ווישט אייך ניט אפ מיט איין שארבין ווען איר טוט צורך אונ איר הרגת ניט קיין כינה אויף אייערע קליידר אונ איר עסט ניט קיין ירקות ביז איר בינד פריער אויף דיא בונד וואס דר גערטנר האט גבונדן אזו קען איך אייך ניט טאן קיין כישוף : וגם הורו לנו אונ אויך האבן די חכמים אונז גוויזן דעם וועג וואס מען זאל זיך היטן פון אלע זאכין וואס זיינן מזיק וויא מיר לערנן אין פרק ערבי פסחים · ריש לקיש זאגט ווער עס טוט איינס פון דיא פיר זאכן איז ער אליין שולדיג ווען ער ווערט דורך דעם ניזוק אונ דאס זיינען זייא · ווען ער טוט צורך צווישן איין טייטל בוים אונ צווישן דער וואנט ווען עס איז קיין פיר איילן צווישן זייא ניט דא דען עס רועט דארטין איין רוח רעה אונ אפילו עס איז ניטא קיין פיר איילן איז דאך אנדרש קיין סכנה ניט נאר ווען עס איז ניט דא איין אנדר וועג אבר ווען עס איז דא איין אנדער וועג שאט עס ניט · אונ ווען ער גייט דורך צוויי טייטל בוימר אונ ווען ער טרינקט וואסער וואס איין קינד האט זיי גיבעטין אין פעלד דען דער רוח רעה רועט דרויף אבער ווען איין גרוסער האט זייא גיבעטין אדר עס איז אין שטאט אדר עס איז וויין אדער ביר שאט עס ניט אונ ווען ער גייט אויף וואסר וואס מען האט זיי אויס גגאסין אבר ווען ער האט דרויף ערד אויס גישפרייט אדר שפייעכץ שאט עס ניט אבר ווען עס איז אין איין ארט וואו כישוף איז דארטן גיוואוינט אזו אפילו ווען ער האט דרויף אויס גישפרייט ערד אדער שפייעכץ מאר מען דאך דרויף ניט גיין דען איין מענטש האט גריטן אויף איין אייזיל איבר וואסר וואס איז אויס גגאסין גיווארן אונ איז נאגן אין שיך זיינען אים די שיך איין גישרומפן גיווארן אונ די פיס פר

דארט גיווארין : תנו רבנן די רבנים האבן גילערינט צווישן דריי זאכן טאר מען ניט דורך גיין אונ מען טאר זיי ניט לאזין צווישן צוויי לייט דורך גיין אונ דאס זיינען זיי איין הונט אונ איין טייטיל בוים אונ איין אשה אונ איין טייל זאגין אויך איין חזיר אונ איין טייל זאגין אויך איין שלאנג אונ ווען ער איז יוא דורך נגאנגן צווישן זיי אדר זיי זיינן דורך צוויי לייט דורך גגאנגן זאל ער זאגין דעם פסוק וואס הויבט זיך אן מיט דעם ווארט אל דאס איז אל מוציאם ממצרים אונ לאזט זיך אויס מיט דעם ווארט אל דאס איז מה פעל אל · אדר ער זאל זאגן דעם פסוק וואס הויבט זיך אן מיט דעם ווארט לא דאס איז לא איש אל ויכזב אונ לאזט זיך אויס מיט דעם ווארט לא דאס איז ולא יקימנה ווען איין אשה נדה גייט דורך צווישן צוויי מענטשן ווען עס איז אין אנפאנג פון איר אונריינע צייט קען זיא איינעם פון זייא מיט כישוף ממית זיין אונ ווען עס איז אין סוף פון איר נדה קען זיא איין קריג צווישן זיי מאכין · אונ דער תיקון דער צו איז דאס ער זאל זאגין דעם פסוק וואס הויבט זיך אן מיט דעם ווארט אל אדר לא אונ לאזט זיך אויס מיט דעם ווארט אל אדר לא · ווען צוויי ווייבר זיצין אויף דעם וועג וואו די וועגן צוא שיידין זיך אונ קוקין זיך אן מיט אנדער די זיינען גווים עוסק אין כישוף אונ ווען עס איז דא איין אנדר וועג זאל ער דא ניט גיין אונ ווען עס איז דא איין טיר זאל ער אין דער טיר אריין גיין אונ ווען עס איז דא איין טייך זאל ער אים איבער פארין אונ זאל דא ניט דורך גיין אונ ווען ניט איז ווען איינער איז מיט אים דא זאלן זייא זיך ביי די הענט אן נעמן אונ זאלן דורך גיין אונ ווען עס איז קיינר מיט אים ניט דא זאל ער אזו זאגין איר שדים פון איגרת איר זייט שוין גיטייט מיט אייער כישוף · ווען איינר באגעגינט אין איין אשה ווען זיא גייט פון דער טבילה אזו ווען ער איז פריער משמש המטה פון איר חאפט אים אן די לוסט צו אוים גילאסענהייט אונ דער תיקון דר צו איז דאס ער זאל זאגין דעם פסוק שופך בוז על נדיבים וגו' · אמר רבי יצחק זאגט וואס מיינט דר פסוק ווען איך גייא שוין אין דעם טאל פון די גשטארבענע פירכטע איך מיך דאך ניט דען דוא גאט ביסט מיט מיר דאס איז גמיינט ווען איינער ליגט זיך שלאפין אויף דעם פעלד אין דעם שאטן פון איין טייטל בוים וואו קיין שאטן פון אנדרע בוימר איז דארט ניט דא אבער ווען עס איז דא איין שאטן פון אנדרע

בוימער

ובצלה ש"ל לבנה בצל דקל יחידי לא אמרן אלא *דלא נפל טולא דחבריה עילויה אבל נפל טולא דחבריה עילויה לית לן בה׃ *ובצלה של לבנה נמי לא אמרן אלא במערבא אבל במדינחא לית לן בה׃ והני מילי בשדה אבל *בחצר אף על גב דנפל טולא דחבריה עליה חיישינן׃ תניא נמי הכי הישן בצל דקל יחידי בחצר דמו בראשו׃ מאי איריא בחצר׃ אפילו בכולי עלמא נמי אלא לאו ש"מ אף על גב דנפל טולא דחבריה עילויה חיישינן׃ האי מאן *דמפני אנידרא דדיקלא אחדא ליה רוח פלגא׃ האי מאן דסמכי רישיה אנידרא דדיקלא אחדא ליה *רוח צרדה׃ האי מאן דפסע אדיקלא *אי מיקטל קטיל אי אעקר מתעקר ומאית ולא אמרן אלא דלא מנח כרעיה עילויה אבל מנח כרעיה עילויה לית לן בה׃ *חמשה טולי הויין טולא דדיקלא יחידאה טולא דכנדא טולא דתאנה טולא דפרחא טולא דזרדתא ואיכא דאמרי אף *טולא דארבא וטולא דערבתא׃ כללא דמלתא *כל דנפיש ענפיה קשי טוליה׃ *וכל דקשי סילויה קשי טוליה בר *מכרמושא דאף על גב דקשה סילויה לא קשה טוליה דאמרה ליה שדתין לבר פרחין איזדהר מסילויה דכרמוש דאיהו קטיל ליה לאבוה ולדידך קטיל ליה׃ אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דפריש מכולי טולי׃ *דבי פרחי רוחי דבי זרדתא שידי דבי איגרי רשפי *למאי נפקא מינה לקמיעא׃ האי דבי פרחי בריה בפני עצמה היא שאין לה עינים למאי נפקא מינה לגזויי לה׃ זימנא חדא אזל ההוא צורבא מרבנן *קא מפני בי פרחי שמע דקא אתו עילויה וגזי לה כי אזלא נפלא אדיקלא דבקיה לדיקלא צווח דיקלא ופקעא איהי אמרי דבי זרדתא שידי האי זרדתא דסמיכא למתא לא פחתא משיתין מיני שידי למאי נפקא מינה למכתב קמיעא *ההוא בר קשא דמתא דאזל ואיפני תותי זרדתא דהות סמיכא למתא ואיתזק׃ אתא ההוא מרבנן דלא הוה ידע דזרדתא דסמיכא למתא לא פחתא משיתין מיני שידי׃ כתוב ליה קמיעא לחד שידא׃ *שמעינהו דקא תלי חינגא בגוויהו וקא משרא ואמרו סודריה דמר מרבנן בדקינן ביה בכור ואפילו ברוך לא ידע׃ *אתא ההוא מרבנן דהוה ידע דבי זרדתא לא פחתא משיתין מיני שידי כתב ליה קמיעא לשיתין שידי שמעינהו דקא אמרי דלו מינייכו מהכא דלא ניקטול מינייכו׃ דבי אגרי רשפי למאי נפקא מינה׃ למכתב קמיעא׃ קטב מרירי תרי קטבי הוו יחד מקמי טיהרא וחד דבתר טיהרא׃ דקמי טיהרא קטב מרירי שמיה ומיחזי בחיש והדר ככדא דכמבא *דבתר טיהרא קטב ישוד צהרים שמיה ומיחזי כקרנא דעיזא והדר כנפיא׃ אביי הוה

בצל של הלבנה בלילה כשהלבנה זורחת והוא הולך בצל בכתלים ודרך השדים להלוך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתירקין לילך במקום האור והולכין במקום הצל׃ דלא נפל טולא דחברית שאין שם דקל אחר סמוך לו אבל כשיש שם דקל אחר מסתלקת השדה לצל של דקל האחר ואינה מזיקתו׃ ובצלה של לבנה לא אמרן אלא במערבא היינו בסוף החודש שהלבנה זורחת במזרח ואם בוכב אצל הכותל בצד המערב הוי הצל במערב אבל במדינחא היינו בתחלת החודש שהלבנה זורחת במערב ועובה צל במזרח כגון כשוכב אצל כותל מצד המזרח׃ בחצר אע"ג דנפל טולא דחבריה שנפל שם צל מכותל אחר של חצר חיישינן מפני שהמקום שם צר ואין לה דרך לנטות ימין ושמאל ובורח עליו ומזיקתו׃ דמפני אנידרא שפנה צרכו על דקל קלון או על הקליפה שנקלף מן הדקל אחוזה ליה רוח פלגא חצי כלה הראש׃ רוח צרדה דמהדר פליפיה להוריה כבכיא דרבה בר נחמני בפרק השוכר את הפועלים בבבא מציעא׃ אי מיקטל קטיל אם נקצץ האילן נהרג האיש הדורך עליו ואם נעקר האילן האיש מת והוא דלא מנח גם כרעא על הדקל׃ חמשה טולי הויין ברוח רעה שורה תחתיהם טולא דדקל כשאר יחידי ואין דקלים אחרים אצלו טולא דכנדא שם אילן נושא פירות באורך ובמעלה וטולא דפרחא נוף אילן של ד׳ מיני פירות שראוים לאכילה והם העלין והקליפה שסביב הפרי כעין קליפה סביב אגוזים ועל העלים גדולים כעין התמרות בולטין מהם טולא דזרדתא עץ של עוזרדין בפירו"ש בלע"ז והם פירות קטנים פלוי"מין בלע"ז׃ טולא דארבא צל של ספינה וטולא דערבתא צל אילן ערבה׃ כל דנפיש ענפיה כל אילן שיש לו

סכנה ינקפו׃ וכל דקשה סילויה עליו קשים׃ כרמושא עץ של תורמוסין שאין לבדים מגוחה תהתיכן ותמיס כבפאים לכם׃ דבי פרחי רוחי אותן שדים שיצבין בצל אילן כל דבי פרחי שמן כיתי יתחה דבי זרדתא שידי שמן ודבי איגרי המצויין בגגות רשפי שמן ולמאי נפקא מינה לדעת שמן לכתוב קמיעא אם הזיק תחת בי פרחא יכתוב לו קמיעא בשם רוחי וכן כולם׃ למאי נפקא מינה שאין לה עינים לגזויי לה לגבות מפניה לפי שאין לה עינים ואינה רודפתו׃ קא מפני בי פרחי עשה צרכו תחת העץ של בי פרחי שמע דהרות באה אליו וגזי לה ברח מפניה כי אותה הרוח ורץ אחריו נתקלה ונפלה על עיקר האילן פקעה סיה הרוח נבקעת ונשברת וצווח דיקלא ויבש הדקל׃ ההוא בר קשא שומר העיר׃ שמעינהו שמע הוא מדרבנן דהוי כתב הקמיע דתלי חינגא בגוויהו היו משתקים במחולות והגנים ושורו ואמרו סודרא דמר דומה כי צורבא מדרבנן בדקינוה למר ולא ידע לומר ברוך אלינו יודע לברך על הסודר על המלבות שעל ראשו ברוך עוטר ישראל בתפארה ועוד י"ל כפשוטו מלביש ערומים שיודע כל אחד לברך כשבאת מלבים סודרו וזה הוא לבש סודר כצורבא מרבנן ואינו יודע אותה ברכה על פלא ידע דבי זרדתא יש שיתין שידין אמרו כן׃ אתא ההוא מרבנן דבי אחר וכו׳ דלו בדחו לנו מהכא דלא לקטול הקמיע לכם׃ חד קטב מרירי בולט מקמי צהרים על היום ומחזי בחיש והדר נראה מסבב כבסיפת רוח נראה באילן כשסבב ככדא דכמבא כמו שמתחזין כבף בתוך סבב של כותח שמתגלגל בכד והדר כך מתגלגל והדר הקטב מרירי וכיתת סיתו שעובין מחלב ולחם ומלח׃ דבתר טיהרא הקטב שמולט אחר הצהרים קטב ישוד שמתוסף לצהרים שמו ויש לו׃ קרנים כקרנים דעז ומהדר ומסבב

בוימי אדר אין איין הויף שאט עס ניט אדר ווען ער לייגט זיך שלאפן אין דעם שאטן פון דר לבנה ווען עס איז אין סוף חודש אבר ווען עס איז אין אן הויב חודש שאט עס ניט׃ ווען איינער טוט זיין צורך אויף איין אפ געהאקטן טייטל בוים אדר אויף איין שאלעכטס פון איין טייטל בוים דער קריגט איין האלבן קאפ ווייטאג׃ און ווער עס לייגט דעם קאפ אויף איין אפ געהאקטן טייטל בוים דער האפט אן שווינדל אין קאפ׃ ווער עס טרעט אויף איין אפ גיהאקטן טייטל בוים ווערט דער מענטש וואס טרעט אויף אים נהרג אבער אויף איין אים געריסענעם טייטל בוים שטארבט ער אבר ווען ער לייגט זיין קניא אויף דעם בוים שאט עס אים ניט׃ חמשה פינף ערלייא שאטנס זיינן דא וואס איין רוח רעה רוועט דארטן און דאס זיינע זיי איין שאטן פון איין איינציגן טייטל בוים און דר שאטן פון איין בוים וואס וואקסן דרויף די פירות כנדא׃ און דר שאטן פון איין פייגן בוים און דר שאטן פון איין בוים וואס הייסט פרחא און דער שאטן פון איין פלוימן בוים׃ און איין טייל זאגן אויך איין שאטן פון איין שיף און פון איין ווערבי ידר כלל דר פון איז איטליכר בוים וואס האט פיל צווייגן שאט זיין שאטן און איטליכר בוים וואס זיין האלץ איז הארט איז אויך זיין שאטן ניט גוט נאר דעם בוים וואס הייסט כרמושא חאטשע זיין האלץ איז הארט איז דאך זיין שאטן גוט דען איין שדית האט גזאגט צו איר זון דו זאלסט נזהר זיין ניט צוא קומען אונטר דעם שאטן פון דעם בוים וואס הייסט כרמושא דען ער האט דיין פאטר נהרג געווען און ער וועט דיך אויך הרגנן ווייל דו ווערסט אונטער אים גיין׃ אמר רב אשי זאגט איך האב געזעהן צוא רב כהנא דאס ער האט זיך גהיט פון אלע בוימר שאטנס אין דעם שאטן פון דעם בוים פרחא האלטן זיך אויף די רוחות׃ און אין דעם שאטן פון דעם בוים זרדתא האלטן זיך אויף דיא שדים׃ און אין דעם שאטן פון די גערטנר האלטן זיך אויף די שדים וואס הייסט רישוף׃ און עס איז ניט צו וויסן וויא די שדים הייסן כדי מען זאל וויסן וויא איין קמיע

דר צו שרייבן׃ די שדים וואס האלטן זיך אויף אונטער דעם בוים פרחי׃ די זיינן איין בשעפניש וואס האבן קיין אויגן ניט דרום קען מען פאר זייא אוועק לויפן׃ אמאל האט איין מענטש זיין צורך גטאן אונטר דעם בוים פרחי האט ער געהערט וויא די שדים קומן איבר אים איז ער אוועק גלאפן און דער שד איז אים נאך גילאפין און ווייל ער האט ניט גקענט זעהען אזו איז ער גפאלן אויף איין ווארצל פון איין בוים און האט דעם בוים ארום גנומן אזו איז דר בוים איין גדארט גווארן און דר שד איז צו שפרונגן גווארן׃ דיא שדים וואס האלטן זיך אויף אונטר דעם בוים זרדתא וואס איז נאהנט צו דר שטאט דיא זיינן ניט ווייניגר פון זעכציג ערלייא שדים און דאס מוז מען וויסן כדי מען זאל וויסן איין קמיע דר צו שרייבן׃ איין שומר פון דר שטאט האט זיין צורך גטאן אונטר איין בוים פון זרדתא וואס איז גוועז נאהנט צו דר שטאט האבן אים די שדים מזיק גוועזן׃ איז גקומען איין תלמיד חכם וואס האט ניט גיוואוסט דאס דיא שדים וואס אונטער דעם בוים זרדתא וואס איז נאהנט צוא דער שטאט זיינן זעכציג ערלייא שדים און האט איין קמיע גישריבן פאר איין שד׃ האט ער געהערט וויא די שדים האבן גטאנצט און גזונגן און האבן צו אים גזאגט דוא גייסט אין איין קלייד פון איין תלמיד חכם אבר דו ווייסט ניט איבר דעם קלייד איין ברכה צו מאכן איז איין אנדר תלמיד חכם גקומן וואס האט גיוואוסט דאס זייא זיינן זעכציג ערלייא שדים און האט איין קמיע גשריבן פאר זעכציג האט ער געהערט דאס די שדים האבן גזאגט איינר צום אנדרן לויפט אוועק פון דאנן דען דר תלמיד חכם וועט אייך ממית זיין מיט דר קמיע׃ אויך מוז מען וויסן דאס די שדים פון די גערטנר הייסן רשף כדי מען זאל וויסן וויא איין קמיע צוא שרייבן׃ עס זייגען דא צווייא שדים וואס הייסן קטב איינר גוועלטיגט פאר האלבן טאג און איינר נאך האלבן טאג׃ דר וואס געוועלטיגט פאר האלבן טאג הייסט קטב מרירי און ער זעהט אויס וויא מען מישט מיט איין לעפיל אין כותח און דר וואס גוועלטיגט נאך האלבן טאג

הייסט

פרק ו נר ו כלל א חלק א

קא שקיל ואזיל רב פפא מימיניה ורב הונא משמאליה חזייה להההוא קטב מרירי דקאתי להדי שמאליה אהדריה לרב הונא מימיניה ולרב פפא משמאליה אמר ליה רב פפא ואנא מאי אעביד אמר ליהו את שעתא קיימא לך ומתקופת תמוז עד ט"ז באב ודאי שכיחי ומשיתסר ואילך ספק שכיחי ספק לא שכיחי · ומשתכח בטולא דחצבא דלא הוי גרמידא בטולא דצפרא דלא הוי גרמידא ובטולא דפניא דלא הוי. גרמידא ועיקר בטולא דבית הכסא · אמר רב יוסף הני תלת מילי יהבי עוורונא לנהורא מאן דסריק ביבשתא ושתי טיף טיף וסאים מסאני אדמתני כרעיה · תלא לחמא בביתא קשה לעניותא ולא אמרן אלא ריפתא אבל בשרא וכוורי לית לן בה · והיינו דאמרי אינשי תלא לסלתיה תלא למזוניה פארי בביתא קשה לעניותא · נשארה בביתא קשה לעניותא · בלילי רביעית ובלילי שבתות שרו מזיקין עלייהו שרא דמזונא נקיד שמיה ונקיד קרו ליה · שרא דעניותא נביל שמיה ונביל קרו ליה · צעיא אפומא דהצבא קשה לעניותא · משתי מיא בצעיא קשה לברוקתי · אכל תחלי ולא משא ידיה מפחיד תלתא יומי · דמסוכר ולא משא ידיה מפחיד שבעה יומי · דשקיל מזייה ולא משא ידיה מפהיד תלתא יומי · שקיל טופריה ולא משא ידיה מפחיד הד יומא · דמשא רישיה ולא משא כרעיה מפחיד חד יומא ולא ידעי ממאי מפחיד · ידא אאוסיא דרגא לפחדא · ידא אפותא דתא לשינתא · וגרסינן נמי במסכת שבת פרק במה אשה יוצאה דף ס"ב אמר רבי אמי שלשה דברים מביאין לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום וכו' כדאיתא לעיל · וגרסינן נמי במסכת חולין פרק כל הבשר דף ק"ה אמר אביי מריש הוה אמינא הא דלא משו מיא בתראי אארעא משום זוהמא היא עד דאמר לי מר משום דשריין רוח רעה עלייהו · אמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שקלי מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא בידיה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה הוא עד דאמר לי מר דקשה לרוח צרדה וה"מ מישקל ולא מיהדר אבל מישקל ומיהדר לית לן בה · מר בר רב אשי קפיד אפילו על אסיתא ובוכנא דתבלי דמידי דצריכי לסעודתא נינהו · אמר אביי מריש הוה אמינא האי דכנשי נשורא משום מנקרותא הוא עד דאמר לי מר משום דקשי לעניות · ההוא גברא דהוה קא מהדר בתריה

כנפיה ככלה : ואנא מאי איעביד ולמה אין אתה חושש כי אם אזוק שעתא קיימא לך עמיד אתה ויש לך מזל טוב ולא תיזוק : ומשתכח אותו קטב בטולא דתאנה כגון כל עשב שתיחס בו יהושע את הארץ לישראל שאותו עשב תמוב שרשו יורד בתוך הארץ אמות הרבה ולא יפנה הנה והנה ובולין אותו בין המצרים ואם יגזול א' מחבירו שדהו ועוקר אותו למעלה אי אפשר לעקרו לגמרי וחופרין עד שימצאו השורש ומפרסם זה הגזלן הנכנס לשדה חבירו ואותו עשב שחלק יהושע על התחום של ישראל שלא יגזלו לתחום חבירו : דלא הוי גרמידי דלא גדל עדיין אמה למעלה ובצל שתיה וערבים במקום שאין בצל אמה וביותר הוא נמצא בצל של בית הכסא : יהבי עוורונא נותנין עורון עינים לנסורא לאדם שרואה מהמין אלו שלשה דברים עינו · מאן דסריק ביבשתא דסריק שער ראשו יבש במסרק ולא נתן מקודם מעט מים על השערות ושתי טיף טיף מי ששותה יין המטפטף מן החבית וסאים מסאני ועבה המנעלים ברגליו בעוד שרגליו לחים ממי הרחיצה קודם שנגבו היטב : תלא לחמא בביתא התולה פתו באויר בתוך סל אחד : תלא לסלתיה כל ופת בתוכה אלא למזוניה כלומר מזונותיו תלוין לו אם יהיו לו מזונות אם לאו שאין מזונין לו סדיר : פארי מורסן דשכיחא לאכול לחם מורסן בביתו והוא דיש לו לאכול קמח והוא אוכל סובין שאינו נהנה משלו ברע עינו בעצמו : נשארה בביתו פירורין של לחם מפוזרין בביתו שאינו חס לנקן : שרא דמזוני שר המזונות מלאך הממונה לזמן המזונות נקיד שמיה לשון נקיות לפיכך אינו רוצה שיהיו פירורים נשלכים לדרוס ברגל : שרא דעניותא נבל שמיה ונביל קרו ליה נבל שמיה לשון לכלוך וטמא ונביל קרו ליה נכנס בבית שהוא רואה שאין נוהגים מנהג נקיון בפת : צעיא אפומא דחצבא נותנה או דבר אחר כשהוא אפומא דכד במקום שם תין ממנו : משתי מיא בצעיא כשותה מים בקערה קשה לברוקתי כליון עינים : אכל תחלי תמרים שלא ביבלו כל צרכן ולא נטל ידיו מפחיד ואינו יודע למה מתפחד : דמסוכר הקיז דם וכו' דשקיל מזייה דגילח ראשו · שקיל טופריה חתך צפרניו · דמשא ראשו ולא רחץ רגליו : ידא אאוסיא שרגיל להניח ידו על ספתו אלא נחיריו סולם ודרך להניח עליו פתח כוח רעה ידא אפותיא מלא דרך לשינתא שישן הרבה ומכר ויש ללמוד ממנה אם הוא בעת שאינו רוצה לישן אל יניח ידו על מלחו : דלא משו מיא בתראי מים אחרונים על הארץ משום זוהמא שריתן מכריה ונראות מאוסות בבית : לא ישקול אדם דבר משלחן כשאדם לוקח הכוס לשתות לא יקח כלום מלפניו במאי יכעוס השותה שחשב באותו דבר הטפל וכי יכעוס יסכן מגתתנק : לרוח צרדה מסדר פרצופים לאחור : אסיתא היא מדוכה והיא מכתשת מיב"ל בלא"א ובוכנא עלי שעיגי"ל בלא"א שמדיכין בו תבלין ובשמים לצורך הסעודה ושלא יקח זה מלפני השותה שהוא צורך לסעודה ויקפיד עליו אבל דבר שלא צריך לסעודה לא קפיד כל כך : האי דכנשי בשוורא שמכבדין הבית אחר הסעודה משום פירורי אוכלין לנקרותא שלא לנקר הבית להיות נקיון : קא מהדר בתריה שר ממונה על העניות היה מחזר אחריו אם יזרוק פירורין

הייסט קטב ישוד צהרים און ער זעהט אויס וויא דיא הערנער פון איין ציג און דרייט זיך וויא איין זיפ · אביי איז גיגאנגן און רב פפא איז גגאנגן אויף זיין רעכטער זייט און רב הונא איז גגאנגן אויף זיין לינקר זייט האט אביי גזעהן דעם קטב מרירי דאס ער קומט אויף זיין לינקר זייט האט ער צוא גנומן צוא רב הונא פון דער לינקר זייט און האט אים גשטעלט פון דער רעכטער זייט און רב פפא האט ער גשטעלט פון דער לינקר זייט האט רב פפא צו אים גזאגט וואס זאל איך איצט טאן האט אביי צו אים גזאגט דוא דארפסט קיין מורא ניט האבן ווען דוא ביסט איין עושר אזו האסטו איין הויך מזל · און פון תקופת תמוז ביז זעכצין טעג אין אב איז דער קטב מרירי גוויס גוואונט אויף דער גאס און פון זעכצן טעג און ווייטר איז ער צו ציטן גוואונט און צו צייטן ניט · און ער האלט זיך אין דעם שאטן פון דעם גיוועקס תצוב וואס איז נאך ניט קיין איל הויך · און אויך אין דעם שאטן פון אין דר פרי און אויף דער נאכט וואס איז ניט גרויס קיין איל און צום מערסטין איז ער דא אין דעם שאטן פון איין בית הכסא · רב יוסף זאגט דרייא זאכן מאכן בלינד דאס זעהונג פון דעם מענטשן · ווען ער קעמט זיינע האר טרוקן און מאכט זייא ניט נאס · און דר וואס טרינקט די טראפן וואס טריפן אראפ פון איין פאס · און ווער עס טוט אן זיינע שיך ווען די פיס זיינן נאך נאס · און ווער עס הייגט אויף זיין ברויט אין דער לופטן אין איין קארב דאס ברייגט ארימקייט אבר פיש און פלייש מעג מען אויף הייגן אין דר לופטן · דאס איז וואס די לייט זאגן ווער עס הייגט אויף ברויט אין דער לופטן דעם הייגן זיינע מזונות אין ספק אויב ער וועט האבן מזונות אדר ניט · קלייען ברויט אין הויז ברייגט ארימקייט · ווען ער לאזט ברעקלך אין זיין הויז ליגן און קערט זייא ניט אויס ברייגט ארימקייט · די נאכט פון מיטוואך און די נאכט פון שבת רוען דרויף דיא מזיקים · דר שר פון פרנסה הייסט ניקוד דאס איז טייטש ריין און רוהט וואו ריין איז און דר שר פון עניות הייסט נביל דאס איז טייטש אום ריין און רוהט וואו אום ריינקייט איז ווען אום ריינקייט איז אויף דעם מויל פון איין קרוג אויף דעם ארט וואו מען טרינקט ברייגט צו עניות · ווער עס טרינקט וואסר פון איין שיסל דאס נעמט צוא דאס זעהונג פון די אויגן · אכל תחלי

ולא משא ידיה מפחיד תלתא יומי ווער עס עסט אום צייטיגע טייטלן און וואשט זיך ניט דער נאך דער שרעקט זיך דרייא טעג · דמסוכר ולא משא ידיה מפחיד שבעה יומי ווער עס לאזט זיך אדער און וואשט זיך ניט דער נאך דער שרעקט זיך זיבן טעג · ווער עס שערט זיך אפ דיא האר און וואשט זיך ניט דער נאך דער שרעקט זיך דרייא טעג · ווער עס אפ זיינע נעגל און וואשט זיך ניט דער נאך דער שרעקט זיך איין טאג · ווער עס וואשט זיך דעם קאפ און וואשט זיך ניט די פיס דער שרעקט זיך איין טאג · און ווייס ניט פאר וואס ער שרעקט זיך · ווער עס לייגט פיל זיין האנט אויף זיינע ליפן אונטער דער נאז ברייגט ער אויף זיך שרעקן ווער עס לייגט פיל זיין האנט אויף זיין שטערן ברייגט ער אויף זיך שלאף · אויך לערנען מיר אין מסכת שבת דרייא זאכן ברייגן דעם מענטשן צוא עניות וויא מיר האבן אויבן גשריבן : וגרסינן נמי אויך לערנען מיר אין מסכת חולין · אביי זאגט פריער האב איך גמיינט דאס מען טאר דרום ניט אויס גיסן אויף דר ערד די וואסר וואס מען וואשט זיך נאך דעם עסן ווייל עס מאכט אום ריין אין שטוב · ביז מען האט מיר גזאגט דאס א רעה רועט דרויף ווען מען גיסט עס אויף דר ערד · אויך האט אביי פריער האב איך גמיינט דאס מען נעמט דרום ניט צוא פון דעם טיש ווען איינר טרינקט ווייל עס קען אים שאדן ווען ער וועט וועלן עפיס ריידן זיין מויל איז פאר נומען אבר דער נאך האט מען מיר גזאגט דאס עס קומט דר פון צו קאפ שווינדל און דאס איז נאר גזאגט ווען ער נעמט און לייגט עס ניט ווידער אויף דעם טיש אבר ווען ער לייגט עס ווידער אויף דעם טיש אזו שאט עס ניט · מר בר רב אשי האט מקפיד גוועז דאס מען זאל ניט גלאזט פון דעם טיש צו נעמן אפילו איין שטויסל אדער איין וואס מען שטויסט דרינן בשמים וואס מען דארף עס האבן צו דר סעודה · אויך זאגט אביי פריער האב איך גמיינט דאס מען קערט דרום דאס הויז אויס ווען מען האט גגעסן פון ריינקייט ווענן אבר דר נאך האט מען מיר גזאגט דאס עס קען קומען עניות ווען מען לאזט די ברעקלך ליגן אויף דער ערד · עס איז גוועזן איין מענטש וואס דער שר פון עניות האט אים איין לאנגע צייט נאך גזוכט ארום צוא מאכן אבר ער האט אים ניט גקענט מאכן

דען

שרא דעניות ולא הוה יכיל ליה משום דהוה זהיר בנשוורא טובא · יומא חד אכל נהמא *אאיבלי אכר השתא אשכחתיה דיכילנא ליה בתר דאכיל אייתי מרא ומחפרא שקלינהו ואזיל שדינהו בנ״א · שמעיה דקאמר וי לי דאפקיה ההוא גברא מביתיה · ואמר אביי מריש ה״א האי *דלא שתינא אופיא משום מאיסותא הוא עד דאמר לי מר משום *דקשי לכרסם · משתייא קשי לכרסם מינח ביה קשי לרישא · *מדהייה קשי לעניותא מאי תקנתיה *לישקעיה שיקועיה · ואמר אביי מריש ה״א האי דלא אכלי מידי דנפל כפתורא לארעא משום דמאים עד דאמר לי מר דקשה לריח הפה לכרסם דחמרא שיכרא מיא דמיא לית ליה תקנתא · אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי *בתר עניא אזלא עניותא · אמר אביי מריש ה״א האי דלא אכלי ירקא *מכישא דאמר גינאה משום דמתחזי *כרעבתנותא עד דאמר לי מר משום דקשי לכשפים · אמר אביי מריש ה״א האי דלא יתבי תותי *מרזבא משום שופכין הוא עד דאמר לי מר משום דשרו מזיקין תותיהו · הנהו *שקולאי דהוו דארו חביתא דחמרא *בעו לאיתפוחי אותבוה תותי מרזבא ואיפקע אתו ואמ״ו ליה לרב אשי אפיק שיפורא *ושמתיה אתא לקמיה אמר ליה כי אותבוה נידליה באודניה דהה״א גברא מאי ה״ל למעבד אמר ליה אפילו הכי באתרא דשכיחי רבים למה לכו למיתב · אמר ליה זיל שלים אמר ליה ליקבע לי מר זימנא דמייתינא דמי קבע ליה זימנא ולא אתא בזימנא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתית בזמנך אמר ליה *כל מידי דצייר והתים וכייל ומני לית לן רשותא למישקל עד דאשכחיניה מידי דהפקרא · אמר אביי מריש ה״א האי *דשדי מיא מפום דצבא הוא משום ציבתא עד דאמר לי מר משום דאיכא מים הרעים · *ההוא בר שידא דהוה בי רב פפא אזיל לאתויי חצבא דמיא מן נהרא איעכב כי אתא חזא דההוא שדי מיא מפומא דחצבא אמר אי הוה ידענא דעבדיתו הכי לא איעכבת · וגרסינן נמי בפרק ג׳ שאכלו דף נ״א אריב״ל שלשה דברים סח לי מלאך המות אל תכנס יחידי לבית הכנסת שאין מלמדין בה תינוקות מפני שאני שרוי שם *ומפקיד כלי שם ובזמן שדבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך אלא מן הצד ובזמן שש״ם בעיר אל תלך מן הצד אלא באמצע · ואל תעמוד כפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני *מרקד ובא לפניהם ויש לי רשות להבל · *מאי תקנתיה אי איכא נהרא ניעבר ואי איכא דרכא אחרינא ניזיל · ואי איכא אגודא ליקום אחוריה ואי לא נהדר לאהוריה מאה גרמידי

פל׳ פת לא כדו ולהביאו לידי עניות : אאיבלי על עשבים שבעפר אמר השר השתא נפל׳ לידאי שלא יכול ללקוט הפירורין מבין העשבים ויהיו למדרס רגלי ואלכדנו בכך : שמעיה ההוא גברא להוא שרא דקאמר ווי דאפקיה מביתו הוליאני זה ממקום מחנותי : דלא שתינא אופיא שמתיות ועולה על המשקין למעלה כשהופכין אותן שוי״מא בלע״ז : דקשה לכרסם ריהין וליהות יורד מן המשקה תמיד : מדחייה בידא לגדדין האופיא ושותה: לשקעיה שיקועיה בתוך המשקה עד שיכלה מאליו ימתין עד שיתא האופיא וישתה : לכרסם דחמרא בלא לו כרסם מחמת דשתא אופיא דחמרא שכרא דפואתו לשתות שכר ויתרפא לכרסם דשכרא בלא לו מחמת אופיא דשכרא לשתי מיא : בתר עניא זה שלא היה לו אלא מים לשתות אין לו רפואה : מכישא דאמר גינא׳ באין מוציאין שום או כרישין מאגוד׳ שאוגדין מוכרי ירק לאוכלן: כרעבתנות׳ שאין יכול להמתין עד ביתירנו ואמר לי דקשה לכשפים הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים והנשאר ממנו אין כשפים נוחין לחול עליו : מרזבא לנור המקלח מים מן הגג משום שופכים שמא ירדו עליו מים מאוסים כמקלחים מתבמים המתבתשים על הגג ושופכין מי תשמיש והן באין לנגור : שקולאי נושאי משאות בשכר · דהוו דארו נושאין חביות יין : בעו לאיתפוחי ורצו לנוח קצת וגתנו החבית תחת הצנור ואיפקע שבברו המזיקין את החבית : ושמתיה ונידה למזיק ואתא המזיק לרב אשי ואמר ליה כי אותבי נידליה ההוא חבית נתנו על אזני ולא יכולתי לעמוד אלא לשבר החבית: כל מידי כל דבר דצייר שנקשר בכגד או שחתם בדבר או דכייל שנמדד במדה או דמנו

דיופטיו מספרו בא׳ מכל אלו אין לנו רשות ליקח מהם: דשדי מיא הפומה מכד שופך תחלה מן המים לארץ משום ניצוצי קיטמים וקצין כנפים על פני המים ואמר לי משום מים רעים פעמים ששתו מהם פ זדים יזו התקנה לשפוך מהם תחלה: ההוא בר שירא דבא מן שד ואדם והיה מלמד לרב פפא ואזיל להביא לרב פפא כד של מים מן הנהר איעכב השד נשתהה לבא עם המים משום דראה שבתו שדים מן הנהר והמתין עד דחלפי מים הרעים שבתו המזיקין מהן וכי הזא כיון שהוא כד שידא דרב פפא שפך מהם מעט מים קודם שהזה אמר וכו׳ : מפקיד כלי שם תדיר : ומרקד לפניהן פסס כביאו המיתה בעולם וגרמו לי להיות מלאך המות : מאי תקנתיה אם פגע נהם פתאום אי איכא אגודא חומה דיכול לאחבא אחוריה ואי לא יחזור לאחוריה

דען גר איז זייער נזהר גיוועזן דאס ער האט ניט גלאזט ליגן קיין ברעקליך אויף דר ערד · איין טאג האט דער מענטש געגעסן ברויט אויף דעם גראז האט זיך דר שד פון עניות גטראכט היינט וועל איך אים בייא קומען דען ער וועט דיא ברעקליך פון דעם גראז ניט קענען ארויס נעמן אונ וויא דער מענטש האט אפ געגעסן האט ער גנומען איין לאפאטע אונ האט דאס גראז אויס גגראבן אונ האט אין וואסר אריין גווארפן אזוא האט ער געהערט וויא דר שד האט גזאגט וויא גשריען דאס דער מענטש האט מיך פון זיין הויז אויס גצויגן · אויך זאגט אביי פריער האב איך גימיינט דאס מען טרינקט דרום קיין שום ניט ווייל עס איז מיאוס ביז מען האט מיר גזאגט דאס עס קומט דורך דעם איין פליסיגקייט פון דער נאז אונ ווען מען בלאזט עס אוועק טוט דר קאפ וויא דר פון · אונ ווען מען מאכט עס אוועק מיט דער האנט ברייננט עס צוא עניות · נייערט מען מוז עס לאזן שטיין ביז עס גייט פון זיך זעלברט אוועק · ווען אייגער האט שום פון זיין גטרונקן איז די רפואה דער צו דאס ער זאל ביר טרינקן · אונ ווען ער האט שאם פון ביר גטרונקן איז דיא רפואה דאס ער זאל וואסער טרינקן · אבער ווען ער האט שאם פון וואסר גטרונקן איז קיין רפואה דער צוא ניט דא · זאגט רב פפא דאס איז וואס דיא לייט זאגן נאך דעם ארימן גייט נאך דאס ארימקייט דאס ווייל ער איז איין ארימן אזו טרינקט ער וואסר · אויך זאגט אביי פריער האב איך גמיינט דאס מען עסט ניט קיין זאך וואס איז אראפ גפאלן פון דעם טיש אויף דר ערד ווייל עס איז מיאוס ביז מען האט מיר גזאגט דאס מען באקומט דער פון איין שלעכטן גרוך אין מויל · אויך זאגט אביי פריער האב איך גימיינט דאס מען עסט ניט קיין ירקות פון דעם בונד וואס דער גערטנר האט גבונדן ווייל ער ווערט אן גזעהן וויא איין פרעסר דאס ער אײלט זיך צום עסין ביז מען וועט אויף בינדן אבר דער נאך האט מען מיר גיזאגט דאס עס שאדעט צוא כישוף · אויך זאגט אביי צום ערשטן האב איך גמיינט דאס מען זעצט זיך ניט דרום אונטר איין רינע ווייל מען קען אפ גיסן אבר דר נאך האט מען מיר גזאגט דאס דיא שדים האלטן זיך דארטן אויף · עס זיינן גוועזן טרעגער וואס האבן גטראגן איין פאס ויין אונ האבן זיך גוואלט אפ רוען האבן זייא די פאס גשטעלט אונטר איין רינע איז די פאס צו שפאלטן גווארן זיינן דיא טרעגער גקומען

אונ האבן עס דער צײלט פאר מר בר רב אשי האט ער מיט שופר בלאזן מחרים גוועזן דעם שד דאס ער זאל צום משפט קומן איז דר שד גקומען אונ האט גזאגט איך בין ניט שולדיג דען וויא האבן דיא פאס אויף מיין אויער גשטעלט אזו האב איך זיא גמוזט אראפ ווארפן האט מר בר רב אשי צו אים גיזאגט וויא קומסטו אין דעם ארט וואו לייט גייען אזו מוזטו זייא בצאלן האט דער שד צוא אים גזאגט היינט האב איך קיין געלט ניט גיב מיר איין צייט וועל איך דיר ברייננן געלט האט ער אים צייט גיגעבן אונ ער איז צוא דר צייט ניט גקומען אונ וויא ער איז גקומן האט מר בר רב אשי אים גפרעגט וואורום בישטו ניט גקומן צו דר צייט האט דר שד צו אים גזאגט אלע זאכן וואס זיינן פאר בונדן אדר פאר חתמת אדר גמאסטן אדר גצײלט האבן מיר קיין רשות ניט צו נעמן ביז מיר גפינן געלט וואס ליגט אפן דרום האב איך גמוזט ווארטן ביז היינט · אויך זאגט אביי פריער האב איך גמיינט דאס מען גיסט דרום עפיס אפ פון קרוג וואסר איי מען טרינקט ווייל פון אויבן שווימט ארום אום ריינקייט אבר דר נאך האט מען מיר גזאגט דאס מען גיסט דרום אפ ווייל אויבן גיפינט זיך פאר דארבענע וואסר · עס איז גיוועזן איין יונגער שד בייא רב פפא איז ער גגאנגען ברייננן איין קרוג וואסר פון דעם טייך אונ האט זיך גזאמט אונ וויא ער איז גקומן האט ער גזעהן דאס רב פפא גיסט עפיס אפ פון דעם קרוג האט דר שד גזאגט ווען איך זאל גוועזן וויסן דאס איר טוט אזוא אזו וואלט איך מיך ניט גזאמט ווען איך האב גמוזט ווארטן ביז די אויבערסטע פרדארבנע וואסר איז אפ גלאפן : וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק שלשה שאכלו רבי יהושע בן לוי זאגט דרייא זאכן האט מיר דר מלאך המות דר צײלט · דוא זאלסט ניט אליין אריין גיין אין שול וואו קיין קינדר לערנן דארטן ניט דען איך רוא דארטן אונ בהאלט דארטן מיינע כלים · אונ ווען איין פעסט איז אין שטאט זאל מען ניט גיין אין מיטן גאס נייערט אויף דיא זייטן פון דר גאס · אונ ווען עס איז שלום אין שטאט זאל מען גיין אין מיטן גאס אונ ניט אויף די זייטן אונ דוא זאלסט דיך ניט שטעלן פאר די ווייבר ווען זייא קומען צוריק פון איין מת דען איך שפרינג אונ גייא פאר זייא אונ האב רשות צו מזיק זיין דעם וואס קומט קעגן מיר אונ דער תיקון דער צוא איז ווען עס איז דא איין טייך זאל ער אים איבר פארן אונ ווען עס איז דא

איין

ואי לא לימא ז' זימני יגער ה' בך השטן עד דחלפא מיניה · וגרסינן במסכת קמא פרק הכונס
צאן לדיר דף ס' תנו רבנן דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו'
ואומר לך עמי בוא בחדריך וגו' ואומר *מחוץ תשכל חרב *ומחדרים אימה מאי ואומר וכ"ת *ה"מ
בליליא אבל בימפא לא תא שמע לך עמי וגו' · וכ"ת ה"מ היכא *דליכא אימה בגואי אבל היכא
דאיכא אימה בגואי אימא בי נפיק ויתיב *ביני אינשי בצוותא טפי מעלי ת"ש מחוץ תשכל
חרב וגו' אף על גב דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב · רבה כי הוה חזי *כי האי גוונא הוה *סכר
כוי דביתיה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וגו' · תנו רבנן רעב בעיר פזר רגליך שנאמר ויהי רעב
בארץ וירד אברם מצרימה לגור וגו' ואומר *אם אמרנו נבוא העיר וגו' מאי ואומר וכ"ת ה"מ *היכא דליכא
ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש *אם יחיונו נחיה · תנו רבנן דבר בעיר אל
יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרך כיון דיהבא ליה רשותא *מסגי
בהדיא · שלום בעיר אל יהלך אדם על צדי דרכים מפני שמלאך המות בצדי דרכים כיון דלית
ליה רשותא *מחבא חבויי ומסגי · תנו רבנן דבר בעיר אל יכנס אדם לבית הכנסת יחידי מפני
שמלאך המות מפקיד שם כליו · והני מילי דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו שם עשרה · תנו רבנן *כלבים
צועקים מלאך המות בא לעיר · כלבים שוחקים אליהו הנביא בא לעיר וה"מ היכא דליכא נקבה
בהדייהו · גם דברי מוסרים אחרים הכתובים בתלמוד אין צריך לחזור ולכותבם בנר זה של דרך
ארץ שכבר הם כתובים למעלה כל אחד במקומו הראוי :

שכ פרק שביעי

*רופא הנם הוא מעלה ארוכה ומרפא להולכים בדרכיו ועוסקים בתורתו ובוטחים בו ואינם צריכים
רפואה אחרת כל זמן ששמים בטחונם בו וע"כ גנזו ז"ל ספר רפואות כדי שיבטחו ישראל
בחסד המקום ב"ה *ולא על משענת קנה רצוץ אבל לאחר שחטאו ישראל *והלכו בקרי עזבם בוראם
אצל המקרים והוצרכו לרפואות בני אדם *שהם כמשמשים באפלה גוזרין על הסתום מן העין בבחינות
ונסיונות ואע"פ שאמרו הרופאים הנסיון סכנה וסמכו לזה סמך מן ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות
לרופא לרפאות *ודברו בדברי רפואות שהם נחלקים לכמה פנים יש רפואות אשר הם בדברי לחש
והם קלים מכולם וע"כ נכתבו קצתם בתלמוד אבל עתה אין שום אדם בקי בהם ובשמותיהם

מלך המות : מחוץ תשכל חרב חרבו של
מלאך המות : ומחדרים אימת מות של מלאך
המות ולא בגלוי כל כך · לא הנאו מביא אלא
לך עמי וסגור דלתך בעדך : הני מילי בליליא
דיש שתי סכנות אחת אימת סכנה של המהלך בכל
הלילה ואחת אימת סכנה של המשחית בדבר
אבל ביום אם יש דבר בעיר טוב לו לילך מן
הבית בעיר ת"ש לך עמי גו' : דליכא אימה
מות בגואי אז לך בוא בחדריך : ביני אינשי
בצוותא כי ישב בין אנשים בחבורה ובריעים
טוב לו מלישב בתוך ביתו לבד ת"ש דטוב לו
לסגור ולישב בחדרים אפי' שיש בו אימת מות
כי מחוץ תשכל חרב והוא קשה דיש לו רשות
לתכל : כי האי גוונא שיש דבר בעיר : סבר
כוי סתם כל החלונות שבביתו : אם אמרנו כו'
אנשים מצורעים כתיב : היכא דליכא ספק
נפשות במקום שיגלו שם : אם יחיונו נחיה
סיפיה דקרא ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם
והיה ספק סכנת חרב השונא שמא יהרגנו ואפי'
הכי טוב לנפול ביד שונא ולצאת מהעיר כשיש
רעב בעיר : מסגי בעיר בהדיא הילך המלאך
המות בפרהסיא בכל מקום ומחבל כמי שפגע בו :
מחבא חבויי ומסגי הולך במקום שתי שאין בני
אדם רגילין לילך לשם ומסתיר עצמו שם: כלבים
צועקים דרואים חרבו ומתיראים ממנו ובאליהו
הנביא דנא לבשר הגאולה ויהיה להם לאכול
מלחמת גוג ומגוג והני מילי היכא דליכא
נקבה ביניהם דכי איכא נקבה ביניהם משום
הנקבה שוחקים :
רופא חנם הוא הקדוש ברוך הוא מעלה
ארוכה רפואה להמכה שבא לבשרו וכאלו
לא היה שם מכה מעולם דכתיב אם שמוע תשמע
וגו' כי אני ה' רופאך ותורה מרפא דכתיב
ולכל בשרו מרפא : ולא על משענת קנה
רצוץ כך מי שכל מחשבתו ובטחונו על הרופא וסממנים ולא שם עיקר מחשבתו ובטחונו בהקב"ה להתפלל אליו ולנדב ולהרבות בצדקה דכתיב וצדקה תציל ממות ועל כולם תלמוד תורה
שילמדו בעדו עשרה חכמים בתורה דלא לבד שיזכה לרפואה אלא אפילו זכותו יעמוד לו לעוה"ב כי כל זכות התורה פירות אוכל בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואף אם ימות יזכה
למיתה קלה והולכת לפניו ושומרת אותו ומוליכתו לגן עדן : והלכו בקרי בחשבם כל מה שבא עליהם הוא במקרה כדרך מנהג העולם ולא בהשגחת הקב"ה עוזבם הקב"ה במקרה כמחשבתם ולא שלא
להם רפואה ליתן בדעת הרופא להמציא לו סממני הרפואה הצריך לו למכתו ואליו אם יקרה לו לרופא סממני רפואתו יקרה ואם לאו לאו : שהם הרופאים אם אין ישועת ה' בעזרתם הוא גוזר סם לפי
שכלו יכול להיות שהוא לו לסם המות כי אינו יודע בודאי שהסם זה טוב אך בוחן לנסותו בו אע"ג דנסיון סכנה שמא ימיתהו על ידו מאחר שספק לו אם סם זה טוב לו או רע דורשין לעצמם היתר מתקרא
זה ורפא ירפא כשל מכל מקום בין שירפא בו בין שימות בו רשות ביד הרופא לעשות לו הסממנים לפי שכלו: ודברו החכמים ברפואות וכו' אשר הם בדברי להם רק בדברים יש רפואה לקצת חולאים כיודע
והמכיר בחולי זה ויודע הלחש שצריך לו לזה לרפאות בו ויש רפואות שהם ע"י הסממנים וידוע שזה הוא טוב לחולי זה לפי טבע החולה אם צריך לשלשל יודעים בסם זו היא רפואתו ואם לעצור סם זו צריך
לו שטבע הוא לעצור כגון אם הוא חם צריך לו דברים שטבעם שמקררין ומלחלחין וכן להפך אם קר לו צריך לו דברים שטבעם חם וכן בגוף בחולה אם הוא זקן או נער או ילד יודע הרפואות כפי טבע שלו:

אַיין אַנְדֶר וועג זָאל עֶר אויף דֶעם אַנְדֶרְן וועג גֵיין אוּנ זָאל פַר דִי וַוייבֶּער
נִיט פִיר גֵיין · אוּנ ווען עֶס אִיז דָא אַיין מוֹיעֶר זָאל עֶר זִיךְ שְׁטֶעלְן אוּנְטֶר
דָאס מוֹיעֶר אוּנ וָועק נִיט זָאל עֶר הוּנְדֶרְט אֵיילְן צוּרִיק גֵיין אוּנ ווען עֶר קֶען
דָאס אויךְ נִיט טָאן זָאל עֶר זִיבְּן מָאל זָאגְן דֶעם פָּסוּק ויאמר ה' אל השטן וגו'
בִּיז דִיא וַוייבֶּר גֵייעֶן אַוֶועק פוּן אִים : וגרסינן אויךְ לֶערְנֶן מִיר אִין מַסֶכֶת
בָּבָא קַמָא דִי רַבָּנִים הָאבְּן גְלֶערְנְט ווען פֶּעסְט אִיז אִין שְׁטָאט זָאלְסְטוּ דַיינֶע
פִים אִין הויז הַאלְטְן אוּנ נִיט אַרוֹיס גֵיין וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט וִויא גָאט
הָאט גֶהַרְגֶעט דִיא בְּכוֹרִים פוּן מִצְרַיִם הָאט עֶר גְזָאגְט צוּ יִשְׂרָאֵל אִיר זָאלְט
נִיט אַרוֹיס גֵיין פוּן אַייעֶרֶע הַייזֶר בִּיז אִין דֶער פְרִיא·אויךְ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק
גֵייא מַיין פָאלְק אוּנ פַאר בָּארְג דִיךְ אִין דַיין קַאמֶר דָאס אִיז גְמֵיינְט אֲפִילוּ
בַּייא טָאג · אויךְ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק פוּן דְרוֹיסְן פַאר וַוארְפְט דֶר שְׁוֶוערְד פוּן
מַלְאַךְ הַמָוֶת אוּנ פוּן דִי קַאמֶרְן אִיז שְׁרֶעקְן דָאס אִיז גְמֵיינְט אֲפִילוּ אִין דִי
קַאמֶערְן אִיז דָא שְׁרֶעקְן וֶועסְטוּ נִיט קֶענֶן אַנְטְלוֹיפְן דְרוֹיסְן דֶען דָארְטְן וֶועט
זַיין דֶער שְׁוֶוערְד וִויא רַבָּה הָאט גֶזֶעהְן דָאס אַיין דֶבֶר אִיז גְוֶועזְן הָאט עֶר
פַאר שְׁטָאפְּט דִי פֶענְסְטֶער פוּן זַיין הויז וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט דֶר טוֹיט אִיז
אויף גְגַאנְגֶען אִין אוּנְזֶרֶע פֶּענְסְטֶר·דִי רַבָּנִים הָאבְּן גְלֶערְנְט ווען הוּנְגֶר אִיז
אִין שְׁטָאט זָאל עֶר גֵיין אִין אַיין אַנְדֶר אָרְט וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט עֶס אִיז
גְוֶועזְן אַיין הוּנְגֶר אִין לַאנְד אִיז אַבְרָהָם גְגַאנְגֶען קַיין מִצְרַיִם אוּנ אֲפִילוּ אַיין
אָרְט וואוּ סָפֵק סַכָּנַת נְפָשׁוֹת אִיז זָאל עֶר דָאךְ אַהִין גֵיין פַאר הוּנְגֶר וִויא
אִין פָּסוּק שְׁטֵייט דָאס דִיא מְצוֹרָעִים הָאבְּן גְזָאגְט אִין שְׁטָאט קֶענֶען מִיר
נִיט קוּמְן דֶען עֶס אִיז הוּנְגֶר דְרוּם לָאמִר לִיבֶּער גֵיין אִין דֶר מַחֲנֶה פוּן אֲרָם
אוּנ חָאטְשֶׁע עֶס אִיז גְוֶועזְן אַיין סָפֵק סַכָּנַת נְפָשׁוֹת דֶען טָאמֶר וֶועלְן דִיא
לַייט פוּן אֲרָם זַייא הַרְגֶנֶן זַיינֶען זַייא דָאךְ אַהִין גִיגַאנְגֶען·דִיא רַבָּנִים הָאבְּן
גְלֶערְנְט ווען פֶּעסְט אִיז אִין שְׁטָאט זָאל דֶר מֶענְטְשׁ נִיט גֵיין אִין מִיטְן וֶועג
דֶען דֶר מַלְאַךְ הַמָוֶת גֵייט אִין מִיטְן וֶועג וַוייל עֶר הָאט רְשׁוּת מַזִיק צוּ זַיין
גֵייט עֶר דְרִיבֶּר אִין מִיטְן אוּנ ווען שָׁלוֹם אִיז אִין שְׁטָאט זָאל דֶער מֶענְטְשׁ
נִיט גֵיין אויף דִי זַייטְן פוּן גַאס דֶען וַוייל דֶר מַלְאַךְ הַמָוֶת הָאט קַיין רְשׁוּת

נִיט מַזִיק צוּ זַיין אַזוּ פַאר בָּארְגְט עֶר זִיךְ אוּנ גֵייט אויף דִי זַייטְן פוּן גַאס ·
דִיא רַבָּנִים הָאבְּן גְלֶערְנְט ווען פֶּעסְט אִיז אִין שְׁטָאט זָאל דֶער מֶענְטְשׁ נִיט
אַרַיין גֵיין אַלֵיין אִין שׁוּל דֶען דֶר מַלְאַךְ הַמָוֶת בַּהַאלְט דָארְטְן זַיינֶע כֵּלִים
אוּנ דָאס אִיז נָאר גְזָאגְט ווען קֵיין קִינְדֶר לֶערְנֶן דָארְטְן נִיט אוּנ מֶען דַאוֶונְט
דָארְטְן נִיט מִיט קַיין מִנְיָן·דִי רַבָּנִים הָאבְּן גְלֶערְנְט ווען דִי הִינְט שְׁרַייעֶן אִיז
דֶער מַלְאַךְ הַמָוֶת גְקוּמֶן אִין שְׁטָאט · ווען דִי הִינְט שְׁפִּילְן זִיךְ אִיז אֵלִיָהוּ
הַנָבִיא גְקוּמֶן אִין שְׁטָאט אוּנ דָאס אִיז נָאר גְזָאגְט ווען עֶס אִיז מִיט זַייא
נִיט דָא קַיין נְקֵבָה אָבֶּר ווען עֶס אִיז דָא מִיט זַייא אַיין נְקֵבָה שְׁפִּילְן זַייא
זִיךְ ווֶעגְן דֶר נְקֵבָה·אויךְ שְׁטֵייט דֶער גְלַייכְן זַאכְן פוּן מוּסָר אוּנ דֶרֶךְ אֶרֶץ
אִין דֶער גְמָרָא אוּנ מִיר הָאבְּן עֶס אויבְּן גְשְׁרִיבְּן אִיטְלֶכְשׁ אויף זַיין אָרְט :
שכ רופא חנם הוא מעלה ארוכה גָאט וָואס הֵיילְט אוּם זִיסְט עֶר שִׁיקְט אַיין
רְפוּאָה צוּ דִי וָואס גֵייעֶן אִין זַיין וֶועג אוּנ לֶערְנֶן זַיין תּוֹרָה אוּנ
הָאפְּן אויף אִים אוּנ זַייא דַארְפְן קֵיין אַנְדֶר רְפוּאָה נִיט כָּל זְמַן זֵיי הָאפְּן
אויף גָאט · אוּנ דְרוּם הָאבְּן דִיא חֲכָמִים בַּהַאלְטְן דֶעם סֵפֶר רְפוּאוֹת כְּדֵי
דִיא יִשְׂרָאֵל זָאלְין זִיךְ פַאר זִיכֶערְן אִין דֶעם חֶסֶד פוּן גָאט אוּנ זָאלְן זִיךְ
נִיט שְׁטִיצְן אויף אַיין צוּ בְּרָאכְנֶע שְׁטִיצֶע · עיין נפש יהודה · אָבֶּר נָאךְ
דֶעם וִויא דִי יִשְׂרָאֵל הָאבְּן גְזִינְדִיגְט אוּנ זַיינֶען גְגַאנְגֶען צוּ זָאגִין דָאס אַלְץ
אִין דֶר וֶועלְט אִיז נָאר אַיין טְרֶעפוּנְג אָבֶּר נִיט פוּן גָאטְס הַשְׁגָחָה הָאט גָאט
זַייא גְלָאזְט צוּ דִיא בַּייזֶע טְרֶעפוּנְג פוּן דֶער וֶועלְט · אוּנ זֵיי הָאבְּן גִידַארְפְט
צוּא רְפוּאוֹת פוּן מֶענְטְשִׁין וָואס זַייא אַלֵיין זַיינֶען דְרִינֶען בְּלִינְד אוּנ פְּרוּבְּן
נָאר אויבּ עֶס וֶועט הֶעלְפְן חָאטְשֶׁע דָאס דִי פְּרוּב קֶען זַיין אַיין סַכָּנָה אוּנ
דִי רוֹפְאִים וַוייזְן עֶס אָן פוּן דֶעם פָּסוּק דָאס זַייא מֶעגְן דֶעם חוֹלֶה הַיילְן דֶען
עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק ורפא ירפא אַזוּ הָאט דִי תּוֹרָה רְשׁוּת גֶעגֶעבְּן צוּ הֵיילְן
דֶעם חוֹלֶה : ודברו אוּנ דִי חֲכָמִים הָאבְּן גְזָאגְט זַאכְן פוּן רְפוּאוֹת וָואס זַיי
זַיינֶען גִיטֵיילְט אִין פִיל עָרְלֵייא זַאכְ·אַטֵייל רְפוּאוֹת זַיינֶען מִיט אָפּ שְׁפְּרֶעכִין
אוּנ דָאס אִיז דִיא גְרִינְגְשְׁטֶע רְפוּאָה פוּן אַלֶע אוּנ דְרוּם שְׁטֵייט אַיין טֵייל
פוּן זַייא אִין דֶער גְמָרָא אָבֶּר הַיינְט פַאר שְׁטֵייט זַייא קֵיינֶר נִיט אוּנ מֶע

פרק ז נר ו כלל א חלק א

יויש רפואות כתובים בתלמוד בדברים טבעיים ויש אחרות בדברים שהיו יודעים ומכירים בהם שהם סגולות לרפאות חולים ידועים ואחר כך נתחדשו בעובדי כוכבים ומזלות רופאים שלא השיגו בדברי להש וגם לא בדברים שהם סגולות בלתי מעט מזער לפי שלא קבלום מרבותם אלא שהיו בקיאים בחכמת הטבע ובמלאכת הרפואה *שהוא ענף ממנה ובחרו לכתוב דברים הטבעיים *והם בראשונה רפואה בהרגל מאכלים דקים וקלים והנהגות טובות ואם לא יוכל לרפאותו בזה *שיעשה לו הרקות מהמלואים ואם לא שיריקהו מהסמים הקלים ואם לא שיתן לו מהסמים האחרים אפילו הם מסוכנים *למי שאינו בקי בהרכבתם ובטבע החולה ובזמן החולי • גם יש רפואות טובות להחזיק האברים לגוף האדם החלושים *באבנים טובות ומרגליות זהב וכסף והקב"ה ברא כנגדן דשאים ועשבים לרפאות הדלים אם יבא רופא שיכירם ויש רפואות אחרות כמי נים אחרים רבים • כלל הדברים הטובים שברפואות היא ההנהגה במאכלים דקים וקלים *הנאותים להריק המותר ולזון הגוף ולהעמידו בתוקפו קודם שיבא לידי חולשה ואל יכנס לסממנים שקצתם הם *חמימות זולתי בחולאים הכבדים שהם צריכים לו על כל פנים • והטובה שבכלם היא שמירת הבריאות אשר הוא התרחק האדם מהמאכלים והמשקים הגסים והכבדים המסבבות החולאים וגם מהרבות מהמאכלים והמשקים אף על פי שהם קלים לפי שמיבים בם *עפושים בבני מעים וגורמין להם סבות ומקרים לבא לידי חולאים וכשיהא זהיר בדברים אלו אל יצטרך לרופא זולתי אם יהיה לו טבע רעוע ואם יצטרך לו *אף על פי שהתירו לשאול ממנו עצה יתפלל לפני השם יתברך ויצעק ויתחנן לו והוא ישמע תפלתו • וגם ילך אצל חכם שיתפלל בעדו כדגרסינן במסכת בתרא פרק יש נוחלין דף קט"ז דרש רבי פנחס בר חמא כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר (משלי ט) *חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה • ועל כולם ישים אדם כל בטחונו בבורא עולם אשר בידו לשמור הבריאות ולרפאות החולאים כמו שנאמר אני ה' רופאך

חלק שני

בדרך ארץ של תלמיד חכם ויש בו שני פרקים :

שבא פרק ראשון בראות רבותינו דעות בני אדם איך הן חסרות *ואינן עומדות על בוריין שיבחרו לעצמם הנהגה מדינית בדרך ישרה ויקחו להם המדות שהן יותר ההגונות לגוף ולנפש דברו בהם כל אחד כפי דעתו • וכשראה רב אשי לחבר התלמוד כתב דברי

ויש רפואות בהם סגולות אף על פי שלא יאכל מהם ולא ישתה מהם רק שתולין בו או מניחן אצלו כגון שהוא עץ או אבן או אחד מהלמהים סגולה של זה לרפאות בו חולי זה וזה לזה והם דברים נפלאים וכאלו כתוב שיב בהם סגולות אלו : שהוא ענף מרפואת הטבע כלומר מעט כענף מאילן ומה שדומה לטבע ברפואה דצריך בחולה לפי דוגמת הטבע אף שאין כולה היא לפי הטבע רק קצת ממנו : והם בראשונה כלומר הרפואה כראשונה שגזרו הרופאים על החולה שיאכל מאכלים קלים והנהגות טובות שינהג עצמו שלא ילך ברוח ולא יעשה מלאכה ולא ישכב בשתב וכדומה לזה שהוא קשה לו מפום חולשת דגופו : שיעשה לו הרקות למרק בטנו מהמלואים מגוחה שמלא בבטנו ע"י פתיחת נקב ברעי למטה במשקין כמנהג הידוע לרופאים ואם לא יועיל נותנין לאכול דבר שמשלשל: ואם לא יועיל נותנין לו לשתות מהסמים שהם יותר חזקים לשלשל : למי שאינו בקי בהרכבתם שאינו יודע בטיב כמה משקל שצריך ליקח מכל סם וסם לערבם יחד ואם יוסיף מאחד או ימעיט סכנה הוא לו וגם אינו יודע טבע חולה אם הוא בטבע חזקה צריך לו הרבה מהסמים החזקים ואם הוא חלש צריך למעט מהסמים החזקים ולהשתמש בסמים החלשים וכן בזמן השנה בזמן זה צריכין להרבות החולה בסממנים ובזמן אחר צריך למעט וכן בזמן זה צריך לאלו סממנים ובזמן אחר לאחרים ולפי הקור והחום וכל זה צריך לדעת לרופא ואם ישנה יש לו כמו ורפא ירפא : באבנים טובות ומרגליות וכו' שכותשין ומתחקין אותם ונותנין לחולה בתוך משקה או שטובין מהם מים ונותנין מהם לחולה בתוך המשקין אבל הם יקרים ע"כ נתן הקב"ה כנגדן רפואות מעשבים שאפשר יותר חזקים מהם גם נוף וטבע העניים הם יותר חזקים מהעשירים במורגלין מאכילות גסות וקשים : הנאותים שהם עונים ונאים להתעכל וגם המאכלים שאכל שגרמו לו לכיות חולה יתעכלו ע"י שיאכל עתה מאכלים דקים אבל אם רוצה שלא יבא לידי חולי יזמור עלמו ממאכלים וממשקים הרעים ואף מן המותרות אע"פ שהם ממאכלים ומשקים טובים כי זה כוח גרם כמו חליים : חמימות ומזיקין לו מכח רוב הכוס : עפושים מכח שהרעי הרבה בו מרוב אכילתו אינה יכולה לבשל בו ולהתעכל ונתעפש המאכל במעיו ונסרח וגדלו בו תולעים ונרקב פתחיו כי מעיו וקרבו וכסרחין ממנו עולה לו למעלה לתוך פיו והמשקין בכתוך המאכל כאלם הוא והריאה בוחבת במשקין למעלה ומתקלקלת מהם ומרקבת ונעשית מלא בועות ומוגלא ליחה כרוזה ורפואתו קבה דמה שטוב לו לבני מעיו לרפואה הם סמים חדים וחריפים מאד וקשים להריאה שהיא צריכה לסמים קלים ורפים על כן צריך לעשות מקודם רפואה לריאה ואחר כן לבני מעיו : אף על פי כן שהתירו חכמים לבאול עלה מהרופא לרפואתן בהסמים יתפלל לה' שימלא לו סמים לרופא שירפא בו : חמת מלך היינו נער שבא לו חימה מאת המקום מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות ואיש חכם יכפרנה יקנחנה :

ואינן עומדות כדעת ושכל בני אדם על בוריין על יסרם להתנהג בדרך ארץ במדת הבהיר ויבר להתנהג בהנהגה מדינית כדרך בני אדם בצרכי מדינה כל מה שהוא צריך לעסק

דארף זייא ניט ברויכן׳ אויך זיינן דא איין טייל רפואות וואס שטייען אין דער גמרא נאטירליכע זאכן אונ איין טייל רפואות זיינען דא פון גוויסע סגולות צו היילין דער מיט גוויסע קריינק : ואחר כך אונ דער נאך האבין זיך בנייעט רופאים צווישין די עובדי כוכבים ומזלות וואס זיי האבן ניט גוואוסט קיין פאר שפרעכין אונ ניט זאכן פון סגולות נייערט גאר ווייניג דען זיי האבן עס ניט גלערינט פון זייערע לעהרער נייערט זיי זיינן בקי גיוועז אין נאטירליכע זאכן אונ אין דר מלאכה פון רפואות וואס דס איז נאר איין צווייג פון חכמת הטבע אונ זיי האבן צו זיך אויס דר וויילט צו שרייבן די נאטירליכע זאכן אונ דאס זיינן זייא • דאס ערשטע איז דאס מען זאל דעם חולה גוואונן אין גרינגע שפייז וואס זיינן גרינג צו פר דייען אונ מען זאל אים גוואונן אין גוטע הנהגות דאס ער זאל ניט גיין אויף דעם ווינט אונ זאל ניט ליגן אין קעלט אונ דם גלייכן זאכן אונ ווען ער ווערט דער מיט ניט גהיילט זאל מען אים ריינינגן דעם מאגן אונ ווען דאס העלפט אים אויך ניט זאל מען אים געבן איין גטראנק צו טרייבן פון גרינגע קרייטיכר אונ ווען דאס העלפט אים אויך ניט זאל מען אים געבן אנדרע גטראנקן פון שארפע קרייטיכר האטשע דאס עס איז איין סכנה צו געמן ווען מען ווייס ניט וויא אזו עס אוים צו מישן אונ וויא פיל מען מוז פון איטליכן נעמן אויך מוז מען וויסן וואס די נאטור פון דעם חולה אונ וויא אלט דער חולה איז אויב ער קען אזעלכע שארפע זאכין אויס שטיין : גם יש רפואות אויך זיינן דא גוטע רפואות צו שטארקן די אברים פון דעם מענטשן צוא איין שוואכין גוף דורך גטראנקן וואס זיינן גמאכט פון אבנים טובות אונ פעריל אונ גאלד אונ זילבר אונ קענן זיי האט גאט בשאפן קרייטיכר ווען ער איז קלאר אין זיי צו היילן דער מיט דיא ארימע לייט וואס קענן ניט קויפן קיין טייערע רפואות • אונ אויך זיינן ווידר דא אנדערע רפואות אין פיל אנדרע ענינים וויא אדר לאזן אונ דער גלייכן זאכן׳ דער כלל פון די זאכן איז דאס דאס בעסטע פון די רפואות איז זיך צו גוואונן צו עסין לייכטע אונ גרינגע שפייז וואס גיבן באלד ארויס די איבער געבליבענע אין מאגן אונ שפייזן דעם גוף אונ דער האלטן אים אין זיין שטארקייט ניט שלאף צו ווערן • אונ ער זאל ניט נעמן קיין קרייטיכר צו וועלכם עס זיינן היציג נאר ווען ער האט איין שווערע קריינק דאס ער מוז האבן צוא קרייטיכר • אונ דאס בעסטע פון אלע איז דאס דער מענטש זאל היטן זיין גזונדקייט זיך צו דר ווייטערן פון שווערע אינ גראבע שפייז אונ גטראנקן וואס זיי זיינן גורם די קריינק אויך זאל ער זיך דר ווייטערן פון פיל עסין אונ טרינקן האטשע פון לייכטע שפייז דען זיי מערן פיל אום פלייט אונ שימל אין דעם מאגן אונ ברייננגען פיל בייז אין דעם גוף דאס קריינק קומן דורך דעם אונ ווען ער ווערט זיין גהיט אין די זאכן ווערט ער ניט דארפן צו קיין רופא סיידן ווען ער ווערט איין גאנץ שלאפין נאטור האבין • אונ ווען ער ווערט דארפין איין רופא האטשע מען האט אים מתיר גוועזן צו פרעגן פון אים איין עצה זאל ער דאך תפלה טאן פאר גאט יתברך אונ זאל שרייען אונ בעטן פון גאט ווערט גאט דער הערן זיין תפלה : וגם ילך אצל חכם אויך זאל ער גיין צו איין חכם דאס ער זאל פאר אים תפלה טאן וויא מיר לערנן אין מסכת בבא בתרא רבי פנחס בר חמא האט גדרשת ווער עס האט איין חולה אין זיין הויז זאל ער גיין צו איין חכם דאס ער זאל פאר אים תפלה טאן וויא אין פסוק שטייט דעם צארן פון דעם מלך גאט איז איין שליח צום טויט אונ איין חכם קען עס מכפר זיין דורך זיין תפלה אונ איבר אלימען זאל דער מענטש טאן גאר זיין בטחון אויף גאט וואס האט די וועלט בשאפן וואס אין זיין האנט איז צוא היטן דאס גזונדקייט אונ צו היילין די קראנקע. ווי אין פסוק שטייט איך גאט בין דיין היילער :

שבא בראות רבותינו ווייל אונזערע חכמים האבן גזעהן וויא דיא דעות פון דיא מענטשן ווערן קלענר אונ זיי האבן ניט קיין שכל אוים צו דער ויילן דעם רעכטן וועג וויא ער זאל זיך מיט לייטן פירן אונ וויא זיי זאלן זיך גוואונן אין די גוטע מדות וואס זיי זיינן גוט צום גוף אונ צו דר

פרק א נר ו כלל א חלק ב

מוסרים אלו בין הפרקים אגב גררא כדי שילמוד מהם הדרך הטובה כל מי שירצה ללכת בקו היושר · ולפי שהחכמים הם עיני כל ישראל וכל שאר בני אדם משגיחים בהם *אם יראו להם מדה גרועה כדי שיעלילו להם תואנה וידברו עליהם דופי על כן הם צריכים להיות פרושים עד קצה אחרון ורחוקים מכל חשד לפי שיהא נקדש שם שמים על ידם בפי כל אדם *ויכספו הכל ללמוד תורה וללמדה ויאמרו על לומדיה אשריהם ואשרי יולדתם ויהא שם שמים מתאהב על ידם · כדגרסינן פרק יום הכפורים דף פ"ו תניא (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים *מתאהב על ידך וכו' · כדאיתא בחתימת נר ראשון ובפרק ג' של הנהגת לומדי תורה · גם הזהירו רבותינו כי תלמיד חכם לא יהא רגיל אצל עם הארץ כדי שלא יהא בעיניו *כדבר חולין · כדגרסינן בסנהדרין פרק ד' מיתות דף נ"ב אמר רבי אליעזר למה תלמיד חכם דומה בפני עם הארץ בתחלה דומה לקיתון של זהב כדאיתא לעיל בחתימת נר תלמוד תורה וגם אמרו שלא יכנס שלא ברשות במקום גדולים וגם אם אחד נכנס שלא ברשות שיאמר אחד מהגדולים על עצמו שהוא היה אותו שנכנס שלא ברשות כדי שלא יתבייש חברו ברבים וכן בדומה לזה · כדגרסינן בפרק קמא דסנהדרין דף י"א תנו רבנן אין מעברין את השנה *אלא במזומנין לה מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שאמר *השכימו לי שבעה לעלייה השכים ומצא ח' אמר מי זה שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות *ולא לעבר שנה עליתי אלא ללמד הלכה למעשה אמר ליה שב בני שב ראויות כל השנים לעבר על ידך אלא שאמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה · *ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא הוה ומחמת כיסופא הוא דעביד הכי כי הא דקא יתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו למחר *מצאו רבי שמעון בר רבי אמר ליה את הוא שצערת אבא אמר ליה חס ושלום לא תהא כזאת בישראל · והא שיצאתי הוא כדי שלא להלבין פניו של האוכל ורבי חייא מהיכא גמיר לה מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של רבי מאיר א"ל רבי אחד מכם קדשני בביאה כתב רבי מאיר גט ונתן לה עמדו כלם וכתבו ונתנו לה · ורבי מאיר מהיכא גמיר לה ממעשה *דשמואל הקטן ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה משכניה בן יחיאל דכתיב (עזרא י) ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא *אנחנו מעלנו בה' אלהינו ונושב נשים נכריות · ושכניה בן יחיאל מהיכא גמיר לה *מיהושע דכתיב (יהושע ז) ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל · אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר ליה הקב"ה וכי דילטור (פירוש רכיל) אני לך לך והפל גורלות · ואי בעית אימא ממשה דכתיב (שמות יז) ויאמר ה' אל משה עד אנה *מאנתם לשמור מצותי וגו' · וכל תלמיד חכם הבוחר מעצמו הדרך הישרה הרי הוא מכבד את התורה:

יהא במדינה בין הבריות בנקיות דירתו ומלבושיו להתערב בין הבריות ובמשא ומתן ובדברי מאכליו וכוח הנהגה לבני אדם במדינה: **אם יראו** עמי הארצים מדה גרועה בתלמידי חכמים אז יעלילו עליהם תואנה עלילה להתגרות בהם וידברו על הת"ח דופי דבה רעה: **ויכספו** ויחשקו: **מתאהב** על ידך שתהא קורא מקרא ושונה משנה ומשמש תלמידי חכמים: **כדבר חולין** כיפוך הקדושה כדבר חול נגד הקודש כלומר שפל וקל בעיניו: **אלא במזומנין לה** שהזמינו הנשיא מבערב: **השכימו לי** אחר שבעה לעלייה המיוחדת ליושבי בית דין: **ולא לעבר שנה** עליתי להצטרף עמהם עכשיו אלא ללמוד תורה מהם היאך תעשו: **ולא שמואל הקטן הוה** דעלה שלא ברשות ומחמת כיסופא הוא דעבד שלא יכירו מי העולה שלא ברשות וילבינו פניו: **מצאו** רבי שמעון בר רבי לרבי חייא ואמר ליה אתה ציערת לאבא שאכלת שום ונדף הריח אמר חס ושלום שאוכל שום ובאתי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יכירו מי הוא: **משמואל הקטן** כדלעיל במעשה עיבור השנה: **אנחנו** מעלנו והוא לא נשא כותים והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: **מיהושע** ממעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: **מאנתם** כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו':

נשמה דרום האבן די חכמים דרינן גרעט איטליכר נאך זיין דעה: וכשראה רב אשי אונ וויא רב אשי האט צוא זאמן גשטעלט די גמרא האט ער דיא דאזיגע זאכן פון מוסר דרינן גשריבן כדי דער מענטש זאל זיך דער פון אפ לערנן דעם גוטן וועג ווער עס וויל גיין אין דעם גוטן וועג אונ וויל דיא חכמים זיינן די אויגן פון ישראל אונ אלע מענטשן קוקן אויף זיי אויב מען וועט זעהען אין זיי איין שלעכטע זאך וועט מען דאך ריידן בייז אויף זייא דרום מוזן דיא חכמים זיין שטארק. אפ גשייד פון ניט רעכטע זאכן אונ מוזן זיך דער וויטערן מען זאל זיי ניט קענן חושד זיין אין קיין שום זאך כדי גאטס נאמן זאל דורך זייא גהייליגט ווערן ביי אלע לייטן · אונ אלע לייט זאלן גלוסטן תורה לערנן אונ מען זאל אויף די תלמידי חכמים זאגן וואול צו זיי אונ וואול צו זייערע פאטר אונ מוטר וואש האבן זיי גוואונן · אונ זיי מוזן מאכן דאס גאטס נאמן זאל דורך זיי גליבט זיין וויא מיר האבן אין חתימת נר ראשון גשריבן: וגם הזהירו רבותינו אויך האבן אונזערע חכמים דעם תלמיד חכם אן גזאגט דאס ער זאל ניט פיל גוואונט זיין בייא איין עם הארץ כדי דער עם הארץ זאל אים ניט פאר אכטען וויא מיר האבין אין חתימת נר רביעי גשריבן · אונ אויך זאגן די חכמים דאס דער תלמיד חכם זאל ניט אריין גיין אן רשות אין איין ארט וואו חכמים זיינען איין גזאמלט אונ אויך ווען איינר איז אריין גגאנגן אן רשות זאל איינר פון זיי זאגן דאס ער האט עס גטאן כדי זיין חבר זאל ניט מבויש ווערן פאר פיל לייט וויא מיר לערנן אין דר גמרא פון סנהדרין דיא רבנים האבן גלערינט מען מאכט נאר דאס יאר איין עבור. נאר מיט לייט וואס מען האט דר צו אן גבעטן · עס איז גוועזן איין מעשה מיט רבן שמעון בן גמליאל דאס ער האט גזאגט בריית מיר אן זיבן רבנים וואס זאלן אויף דעם בוידים ארויף גיין כדי דאס יאר איין עבור צו מאכן · איז ער ארויף גגאנגן אונ האט געפונן אכט רבנים זיינן גזעסן האט ער גזאגט ווער איז דאס ארויף גגאנגען אן רשות דער זאל אראפ גיין · האט שמואל הקטן זיך גשטעלט אונ האט גזאגט איך בין ארויף גגאנגן אן רשות אונ איך האב עס ניט גטאן צו העלפן דאס יאר איין עבור מאכן נייערט צוא לערנען וויא צו טאן · האט רבי שמעון צו אים גזאגט מיין זון בלייב דא זיצן דען אלע יארן זייגען ראוי גמאכט צו ווערין איין עבור דורך דיר נייערט די חכמים האבן גזאגט דאס מען מאכט ניט קיין יאר איין עבור נאר מיט די לייט וואס מען האט דער צו אן גבעטן · אבער עס איז ניט גוועזן שמואל הקטן וואס איז ארויף גגאנגן אן רשות נייערט עס איז גוועזן איין אנדער מענטש אונ ער האט עס דרום גזאגט אויף זיך כדי דער וואס האט דאס גטאן זאל ניט מבויש ווערין · וויא עס איז גוועזן איין מעשה דאס רבי איז גזעסן אונ האט גדרשת האט ער דער שמעקט איין ריח פון קנאביל האט ער גזאגט ווער עס האט גגעסין קנאביל זאל ארויס גיין איז רבי חייא אויף גשטאנן אונ איז ארויס גגאנגן אזו זיינן אלע אויף גשטאנן אונ זיינן ארויס גגאנגן דעם אנדרן טאג האט רבי שמעון בר רבי גפונן צו רבי חייא האט ער צו אים גזאגט דוא האסט עס מיין פאטר מצער גוועזן איבר דיין קנאבל עסין האט רבי חייא צו אים גזאגט חס ושלום דאס איך זאל אזו איין זאך טאן נייערט איך בין דרום ארויס גגאנגן כדי דער וואס האט גגעסין קנאביל זאל ניט מבויש ווערן · אונ רבי חייא האט עס אפ גלערינט פון רבי מאיר · דען מיר האבן גלערינט עס איז גוועזן איין אשה וואס איז גקומן אין בית המדרש פון רבי מאיר אונ האט גזאגט רבי איינר פון אייך איז ביי מיר גלעגן אונ האט מיך דער מיט מקדש גוועזן האט רבי מאיר איר גט גגעבן אזו האבן איר אלע תלמידים גט גגעבן אזו האט מען ניט גוואוסט ווער עס האט דאס גטאן אונ רבי מאיר האט עס אפ גלערינט פון דער מעשה פון שמואל הקטן אונ שמואל הקטן האט עס אפ גלערינט פון שכניה בן יחיאל וויא אין פסוק שטייט ער האט געענטפערט שכניה בן יחיאל פון דיא קינדר פון עילם אונ האט גזאגט צו עזרא מיר האבן גפעלשט אין גאט אונ גנומן ווייבר פון דיא עובדי כוכבים ומזלות אונ חאטשע דאס שכניה בן יחיאל האט עס ניט גטאן האט ער זיך דאך אריין גנומען אין כלל כדי קיינר זאל ניט מבויש ווערין · אונ שכניה בן יחיאל האט עס אפ גלערינט פון יהושע וויא אין פסוק שטייט גאט האט גזאגט צו יהושע כל ישראל האבן גזינדיגט · האט יהושע צו אים גזאגט רבש"ע ווער פון זיי האט גזינדיגט האט גאט צו אים גזאגט בין איך דען איין רכילות זאגר גיי אונ וואורף גורל וועסטו זעהן אויף וועמן דער גורל וועט פאלן · אדר מען קען עס אפ לערנן פון משה דאס גאט האט צו אים גזאגט ביז וויא לאנג וועט איר ניט וועלן היטן מיינע מצות חאטשע צווישן זיי זיינן דאך גוועזן פיל וואס האבן גיהיט די תורה האט ער דאך ניט גזאגט ווער כדי קיינר זאל ניט מבויש ווערן · אונ איטליכר תלמיד חכם וואש קלייבט זיך אליין אויס דעם רעכטן פארטיגן וועג דר איז מכבד די תורה:

פרק ב נר ו כלל א חלק ב

שבב פרק שני

מפני ש*תלמיד חכם הוא ראוי להיות מובדל במדותיו מכל שאר בני אדם על כן אמר שאפילו הדברים שאינם מוזהרים ואף לא מכוערים לשאר בני אדם שהם גנאי לתלמידי חכמים · כדגרסינן במסכת ברכות בפרק כיצד מברכין דף מ"ג תנו רבנן ששה דברים גנאי לתלמיד חכם · אל יצא לשוק *כשהוא מבושם · ואל יצא במנעלים מטולאים · ואל יצא יחידי בלילה · ואל יספר עם אשה בשוק · ואל יכנס באחרונה לבית המדרש · ואל ישב במסבה של עמי הארץ · ויש אומרים אף לא יהלך בקומה זקופה · וי"א אף לא יפסיע פסיעה גסה · וגרסינן נמי במסכת שבת בפרק אלו קשרים דף קי"ד ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גנאי *הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים וכו' ואמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב (כלומר שומן) על בגדו *חייב מיתה דכתיב (משלי ח) כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא *משניאי · רבינא אמר *רבד ממש שנאמר (שם ז) רבדתי ערשי · וגם הזהירו לתלמיד חכם שלא יחזיק עצמו בפרישות *מבחוץ יותר ממה שהוא מבפנים וכל שכן שלא יהא *מן הצבועים לבני אדם באמרם שהם פרושים · כדגרסינן במסכת סוטה בפרק היה נוטל דף כ"ב תנו רבנן ז' פרושים הם · פרוש שכמי · פרוש נקפי · פרוש קיזאי · פרוש מדוכיא · פרוש מה חובתי ואעשנה · פרוש מאהבה · פרוש מיראה · פרוש שכמי זה העושה *מעשה שכם שמל שלא לש"ש · פרוש נקפי זה המנקף את רגליו (*אינו מרים את רגליו והולך עקב בצד גודל) · פרוש קיזאי אמר רב נחמן *המקיז דם לכתלים (עוצם עיניו מלהסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם שותת) · פרוש מדוכיא אמר רבא בר שילא *דמשפע כמדוכיא (שהולך כפוף) · פרוש מה חובתי ואעשנה הא מעליותא היא אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה · *פרוש מאהבה · פרוש מיראה · אמרו ליה אביי ורבא לתנא *לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן · אמר ר"נ *דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא בי דינא רבה ליתפרע מהני דחיפי *גונדי (שמתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושים) אמר ליה ינאי מלכא לדביתהו *אל תתיראי לא מן הפרושים ולא מן שאינן פרושים אלא מן הצבועים שדומין לפרושים שמעשיהם מעשה *זמרי ומבקשים שכר כפינחס · גם אמרו כי בעבור שהתלמידי חכמים אינם יגעים להעשיר אבל שמחים בחלקם ואינן רודפין אחרי המותרות ולהרבות דאגה אחר רבוי נכסים שטוב להם לרחם על כלידם כמו שעשה יעקב אבינו שחזר על פך קטן · על כן יעצו לתלמיד חכם בכל דבר המרבה שמירה ובמיעוט הוצאה כמו שאמרו במסכת שבת בפרק רבי אליעזר דתולין דף ק"מ אמר רב בר בי רב לא ליכול ירקא משום *דגריר (פירוש גורר תאות המאכל) אמר רב חסדא אנא לא בעניותאי אכלי ירקא ולא בעתירותאי · בעניותאי משום דגריר ובעתירותאי אמינא היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכווראי ואמר רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא *לא ליבצע ביצועי · ואמר רב חסדא אנא *מעיקרא לא הואי בצענא *עד דשדאי ידא בכולי מנא ואשכחי בהו כל צרכי · ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכיל נהמא דחיטי עובר משום בל תשחית · ואמר רב

כשהוא מבושם שנגלה סוא לתלמיד חכם בחשודים על משכב זכור מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם ומנעלים מטולאים בטלאי על גבי טלאי ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא של זנות ואל יספר עם אשה אפילו אשתו שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: חייב מיתה צריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו: משניאי שמאוסין עצמן בעיני הבריות והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים כמלא זה משניא את התורה: רבד ממש שכבת זרע ל' מרבדים רבדתי ערשי רפדתיו וקבעתיו בבשמים מינים המכניסים תאוה ותוקף לי ולא פליגי דאמר רבב שומן וחלב כנגד עליון ודאמר רבד שכבת זרע כנגד התחתון רבד אין רבב לא: מבחוץ בפני הבריות ולא לשם שמים: מן הצבועים מראים פנים במעשיו ובמלבושיו כאלו הוא חסיד כאדם מבוער הצינע עצמו נראות יפה: מעשה שכם שמל שלא לשם שמים אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים: אינו מרים את רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף את אצבעותיו באבנים: המקיז דם לכתלים עושה עצמו כעוצם עיניו: דמשפע הולך כפוף כמדוכיא נוכנא שהוא עשוי כמקבת מתופע: פרוש מה חובתי ואעשנה למדני מה עלי לעשות ואעשנה ומקשה הא מעליותא הוא אלא אינו בקי באיסורים ובדקדוקי המצות וכא ללמוד אלא דאמר מה חובתי תו מה עלי לעשות עוד ואעשנה ומראה את עצמו כאלו קיים את הכל: פרוש מאהבה שהוא פרוש וצדיק מאהבת שכר מצות ולא מאהבת בוראו וכן מיראה של עונשין אלא מה לאדם לעשות מאהבת יוצרו וכאשר נורא ה' אלהי וסוף השכר לבוא: לא תיתני לא תלמד שלא להיות פרוש מאהבה או מיראה מאהבת שכר ומיראת עונש דנה מיתני: דמטמרא וכו' הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולן גלויות והוא יפרע מן המכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין כמתאבלין על חורבן ירושלים ואינן פרושין: גונדי טלית בהיר: אל תתיראי מן הפרושין שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי כדאמרינן בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהם שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר לה אל תתיראי מן הפרושים שצדיקים הם ולא יגמלוך רעה ולא לבנין שלא תטעו בהם ולא ממי שאינן פרושין שהם אוהבי אלא מן הצבועים כלומר שאין מראיתם כתוכיהם אלא צבועים מבחוץ ואינן תוכם כברם שמעשיהם במעשה זמרי שהם רשעים ומבקשים שכר ואומרים לבריות לכבדם כפינחס: דגריר שגורר במעיו ומתאוה לאכול יותר כשאוכל סיק תי שלטי"ן כל"א דמאכילין אתם הרבה ואין לו: לא לבציע ביצועי לא יאכל עכביו מעט פת שיתאלא לו ולאחר שפה מעט מפני שאין לו דרך שביעה אלא יצרף ויאכל יחד: מעיקרא קודם שנתעשרתי לא הוה בצנעא כי פורסין חתיכות מן הלחם לאכול וכן בברכת המוציא שנותן פרוסה לכולם נקרא בוצע: עד דשדאי ידי בבולי מנא כשהייתי ממשמש בכל ומוצא בה פת הרבה הייתי מברך המוציא ליתן לכולן במזומן לאכלם

שבב מפני שהתלמיד חכם ווייל דער תַלְמִיד חָכָם דַארְף זַיין אָפּ גְשֵׁייד מִיט זַיינֶע מִדּוֹת פוּן אַנְדֶרֶע מֶענְטְשְׁן דְרוּם הָאבְּן דִי חֲכָמִים גְזָאגְט דָאס אֲפִילוּ זַאכְן וָואס זַיינֶען נִיט פַאר בָאטְן אוּנ אוֹיךְ נִיט אוּם פַּאסֶענְד פַר אַנְדֶרֶע מֶענְטְשְׁן זַיינֶען זֵיי דָאךְ אַיין שַׁאנְד פַר אַיין תַלְמִיד חָכָם וִויא מִיר לֶערְנֶען אִין מַסֶכֶת בְּרָכוֹת דִיא רַבָּנִים הָאבְּן גְלֶערִינְט זֶעקְס זַאכְן זַיינֶען אַיין שַׁאנְד פַאר אַיין תַלְמִיד חָכָם·עֶר זָאל נִיט אַרוֹיס גֵיין אוֹיף דֶער גַאס גְשְׁמִירְט מִיט בַּאלְסוֹם בּוֹימְל · אוּנ זָאל נִיט גֵיין מִיט קֵיין גְלַאטְעטֶע שִׁיךְ · אוּנ זָאל נִיט גֵיין אַלֵיין בַּיי נַאכְט · אוּנ זָאל נִיט רֵיידְן מִיט קֵיין אִשָׁה אוֹיף דֶר גַאס אוּנ זָאל נִיט אַרֵיין גֵיין צוּם לֶעצְטְן אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ · אוּנ זָאל זִיךְ נִיט זֶעצְן אִין אַיין חַבְרוּתָה פוּן עַמֵי הָאֲרָצִים אוּנ אַיין טֵייל זָאגְן עֶר זָאל נִיט גֵיין מִיט אַיין אוֹיף גְשְׁטֶעלְטְן קָאפּ אוּנ אַיין טֵייל זָאגְן עֶר זָאל נִיט גֵיין גְשְׁוִוינְד אוֹיף דֶער גַאס · וגרסינן נמי אוֹיךְ לֶערְנֶען מִיר אִין מַסֶכֶת שַׁבָּת רַבִּי חִיָיא בַּר אַבָּא זָאגְט פוּן וֶוענְן רַבִּי יוֹחָנָן עֶס אִיז אַיין שַׁאנְד צוּ אַיין תַלְמִיד חָכָם דָאס עֶר זָאל גֵיין אִין גִילַאטְעטֶע שִׁיךְ · אוֹיךְ זָאגְט רַבִּי יוֹחָנָן דֶער תַלְמִיד חָכָם וָואס עֶס וֶוערְט גְפוּנֶען שְׁמוּץ אוֹיף זַיין קְלֵייד אִיז חַיָּיב מִיתָה דֶען עֶר פַאר שֶׁעמְט דֶער מִיט דִי תוֹרָה וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט דִיא וָואס מַאכְן דָאס דִיא תוֹרָה זָאל גְפֵיינְט זַיין בַּיי לַייטְן דִי הָאבְּן לִיבּ דֶעם טוֹיט כְּלוֹמַר זֵיי זַיינֶען חַיָּיב מִיתָה · רַבִּינָא זָאגְט דָאס אִיז נָאר וֶוען שִׁכְבַת זֶרַע וֶוערְט גְפוּנֶען אוֹיף זַיין קְלֵייד וִויא אִין פָּסוּק שְׁטֵייט אִיךְ הָאבּ מַיין בֶּעט מִיט רֵיינֶע לַיילִיכֶר בַּדֶעקְט · וגם הזהירו אוֹיךְ הָאבְּן דִי חֲכָמִים אָן גְזָאגְט דֶעם תַלְמִיד חָכָם דָאס עֶר זָאל זִיךְ נִיט וַוייזְן פַאר לַייטְן פְרִימֶער וִויא עֶר אִיז אוּנ מִכָּל שֶׁכֵּן דָאס עֶר זָאל נִיט זַיין פוּן דִי צְבוּעִים וָואס וַוייזְן זִיךְ פְרוּם אוּנ זַיינֶען פוּל מִיט רְשָׁעוֹת וִויא מִיר לֶערְנֶען אִין מַסֶכֶת סוֹטָה דָאס זִיבְּן עֶרְלֵיי לַייט זַיינֶען דָא וָואס מַאכְן זִיךְ פַאר פְרוּם וִויא מִיר הָאבְּן דִי גַאנְצֶע זַאךְ אִין דֶער הַקְדָמָה מִנֵר שְׁלִישִׁי גְשְׁרִיבְּן: וגם אמרו אוֹיךְ הָאבְּן דִי חֲכָמִים גְזָאגְט דָאס וַוייל דִי תַלְמִידֵי חֲכָמִים בַּמִיעֶן זִיךְ נִיט רַייךְ צוּ וֶוערְן נֵייעֶרְט זֵייא פְרֵייעֶן זִיךְ מִיט דֶעם וָואס גָאט גִיט זֵיי אוּנ זֵייא יָאגְן נִיט נָאךְ צוּ הָאבְּן אִיבֶּעְרִיגְס אוּנ זָארְגְן נִיט צוּ בַּקוּמְן פִיל גִיטֶער · דְרוּם אִיז גוּט דָאס זֵייא זָאלְן שׁוֹינֶען זֵייעֶרֶע כֵּלִים אֲפִילוּ וֶוען עֶס אִיז אַיין קְלֵיינִיקַייט וִויא יַעֲקֹב אָבִינוּ הָאט גְטָאן דָאס עֶר הָאט זִיךְ אוּם גְקֶערְט אִיבֶּער אַיין קְלֵיין קְרִיגְל וָואס עֶר הָאט פַאר גֶעסְן על כן יעצו דְרוּם הָאבְּן דִי חֲכָמִים גְזָאגְט אַיין עֵצָה צוּא אַיין תַלְמִיד חָכָם אִין אַלֶע זַאכְן שְׁטַארְק צוּ הִיטְעְן דָאס זַיין הוֹצָאָה זָאל זַיין וֶוייניג · וִויא זֵיי זָאגְן אִין מַסֶכֶת שַׁבָּת רַב זָאגְט אַיין תַלְמִיד חָכָם זָאל קֵיין יְרָקוֹת נִיט עֶסְן וַוייל עֶס צִיהְט צוּם עֶסְן פִיל · רַב חִסְדָא זָאגְט אִיךְ הָאבּ קֵיין יְרָקוֹת נִיט גְגֶעסְן וֶוען אִיךְ בִּין אָרֶעם גְוֶוען אוּנ אוֹיךְ נִיט הַיינְט דָאס אִיךְ בִּין רַייךְ · וֶוען אִיךְ בִּין אָרֶעם גְוֶוען וַוייל עֶס צִיהְט צוּם עֶסְן פִיל · אוּנ הַיינְט דָאס אִיךְ בִּין רַייךְ עֶס אִיךְ אוֹיךְ נִיט דֶען אִיךְ טְרַאכְט מִיר אִין דֶעם אָרְט וואוּ דִי יְרָקוֹת וֶועלְן לִיגְן לָאז בֶּעסֶר לִיגְן פִישׁ אוּנ פְלֵייש · אוֹיךְ זָאגְט רַב חִסְדָא אַיין תַלְמִיד חָכָם וָואס הָאט וֶוייניג בְּרוֹיט צוּ עֶסְן זָאל עֶר נִיט עֶסְן בִּיסְלַאךְ וַוייס דֶען עֶס וֶועט אִים נִיט אָן זֶעטְן נֵייעֶרְט עֶר זָאל עֶס אִין אַיין מָאל אוֹיף עֶסְן אוֹיךְ זָאגְט רַב חִסְדָא אֵיי אִיךְ בִּין רַייךְ גְוֶוען הָאבּ אִיךְ מִיךְ נִיט גְזֶעצְט עֶסְן בִּיז אִיךְ הָאבּ צוּ זַאמֶן גְנוּמֶען גָאר דָאס בְּרוֹיט וָואס אִין מַיין קָארְבּ אִיז גְוֶוען אוֹיף צוּ עֶסְן אִין אֵיין מָאל דֶען וֶוען מֶען עֶסְט בִּיסְלַאךְ וַוייס זֶעט מֶען זִיךְ נִיט אָן · אִיךְ זָאגְט רַב חִסְדָא וֶוער עֶס קֶען עֶסְן גֶערְשְׁטְן בְּרוֹיט אוּנ עֶסְט וַוייצְן בְּרוֹיט דֶער אִיז עוֹבֵר אוֹיף בַּל תַשְׁחִית דָאס עֶר פַאר דַארְבְּט דָאס גֶעלְט · אוֹיךְ

זאגט

פרק ב נר ו כלל א חלק ב

פפא האי מאן דאפשר למשתי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית ולא היא בל תשחית דגופיה עדיף · ואמר רב חסדא בר בי רב *דלית ליה משחא נמשי במיא דחריצי · ואמר רב חסדא בר בי רב דזבין בשרא ליזבון *אונקא דתלתא מיני בשרא יטעום ביה · ואמר רב חסדא בר בי רב דזבין *כותניתא ליזבון דנהר אבא וניהוורה כל תלתין יומין וממצי ליה תריסר ירחי שתא ואנא ערבא · *מאי כותניתא כותינא נאה · ואמר רב חסדא בר בי רב לא ליתוב *אציפתא חדתא דמבליא מאניה ואמר רב חסדא בר בי רב לא לישדר מאניה *לאושפיזא לחוורי ליה משום דלאו אורח ארעא דלמא חזי ביה מידי ואתי למגניא · גם. בראותם כי מוסר התלמידי חכמים הוא שלא לשנות בדברים כשום דבר אלא להכניס שלום בין איש לאשתו ובין החברים התירו להם לשנות בשלשה דברים שהוא לשם שמים כדאמרינן במציעא בפרק אלו מציאות דף כ"ג הני תלת מילי עבידי רבנן דמשני בדבורייהו *במסכתא · באושפיזא · ובפוריא · למאי נפקא מינה אמר מר זוטרא לאהדורי ליה אבידתא *בטביעות עינא אי ידעין ביה דלא משני אלא בהני תלת מהדרינן ליה ואי לא לא מהדרינן ליה · והזהיר בכל מוסר הרי זה משובח :

הכלל השני

בדברי שלום ויש בו שני חלקים · החלק הראשון ברדיפת שלום · החלק השני באהבת החברים :

חלק ראשון ברדיפת שלום ויש בו שלשה פרקים :

שבג פרק ראשון כל הרוצה לרדוף אחר השלום צריך לו להרחיק עצמו מכל הדברים *המסבבים קטטה ומריבה שהיא הפך השלום · *והסבה הרעועה מכולם היא הכעס כי כל אדם שמוטל עליו כעסו לא יהא לו שלום מלמעלה ולא מלמטה לפי שברוב כעסו יחטא לשמים וגם יריב עם בני אדם *הרגילים עמו · על כן הזהירו רבותינו ז"ל על הכעס · כדגרסינן בפרק ד' דנדרים דף כ"ב אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל אדם הכועס *כל מיני גיהנם שולטים בו שנאמר (קהלת יא) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהנם שנאמר (משלי יו) וגם רשע ליום רעה ולא עוד אלא *שתחתוניות שולטות בו שנאמר (דברים כח) ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש · איזהו דבר *שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו תחתוניות · ואמרינן עלה אמר רבה בר רב הונא כל אדם שכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר (תהלים י) רשע *כגובה אפו בל ידרוש וגו' · רב ירמיה מדיפתי אמר אף משכחת למודו ומוסיף טפשות שנאמר (קהלת ז) כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב *וכסיל יפרוש אולת · רב נחמן בר יצחק אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנאמר (משלי כט) איש אף יגרה מדון ובעל חמה *רב פשע ·

יהד ולס לא מלא די ס"סוקי לחס אלא לבדו דצריך ליתן המולא בעין יפה : דלית ליה משחא בהיו סכין ידיהן במן קודם מים אחרונים להעביר את הזוהמא: נמשי ירחצידיו במיא דחריצי כנקיים יחד כחרולי ובנקבי ארצא וגדל עליהם ירקרוקית עבה וניחה כשמן : אונקא מן בשר כלומר כלומר דיותר קרוב לאומר בית הבחיטה דתלתא מיני בברא יטעים שלשה מיני מטעמים שומן וכחוש וגיד הצואר : כותניתא שפתן יקח מדנסר אבל מאותו מקום שפשתנו יפה ונהוורה ויכבוס אותו כל ל' יום ואני ערב' כדבר שתתקיים לו שנה שלמה ותתספק בו. שלא יצטרך לקנות חלוק : מאי כותניתא למה נקרא שמו כיתנא ראוי להושיב בעליה בכת נאה כלומר בין חברים נאים שגם הוא נאה כשלבש בו : אציפתא חדתא מחלא חדשה של גמי לח ולאלותית הגמי מבלה הבגדים : לאושפיזא לפונדקא שלו לא יבלא חלוקו ללבן דלמא חזיא ביה קרי ומגניא עליה : במסכתא פלוני מסודרת בגרסתך או לאו ואע"ג שסדורה היא לו יאמר לו לאו ומדת ענוה היא באושפיזא אם שאלוהו על אושפיזא אם קבלו בסבר פנים יפות יאמר לאו מדה טובה היא כדי שלא יקפצו בו בני אדם שאינן מהוגנים לבוא תמיד עליו ויכלו את ממונו של בעל ביתו ובפוריא שמטה מטתך יאמר לאו מדת צניעות היא ותוספות פי' אין רגילות לשאול לו כך אלא אם בעל קרי הוא ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא יענה ויאמר דבר אחר באונס לו מלבא : בטביעות עינא שמכיר אבידתו כשרואה אותו אבל אין לו בה סימן מהדרינן לו אע"פ שמשנה באלו שלשה דברים אם לא מצאו שהיה משנה בדבר אחר אלא באלו :

המסבבים לשון סבה וגרם : והסבה הרעועה מכולם כגורם המריבה: הרגילים עמו כל הרגילים עמו אע"פ שהם קרובים ומבקשים טובתו : כל מיני גיהנם שולטין בו קשה לגופו כאלו היה נידון בכל מיני פורעניות בגיהנם אי נמי מתוך כעסו בא לידי כל עבירות אפילו כוכבים ומזלות ועל כן נידון בכל מיני גיהנם ככל הרשעים: תחתוניות חולי מעים לב רגז היינו כעס בשביל לב רגז יהיה כליון עינים: שמכלה העינים שהוא מאריך בחליו ומצפה תמיד להתרפאות: כגובה אפו שיש לו תרעומות על כל מזמותיו כמחשבותיו אין שכינה חשובה כנגדו: יפרוש אולת מגלה: רב פשע ספסתיו

זאגט רב פפא ווער עס קען טרינקן ביר אונ טרינקט וויין דער איז עובר אויף בל תשחית אבר די גמרא זאגט ניט אזו דען צו היטען דעם גוף פון צו פאר דארבין איז בעסר · אויך זאגט רב חסדא איין תלמיד חכם וואס האט קיין בוימל ניט צו שמירן זיך דער מיט זאל ער זיך וואשן מיט גראבן וואסר · אויך זאגט רב חסדא ווען איין תלמיד חכם קויפט פלייש זאל ער קויפן דאס פלייש וואס איז נאהינט צום האלז דען ער וועט דרינן פילן דרייא ערלייא טעמים פון פלייש · אויך זאגט רב חסדא ווען איין תלמיד חכם קויפט פלאקס זאל ער קויפן פון דער שטאט נהר אבא אונ זאל עס וואשן אלע דרייסיג טעג וועט עס איין גאנץ יאר געווערן אונ איך בין איין ערב דרויף · אויך זאגט רב חסדא איין תלמיד חכם זאל זיך ניט זעצן אויף גפלאכטענע שטעקלאך דען עס צוא רייסט די קליידער · אויך זאגט רב חסדא איין תלמיד חכם זאל זיינע קליידר ניט שיקן וואשן צוא דער ווירטין דען טאמר וועט מען דרויף זעהן קרי וועט ער מבוזה ווערין :

גם בראותם אויך ווייל די חכמים האבן געזעהן דאס די תלמידי חכמים דארפן זייערע רייד ניט פר ענדרין אין קיין שום זאך נאר צו מאכן שלום צווישן מאן אונ ווייב אונ צווישן חברים דרום האט מען זיי מתיר געווען אין דרייא זאכן משנה צוא זיין וואס דאס איז אויך לשם שמים · וויא מיר לערנן אין מסכתא בבא מציעא אין דרייא זאכן זיינן די רבנים משנה אין זייערע רייד · ווען מען פרעגט אים אויב ער איז קלאר אין איין מסכת זאל ער זאגן ניין כדי זיך ניט גרוים צו מאכן אפילו ווען ער איז יוא קלאר · אויך ווען מען פרעגט אים אויב ער האט איין גוטע הארבריג גהאט זאל ער זאגן ניין כדי מען זאל ניט גיין אהין עסין אונ וועלן יענם בדלות שטעלין · אויך ווען מען פרעגט אים זאכן פון תשמיש המטה זאל ער עס ניט זאגין דען דאס פאסט ניט צו זאגן · אונ ווען ער איז אין קיין אנדר זאך ניט משנה נאר אין די דרייא זאכן אזו ווען ער האט עפעס פאר לארן אפילו ווען ער האט דרינן קיין סימן ניט נייערט ער דער קענט אז דאס איז זיינס · גיט מען עס אים דאך אפ · אבר ווען ער איז אין אנדרע זאכן אויך משנה גיט מען עס אים ניט אפ ביז ער זאגט איין רעכטן סימן אונ ווער עס איז נזהר אין אלע שטראף רייד דער איז גלויבט :

שבג כל הרוצה לרדוף אחר השלום דער וואש וויל נאך יאגן נאך שלום דער מוז זיך דער ווייטערן פון אלע זאכן וואס ברייננען קריג וואס דאס איז פאר קערט פון דעם שלום · אונ די ערגרע סבה פון קריג איז ווען מען איז אין כעס דען דער מענטש וואס זיין כעס גוועלטיגט איבער איה דער וועט קיין שלום ניט האבן אין הימל אונ אויך ניט אויף דער ערד · דען דורך זיין פיל כעס וועט ער זינדיגן קעגן גאט אונ וועט זיך קריגן מיט מענטשין וואש זיינן ביי אים גוואונט · דריבער האבן די חכמים דעם מענטשן אן גזאגט דאס ער זאל קיין כעס ניט האבן וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון נדרים · רבי שמואל בר נחמני זאגט פון וועגן רבי יונתן דר מענטש וואש האט כעס גוועלטיגן אין אים אלערלייא שטראף פון דעם גיהנם וויא אין פסוק שטייט טוא אפ דעם כעס פון דיין הארצן אזו וועסטו אפ טאן דאס בייז פון דיין לייב · אונ דאס בייז איז גמיינט דער גיהנם · וויא אין פסוק שטייט אונ דר רשע איז אן גברייט צום בייזן טאג פון דעם גיהנם · אונ אויך גוועלטיגט אין אים איין ווייטאג אין די גדערים וויא אין פסוק שטייט גאט וועט דיר געבן אין גלות איין ציטערענדע הארץ אונ איין פאר לענדונג צו דיינע אויגן אונ שמערצין אין דיין לייב · דאס איז דער כעס וואס ברייגנט איין ווייטאג אין די גדערים וואס דאס פאר לענט די אויגן אונ מאכט שמערצין אין לייב · אויך זאגן מיר אין דער גמרא רבה בר רב הונא זאגט דער מענטש וואס האט כעס אכטעט ער ניט אפילו די שכינה וויא אין פסוק שטייט דער רשע מיט זיין הויכן צארן פרעגט ניט נאך גאט · רבי ירמיה פון דער שטאט דפתי זאגט ער פאר געסט אויך זיין לערנן אונ דאס נארישקייט מערט זיך ביי אים וויא אין פסוק שטייט דער כעס רוט אין דעם שוים פון דיא נארן אויך שטייט אין פסוק דער נאר בריייטעט אוים נארישקייט · רב נחמן בר יצחק זאגט דורך דעם איז גוואוסט דאס זיינע עבירות זיינן מער ווי זיינע מצות וויא אין פסוק שטייט

דער

פרק א נר ו כלל ב חלק א

וגרסינן במסכת שבת בפרק רבי אליעזר דאורג דף ק"ה על משנת *הקורע בחמתו דאמר רבי אמי דחייב בשבת משום דאינו מקלקל אלא מתקן דקא עביד נחת רוח ליצרו ורמי לה תלמודא וכה"ג *מי שרי' והתניא רבי שמעון בן אלעזר משום רבי חלפתא בן אבא שאמר משום רבי יוחנן בן נורי הקורע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד כוכבים ומזלות שכך אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לך ועבוד כוכבים ומזלות והולך ועובד · אמר רבי חנן מאי קרא (תהלים פא) לא יהיה *בך אל זר וגו' · אי זהו אל זר שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע לא צריכא דקא עביד *למירמא אימתא לאנשי ביתיה · כי הא דרב יהודה *שליף מצובייתא מן הבגד בחמתו · רב אחא בר יעקב תביר מאני תבירי · רב ששת רמי לה לאמתיה מוניני ארישא (פירוש ציר של דגים קטנים) ועל כן אמרו במסכת ברכות פרק תפלת השחר דף כ"ט אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תכעוס *ולא תחטא וכשאתה יוצא לדרך *המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך · וגם הכעס מסבב לאדם לשכוח תלמודו · כדגרסינן בפסחים בפרק אלו דברים דף ס"ז אמר רשב"ל כל אדם הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו · חכם מנלן ממשה דכתיב (במדבר לא) ויקצוף משה על פקודי וגו' וכתיב ויאמר אלעזר הכהן אלאנשי הצבא וגו' אשר צוה ה' אל משה מכלל דמשה איעלם מיניה · ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו · מנלן מאלישע דכתיב (מלכים ב ג) לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא וגו' ועתה *קחו לי מנגן וגו' ותהי עליו רוח ה' · אמר רבי מני כל אדם שכועס אפילו פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו מגדולתו מנא לן מאליאב דכתיב (שמואל א יז) ויחר אף אליאב בדוד ויאמר לו וגו' אני ידעתי את זדונך וגו' · וכי אזיל ליה שמואל למימשחינהו בכולהו כתיב בהו גם בזה *לא בחר ה' ובאליאב כתיב (שמואל א טז) ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיו מכלל דמעיקרא הוה רחים ליה ואימאיס השתא · והמדה המשובחת לכל משכיל ובה יהיה לו שלום בעולם הזה ובעולם הבא שלא יכעוס ויסבול עלבונו ויעביר על מדותיו וימחול למי שפשע לו ובזה ימחלו עונותיו מן השמים · כדגרסינן בפרק קמא דראש השנה דף ט"ז אמר רבא *כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע :

מרזכין: הקורע בחמתו כנגדו כבנת דעביד נחת רוח ליצרו שמשכך את חמתו: מי שרי והא תניא וכו' אלמא לאו מתקן הוא שמרגיל ומלמד את יצרו לבוא עליו : בך משמע בקרבך שאם היה בך מבחוץ לא כבר לבסוף: למירמא אימתא שאינו עושה בכעס אלא שעושה ליראה בני ביתו לפניו כאלו כעס עליהם : שליף מצובייתא מן הבגד בחמתו להראותם שהוא כועס ויגורו מפניו אבל באמת לא היה בו כעס·מצובייתא חוטין ניכרין שהם בשפת הבגד : ולא תחטא שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא : המלך טול רשות מקונך בהקב"ה בתפלת הדרך : קחו לי מנגן להעביר כעסו שכעס על יהורם ותהי עליו יד ה' מכלל דאסתלק : לא בחר משמע מעולם אבל מאסתיו משמע השתא מאסתיו מפני שהוא רגזן מאסו מכלל שמתחלה נבחר ואע"ג דהאי מעשה דמשיחה קדים לרגזנות מיהו לא מצינו בו דופי אלא זה בלבד ותפני שגלוי לפניו שהוא רגזן מאסו : כל המעביר על מדותיו שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות וכמו אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך מעבירין לו על פשעיו אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת :

ויקרא לו מי קרא לו ה' שלום ה' הוא

שכד פרק שני

גדול השלום ששמו של הקב"ה קרוי שלום שנאמר (שופטים ו) *ויקרא לו ה' שלום· ובכל הדברים שברא הקב"ה בעולמו נתן להם קצבה ותכלית

דער צארנדיגער מענטש רייצט אן קריג און דער גרימיגער מענטש האט פיל עבירות · וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת שבת ווען איינער צו רייסט איין זאך אום שבת אין כעס איז ער חייב איבער חילול שבת האטשע ווען איינער מאכט קיילע עפעס אום שבת איז ער פטור אבער ווען ער טוט עס אין כעס הייסט דאס ער פאר ריכט ווייל ער טוט דורך דעם ווילין פון זיין יצר הרע · פרעגט די גמרא מעג מען דען אזו איין זאך טאן מיר האבן דאך גלערינט רבי שמעון בן אלעזר זאגט פון וועגן רבי חלפתא בר אבא וואס ער האט גזאגט פון וועגן רבי יוחנן בן נורי ווער עס צו רייסט זיינע קליידער אין כעס אדער ער צו ברעכט זיינע כלים אין כעס אדער ער פאר שפרייט זיין געלט אין כעס זאל ער ביי דיר גליך זיין וויא ער דינט כוכבים ומזלות דען אזו איז דער סדר פון דעם יצר הרע היינט זאגט ער אים טוא דס און מארגן זאגט ער אים גיי דין כוכבים ומזלות און דר מענש גייט און טוט עס · זאגט רבי יוחנן עס שטייט אזו אין פסוק עס זאל אין דיר קיין פרעמדר אפ גאט ניט זיין · נוא וועלכר אפ גאט איז דען איינוויניג אין דעם מענטשן דאס איז דער יצר הרע זעהן מיר דאך דאס ווער עס צוא רייסט איין זאך אין כעס הייסט דאס ניט ער פאר ריכט נאר ער פר דארבט ענטפערט די גמרא עס איז נאר גזאגט ווען ער טוט עס צו ווארפן מורא אויף זיין הויז גזינד דורך זיין כעס דאס מעג ער טאן וויא רב יהודה האט גטאן דאס ער האט צו ריסן די זוים פון זיין קלייד צו ווארפן דער מיט איין מורא אויף זיין הויז גזינד · רב אחא בר יעקב האט צו בראכן צו בראכנע כלים · רב ששת האט גווארפין זאפט פון קליינע פיש אויף דעם קאפ פון זיין דינסט : ועל כן און דרום האבן די חכמים גזאגט אין מסכת ברכות אליהו האט גזאגט צו רב יהודה דר ברודר פון רב סלא חסידא צארען ניט ועסטו ניט זינדיגן און ווען דו ווילסט גיין אין וועג זאלסטו דיך פריער בראטין מיט דיין בשעפר און דער נאך גיי זאגט רבי יעקב פון וועגן רב חסדא דאס איז גמיינט דוא זאלסט תפלת הדרך זאגן : וגם הכעס מסבב לאדם און אויך ברייגנט דער כעס צום מענטשן דאס ער פאר געסט זיין לערנן · וויא מיר לערנן אין דר גמרא פסחים · רבי שמעון בן לקיש זאגט דער מענטש וואס צערינט ווען ער איז איין חכם גייט דיא חכמה פון אים אוועק · און דאס לערנן מיר אפ פון משה וויא אין פסוק שטייט משה האט גצערינט אויף די הארן פון דער עדה פון ישראל וויא זיי זיינן גקומען פון דער מלחמה פון מדין שטייט ווייטר אין פסוק אלעזר הכהן האט גזאגט צו די לייט פון דעם חיל דאס גאט האט גהייסן צו משה וויא זיי זאלן זיך נוהג זיין מיט די כלים פון מדין און משה האט עס ניט גזאגט ווייל ער האט גצערינט איז זיין חכמה פון אים אוועק גגאנגן · און ווען ער איז איין נביא און צערינט גייט זיין נבואה פון אים אוועק · און דאס לערנן מיר אפ פון אלישע דאס ער האט גצערינט אויף יהורם בן אחאב און האט גזאגט ווען איך וואלט ניט גשוינט דאס פנים פון יהושפט מלך יהודה וואלט איך דיך ניט אן גזעהן · איז זיין נבואה פון אים אוועק גגאנגן דאס ער האט גמוזט זאגן נעמט מיר איין שפילער און לאז ער מיר שפילן אויף איין כלי זמר דאס די נבואה זאל ווידר אויף מיר קומען : אמר רבי מני זאגט דער מענטש וואס צערינט אפילו ווען מען האט אויף אים בשטימט גדולה אין הימל · נידערט מען אים דאך אראפ דר פון · און דאס לערנן מיר אפ פון אליאב דר ברודר פון דוד המלך דאס ער איז גוועזן איין רגזן וויא אין פסוק שטייט אליאב האט גצערינט איבר דוד · און וויא שמואל הנביא איז גגאנגן צו זאלבין איין מלך פון די קינדר פון ישי האט ער צוא אלע גזאגט גאט האט אין דיר ניט אויס דער וויילט · און וויא ער איז גקומן צו אליאב האט גאט גזאגט צו שמואל דוא זאלסט ניט קוקן אויף זיין גישטאלט און אויף זיין הויך באשטאנד דען איך האב אים ממאס גוועזן זעה איך דאס אים איז גקומען די מלוכה נאר ווייל ער איז גוועזן איין רגזן האט אים גאט ממאס גוועזן · והמדה המשובחת און די גלויבטע מדה איז צו אלע קלוגע לייט דאס ער זאל דורך דעם שלום האבן בעולם הזה ובעולם הבא איז דאס ער זאל ניט צארנען און זאל דר טראגן זיין שאנד און מוחל זיין צו איטליכן וואס האט אים בייז גטאן · און דורך דעם וועט מען אים מוחל זיין זיינע עבירות אין הימל וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון ראש השנה רבא זאגט דער וואס איז מוחל צו דעם וואס האט קעגן אים גזינדיגט דעם איז מען אין הימל אויך מוחל זיינע עבירות וויא אין פסוק שטייט גאט פאר גיט די זינד צוא דעם וואס איז מוחל צו לייטן ווען זיי האבן קעגן אים גזינדיגט :

שכד גדול השלום דער שלום איז גרויס דאס דער נאמן פון גאט איז שלום וויא אין פסוק שטייט ער האט אים גרופן ה' שלום גאט איז אונזר שלום · און אין אלע זאכן וואס גאט האט בשאפן אויף זיין וועלט האט ער געגעבן איין בשטימונג און איין סוף גאר ניט צו די צוויא זאכן

דאס

פרק ב נר ו כלל ב חלק א

חוץ משני דברים התורה והשלום · תורה מנין שנאמר (תהלים קיט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד · שלום מנין שנאמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ · גדול השלום שלא התחיל הקב"ה לבראת דבר בעולם אלא באור שהוא שלום שנאמר ויאמר אלהים יהי אור · והאור מכנים שלום בין בני עולם · וזכר לדבר (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום וגו' · גדול השלום שבו מסיימין התפלה שהיא ברכת עושה שלום ובה מסיימין ברכות של ליל שבת שהיא ופרוש עלינו סוכת שלום · וסיום הקרבנות שלום דכתיב (ויקרא ז) זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים · וניתן לאוהבי תורה שנאמר (תהלים קיט) שלום רב לאוהבי תורתך וגו' · וניתן ללומדי תורה שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום · וגם לעושה תשובה שנאמר (ישעיה נז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב וכל שכן לחסידים שנאמר (תהלים פה) אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו · וניתן לעושה צדקה שנאמר (ישעיה לב) והיה מעשה הצדקה שלום · גדול השלום כי שם הקדש שהיה נכתב בקדושה נמחק על המים להטיל שלום בין איש לאשתו · כדגרסינן בסוף מסכת סוכה דף נ"ג הני ט"ו מעלות כנגד מי אמרן דוד אמר רב חסדא בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא כלומר צף המים למעלה ובעא למשטפיה לעלמא אמר ט"ו מעלות ואחתיה אי הכי אמאי קרי ליה מעלות ירידות מיבעי ליה אלא אי איתמר הכי איתמר בשעה שביקש דוד לכרות שיתין קפא תהומא ובעא למשטפיה לעלמא אמר דוד איכא דידע למכתב שם ומשדי ביה ולא הוה דקאמר מידי עד דאמר דוד כל היודע לומר דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו אמר ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום לכל העולם כולו על אחת כמה וכמה · שדא שם ונחת תהומא שיתסר אלפי גרמידי כיון דחזא דנחית טפי אמר כמה דמידלי טפי מירטב עלמא אמר הני חמש עשרה מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי · אמר אביי ש"מ וסומכא דארעא (פירוש עובי הארץ עד התהום) אלפי גרמידי הוא · והא קא חזינן דדאיב ואתי מיא אמר רב משרשיא הנהו סולמי דפרת (פירוש מי פרת שעולין תחת הקרקע) · והרודף אחר השלום נקרא תלמידו של אהרן לפי שהיתה כך מדתו של אהרן ובו שבחו הכתוב דכתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו וכו' · ועל זה אמרינן במסכת כלה פרק דרכן וכן היתה אומנתו של אהרן שמע על שנים שהיו מריבין הולך אצל האחד ואומר לו שלום עליך רבי

שלומנו : יוצר אור ובורא חושך יוצר אור להאיר ובמה שאמר שהוא אינו בורא החשך ר"ל ובורא חושך שהעולם חושך נברא ומיד ויאמר אלהים יהי אור כהשון למאמריו משום שהאור עושה שלום וקיום בבריותיו שבל ידיו רואין הכל וא"ת למה ברא חשך להבדיל בין מדת יום ומדת לילה ולדעת מעלת האור ושניהם לטובת ולקיום האדם היום למלאכה והלילה למנוחה : ולזבח השלמים שנקראין שלמים על שם שלום בין הקב"ה והכהנים ובעלים שכולם נהנים ממנו דם והלב למזבח ומתנות לכהנים והשאר לבעלים : שלום לרחוק ולקרוב שניהם שוין מי שנתייגע והורגל בתורתו ועבודתו מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו ולקרוב היינו בעל תשובה שנתקרב אל הקב"ה מקרוב : בשעה שכרה דוד שיתין מלשון שת ויסוד נחפר תחת מקום המזבח עד התהום שיסד ושם העולם על מי תהום כדי שהמנסכין על גבי המזבח שיהא יורד עד התהום שיעלו המים למעלה לרטב הארץ לגדל הצמחים כדאמרינן שאין טפי גשמים יורדין מלמעלה עד שתהום עולה כפלים מלמטה שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריך שהמלאך הממונה על הגשמים כשנותן גשם קורא למלאך הממונה על התהום להעלות מימיו: קפא תהומא צף המים למעלה ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא: ומשדי ביה אם מותר לכתוב שם ולזרוק לתהום כדי שירדו מימיו ולא יעלו לשטוף העולם: בין איש לאשתו בסוטה שאם טהורה היא יהיה שלום ביניהם שמי שנכתב בקדושה שכתוב במגילה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגו' דכתיב וכתב את האלות האלה הכהן וגו' : שדא שם זרק השם שנכתב בחרס וירד התהום למטה שבע עשר גרמידי אמה גדודה תרגום גימד ארכה גרמידי דו"מן אי"ל כל"א ירד התהום יותר ממה שהיה : כמה דמדלי טובא מרטיב עלמא כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחלח הארץ ומלחמת פירותיה : אמר הני ט"ו שיר המעלות : דדאיב בשולי המים למעלה בשכרה פיתחא בקרקע מיד נבעי מיא : סולמי דפרת מעלות עשויות תחת קרקע לפי שפרת מולאו גבוה מאוד כדקאמר בבכורות כל הנהרות למטה מפרת ומים היוצאין מפר גבוה אם דרך מתוקן להם עולים עד הב כיוצא בו ולא יותר לפיכך אף החופרים בורים שבכלל השמוכה לפרת מוצאים מים : פרק דרכן של תלמידי חכמים במסכת

דאס איז תורה אונ שלום · ביי תורה שטייט צו אלע גשאפענע האב איך געזעהן איין סוף אבער דיין געבאט פון דער תורה איז זייער ברייט · אונ ביי שלום שטייט צוא מערן דיא הערשאפט אונ צום שלום איז קיין סוף ניט : גדול דער שלום איז זייער גרויס דאס גאט האט מיט קיין זאך ניט אנגהויבן די וועלט צו בשאפן נאר מיט דער ליכט פון שלום וויא אין פסוק שטייט גאט האט גזאגט עס זאל זיין ליכט · אונ ליכט מאכט שלום צווישן די לייט פון דער וועלט וויא אין פסוק שטייט גאט בשאפט ליכט אונ פינסטערניש אונ מאכט שלום · דער שלום איז זייער גרויס דאס מען לאזט אויש שמונה עשרה מיט דער ברכה פון שלום · אונ אום פרייטאג צו נאכטס אין מעריב לאזט מען אויס ופרוש עלינו סוכת שלום אונ די פרשה פון קרבנות לאזט זיך אויס מיט שלמים וואס דאס איז פרידען · אונ ער איז געגעבין געווארן צו די לייט וואס ליבן די תורה וויא אין פסוק שטייט פיל שלום איז צו די וואס ליבן דיין תורה · אונ אויך צו די וואס לערנן תורה · וויא אין פסוק שטייט אלע דיינע קינדער לערנן גאטס תורה אונ עס איז צו זיי פיל שלום · אונ ער איז אויך געווארן געגעבן צו די לייט וואס טוען תשובה וויא אין פסוק שטייט גאט בשאפט די רייד פון די ליפן אונ שלום איז צו דעם וואס איז געוועזן דער ווייטערט פון גאט דורך זיינע עבירות אונ איז היינט נאהינט דורך זיין תשובה · אונ מכל שכן צו די חסידים וויא אין פסוק שטייט איך וויל הערן וואס גאט וועט ריידן אז ער וועט ריידן שלום צוא זיין פאלק אונ צו זיינע חסידים · אונ אויך איז דר שלום געווארן געגעבין צו די וואס גיבן צדקה וויא אין פסוק שטייט די מעשה פון צדקה וועט זיין שלום · גדול השלום דער שלום איז גרויס דאס דער הייליגער נאמן פון גאט וואס איז געשריבן געווארן בקדושה האט מען אפ גמעקט צו מאכן שלום צווישן מאן אונ ווייב. וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון סוכה ווארום האט דוד גזאגט פופצעהן מאל שיר המעלות זאגט רב חסדא אין דער צייט וואס דוד האט טיף גגראבן דעם גרונד פון דעם מזבח איז דער תהום אין דער הויך גקומען אונ האט געוואלט די וועלט פאר פלייצן האט דוד די פופצעהן שיר המעלות גזאגט זיינן די וואסר אראפ גנאנגן · פרעגט די גמרא ווען עס איז אזו וואלט מען עס גדארפט רופן שיר ירידות דאס ער האט גמאכט די וואשר אראפ נידערן אבער שיר המעלות איז טייטש ארויף גיין · נייערט אזו איז עס גלערינט געווארן · אין דער צייט וואס דוד האט טיף גגראבן דעם גרונד פון דעם מזבח איז דער תהום אין דער הויך גקומען אונ האט געוואלט די וועלט פר פלייצן האט דוד גזאגט איזודא איינער וואס וויים אויב מען מעג שרייבן אשם אונ אריין ווארפן אין וואסר דאס די וואסר זאל אראפ גיין האט קיינר די זאך ניט גזאגט אזו האט דוד גזאגט ווער עס וויים דיא זאך צו זאגן אונ זאגט ניט זאל ער דער ווארגן ווערן אין זיין האלז · האט אחיתופל דם אפ גלערינט פון איין קל וחומר ווען צו מאכן שלום צווישן מאן אונ ווייב האט די תורה גהייסן דאס דער שם וואס איז בקדושה גשריבן געווארן זאל מען אים אפ מעקן אין דער וואסר פון די מים המאררים מכל שכן צו מאכן שלום צו דער גאנצר וועלט דאס זיא זאל ניט פאר פלייצט ווערן מעג מען פשיטא איין שם אין וואסר אריין ווארפן האט מען איין שם אין וואשר אריין געווארפן איז די וואסר ארונטר זעכצן טויזינט איילן · אונ וויא דוד האט געזעהן דאס די וואסר איז צו פיל אראפ האט ער גזאגט ווען די וואסר איז נעהנטר צו דער ערד איז די ערד פייכטר אונ בעסער צוא וואקסן · אזו האט ער גזאגט פופצעהן שיר המעלות אונ האט די וואשער ארויף גבראכט פופצעהן טויזינט איילן ביז צו דער ערד · זאגט אביי דער פון לערנן מיר אפ דאס די ערד איז גראב טויזינט איילן איי מען קומט צוא דער וואסר · פרעגט די גמרא מיר זעהן דאך דאס ווען מען גראבט נאר ווייניג קומט אויך וואסר · ענטפערט רב משרשיא דאס איז דאס וואסר פון דעם טייך פרת וואס ער גייט אונטר דער ערד אין אלע הויכע ערטר אבער דאס וואסר פון תהום איז טויזינט איילן אונטער דער ערד : והרודף אחר השלום אונ ווער עס יאגט נאך נאך שלום דער ווערט גרופן איין תלמיד פון אהרן הכהן דען דאס איז געוועזן די מדה פון אהרן צו מאכן שלום · אונ דער מיט לויבט אים דער פסוק דאס די ריכטיגע תורה איז געוועזן אין זיין מויל אונ קיין אום רעכט איז ניט געווארן געפונען אויף זיינע ליפן אונ מיט שלום אונ מיט רעכט פארטיקייט איז ער מיט מיר געגאנגן · אונ דרויף לערנן מיר אין מסכת כלה אין פרק דרכן אזו איז געוועזן דער סדר פון אהרן ווען ער האט געהערט צווייא לייט קריגן זיך איז ער צו איינעם פון זיי געגאנגן אונ האט צו אים גזאגט שלום עליך רבי האט דער מענטש אים געענטפערט שלום עליך רבי ומורי וואס וויל מיין האר דא האבן · האט אהרן צו אים

גזאגט

פרק ב נר ו כלל ב חלק א

והוא אומר שלום עליך רבי ומורי מה יבקש מורי כאן והוא אומר פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אוי לי שסרחתי על חברי מיד אותו האיש היה מהרהר בדעתו ואומר וכי כזה הצדיק בא אלי לפייסני · ועל כן היה אומר לו רבי אני הוא שסרחתי עליו והולך אצל האחר ואומר לו כן · פגשו שניהם בדרך זה אומר לזה ימחול לי מורי שאני סרחתי וזה אומר לזה כן · שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל ששמעתי שנתגרית עם אשתך אם אתה מגרש אותה ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא כמותה ועוד. *אם אתה מוצא ומתנצית עמה תחלת דבריה אומרת לך כך עשית לאותה אשה ראשונה · ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבים אותו תדע לך שכן הוא שכיון שנפטר מרע"ה מה כתיב (דברים לד) ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום ובאהרן כתיב (במדבר כ) ויבכו את אהרן שלשים יום *כל בית ישראל אפילו נשים ולא נשים בלבד אלא אפילו קטנים *מתפלשים ובוכים לקיים מה שנאמר ויבכו את אהרן וגו' · תנא שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן יצאו אחרי מטתו *מכאן דהוה בעי לגרשה והדר ואיעברה · ואמרינן נמי עלה במסכת אבות פ"א הוי *מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות וכו' · ואמרינן עלה בפרק דרכן תניא גדול הוא השלום שהעולם עומד עליו דתנן על שלשה דברים העולם קיים *על הדין ועל האמת ועל השלום וכתוב במדרש ר"ש בן חלפתא אומר גדול השלום *שאין כלי מקבל ברכה אלא השלום שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן *ה' יברך את עמו בשלום

שכה פרק שלישי

לפי שירבה השלום בין החברים וגם בני ישראל צוו רבותינו *בדברים המסבבים אהבה ושלום והזהירו מהדברים המונעים השלום · כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ז' אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הרגיל ליתן שלום לחברו ויום אחד לא נתן עובר משום בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן שנאמר (ישעיה ג) *בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם · ואמרינן נמי התם פרק היה קורא דף י"ז *מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה ובמענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ואפילו עם עובד כוכבים ומזלות בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומקובל על הבריות אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום בעולם ואפילו עובד כוכבים ומזלות בשוק · וגם אמרו במסכת גיטין פרק הניזקין דף נ"ט במשנה על דברים רבים מפני דרכי שלום *כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל · *מערבין בבית ישן

דלך אין נוטה: אם אתה מוצא אשה כמותה טובה ממנה לא אמר שאין דרכה כך ומתגלית כהתגליה ומריב עמה אומרת לך וכו': כל בית וכל בית היינו כולם: מתפלשים מתגלגלין בעפר והיינו אותן שהוא גרם להם שיולדו: ממאן מאותן נשים שרצו הבעלים לגרשן והוא עשה שלום ביניהם ואחר כך נתעברו וילדו אותן נערים ועל כן היו קוראין אותם על שמו של אהרן: מתלמידיו של אהרן אמרו שאהרן ע"ה כשהיה מרגיש באדם שחושב רע ושנידו עבירה היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו והיה מספר עמו והיה האיש ההוא מתבייש מפניו ואומר אוי לי אלו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן לדבר עמי אמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר לכן צריך אני לאמת מחשבתו והיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו הוא שהנביא מעיד עליו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: על הדין משפט צדק ועל האמת לדבר ולישא וליתן רק באמת ועל השלום בין אדם לחבירו: שאין כלי מקבל ברכה וכל הברכות אין בהם קיום ועמידה אם אין בהם שלום כמי שנותן יין טוב בכלי שאין לו רגלים והכלי נופל והיין נשפך וכן כתיב ונתתי שלום בארץ במה תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכה"א עושה שלום ובורא את הכל כך פי' רש"י פרשת בחקותי: ה' יברך את עמו והיינו א"ת התורה עם כל הברכות שבה מאל"ף עד תי"ו אין מתקיימין אלא בשלום ואין לך מדה שהקב"ה מוחל בעבורה על כל החטאים אפילו עובד כוכבים ומזלות אלא שלום וכן להפוך אף מי שלא חטא מימיו בשום עבירה שבעולם וקיים כל התורה כולה ואפילו עשה לפנים משורת הדין כחסיד ואם הוא בעל ריב ומחלוקת ואין לו שלום עם הבריות אין שונא להקב"ה כזה וכל צדקותיו אשר עשה לא יזכרו לו ואין לו חלק בהקדוש ברוך הוא שנקרא ה' שלום:

בדברים המסבבים שהם סבה וגורם שיהיה לאדם שלום ואהבה עם הבריות: בערתם הכרם בערתם מישראל שהם כרם ה' צבאות גזלת העני בבתיכם והלא אף גזילת העשיר גזילה היא אלא גזילת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב על שלומו: מרגלא דבר זה היה רגיל בפיו לומר ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו מענה רך משיב דבריו בנחת עם הבריות בסבר פנים יפות בלשון תיכה ואהבה ומשיב חמה אם חבירו ירגיז עליו בדברים קשים ודבר הוא כנגדו בתגלות וצדיק כנגדו שלא כן הוא וישיב החמה מחבירו והוא לא יבא לידי חמה ויתגרו אוהבים זה את זה מה שאין כן אם היה משיב גם בחמה אז התגבר חמת חבירו עליו ויבואו לידי שפיכות דמים וכזה שמשיב חמתו משיב גם חמת חבירו כדי שיהא אהוב למעלה שלא יגרום טורח לבית דין של מעלה לדון אותו ביסורים קשים ולהביא חורבן גלות בעולם ולהסתלקות השכינה ולהיות רשע שנאמר עליו אין שלום אמר ה' לרשעים ואם כך הוא מדת הרשע כמה גדולה וגורם מדת הטובה לו ולכל העולם ומקובל על הבריות שדבריו נשמעים וישימו עליהם לשר ולאדון ויברכו אותו כל רואיו: כהן קורא ראשון כי היכי דלא ליתו לאינצויי תקינו להו רבנן האי סידרא · דכיון דתקנתא דרבנן היא תו לא מצינן לבנויי ולמימר אנא קרינא ברישא: מערבין בבית ישן בני החצר שרגילין ליתן עירוב בחצר בבית

גזאגט דיין חבר האט מיך צו דיר געשיקט דיך איבר צו בעטן דען ער האט גזאגט מיך פאר דריסט דאס איך האב קעגן דעם מענטשן גזינדיגט · אזוא האט זיך דער מענטש גטראכט אזו איין צדיק וויא אהרן קומט מיך איבר צו בעטן · אונ האט גזאגט צו אהרן רבי איך האב דאך קעגן אים גזינדיגט · אונ דער נאך איז אהרן גגאנגן צום אנדרן אונ האט אים אויך אזו גזאגט · דער נאך האבן זיך די צוויי מענטשן בגעגינט אונ האבן זיך מוחל גוועזן · אויך ווען ער האט געהערט דאס מאן אונ ווייב קריגן זיך איז ער צוא דעם מאן גגאנגן אונ האט אים גזאגט וויל איך האב גהערט דאס דו קריגסט זיך מיט דיין ווייב בין איך גקומן דיר זאגן ווען דו וועסט איר גט געבן איז איין ספק אויב דוא וועסט ווידער אזו איין ווייב קריגן אדער ניט אונ אויך ווען דוא וועסט איין אנדר ווייב נעמן אונ וועסט דיך מיט איר אויך קריגן וועט זיא דיר באלד אויף ווארפן דאס דוא האסט צו די ערשטע ווייב אויך אזו גטאן אונ ער האט אזו לאנג גרעט ביז ער האט שלום גמאכט צווישן זיי · אונ דרום האבן אים כל ישראל ליב גהאט מאנן אונ ווייבר · אונ דאס קען מען זעהן פון דעם פסוק דען וויא משה איז גשטארבן שטייט דאס דיא קינדר ישראל האבן בווינט צוא משה דרייסיג טעג · אבר בייא אהרן שטייט דאס הויז גזינד פון ישראל האבן בווינט צו אהרן דרייסיג טעג דען אפילו ווייבר אונ קינדר האבן זיך גוועלגערט אין אש אונ האבן בווינט צו אהרן: תנא מיר האבן גלערנט אכציג טויזנט בחורים וואס האבן גהייסן אהרן זיינן נאך גגאנגן נאך דער מטה פון אהרן אונ אלע זיינען גבארן גווארן פון דיא לייט וואס האבן גוואלט גט געבן צו זייערע ווייבר אונ אהרן האט צווישן זיי שלום גמאכט · אויך זאגן מיר אין פרקי אבות זייא פון די תלמידים פון אהרן הכהן וואס ער ליבט שלום אונ יאגט נאך שלום · אויך זאגן מיר ווייטר אין דעם פרק דרכן מיר האבן גלערנט דער שלום איז זייער גרויס דאס דיא וועלט שטייט דרויף וויא מיר האבן גלערנט · אויף דרייא זאכן האט די וועלט איין קיום · אויף דין · אונ אמת · אונ שלום · אויך שטייט אין מדרש · רבי שמעון בן חלפתא זאגט דער שלום איז גרויס דען עש איז ניט דא קיין כלי וואס קען מקבל זיין איין ברכה וויא דער שלום · וויא אין פסוק שטייט גאט האט געגעבן איין שטארקייט צו זיין פאלק גאט האט גבענטשט זיין פאלק מיט שלום :

שכה לפי שירבה השלום בין החברים כדי צו מערן שלום צווישן די חברים אונ אויך צווישן די ישראל · האבן אונז די חכמים גבאטן צו טאן זאכן וואס ברענגען ליבשאפט אונ שלום · אונ זיי האבן פאר באטן דיא זאכן וואס פר מיידן שלום וויא מיר לערנן אין דר גמרא ברכות · רבי חלבו זאגט פון ווענן רב הונא דער וואס איז גוואונט צו געבן זיין חבר שלום אונ איין טאג ניט ער אים ניט איז ער עובר אויף דעם פסוק זוך דעם שלום אונ יאג אים נאך · אונ ווען ער האט אים גיגעבן שלום אונ ער האט אים ניט געענפרט ווערט ער גרופן איין גזלן וויא אין פסוק שטייט איר האט אויס גבאמט דעם וויין גארטין דאס איז גמיינט די ישראל · די גזילה פון דעם ענטפערן שלום איז אין אייערע הייזר : ואמרינן נמי אויך זאגן מיר אין דער גמרא עס איז גוואונט גוועזן אין דעם מויל פון אביי צו זאגן אייביג זאל דער מענטש זיין קלוג אין גאטש פארכט אונ זאל איטליכן ענטפרן מיט ווייכע רייד אונ זאל שטילן זיין צארן אונ זאל מערן צו האבן שלום מיט זיינע ברידר אונ קרובים אונ אפילו מיט איין כותי אויף דער גאס זאל ער אויך שלום האבן כדי ער זאל גליבט זיין אין הימל אונ גלוסטיג אויף דער ערד אונ זאל אן גנומן זיין ביי די לייט · מען האט גזאגט אויף רבי יוחנן בן זכאי דאס קיין מענטש האט אים פריער קיין שלום ניט גגעבן דען ער האט צו איטליכן פריער גגעבן אפילו צוא איין כותי אויף דער גאס : וגם אמרו אונ אויך האבן די חכמים גזאגט אין מסכת גיטין דאס פיל זאכן האט מען מתקן גוועזן פון דרכי שלום דהיינו מען זאל פריער אויף רופן איין כהן

אונ

פרק ג נר ו כלל ב חלק א

מפני דרכי שלום · *בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום · *מצודות חיה ועופות ודגים יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום · ורבי יוסי אומר גזל גמור · *עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום · ורבי יוסי אומר גזל גמור · אין ממחין עניי עובדי כוכבים ומזלות בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום · משאלת אשה לחברתה *החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה · *אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת *ומרקדת עמה בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה *אבל משתשיל את המים לא תגע עמה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה *וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום · *ומחזיקין ידי עובדי כוכבים ומזלות בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום · גם מצינו תנאי שהתנה יהושע כשהנחיל לישראל את הארץ · וגם אחרים הנקראים תנאי ב"ד וכולם הם לדרכי שלום · כדי שלא ירבה בישראל קטטה ותחרות · כדגרסינן במסכת קמא פרק מרובה דף פ"א עשרה תנאים התנה יהושע *שמרעין בחורשין ומלקטין עצים משדותיהם ומלקטין עשבים מ"מ וכו' כדאיתא התם · וכדי להוסיף בין ישראל שלום ואהבה אמרו רבותינו ז"ל שאם יתן אחד מתנה לחברו שיודיענו · כדגרסינן בפרק קמא דשבת דף י' אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחברו *צריך להודיעו שנאמר (שמות לא) לדעת כי אני ה' מקדשכם · תניא נמי הכי לדעת כי אני ה' מקדשכם · אמר ליה הקדוש ב"ה למשה משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם · מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו מאי עביד ליה אמר אביי דשאיף ליה משחא ומלי ליה כוחלא (פירוש יסוך שמן בין עיניו וכן יתן כחול סביב עיניו) כדי שתשאלנו אמו מי עשה כן והאידנא דחיישינן לכשפים אמר רב פפא *דשאיף ליה מאותו המין איני והאמר רבי חנינא הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו שנאמר (שם לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו לא קשיא הא במילתא דעבידא לאגלויי הא במילתא דלא עבידא לאגלויי והא שבת מילתא *דעבידא לאגלויי היא *מתן שכרה לא עבידא לאגלויי :

אחד אין מסכין את מקומם ליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום : בור שהוא קרוב לאמה אמת המים שמביאה מים מן הנהר לשדות ורגילין לעשות בורות שאם תיבש האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות ומרגילין מי האמה לבור עד שיתמלא ותקנו חכמים שיתמלאו הבורות שבשדות העליונות ראשון שהן קרובין למוצא האמה ואחר כך ימלאו התחתונים וכשהראשון מתמלא סוכר את האמה עד שיתמלאו וכן השני והשלישי ואח"ז מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם אני סוכר ראשון דהא תקנתא דרבנן הכי ואע"פ שאינו דין : מצודות חיות ועופות מדאורייתא כל כמה דלא מטי לידיה אע"פ שמטי למצודהו לאו גזל הוא אם בא אחר ולקחם ובגמרא מפרש לה במצודות שאין להם תוך דליקני לו כליו ורבי יוסי אומר גזל גמור מדבריהם וטעמא דרבי יוסי בכולהו דקסבר עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה לקנות קנין גמור כזוכה : עני המנקף מיתך כמו ונקף סבכי היער וכמו ונשאר בו עוללות כנוקף זית כיון שהעני התזיק באילן זה ליקח לו השכחה שבו אין עני אחר רשאי ללקוט באותו אילן אפילו מתחתיו של אילן : החשודה על השביעית לאכול פירות שביעית ולהכניסם מן הביעור ואילך אבל לא תבור ולא תטחן עמה לסייעה מפני שאסור לסייע בידים ידי עוברי עבירה בשעת העבירה תבור לשון בורר שבוררין הרע מן היפה ובמה מן פירות שביעית היא : אשת חבר אשת ת"ח : ומרקדת עמה מנפה עמה בכברה ועל שם כשמנפין מרקד ומתגלגל התבואה בכברה קולחין אותו מרקדין בזמן שאשת חבר טמאה דכיון דבימי טומאה אינה רגילה ליגע בטהרות לא חיישינן שמא תטול אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר אבל בזמן שהיא טהורה לא תסייע לאשת עם הארץ דכיון שהיא נוגעת באוכלין חיישינן שמא תתן אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר : אבל משתשיל את המים בקמח לא תגע בו אשת חבר לפי שמתגלגלת הוטבלה לחלה וקא מיטמאה מחמת כלים של עמי הארץ שהם טמאים וכל דבר שבאו עליו מים תיכף הוכשר לקבל טומאה אם נגע בכלי טמא וזו מסייעתה לגלגל ואסור לגרום טומאה לחלה : וכולן לא אמרו שהתירו להשאילם כלים ולסייעם שלא בשעת עבירה בעצמה אלא מפני דרכי שלום : ומחזיקין ידי עובדי כוכבים ומזלות הכא משמע מסייען ממש לחרוש ולקצור ובגמרא אמר רק בדבור כמו שאומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם תתחזקנה ידיכם ושואלין בשלומם כל הימים אפילו ביום אידם ולא חיישינן דלמא אזיל ומודה ואף על פי שמטיל על עובדי כוכבים ומזלות שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה : שמרעין בהמות בחורשין בכל היערות אפילו כולו של יחיד ומלקטין עשבים לבהמות : צריך להודיעו מתן פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד דשמא יתבייש לקבלה ומתוך כך מתרצים ברכיים ואינו בוש בדבר וכן אם נתנה בביתו שלא מודיעתו צריך להודיעו שמיחו כאלו לו שמתוק כך יהא אוהבו שנאמר לדעת כי אני ה' להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם : דשאיף ליה ישפשפנו מאותו מין שנתן לתינוק : דעבידא לאגלויי מי נתנו לו : מתן שכרה וכו' והא הודיעם על ידי משה בעל פה מה שכרם ותוספות פירשו דוקא מתנה שנותן ע"י אחרים שאין מקבל מתבייש אבל הנותן צדקה לחבירו מתבייש מתן בסתר יכפה אף :

אונ דער נאך איין לוי אונ דער נאך איין ישראל וועט זיך שוין קיינער ניט קריגן דאס ער זאל זיין דער ערשטער · אויך האט מען מתקן געווען דאס מען זאל דעם עירוב לייגן אין דעם אלטן הויז וואו מען פלעגט דארטן פריער לייגן כדי זיי זאלן זיך ניט קריגן אויך וועלכע גרוב עס איז גענטער צום טייך דער מעג צום ערשטן זיין גרוב דער פילן פון דרכי שלום וועגן · אויך ווען איינר האט פאר שפרייט איין נעץ צו כאפין חיות אדר עופות אדער פיש טאר קיינער פון דעם נעץ ניט ארויס נעמן פון דרכי שלום וועגן · אונ רבי יוסי זאגט עס הייסט איין רעכטער גזל · אויך ווען איין עני רייסט אפ איילבערטן פון דעם בוים טאר קיינר ניט נעמן דאס וואס אונטער דעם בוים ליגט דען עס הייסט גזל פון דרכי שלום וועגן · עיין נפש יהודה · אונ רבי יוסי זאגט עס הייסט רעכטער גזל · אויך האט מען מתקן געווען פון דרכי שלום וועגן דאס מען זאל קיין כותי ניט פר ווערן צו נעמן לקט שכחה ופאה וואס געהערט צו די עניים · אויך מעג איין אשה לייען צו דער אנדרע אשה איין זיפ אונ איין רעשעטע אונ איין מיל אונ איין אויבן אפילו ווען מען איז זיא חושד דאס זיא האנדילט מיט די פירות פון שמיטה · אבר מען טאר איר ניט העלפן רייניגן די תבואה אונ אויך ניט מאלן · אונ איין אשה פון איין תלמיד חכם וואס ער האלט אלץ בטהרה מעג לייען צו איין אשה פון איין עם הארץ וואס האלט ניט זייגע זאכן בטהרה איין זיפ אונ איין רעשעטע אונ זיא מעג מיט איר אלע ארבעט טאן ווען זיא איז טמא אבר ניט ווען זיא איז טהור אבר ווען זיא האט שוין גיגעבן וואסר אין מעל איז עס מקבל טומאה טאר זיא איר ניט העלפן מטמא צוא זיין די טייג · אונ דאס אלץ האט מען נאר מתקן געווען פון דרכי שלום וועגן מען זאל לעבין מיט שלום ומחזיקין ידי עובדי כוכבים ומזלות בשביעית אויך מעג מען ווינטשן גוטש צו איין עובד כוכבים ומזלות וואס אקערט אום שמיטה· אבל לא אבר ניט צו א ישראל וואס אקערט אום שמיטה· אויך מעג מען צו איין עובד כוכבים ומזלות שלום געבן אפילו ווען עס איז איין זיין חגא כדי זיי זאלן מיט דיא ישראל שלום האבן : גם מצינו אויך געפינן מיר זאכן וואס יהושע האט איין תנאי אויש גנומן מיט די ישראל ווייא ער האט זיי גמאכט ירשנן ארץ ישראל אונ נאך אנדרע זאכן וואס ווערן גרופן תנאים פון בית דין האט מען דאס אלץ מתקן געווען כדי די לייט זאלן שלום האבן מיט אנאנדר אונ זאלין זיך ניט קריגן וויא עס שטייט אין מסכת בבא קמא דף פ"א : וכדי להוסיף אונ כדי צו מערין שלום אונ ליבשאפט צווישן ישראל האבן די חכמים גזאגט דאס ווען איינר גיט איין מתנה צו זיין חבר זאל ער עס אים מודיע זיין וויא מיר לערנן אין מסכת שבת רבא בר מחסיא זאגט פון וועגן רב חמא בר גוריא פון וועגן רב דר וואס גיט איין מתנה צו זיין חבר מוז ער אים מודיע זיין וויא אין פסוק שטייט איך בין אייך מודיע דאס איך גאט בין אייער הייליגר · אונ אין איין ברייתא האבן מיר אויך אזוא גלערינט עס שטייט אין פסוק איך בין אייך מודיע דאס איך גאט בין אייער הייליגר דאס איז גמיינט גאט האט גזאגט צו משה איין גוטע מתנה האב איך אין מיינע אוצרות אונ זיא הייסט שבת אונ איך וויל זיא געבן צו ישראל גיי אונ זאיי זיי דאס מודיע·פון דאנן האט רבן שמעון בן גמליאל גזאגט ווער עס גיט איין שטיק ברויט צו איין קינד זאל ער זיין מוטער מודיע זיין וויא זאל ער טאן זאגט אביי ער זאל שמירן דאס קינד מיט בומל אונ געבן פארב אין די אויגן כדי די מוטר זאל אים פרעגן ווער האט עס דיר גטאן וועט דאס קינד זאגן יענר וואס האט מיר געגעבן איין שטיק ברויט האט דאס גטאן· אונ היינט דאס מען האט מורא דיא מוטער וועט מיינען מען האט דעם קינד כישוף גטאן זאגט רב פפא מען בשמירט דעם קינד פון דעם אייגנעם מין וואס מען גיט אים וועט זיך די מוטר טראכטן דאס דאס קינד האט זיך אליין דר מיט בשמירט·פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גלערינט ווען איינר גיט איין מתנה צו זיין חבר דארף ער אים ניט מודיע זיין וויא אין פסוק שטייט משה האט ניט גוואוסט דאס עס גלאנצט די הויט פון זיין פנים ענטפערט די גמרא די זאך וואס דער מענטש אליין וועט געוויס גוואר ווערן דארף מען אים ניט מודיע זיין אבר ווען דער מענטש קען דאס אליין ניט גוואר ווערן דארף מען עס אים יוא מודיע זיין פרעגט די גמרא שבת וואלטן זיי דאך אליין גוואר גווארן אונ ווארום האט גאט זיי פריער מודיע געוועזן דער פון ענטפערט דיא גמרא דעם שכר פון שבת וואלטן זיי דאך ניט גוואר גווארן דרום האט גאט זיי גהייסן דעם שכר מודיע זיין :

לפי

פרק א נר ו כלל ב חלק ב
חלק שני

באהבת החברים ויש בו שלשה פרקים :

שכו פרק ראשון לפי שצרכי בני אדם מרובין מצרכי *שאר הבריות ורובם צריכין בתקונם למלאכות רבות בשארם וכסותם ולאלו המלאכות צריכים פועלים רבים · נתחייב להם שתופם *וחברת קצתם לקצתם דבר טבעי להם והכרחי במציאותם · וגם לזה רמזה תורה באמרה לא טוב היות האדם וגו' · וחכמי המחקר אמרו *האדם מדיני בטבע ולפי שחברת הרבים לא תשלם כי אם בהיות ביניהם אהבה ואחוה ושלום וריעות צותה תורה בתקוני סדרי בני אדם והנהגת קצתם עם קצתם בדברים רבים שהם סיוע לזה והם לגמול חסד עם כל אדם *ולהשיב המשכון לנצרך לעתים ידועים *ולעזוב מעל בהמת חבירו ואע"פ שהוא שונא לו *ולהקים ולהשיב אבידה ושלא ישנא את אחיו בלבבו ושלא ינקום ושלא ינטור ודברים אחרים כאלו שהם משפטים צדיקים *הנכללים בתוך סוג אחד והוא ואהבת לרעך כמוך ופרשוהו רבותינו מאי דעלך סני לחברך לא תעביד · כדגרסינן בפ' במה מדליקין דף ל"א על אותו שבא להתגייר לפני הלל הזקן וביקש ממנו שילמדהו תורה *ב"ר אחד כדאיתא לעיל · וקשה היא דבר השנאה *שמסבב לו לאדם לבוא לידי שפיכות דמים דכתיב וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב וגו' כדאיתא בנ"ב כ"ו ח"ב פ"א · וגרסינן נמי במסכת יומא פ' בראשונה דף כ"ב תניא לא תקום ולא תטור איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה נקימה אמר ליה השאילני קרדומך אמר ליה איני משאילך למחר בא אצלו אמר ליה השאילני מגלך אמר ליה איני משאילך כמו שלא השאלתני קרדומך זו היא נקימה · נטירה אומר לו השאילני קרדומך אומר לאו למחר בא אצלו ואמר ליה השאילני מגלך אומר ליה הילך *ואיני כמותך שלא השאלתני קרדומך · זו היא נטירה וכו' · ולעולם יקבל אדם עצת אוהבו אפילו אומר לו דברי תוכחות וחירופים כי לטובתו הוא מתכוין כדי להחזירו למוטב ולמנעו מדרך רעה *ויתרחק מעצת שונאו אע"פ שנראה לו שהוא מהללו ומשבחו שאינו אלא להחניפו עד שיתמיד בדרך לא טובה ולבו בל עמו · כדגרסינן פרק חלק דף ק"ה אמר רבי שמואל בר נחמני מ"ד (משלי כז) נאמנים פצעי אוהב *ונעתרות וגו' טובה קללת אחיה השילוני שקלל את ישראל מברכה שברכן בלעם הרשע · א היה קללם בקנה שנא' (מלכים א יד) והכה ה' את בני ישראל כאשר ינוד הקנה במים מה קנה זה עומד במקום מים *וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו הולך ובא עמהם כיון שדוממות הרוחות עומד במקומו אף ישראל כן אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה *אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו *אין מזיזין אותו ממקומו וכיון שנשבה רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו ובזמן שאהבה ואחוה בין חברים מרבה הריעות והשלום ביניהם וכשימצא אדם חבר אהוב נאמן לו יקנהו בכל יכלתו כמו ששנינו בפ"א מאבות *וקנה לך חבר לכן

שאר הבריות חיות ובהמות ורובם רוב צרכי האדם צריכין בתיקונם אם באו לתקן אותם צריך הרבה יגיעה להם באדם כגון במזונות חרישה וזריעה קצירה ודישה וטחינה ולישה ואפייה קודם שיאכל לחם וכן בכסות גזיזת צמר וכל הטורח קודם שילבש : וחברת קצתם לקצתם זה חורש וזורע וזה טוחן וזה אופה וכן בכל דבר שלא ע"י אחד יוגמר הדבר כי צריך לו פעולות שונות זה מזה כדרך הטבע שכמה אומנים צריך בהכרח למציאות הדבר לגמור כגון שלחם וכסות ואם חסר מלאכה אחת מהן אין נגמר הדבר בטבע : האדם מדיני בטבע שהטבע נותן שצריך האדם להיות במדינה בהנהגת המדינה באסיפת בני אדם לדור במדינה ובעיירות וללבוש ולאכול כטבע ומנהג המדינה ולא שידור בבדד ובמערות ולנהוג כחיות ובהמות : ולהשיב המשכון כדכתיב עד בא השמש תשיבנו לו : ולעזוב מעל בהמת חבירו דכתיב כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו : ולהקים חמורו ושורו דכתיב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך וגו' הקם תקים עמו : הנכללים כל מצות אלו כוללין בתוך סוג אחד דבר ענין הלכות פי' מקרא אחד : ברגל אחד שילמדו כל התורה במהירות בזמן שיכול לעמוד על רגל א' ולמדו מקרא זה ואהבת לרעך כמוך : שמסבב שהיא סבה בגורמת : ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שהדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו : ויתרחק מעצת שונאו שמחניפו ומחזיקו ברשעתו ומקים שיבא בו לסוף בקלון שבא עליו : ונעתרות נשיקות כמו עתר שמהפך התבואה ווי"ו שויס"ל בל"א כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא : וגזעו מחליף לאחר שקוצץ הקנה גדלה אחרת למעלה : אינו עומד במקום מים והאי דכתיב כארזים עלי מים בלעם אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים והשכינה אמרה עלי מים וכן כולהו מפרש באגדה ככי האי גונא כנחלים פוסקין לפעמים יצאה בת קול נטיו הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים יצאה בת קול ואמרה נטע : אין מזיזין אותו ממקומו שאינו נכפף ונכנע ואל כן ברוח קשה נשבר ונעקר אבל קנה נכפף ברוח וע"כ אינו נשבר : וקנה לך חבר ואפילו אתה צריך לקנותו בדמים יקרים ולפזר עליו ממון כדי שתקנה אהבתו כדי שיתקנו בו

שכו לפי ווייל די בדערפנש פון דעם מענטשין איז מער פון די בדערפנש פון אנדרע בשעפענש אונ פילע בדערפענש דארפן צוא רעכט מאכן מיט פיל מלאכות דהיינו דיא שפייז אונ דיא קליידער בדארפין האבן פיל מענטשין וואס זאלין דאס אויש ארבעטין דרום ברייננט די נאטור מיט דאס די מענטשין זאלן צו זאמן גזעלינן אונ זאלין זיך מחבר זיין איינר מיט דעם אנדערין כדי איינער זאל טאן וואס דעם אנדערען פעלט אונ דרויף האט אויך די תורה אן געוויזין מיט דעם פסוק עס איז ניט גוט דעם מענטשין צו זיין אליין דען איין מענטש מוז האבן די הילף פון דעם אנדערין אונ דיא וואס דער קלערין די נאטור האבן גיזאגט דער מענטש איז וועלטליך פון דר נאטור דס הייסט קיינער קען ניט אויס קומן אן מענטשן אונ ווייל פיל מענטשן זאלין זיך צו זאמן געזעלין קען אנדערש ניט זיין סיידין עס איז דא צווישין זיי ליבשאפט אונ ברידערשאפט אונ שלום אונ גוטע פריינטשאפט דרום האט דיא תורה פיל זאכין גיבאטין אין דיא צו רעכט מאכונג פון די מענשליכע ארדנונג אונ זייער פירונג איינער מיט דעם אנדערין דאס איינער זאל העלפין דעם אנדערין אונ דאס איטלעכער זאל חסד טאן מיט דעם אנדערין אונ מען זאל אפ געבן איין משכון צו איין עני אין געוויסע צייטין דהיינו ביא טאג אדר ביא נאכט ווען דער ארימאן דארף דעם משכון · אונ מען זאל העלפן אפ לאדן אונ אויף לאדן דיא משא פון די בהמה אפילו ווען יענער איז אים איין שונא אונ מען זאל אים קערן איין אבידה אונ מען זאל דעם חבר ניט פיינט האבן אין הארצן אונ מען זאל ניט נוקם ונוטר זיין אונ נאך אנדרע זאכן ווי די דאזיגע וואס זיי זיינן גרעכטע משפטים אונ זייא זיינען אין דעם כלל פון דעם פסוק ואהבת לרעך כמוך דו זאלסט דיין חבר ליב האבן וויא זיך אליין אונ אונזרע חכמים האבן מפורש געווען דאס עס איז גמיינט וואס דו האסט פיינט מען זאל עס דיר ניט טאן זאלסטו דעם אנדערין אויך ניט טאן וויא מיר האבן אויבן גשריבן · וקשה אונ עס איז זייער שווער די זאך פון פיינט שאפט דען עס ברענגט צום מענטשין דאס ער זאל קומן צו פאר גיסן בלוט וויא אין פסוק שטייט ווען איין מענטש ווערט זיין איין שונא צו זיין חבר שטייט ווייטער דאס ער ווערט לויערן אויף אים אונ ווערט אים הרגנן וויא מיר האבן אויבן אין סימן ס"ג גשריבן דאס שנאה איז גלייך צו שפיכות דמים אויך האבן מיר דארטן גשריבן וועלכש נוקם ונוטר הייסט : ולעולם אונ אייביג זאל דר מענטש אן נעמן דיא עצה פון זיין גוטן פריינד אפילו ווען ער רעט אים שטראף רייד אונ זידעלט אים דען דר אוהב מיינט נאר דעם מענטשינט טובה כדי ער זאל אים מחזיר למוטב זיין אונ זאל אים אפ האלטן פון דעם בייזן וועג אונ דר מענטש זאל זיך דער ווייטרן פון דער עצה פון זיין שונא אפילו ווען אים ווייזט אויס דאס דער שונא לויבט אים דען ער טוט עס נאר צו חנפנן אים ביז ער ווערט אים גוואוינן ניט אין איין גוטן וועג אבר זיין הארץ מיינט עס ניט ערינסט · וויא מיר לערנן אין פרק חלק רבי שמואל בר נחמני זאגט וואס מיינט דר פסוק גטרייא זיינן די וואונדן פון איין ליב האבר אונ פר דרייט זיינן דאס קושן פון איין שונא דאס איז גמיינט עס איז בעסער דיא קללה וואס אחיה השילוני האט גשאלטן די ישראל וויא דיא ברכה וואס בלעם הרשע האט זייא גבענשט דען אחיה השילוני האט זייא גשאלטן מיט איין שטאק וויא אין פסוק שטייט גאט ווערט שלאגן דיא קינדר ישראל וויא איין ראהר שטעקל ווערט פאר וואגילט אין וואסר אזוא וויא דער ראהר שטייט אין וואסער אונ ווען מען האקט אים אפ וואקסט ער ווידר אויף אונ האט פיל ווארצלן אונ ווען אפילו אלע ווינטן פון דער וועלט קומען אונ ווייען אין דעם ראהר בייגט ער זיך מיט דיא ווינטן אונ ווען די ווינטן ווערן גשטילט בלייבט ער ווידער שטיין אויף זיין ארט אזוא אויך זיינן דיא ישראל ווען אפילו זייא ווערן גבויגן שטעלן זייא זיך צוריק אויף אבר בלעם הרשע האט זייא גבענטשט מיט איין טענן בוים וויא איין טענן בוים שטייט ניט ביי איין וואסר אונ ווען מען האקט אים אפ וואקסט קיין אנדערר ניט אויף זיין ארט אונ ווען שוין אלע ווינטן וואס אין דער וועלט קומן אונ ווייען רירן זיי אים ניט פון זיין ארט אבר וויא באלד דר ווינט פון דרום ווייעט רייסט ער אים אויס אונ ווארפט אים אנידר נוא

פרק א נר ו כלל ב חלק ב

הוציאו בלשון קנין ולא אמר ועשה לך חבר או התחבר לאחרים ר"ל שצריך לאדם שיקנה לו אוהב לעצמו שיתקן בו כל עניניו כמו שאמרו *או חברותא או מיתותא ואם לא ימצאהו צריך שימשיכהו לאהבה עד שישיג אוהב שימשוך תמיד אחר רצונו *עד שתתחזק אהבתו כמו שאמרו חכמי המוסר *כשתאהב אהוב על מדות אוהביך ואל תאהב על מדותיך וכשיכוין כל אחד משניהם *להפיק רצון חברו יהיה כוונת שניהם ביחד דבר אחד בלתי ספק וירבה האהבה ביניהם :

עכז פרק שני

כשהאדם מתעסק בדברי מצוה וגמילות חסד ושלום ואינו חושד בחבריו הכשרים אבל דן אותם לכף זכות יש לו שלום בארץ וגם מן השמים משלחין לו שלום כמו שמצינו באבא אומנא (פי' מקיז דם) אף על פי שלא היה אדם גדול אלא בשביל מעשיו הטובים · כדגרסינן בפרק סדר תעניות אלו *אבא אומנא הוו מייתי ליה שלמא מרקיעא כל יומא ולאביי ממעלי שבתא למעלי שבתא ולרבא ממעלי יומא דכפורי למעלי יומא דכפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי על דאבא אומנא אמרו ליה לא מצית למעבד כעובדיה מאי עובדיה דאבא אומנא *כי עביד מלתא הוה עביד להו דוכתא לגברי לחודייהו *ולנשי לחודייהו וה"ל לבושא דאית ביה *קרנא (רינטור"א בלע"ז) שהיה חקוק בו הקרן שמקיז בו *דהוה בזיעא כי כוסילתא דכי הות אתיא אתתא היה מלביש לה כי היכי דלא ליסתכל בה וה"ל דוכתא מברא *למרמא ביה פריטי מאן דאית ליה רמי ביה ומאן דלית ליה *לא מיכסיף וכד הוה חזי איניש דלא אפשר ליה הוה יהיב ליה פריטי ואמר ליה זיל *איברי נפשך זימנא חדא שדר אביי זוגא דרבנן *למבדקיה אזלו לביתיה ואכלינהו ואשקינהו ומך להו *בסתרקי (פירוש היו מקבל מתחיקן תכשיטי צמר ליסן) *בצפרא כרכינהו ואייתינהו לשוקא אמרו ליה לשיימינהו מר אמר להו הכי והכי שוו אמרו לו דילמא שוו טפי אמר להו בהכי שקלי להו אמרו ליה *במאי חשדתינן א"ל אמנא *מילתא דמצוה אית להו לרבנן וכסיפא להו מלתא למימר א"ל *לישקלינהו מר אמר להו מההיא שעתא אסחתי' לדעתאי מינאי ויהבת להו לצדקה *חלש דעתיה דרבא בדאביי אמר ליה מסתייך דקא מגנא זכותך אבולא כרכא ראו כמה היו מעשיו טובים וגדולה שבכולם איך היה דנם לכף זכות בדבר זה ועל כן אמרו בפ"ק דאבות *והוי דן את כל האדם לכף זכות *וזהו סבת

מעשיו וכל עניניו : **או חברותא** שיהו לו חברים אוהבים שיכול להיועץ עמם ולסמוך עליהם כדוד ויהונתן שהציל דוד ממיתה או מיתה כלומר טוב לו המיתה אם אין לו חברים ואוהבים שיעמדו עמו בעת צרתו : **עד שתתחזק** שיהיה לאוהב חזק והוא לך כאוהבך ככל לבו כמו באחת אהבה אחי : **כשתאהב** לאוהבך אהוב אותו כמו שהוא אוהב לך אבל לא תאהב אותו לפי מדתך באחת איש ישר ואוהב אותו בכל לבך כמוך כטוב והוא אינו כן כאהבתו עמך על זה אל תסמוך להיות לאוהב לך : **להפיק רצון חבירו** כל מה שיקיים כל מה שחבירו רוצה בו והוא כרצונו :

אבא אומנא מקיז דם · בא לו שלמא מרקיעא בת קול אומרת לו שלום עליך : **כי הוה עביד מילתא** כשהיה מקיז דם לבני אדם : **ולנשי** לחודייהו לצניעותא : **קרנא** שמוצצין בו את הדם קנפ"ף ובלע"ז : **דהוה בזיעא** והיה בו נקב וסדק קטן כמו כי כוסילתא כמו כשוקן של הסכין שמקיז דם : **למרמא ביה** המעות שכירתו דשקל : **לא מיכסף** דעבד כאלו זרק שם המעות וגם הוא לא ידע מאן דזרק שם המעות ומאן דלא זרק : **איברי נפשך** סבריא עלמך כלומר קנה לך אכילה ושתיה ואכול ושתה כדי שיבריא גופך : **למבדקיה** במעשיו לבדקו : **בסתרקי** עפי"טן בלע"ז : **בצפרא כרכינהו** רבנן לביסתרקי דאבא אומנא שהיו ישנים עליהם ואייתינהו לשוקא לזבוניהו שנע כאן אבא אומנא ואמרו ליה לשיימינהו מר כמה הן שוים והב לנו דמייהו והיו בודקין אותו אם יתכבד כגזלנים או אם יאמר שם אותם סתות מנדי דמיהן : **במאי חשדתינן** כשראית שלקחנוהו : **מילתא דמצוה** כגון חתן וכלה להשיאם או פדיון שבוים : **וכסיפא** וכושים אתם למימר לי לאותו אחר לתבוע נבהי למיעבד כילי כהי : **לישקלינהו** מר שלא שמינו אלא לבודק אמר אבא אומנא אמחיים המקתי דעתי מהם כשראיתי בידכם ואתיאש מהם להיותם לצדקה על כן לא אהנו לקחם מנדקה : **חלש דעתיה דרבא** דלאביי אתא שלמא כל מעלי שבתא ולרבא ממעלי יומא דכפורי למעלי יומא דכפורי אמרו ליה מסתייך די לך דבר זה דבזכותך אתה מגין על כל העיר : **והוי דן את כל האדם לכף זכות** כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעין ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לכף זכות ואפשר לדונו לחובה מדת חסידות לדונו לכף זכות אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו לחובה שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה : **וזהו כשתדין** לכף זכות הוא סבה למניעת

זעהן מיר דאס אין דר קללה פון אחיה השילוני איז מער גוטס וויא אין דר ברכה פון בלעם הרשע : וכזמן אונ אין דער צייט ווען ליבשאפט אונ ברידער שאפט איז צווישן מענטשן מערט זיך דאס גוועלן שאפט אונ דער שלום צווישן זייא אונ ווען דער מענטש גפינט איין חבר וואס איז אים איין אוהב נאמן זאל ער אים קויפן מיט גאר זיין פאר מעג וויא מיר לערנען אין פרקי אבות קויף דיר איין חבר אונ עס שטייט ניט מאך דיר איין חבר אדער בהעפט דיך צוא חברים נייערט קויף דיר איין חבר דאס איז גמיינט דער מענטש מוז זיך קויפן איין חבר פאר זיין געלט דאס ער זאל דורך אים קענן פאר ריכטן אלע זיינע ענינים · וויא די לייט זאגן ענטוועדר איין גטרייען חבר אונ ווען ניט איז בעסר דער טויט אונ ווען ער קען ניט גיפינען קיין גיטרייען חבר דארף ער אים ציהן מיט ליבשאפט ביז ער וועט ווערין איין ליב האבר דאס ער זאל זיך ציהן תמיד נאך זיין ווילין ביז זיין ליבשאפט וועט שטארק זיין מיט אים · וויא דיא חכמי המוסר זאגן ווען דוא ליבסט איינם זאלסטו אים ליבן ווייל ער ליבט דיך אבער ניט ווייל דוא ביסט גוט אונ ליבסט אים אונ ער ליבט דיך ניט דר איז ניט קיין רעכטר חבר דארפסטו זיך אויף אים ניט פאר לאזן אונ ווען איטליכר פון די ביידע חברים וועלן מיינן צו טאן זיין חברס ווילן וועט ביידענס כוונה זיין איין זאך גאר אן ספק אונ עס וועט זיך מערין דאס ליבשאפט צווישן זייא :

שבז כשהאדם ווען דער מענטש איז עוסק אין מצות אונ גמילות חסד אונ שלום אונ איז ניט חושד זיינע ערליכע חברים נייערט ער איז זיי דן לכף זכות אזו וועט ער שלום האבן אויף דר ערד אונ פון דעם הימל וועט מען אויך שיקן אים זאגן שלום וויא מיר גפינען ביא אבא אומנא דאס חאטשע ער איז ניט גוועזן קיין גרויסער תלמיד חכם האט מען אים דאך גשיקט זאגן שלום פון הימל איבער זיינע גוטע מעשים וויא מיר לערנען אין פרק סדר תעניות אלו צוא אבא אומנא האט מען אלע טאג גבראכט שלום פון הימל דאס איין בת קול פלעגט אים זאגן שלום אונ צו אביי אלע ערב שבת אונ צו רבא אלע ערב יום כפור אזו האט עס צו אביי גארט פאר וואס מען זאגט אים ניט אלע טאג שלום פון הימל וויא צו אבא אומנא האט מען גזאגט צו אים דו קענסט ניט טאן וויא זיינע גוטע מעשים אונ וואס זיינען גוועזן דיא גוטע מעשים פון אבא אומנא ער איז גוועזן איין רופא אונ אז ער פלעגט דארפן אדר לאזן האט ער גהאט פאר מאנזבלין איין בזונדר ארט אונ פאר ווייבר איין בזונדר ארט פון צניעות וועגן · אונ האט גהאט איין קלייד וואס ער פלעגט בדעקן דיא ווייבר דעם ארום אונ נאר איין לאך איז אין קלייד גיוועזן דורך דעם אדר צו לאזן כדי ער זאל זייער לייב ניט זעהן אונ ער האט גהאט איין כלי אין דרויסן דאס מען זאל דרינען דאס געלט ווארפן כדי דר וואס האט קיין געלט ניט זאל ניט מבויש ווערן אונ ווען איינר האט קיין געלד ניט גהאט האט ער אים נאך גגעבן געלט צו קויפן דער פאר עסין צו מחיה זיך זיין נאך דר אדר־איין מאל האט אביי גשיקט צוויא רבנים צו פרובן אים אין זיינע מעשים זיינען זיי גגאנגן צו אים אהיים האט ער זייא גיגעבן עסן אונ טרינקן אונ האט זייא אונטער גבעט וואלענע קליידער צוא שלאפן אין דר פריא האבן דיא רבנים דיא קליידר צו נויף גיוויקלט אונ האבן זייא גבראכט אין מארק ארין האט זייא אבא אומנא אן גטראפן האבן זייא צוא אים גזאגט שאץ זייא וויא פיל זייא זיינן ווערט אונ קויף אפ האט ער צו זייא גזאגט זייא זיינן אזו פיל ווערט האבן זייא צוא אים גזאגט טאמער זיינן זייא מער ווערט האט ער צוא זייא גזאגט איך האב זייא פאר דעם געלט גקויפט ווי איך שאץ זייא האבן די רבנים צו אים גזאגט מיט וואס האסטו אונז חושד גוועזן אז מיר האבן דיא קליידר צוא גנומען האט ער צו זייא גזאגט איך האב מיר גטראכט איר האט איין מצוה זאך צו טאן וואס איר דארפט דער צו געלט נייטיג אונ איר שעמט אייך מיר תיכף צו זאגן דרום האט איר די קליידר צו גנומען · האבן זייא צו אים גזאגט נעם זייא דיר צוריק דען מיר דארפן זייא ניט האט ער צוא זייא גזאגט איך האב מיך שוין פון דיא קליידר אפ גיזאגט דאס זייא זאלן גהערן צוא צדקה אונ ווייל ער האט אזעלכע גוטע מעשים אין זיך גהאט דרום האט מען אים אלע טאג שלום גזאגט פון הימל אויך האט צו רבא פאר דראסן פר וואס צו אביי פלעגט מען אלע פרייטאג זאגן שלום פון הימל אונ צוא אים נאר אלע ערב יום כפור האט מען אים גזאגט עס איז גנוג פאר דיר דאס דיין זכות איז מגין אויף דער גאנצר שטאט דר פון זעהן מיר וויא פיל מעשים טובים די לייט האבן אין זיך גהאט אונ דאס גרעסטע צווישן אלע איז דאס זייא האבן דן גוועזן אלע מענטשן לכף זכות אונ דרום האבן דיא חכמים גזאגט אין פרקי אבות דוא זאלסט

מניעת הקטטה בין החברים וריבוי השלום ולא עוד אלא שדנין אותו מן השמים לכף זכות׳ כדגרסי׳ במסכת שבת פרק מפנין דף קכ״ז ת״ר הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון לגליל התחתון ונשכר אצל בעל הבית אחד ג׳ שנים בעיה״כ א״ל תן לי שכרי ואלך ואזין את אשתי ואת בני א״ל אין לי מעות תן לי בהמות אמר לו אין לי בהמות תן לי קרקעות א״ל אין לי קרקעות אמר ליה תן לי פירות א״ל אין לי תן לי כרים וכסתות אמר ליה אין לי הפשיל טליתו לאחוריו והלך *בפחי נפש לביתו ואחר הרגל נטל שכרו בידו ועמו משאוי שלשה המורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לביתו ולאחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו אמר לו בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי לך אין לי במה חשדתני אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמן לך ולקחת בהן בשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי לך אין לי במה השדתני אמרתי שמא מושכרות הן ביד אחרים בשעה שאמרת לי תן לי קרקעות ואמרתי לך אין לי במה חשדתני אמרתי. שמא *מוחכרות (מושכרין) הן בכך וכך כורין ביד אחרים בשעה שאמרת לי תן לי פירות ואמרתי לך אין לי במה השדתני אמרתי שמא אינן מעושרות בשעה שאמרת לי תן לי כרים וכסתות ואמרתי לך אין לי במה חשדתני שמא הקדיש רבי כל נכסיו לשמים אמר ליה העבודה כך היה מעשה שהדרתי כל נכסי מפני הורקנוס בני שלא עסק בתורה עד שבאתי אצל חברי שבדרום והתירו לי את נדרי ואתה שדנתני לכף זכות המקום ידין אותך לכף זכות׳ ת״ר מעשה *בחסיד אחד *שפדה ריבה אחת בת ישראל ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להם בשעה שהשכבתיה אצלי במה השדתוני אמרנו שמא יש בנו תלמיד *שאינו בדוק לרבי בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני אמרנו שמא מטורח הדרך ראה רבי קרי אמר להם כך היה ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות׳ ת״ר פעם אחת הוצרך דבר לחכמים אצל *מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצוים אצלה אמרו מי ילך אצלה אמר להם רבי יהושע בן חנניא אני אלך הלך ר׳ יהושע ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס ונעל דלת בפניהם אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להם בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני כסבור רבי דברי קדושה אל יכנסו במקום הטומאה בשעה שנעלתי דלת אחרי במה חשדתוני אמרנו שמא *דבר מלכות בינו לבינה בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני אמרנו שמא נתזה *צינורא מפיה על בגדיו של רבי אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות למדנו כמה הוא טוב לדון לאדם כשר

סקטס : בפחי נפש כדמבין נפש: מוחכרות מוכר ותוכר הדה ה״א אלא זה מוכר במעות ותוכר בפירות ובניקן מוכרין מבעל סבית שדותיו זה נותן סך מעות לבנה וזה נותן לו סך פירות משדה בין בטובה הרבה בין מעט : בחסיד אחד כל היכא דאמרי׳ מעשה בחסיד אחד או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אלעאי : שפדה ריבה נערה מן השביים : שאינו בדוק לרבי שאינו מכיר במדותיו לסמוך עליו ולהניחם אצלנו : מטרוניתא כותית תרגום בומר הפלגשים נעיר מטרוניתא : דבר מלכות וצריך להעלימו מהם: צינורא רוק ורוקו של זו מטמא וגזרו על העובדי כוכבים ומזלות

אלסט אליע מענטשן דן זיין לכף זכות : וזהו אונ דאס ברייגגט צוא פאר מיידין קריג צווישן דיא חברים אונ דאס דער שלום זאל זיך מערן צווישן זייא אונ נאך מער דאס ער איז זוכה דאס מען איז אים אין הימל אויך דן לכף זכות ׳ויא מיר לערנען אין מסכת שבת די רבנים האבן גלערינט דער וואס איז דן זיין חבר לכף זכות דעם איז מען אין הימל אויך דן לכף זכות עס איז געוען איין מעשה מיט איין מענטשן אין ארץ ישראל דאס ער האט גנידרט פון גליל העליון צו דעם גליל התחתון אונ האט זיך דארטן פר דונגן צו איין בעל הבית אויף דרייא יאר ׳ אונ דיא דרייא יאר האבן זיך אויס גלאזט אים ערב יום כפור האט ער גזאגט צו דעם בעל הבית גיב מיר מיין שכר וועל איך גיין מפרנס זיין מיין ווייב אונ קינדר האט דער בעל הבית צו אים גזאגט איך האב קיין געלט ניט׳ האט דר מענטש צוא אים גזאגט גיב מיר בהמות פאר מיין געלט האט ער גזאגט איך האב ניט האט ער צו אים גזאגט גיב מיר קרקעות האט ער גזאגט איך האב ניט גיב מיר פירות האט ער גזאגט איך האב ניט גיב מיר בעט גוואנט האט ער גזאגט איך האב ניט אזו האט דר מענטש זיין קלייד אויף דעם אקסיל פר ווארפן אונ איז מיט איין טרויעריג גמיט אהיים גגאנגן׳ נאך סוכות האט דר בעל הבית גנומן דאס שכירות פון דעם שכיר אין זיין האנט אונ האט מיט זיך גנומן דרייא איזלן בלאדן איינם מיט עסין ווארג אונ איינם מיט גטראנק אונ איינם מיט זיסע פירות אונ איז צו דעם שכיר אהיים גגאנגן אונ נאך דעם וויא זייא האבן אפ גגעסין אונ אפ גטרונקן האט דר בעל הבית אים אפ גגעבן זיין שכירות אונ האט אים גפרעגט אין דר צייט וואס דו האסט גיבעטן דיין שכירות אונ איך האב דיר גזאגט איך האב קיין געלט ניט וואס האסטו מיך חושד גוועז האט ער גזאגט טאמר האט זיך דיר גטראפן וואלוועלע סחורה צו קויפן האסטו דיין געלט אויס גיגעבן דרויף׳ אונ אין דר צייט וואס דו האסט גיבעטן בהמות פאר דיין געלט אונ איך האב דיר גזאגט איך האב ניט וואס האסטו מיך חושד געוען האט ער גזאגט איך האב גטראכט טאמר זיינען זייא ביא לייטן פאר דונגען אזו קענסטו זייא מיר ניט געבן׳ אונ אז דוא האסט גיבעטן קרקעות אונ איך האב דיר גזאגט איך האב ניט וואס האסטו מיך חושד גיוועז האט ער גזאגט איך האב גטראכט יוא האסט זייא אויך פאר דונגען צו לייטן קענסטו זייא מיר ניט געבן אונ אז איך האב גזאגט איך האב קיין פירות ניט וואס האסטו מיך חושד גיוועז האט ער גיזאגט איך האב גטראכט דוא האסט פון זייא קיין מעשר ניט גגעבן דרום קענסטו זייא מיר ניט געבן אונ אז איך האב דיר גזאגט איך האב קיין בעט גוואנט ניט וואס האסטו מיך חושד גוועז האט ער גזאגט איך האב מיר גיטראכט טאמער האסטו גאר דיין פאר מעגן מקדיש גיוועז צו גאט דרום קענסטו מיר ניט געבן האט דער בעל הבית גזאגט דא שווער איך דאס עס איז אזו גוועז דאס איך האב איין נדר גטאן דאס גאר מיין פאר מעגן זאל זיין הקדש ווייל מיין זון הורקנוס האט קיין תורה ניט גוואלט לערנן ביז איך בין גקומען צו מיינע חברים וואס וואוגען אין דרום זייט האבן זייא מיר מתיר גוועז מיין נדר ׳ אונ ווייל דוא האסט מיך דן גוועז לכף זכות זאל דיך גאט אויך דן זיין לכף זכות : תנו רבנן דיא רבנים האבן גלערנט עס איז גוועז איין מעשה מיט איין חסיד דאס ער האט אויס גלייזט איין מיידל פון דר שביה ׳ אונ וויא מען האט זיך גלייגט שלאפן האט ער זיא גלייגט בייא זיך צו פוסן אונ אין דער פריא איז ער אויף גשטאנען אונ האט זיך טובל גוועז אונ האט גלערנט מיט זיינע תלמידים האט ער גזאגט צוא זיינע תלמידים אז איך האב דאס מיידל גלייגט בייא מיר צו פוסן וואס האט איר מיך חושד גוועז האבן זייא גזאגט מיר האבן גטראכט טאמר איז צווישן אונז דא איין תלמיד וואס דוא קענסט אים ניט אויב מען קען אים טרויען די מיידל האט ער זייא גפרעגט אז איך האב מיך טובל גוועז איידר איך האב מיט אייך גלערנט וואס האט איר מיך חושד גוועז האבין זייא גזאגט מיר האבן גטראכט טאמר איבר דעם מידיקייט פון וועג האסטו רואה קרי גוועז האט ער צו זייא גזאגט עס איז אזו גוועז וויא איר זאגט ׳ אונ ווייל איר האט מיך דן גוועז לכף זכות זאל גאט אייך אויך דן זיין לכף זכות : תנו רבנן די רבנים האבן גלערנט איין מאל האבן די חכמים בדארפט האבן צוא איין הארנטע וואס אלע חשובים פון רום פלעגן קומען צוא איר האבן זייא דורך איר גדארפט איין זאך פאר ריכטן האבן זייא גזאגט ווער וועט גיין צו איר האט רבי יהושע בן חנניה גזאגט איך וועל גיין איז ער גגאנגן מיט זיינע תלמידים וויא ער איז גקומען פיר איילן ווייט פון איר טיר האט ער אויס גטאן זיינע תפילין אונ איז אריין גיגאנגן אונ האט די טיר צוא גשלאסן נאך זיך אונ וויא ער איז ארויס גיגאנגען האט ער זיך טובל גוועז אונ האט גלערנט מיט זייטע תלמידים האט ער צוא זייא גזאגט בשעת אז איך האב דיא תפילין אויס גטאן וואס האט איר מיך חושד גוועז האבן זייא גזאגט מיר האבן גטראכט דו ווילסט ניט אז דיא הייליגע זאך זאל אריין קומען אין איין טמא ארט אונ אז איך האב די טיר צוא גשלאסן וואס האט איר מיך חושד גוועז האבן זייא גזאגט מיר האבן גטראכט טאמר דארפסטו איין דבר מלכות מיט איר ריידן דאס קיינער דארף דאס ניט וויסן אונ אז איך האב מיך טובל גוועז וואס האט איר מיך חושד גוועז האבן זייא גזאגט מיר האבן גטראכט טאמר איז פון איר מויל שפייעכטס אויף דיינע קליידר גשפריצט דרום האסטו דיך טובל גוועז האט ער צו זייא גזאגט דא שווער איך דאס אלץ אזוא איז גוועז אונ ווייל איר האט מיך דן גוועז לכף זכות זאל גאט אייך דן זיין לכף זכות ׳ דר פון לערנן מיר אפ וויא גוט עס איז מען זאל

איין

לכף זכות ויגרום אהבה ואחוה בין החברים והחושד בכשרים הוא רע ונענש בגופו · כדגרסי' במס שבת פרק הזורק דף צ"ז אר"ל כל החושד בכשרים לוקה בגופו שנאמר (שמות ד) והן לא יאמינו לי וגו' אמר לו הקב"ה משה כבר ישראל הם מאמינים בני מאמינים · מאמינים דכתיב ויאמינו בה' · בני מאמינים דכתיב והאמין בה' אבל אתה אין סופך להאמין דכתיב יען לא האמנתם בי ולקה דכתיב ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך וגו' ומי שחושדין אותו בדבר ואין בו מוכפל שכרו · כדגרסינן בפרק כל כתבי דף קי"ח אמר רבי יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו :

שבח פרק שלישי

הרגל הישיבה והלויה עם החברים היא סבה להרבות אהבה בינידם ואם ירגילו דבורם בדברי תורה תהיה האהבה יתירה וגם כשיפטרו לדרכם כל אחד מחברו ידברו בדבר הלכה ומתוך כך יזכרנו ויתמיד האהבה ביניהם · כדגרסינן במסכת ברכות פרק אין עומדין דף ל"א תני מר בריה דרבינא בריה דרב ירמיה בר אבא לעולם אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שבשביל כך זוכרו · רב פפא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא ועד בי ציניתא (דקלים) דבבל כי מטא התם אמר ליה האי דאמריתו הני בי צינייתא דבבל איתנהו משני דאדם הראשון אמר ליה אדכרתן מילתא דרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב (ירמיה ב) ארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם ומאחר שלא עבר בה איש מהיכן ישב אדם שם אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה · וגרסינן נמי במסכת כלה אל יפטר מרבו ולא מחברו אלא מתוך דברי תורה שמתוך כך זוכרו · וכשאהבה היא גדולה בין החברים מברך כל אחד לחבירו וכשנפטרין לדרכם · כדגרסינן בפ"ק דתענית דף ה' רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא · אמרו ליה לימא לן מר מילי דאגדתא אמר להו הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת אמרו ליה וכי בכדי ספדו ספדיא וחנטו חנטיא וקברו קבריא אמר להו מקרא אני דורש (שם ל) ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת וגו' את זרעך וגו' · מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים · כי הוו מיפטרי מהדדי אמרו ליה ליברכן מר אמר להם אמשול לכם משל למה"ד לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב וצמא ועיף ומצא אילן גדול שפירותיו מתוקין

ביה"ו כוכים לכל דבריהם : דכתיב באברהם והאמין בה' : עוד הבא נא ידך בחיקך והנה ידו מצורעת היינו לוקה בגופו :
אדכרתן מילתא וכו' וזה שאומרים מימית אדם הראשון כם שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים : לא מת אלא חי הוא לעולם כך פירש"י ותוס' דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת : ובי בכדי וכי בחנם חנטו חנטיא וספדו ספדיא דכתיב ביה ויחנטו אותו ויספדו לו : מקרא אני דורש והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת : כנה"ם מה זרעו בחיים כשהוא מקבץ את ישראל מאין שנים בחיים הוא מקבץ שהם בבני שהמתים אינן בשני אף הוא בחיים שיבואו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמלינו במצרים וירא ישראל וגו' ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה כן פי' רש"י ובזוהר סוף פ' ויחי ויחנטו הרופאים את ישראל סלקא דעתך כוה חניטה דא כשאר בני נשא ר"ל לא שהיו לוקחין ממנו בני מעיו כמו שאר החונטים שנוטלין הכרס והבני מעים ומחזירין אותם כבטנו וממלאים הבטן בשמן אפרסמון וכל מיני בשמי' כדי שיתקיים הגוף אורך ימים שלא יסריח ולא ירחש בו רמה עד שיקברו אותו וזה לא היו צריכין לעשות לגוף יעקב דכתיב אל תיראי תולעת יעקב וגם בשר קדש לא יסריח דכתיב ביה ויגוע דהוא מיתת נשיקה ומי שלא מת ע"י מלאך המות אינו מסריח אלא החניטה היה רק מבחוץ וכן אמר ועבדי חניטה דא מגו ומברא מגו דשוין הוות מברא על עבירא והוא אתר בטבורא לגו ואסתאיב במעוי וקאים ליה לגופא מגו ומברא לזמנין סגיאן ויעקב הכי הוי בקיומא דגופא ובכי אצטריך דגופא דאבהן איהו והוי בקיומא

כגופא ונבלא ואותן הרופאים שחנטו אותי מפני יעקב היו בבדי זה שלא יגע עפר ושמא במנתחו כל בבן בגופו אפי' בני כניו נוה שלא יבלאו אותו וגמלא שלא היו נוגעין בבשרו לחתוך כי אלא מבחוץ היו חונטין אותו מכל מקום אם הוא כמו שאמר יעקב אבינו לא מת לא היה לו להניח אותו אפי' מבחוץ ופי' רש"י ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה מכל מקום מה חליה הוא זה בחי שמקים אותו לזרעו מה זרעו חי אף הוא בחיים וכי כל מי שזרעו בחיים ויזכו לגאולה אף הוא חי ועוד גם לאברהם וליצחק אמינו כמה הבטחות שיגאל הקב"ה את ישראל ואף לגאל אמר ושבו בנים לגבולם ולמה אמר ביעקב שלא מת יותר מכולם · ואם לא מת כלל היה לו לילך לגן עדן בחייו כמו אלו שלא מתו ולא לקוברו במערה כשאר אבות ועוד מאי ראיה דירא ישראל ישראל סבא דזה נאמר על נשמתו דבודאי לא בא לכם בגופו כמו שהיה בחיים ממש ואמר הגמרא בברכות פרק מי שמתו אמר רבי יוחנן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתי לבניכם וכו' וכתב המהרש"א ומהרב"א דלא נאמר זה על גוף יעקב דלא מת דבודאי מת אלא כל אחד הוא מתרץ לפי סברתו עיין שם ובספק דאמין דתענית מכל מקום קשה אם הוא מת במצרים איך הבטחת הקב"ה דאמר אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ומה סירידה בחיים וכמו כן העליה וי"ל הא דא"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת היינו במצרים וזה שאמר מקיש הוא לזרעו מה הבטחה לזרעו בחיים אף הוא בחיים וזה אעלך גם עלה אף לו והך לזרעו כדתרגם יונתן מימרי יעליך מתמן אף אסיקית בנך מתמן אבל בארץ ישראל כי מטא למערת המכפלה מת ויוצאת נשמתו בא"י ומי במת בא"י כאלו לא מת וחי לעולם וזה פי' רש"י לא מת ר"ל מיתת חילה לארץ אלא בארץ ישראל וחי הוא לעולם וזה שאמר יעקב ושכבתי עם אבותי היינו מיתה זו יהיה עם אבותי ר"ל בא"י וכמו שפי' רש"י וזה ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל

איין ערליכן מענטשן דן זיין לכף זכות אונ דאס איז גורם ליבשאפט אונ ברידר שאפט צווישן דיא חברים: והחושד אונ דר וואס איז חושד ערליכע לייט דר איז איין שלעכטער מענטש אונ ווערט געשטראפט אין זיין לייב וויא מיר לערנען אין מסכת שבת ריש לקיש זאגט דער וואס איז חושד ערליכע לייט דער ווערט געשטראפט אין זיין לייב וויא אין פסוק שטייט דאס משה האט גזאגט צו גאט די ישראל וועלן מיר ניט גלויבן האט גאט גזאגט צו אים דיא ישראל זיינן יוא מאמינים אונ זייערע עלטערן זיינן אייך גוועזן מאמינים דען בייא די ישראל שטייט ויאמינו בה' זייא האבן גגלויבט אין גאט אונ בייא זייער פאטער אברהם שטייט אויך והאמין בה' ער האט גיגלויבט אין גאט אבער דו וועסט צום סוף ניט גלויבן וויא אין פסוק שטייט וויל איר האט ניט גיגלויבט אין מיר מיט דר וואסר פון מי מריבה אונ משה איז דריבר געשטראפט גוואורן דאס גאט האט אים גהייסן דיא האנט אין זיין שויס טאן אונ זיא איז מצורע געווארן אונ ווען מען איז איינם חושד אין איין זאך אונ עס איז ליגן האט ער איין טאפלן שכר וויא מיר לערנען אין פרק כל כתבי רבי יוסי זאגט איך וויל חלק האבן מיט דעם וואס מען איז אים חושד אונ עס איז ליגן דען ער נעמט דרויף פיל שכר פון גאט:

שבח הרגל דיא געוואונהייט צוא זיצן אונ זיך צו בהעפטן מיט חברים דאס ברייגט דם ליבשאפט זאל זיך מערן צווישן זייא אונ ווען זייא גוואונן זייערע רייד צוא ריידן אין דברי תורה ווערט דאס ליבשאפט נאך מער זיין צווישן זייא אונ אויך ווען זייא גייען אוועק איינער פון דעם אנדרן איטלכר אין זיין וועג זאלן זייא אויך ריידן דברי תורה דען דורך דעם וועט איינר דעם אנדרן גדיינקן אונ דאס ליבשאפט וועט שטענדיג זיין צווישן זייא וויא מיר לערנען אין מסכת ברכות מר דר זון פון רבינא דר זון פון רב ירמיה בר אבא האט גילערנט אייביג זאל איין מענטש ניט אוועק גיין פון זיין חבר סיידן ער זאל ריידן דברי תורה דען דורך דעם גדיינקט אים זיין חבר רב פפא האט בלייט צוא רב שימי בר אשי פון דעם ארט פון נהרא ביז דיא טייטל בוימר פון בבל וויא ער איז אהין גקומען האט רב פפא צוא אים גזאגט איז אמת דאס וואס לייט זאגן דאס די טייטל ביימר זייגען נאך פון אדם הראשון אן האט רב שימי צוא אים גזאגט דו האסט מיך דר מאנט די זאך וואס רבי יוסי בר חנינא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק איין לאנד וואס קיין מאן איז דארטן ניט דורך גפארן אונ קיין מענטש איז דארטן ניט גוועסן איז קשה ווען קיינר איז דארטן ניט דורך גפארן וויא קען דען דארטן איינר זיצן נייערט עס איז אזוא גמיינט קיין מענטש איז דארטן ניט דורך גפארן וויל אדם הראשון האט ניט גוזר גיוועזן דאס דער ארט זאל זיין באזעצט דען וואו ער האט ניט גוזר גיוועזן עס זאל בזעצט ווערן איז עס ניט בזעצט גוואורן · אויך לערנען מיר אין מסכת כלה איין מענטש זאל זיך ניט אפ שיידן פון זיין רבי אונ ניט פון זיין חבר נאר דורך דברי תורה דען דורך דעם גידיינקט ער אים: וכשאהבה אונ ווען דאס ליבשאפט איז גרויס צווישן דיא חברים בענטשן זייא איינער דעם אנדערן ווען זייא שיידן זיך אפ איינער פון דעם אנדערן וויא מיר לערנען אין מסכת תענית רב נחמן אונ רב יצחק זיינן גיזעסן אויף איין סעודה האט רב נחמן גיזאגט צוא רב יצחק זאג אונז זאכן פון אגדה האט רב יצחק גיזאגט אזו האט רבי יוחנן גזאגט יעקב אבינו איז ניט געשטארבן האט מען צוא אים גזאגט האט מען דען אום זיסט אים באקלאגט אונ גבאלזמעסט אונ בגראבן · האט ער גזאגט עס שטייט אין פסוק דאס יעקב אונ זיינע קינדר וועלן דר לייזט ווערן גלייכט ער יעקב צו זיינע קינדער · וויא זיינע קינדר ישראל לעבן אזו לעבט יעקב אויך נאר מען האט גמיינט דאס ער איז געשטארבן אונ וויא זייא האבן זיך גזעגנט פון אנאנדער שיידן האט רב יצחק גזאגט צוא רב נחמן בענטש מיך האט רב נחמן צוא אים גיזאגט איך וועל דיר זאגן איין משל די זאך איז גלייך צוא איינם וואס איז גגאנגן אין דר מדבר אונ איז גוועזן הונגעריג אונ דארשטיג אונ מיד פון דער היץ האט ער גפינען איין גרויסן בוים וואס האט גהאט זיסע פירות אונ איין

שיינעם

*וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל כפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו וכשביקש לילך אמר ליה אילן אילן במה אברכך אם אומר שיהו *פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צלך נאה הרי צלך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך · אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה אם בעושר הרי עושר ואם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון מלפני השם שיהיו צאצאי מעיך *כמותך · וגרסינן נמי במסכת יומא פרק בא לו כ"ג דף ע"א אמר רב *כי מיפטרי רבנן מפומבדיתא אמרי מחיה חיים יתן לך חיים ארוכים ומתוקנים · וגרסינן נמי פרק היה קורא בתורה דף י"ז כי הוו מיפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי הנניה הוו אמרי הכי רבינו *עולמך תראה בחייך אחריתך לחיי עולם הבא ותקותך לדור דורים *פיך ידבר חכמות שפתותיך יביעו דעת לשונך תרחיש רננות לבך יהגה בינה כליותיך תעלוזנה מישרים עיניך יאירו במאור תורה ורגליך ירוצו לשמוע *דברי עתיק יומין · כי הוו מיפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני אמר הכי אלופינו וכו' · מאי *אלופינו מסובלים רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ור"א הד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות והד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים בדרך ארץ · מאי אין פרץ שלא תהא סיעתנו *כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג · ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו *אחיתופל ואין צווחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו *גיחזי · ברחובותינו שלא יהא לנו בן ולא תלמיד *שמקדיח תבשילו ברבים ואם יפטר התלמיד מהרב ולן באותה העיר חייב לשוב אצלו למחרת ליפטר ממנו כדאמרינן נמי בפרק קמא דמועד קטן דף ט' רבי יונתן בן עמראי ורבי יהודה בן גרים וכו' איפטור מיניה מאורתא ובצפרא וכו' · כדאיתא לעיל בכלל של נשואי אשה ח"ה פ"ב ובזה וכיוצא בו ירבה האהבה והשלום :

פמיו רק אל עמיו אסף רגליו אל המטה אבל לא מת עדיין ועל כן לא כתיב מיתה בפי' וזה שפי' נדמה להם כאלו מת משום דהגיע זמנו ליאסף מן העולם וזה ויקרבו ימי ישראל למות שהיה סיה קובל עליו והיה שוכב כאלו מת אבל נשמתו לא יצאה ממנו עד שבא למערת המכפלה וזה יעמא נדי' כי חוה נקס זה יעקב דהספלי שקל קולפא מחייה ארישא דעשו נתרן עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך משום דעדיין חי היה ואח"כ מת ובזה נתקיימה נבואתה של רבקה למה אשכל גם שניכם יום אחד כדאיתא בפרק האשון דסוטה : ע"כ הגה"ה : וצלו נאה שזה צריך לאדם שיף לנות החתיו : פירותיך מתוקין לרעב ואמה המים לצמא : כמותך בתורה ועושר וכבוד : כי מיפטרי מהדדי שהיה אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו : עולמך תראה בחייך כל צרכך המצא : פיך ידבר חכמות בלשון ברכה היו אומרים : דברי עתיק יומין הקב"ה שהוא מעולם : אלופינו מסובלים כמו ויט שכמו לסבול עליהם באהבת ה' כל הדברים אלו ונדרך ארץ להנהיג את ישראל בנחת ולקבל עליהם עול טריחם וקטטה : כסיעתו כחבריו שהיה אחד מהם שיצא דואג להרבות רעה כדמפרש בחלק : אחיתופל שפרץ במלכות בית דוד : גיחזי שהיה מצורע וכתיב בים עמא יקרא והיינו צווחה : שמקדיח תבשילו שיצא לתרבות רעה ומקדיח שנשרף תבשילו ואז ריחו רע ונודף למרחוק כן הסופר בעיקר סרחונו ונושתו רע :

העולם קיים העולם שכבר נברא קיים על זה והוא ישובו של בני אדם מתקיים : על הדין לזכות את הזכאי ולחייב את החייב

שכט התימה

גדול השלום שהוא קיום *העולם כמו ששנינו בפרק קמא דאבות ר' שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים *על הדין ועל האמת ועל השלום והדין והאמת הם בשביל שישבו בשלום ומצא שעיקר קיום העולם הוא בשלום ובברכת כהנים אשר בחר בה השם לברך כהניו לעמו ישראל חתומה בשלום · כדגרסי' נן בספרי יברכך וגו' יאר וגו' ישא וגו' שלום ביציאתך שלום בביאתך שלום עם כל אדם · רבי חנינא סגן הכהנים אומר וישם לך שלום בביתך רבי נתן אומר זה שלום בית דוד שנאמר (ישעיה ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' · גדול השלום שלא בשר הקב"ה את אברהם אבינו אלא בשלום שנאמר (בראשית טו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום וגו' · גדול השלום שבו שבח הקב"ה ליצחק אבינו כשבא אצלו אבימלך. ושלחו בשלום כדכתיב (שם כו) ויעש להם משתה וגו' וילכו מאתו בשלום · להודיענו חסידותו שלא נטר לו איבה על

שיינם שאטן אונ איין שטראם וואסער איז גגאנגען אונטער אים האט ער גיגעסן פון זיינע פירות אונ האט גטרונקן פון דעם וואסר אונ איז גזעסן אין דעם שאטן אונ האט זיך אפ גרוט פון זיין מידיקייט אונ וויא ער האט גוואלט אוועק גיין האט ער גזאגט צום בוים מיט וואס זאל איך דיך בענטשן זאל איך דיך בענטשן דיינע פירות זאלן זיין זים אונ זאלסט האבן איין שיינם שאטן אונ איין שטראם וואסער זאל אונטער דיר גיין דאס אלץ האסטו דאך שוין נייערט איך וועל דיך בענטשן דאס אלע בוימר וואס מען וועט פלאנצן פון דיינע צווייגן זאלן זיין אזו וויא דו ביסט · אזו אויך מיט וואס זאל איך דיך בענטשן זאל איך דיך בענטשן מיט תורה אונ עשירות אונ קינדר דאס האסטו אלץ נייערט איך וועל דיך בענטשן דאס אלע דיינע קינדר זאלין זיין וויא דוא ביסט : וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת יומא אז דיא רבנים פלעגין אוועק גיין פון פומבדיתא פלעגין זיי זאגן איינר צום אנדערין גאט וואס גיט צוא אלעמען לעבין דער זאל דיר געבין לאנג אונ גוטין לעבן : וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק היה קורא אז די רבנים פלעגן אוועק גיין פון רבי אמי אונ איין טייל זאגן פון רבי חנניא פלעגן זיי זאגן אונזער רבי אלע דיינע בדערפניש זאלסטו האבן בייא דיין לעבן אונ דיין סוף זאל זיין צוא חיי עולם הבא אונ דיין האפונג צוא פיל דורות דיין מויל זאל ריידן חכמות דיינע לעפצן זאלן ריידן קלוגע רייד דיין צונג זאל ריידן לויבונג פאר גאט דיין הארץ זאל טראכטן פאר שטאנד דיינע נירין זאלן זיך פרייען מיט רעכט פארטיגע רייד דיינע אויגן זאלן לייכטן אין דער ליכט פון דער תורה אונ דיינע פים זאלן לויפן צוא הערן די רייד פון גאט וואס ער איז אלט מיט טעג כלומר ער איז פון אייביג : כי הוו אז די רבנים פלעגן אוועק גיין פון רב חסדא אונ איין טייל זאגן פון רבי שמואל בר נחמני פלעגן זייא אזו זאגן אלופינו מסובלים אונזרע הארן זיינן בלאדן מיט תורה אונ מצות אונ דרך ארץ אין פרץ עס זאל צווישן אונזרע חברים קיין בראך ניט זיין אזו וויא עס איז גוועזן צווישן דיא חברים פון שאול דאס פון זייא איז ארוים גגאנגן דואג : ואין יוצאת אונ עס זאל פון אונז קיינר ניט ארוים גיין צו בייזן וויא עס איז גוועזן צווישן דר חברותה פון דוד דאס פון זייא איז ארוים גגאנגן אחיתופל : ואין צוחה א"נ עס זאל צווישן אונז קיין בייז גשרייא ניט זיין וויא עס איז גוועזן צווישן דר חברותה פון אלישע דאס פון זייא איז ארוים גיגאנגען גיחזי : ברחובותינו מען זאל קיין בייז ניט הערן פון אונז אין אונזרע גאסן דאס עס זאל ניט זיין צו אונז איין זון אדר איין תלמיד וואס זאל ארוים גיין להרבות רעה: ואם אונ ווען דער תלמיד נעמט רשות פון זיין רבי אוועק צו גיין אונ בלייבט נאך נעכטיגן אין דער שטאט מוז ער אין דר פריא אום קערן זיך צוא זיין רבי צו געמן נאך איין מאל פון אים רשות וויא מיר האבן אויבן אין פרק קע"ח גשריבן אונ מיט דעם אונ מיט דעם גלייכן זאבן מערט זיך דאס ליבשאפט אונ דער שלום צווישן דיא לייט :

שכט גדול השלום עס איז גרויס דר שלום דען ער איז דר בשטאנד פון דר וועלט וויא מיר לערנן אין מסכת אבות רבי שמעון בן גמליאל זאגט אויף דרייא זאכן האט די וועלט איין בשטאנד : אויף דין אונ אמת אונ שלום : אונ דער דין אונ אמת איז דרום כדי מענטשן זאלן זיצן צוא זאמן מיט שלום · נוא ווערט גפונן דאס דר עיקר בשטאנד פון דער וועלט איז דר שלום אונ ברכת כהנים וואס גאט האט אוים דר וויילט דאס דיא כהנים זאלן דער מיט בענטשן דיא ישראל לאזט זיך עס אוים מיט שלום וויא מיר לערנן אין ספרי : יברכך וגו' גאט וועט דיר בענטשן אונ וועט דיר געבן שלום אין דיין ארוים גיין אונ אין דיין אריין קומן אונ וועט דיר געבן שלום מיט אלע מענטשן · רבי חנינא סגן הכהנים זאגט דר פסוק מיינט גאט וועט דיר געבן שלום אין דיין הויז רבי נתן זאגט דר שלום פון דעם פסוק איז גמיינט דער שלום פון דעם הויז פון דוד המלך וויא אין פסוק שטייט צום מערונג די הערשאפט אונ צוא דעם שלום פון דעם הויז דוד וועט ניט זיין קיין ענדע ביז אייביג : גדול עס איז גרויס דר שלום דען גאט האט אברהם אבינו נאר צו גיזאגט מיט שלום וויא אין פסוק שטייט דו וועסט קומן צו דיינע עלטרן מיט שלום · עס איז גרויס דר שלום דען דר מיט האט גאט גלויבט צו יצחק אבינו אז אבימלך איז צו אים גקומען האט ער אים אוועק גשיקט מיט שלום וויא אין פסוק שטייט ער האט צוא זייא גמאכט איין סעודה אונ זייא זיינן אוועק גגאנגען פון אים מיט שלום צו ווייזן אונז דאס חסידות פון יצחק דאס ער האט גיט גהיט קיין פיינטשאפט צוא אבימלך

חתימה לנר ששי

ועל כאותה שלא יפקרו אים כעמיתו ועל כשלום בין המלכיות ובין אדם לחבירו : אשר בידו נפש כל חי וגו' הדת הדין מקשרע לאמר אל תבא ביתו כי כך וכך פגע מגיב הקיום בזוך הוא כתיב והשיב את הפקדון אשר הפקד אתו :

שאמרו לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד · גדול השלום שלא ביקש יעקב אבינו עליו השלום מהקב"ה אלא שלום שנאמר (שם כח) ושבתי בשלום אל בית אבי וגו' · גדול השלום שלא נתבשרו השבטים אלא בשלום שנא' (תהלים קכב) ששם עלו שבטים שבטי יה וגו' שמה ישבו כסאות וגו' שאלו שלום וגו' · גדול השלום שכשנגלה הקב"ה בתחלה למשה עליו השלום היה מתוך דבר שנשתנית טבעה בשלום שנאמר (שמות ג) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וגו' · הראהו שלום גדול בין האש והסנה שדומה שנשרף ולא נשרף ואע"פ שהוא חוץ מן הטבע · גדול השלום שבו שבח הקב"ה את אהרן שנאמר (מלאכי ב) בריתי היתה אתו החיים והשלום · גדול השלום שכשעה שקנא פינחס בן אלעזר קנאת השם יתברך ברכו בשלום שנאמר (במדבר כה) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום · גדול השלום שבו נתבשר דוד עליו השלום שנאמר (ד"ה א יב) ורוח לבשה את עמשי וגו' ועמך בן ישי שלום וגו' · גדול השלום כי שלמה המלך עליו השלום נקרא שמו על שם השלום שהיה בימיו שנאמר (שם כב) כי שלמה יהיה שמו וכל ימיו היה שלום בישראל וישבו לבטח שנאמר (מלכים א ה) וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה · גדול השלום שלא בקש חזקיהו עליו השלום אלא שלום שנאמר (מלכים ב כ) ויאמר טוב דבר ה' אשר דברת ויאמר אך אם שלום ואמת יהיה בימי · גדול השלום שנשתבח בו מרדכי שנאמר (אסתר י) דורש טוב לעמו ודובר שלום וגו' · ובשעת ישיבתה של ירושלים נתברכה בשלום שנאמר (תהלים קכב) שאלו שלום ירושלים · ונתחנך בית המקדש בשלום שנאמר יהי שלום בחילך וגו' · ונתבשרו ישראל בשלום שנאמר למען אחי ורעי וגו' גדול השלום שהוא קודם למלחמת הרשות · כדגרסינן בואלה שמות רבה (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום · ראה כמה כחו של שלום בשר ודם אם יש לו שונא מהו עושה לו הולך ומדבר לאדם גדול ממנו שיעשה לו רעה אבל הקב"ה אינו כן אלא כל עובדי כוכבים ומזלות מכעיסין אותו והם ישנים וכל הנפשות עולות אצלו ונאמר *אשר בידו נפש כל חי וגו' · ובבקר הוא מחזירן להם לכל אחד ואחד נפשו שנאמר (ישעיה מב) נותן נשמה לעם עליה · דבר אחר בשר ודם אם יעשה לו חברו רעה אינו זזה מלבו לעולם אבל הקב"ה אינו כן אלא כשהיו ישראל במצרים והיו המצריים משתעבדים בהם בטיט ובלבנים ולאחר כל הרעות שנעשו לישראל חס הקב"ה עליהם ואמר (דברים כג) לא תתעב מצרי אלא רדפו אחר השלום שנאמר בקש שלום ורדפהו · וכשרצה הקב"ה ליפרע מעמון ומואב מנע מהם השלום שנאמר (שם) לא תדרוש שלומם וטובתם והקב"ה ברא את השלום לישב עולמו · כדגרסינן במדרש תהלים אמר רבי אלכסנדראי (תהלים צט) אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות של עולם · אם יש לו לאדם דין עם חברו הוא נכנס עמו לדין והם מקבלין עליהם מה שהדיין דן בפניהם ויוצאים ועושים שלום הוי אומר אתה כוננת מישרים · אדם יוצא לדרך ראה חמורו של שונאו שהוא רובץ תחת משאו והולך הוא ומסייעו והוא אומר פלוני עשה לי כך וכך והייתי סבור שהוא שונאי מיד נעשו אוהבים ומי גרם להם מפני ששמרו את

אבימלך פאר וואס ער האט צו אים גזאגט גייא אוועק פון אונז דען דוא האסט דיך זייער גישטארקט פון אונז אין רייכקייט· עס איז גרויס דער שלום דען יעקב אבינו האט פון גאט מער ניט גיבעטן נאר שלום וויא אין פסוק שטייט אונ איך וועל מיך אום קערן מיט שלום צוא מיין פאטערס הויז : גדול עס איז גרויס דר שלום דען די שבטים זיינן נאר נתבשר גיווארן מיט שלום וויא אין פסוק שטייט דיא שבטים זיינען אויף גיגאנגען קיין ירושלים שטייט ווייטר פרעגט אויף דעם שלום פון ירושלים· עס איז גרויס דער שלום דען וויא גאט האט זיך באוויזן דאס ערסטע מאל צו משה רבינו איז גוועזן דורך איין זאך וואס איז קעגן דעם נאטור דאס פייער האט שלום גהאט מיט האלץ וויא אין פסוק שטייט עס האט זיך צוא משה רבינו באוויזן איין מלאך פון גאט מיט איין פלאם פייער פון דעם דארן אונ ער האט גזעהן וויא דר דארן ברענט אין פייער אונ ווערט ניט פאר ברענט דען דאס פייער האט מיט דעם האלץ שלום גמאכט· עס איז גרויס דער שלום דען דר מיט האט גאט גלויבט צו אהרן הכהן וויא אין פסוק שטייט מיין כריתות ברית איז מיט אים גוועזן דאס לעבן אונ דר שלום ווייל ער האט גימאכט שלום· עס איז גרויס דר שלום דען אין דר צייט וואס פינחס האט זיך מקנא גוועזן פון גאטס וועגן האט אים גאט גיבענטשט מיט שלום וויא אין פסוק שטייט איך וועל אים געבין מיין כריתות ברית דאס עס וועט צו אים זיין שלום : גדול עס איז גרויס דר שלום דען דער מיט האט מען מבשר גוועזן צוא דוד המלך וויא אין פסוק שטייט איין ווילן האט אן גקלייד צו עמשי אונ האט גזאגט צוא דוד עס איז צו דיר שלום· עס איז גרויס דער שלום דען שלמה המלך איז דריבר וואורן גרופן שלמה דאס איז לשון שלום ווייל אין זיינע צייטן איז גוועזן שלום וויא אין פסוק שטייט דם שלמה וועט זיין זיין נאמן אונ איך וועל געבן שלום צו ישראל אין זיינע טעג אונ אלע זיינע טעג איז איך גוועזן גרויס שלום צו ישראל אונ זייא זיינן גזעסן זיכר וויא אין פסוק שטייט יהודה אונ ישראל זיינן גזעסן צוא זיכר איטליכר מאן אונטר זיין ווייןשטאק אונ אונטר זיין פייגן בוים פון דן אונ ביז באר שבע אלע טעג פון שלמה· דר שלום איז גרויס דען חזקיהו המלך האט מער ניט בגערט נאר שלום וויא אין פסוק שטייט דאס חזקיהו האט גזאגט צום נביא עס איז גוט גאטס רייד וואס דוא האסט גרעט נייערט ווען נאר שלום אונ אמת וועט זיין אין מיינע טעג : גדול עס איז גרויס דר שלום דען מרדכי איז דער מיט גלויבט גיווארין וויא אין פסוק שטייט ער פארשט גוטס צו זיין פאלק אונ רעט שלום צו אלע קינדר פון דעם פאלק אונ אז ירושלים איז בזעצט גיוועזן איז זיא ווארין גיבענטשט

מיט שלום וויא אין פסוק שטייט פרעגט אויף דעם שלום פון ירושלים אונ דער בית המקדש איז ווארן בנייעט מיט שלום וויא אין פסוק שטייט עס זאל זיין שלום אין דיין מויער אונ די ישראל זיינען נתבשר גיווארין מיט שלום וויא אין פסוק שטייט פון וועגין מיינע ברידר אונ מיין גיזעלין וועל איך ריידין שלום: גדול עס איז גרויש דר שלום דען אז מען איז גגאנגן אין איין מלחמה אין חוץ לארץ האט מען גימוזט פריער אן הייבין מיט שלום וויא מיר לערנן אין ואלה שמות רבה עס שטייט אין פסוק ווען דוא וועסט גיגעהן צו איין שטאט צו מלחמה האלטן מיט איר זאלסט פריער רופן צו איר צו שלום· זעה וויא גרויש דער כח פון שלום איז דען ווען איין מענטש האט איין שונא אזו גייט ער צוא איין גרעסערן מענטשן אונ בעט אים דאס ער זאל זיין שונא בייז טאן אבר גאט איז ניט אזו נייערט אלע עובדי כוכבים ומזלות דר צערנן אים אונ זייא שלאפן בייא נאכט אונ אלע נשמות גייען אויף צוא אים וויא אין פסוק שטייט דאס אין זיין האנט איז דאס נפש פון אלע לעבעדיגע אונ אין דר פריא קערט גאט אום צו איטליכן זיין נשמה וויא אין פסוק שטייט ער גיבט די נשמה צוא דעם פאלק וואס אויף דר וועלט איז אדר איין מענטש ווען זיין חבר טוט אים בייז אזו גייט עס אייביג ניט ארויס פון זיין הארצן אבר גאט איז ניט אזו נייערט אז דיא ישראל זיינן גוועזן אין מצרים אונ דיא מצרים האבן מיט זייא גארבעט אין ליים אונ אין ציגל אונ נאך דעם אלעם בייז וואס זייא האבין גיטאן צוא ישראל האט גאט דאך הם גהאט אויף זייא אונ האט אן גזאגט דיא ישראל דו זאלסט ניט פאר אום ווערדיגן קיין מצרי נייערט יאגט נאך שלום וויא אין פסוק שטייט זוך דעם שלום אונ יאג אים נאך אונ אז גאט האט גוואלט גצאלט נעמן פון עמון ומואב האט ער פון זייא פאר מיטן דעם שלום וויא אין פסוק שטייט דו זאלסט ניט פארשטן זייער שלום אונ זייער טובה ביז אייביג אונ גאט האט בשאפן דעם שלום צוא בזעצין זיין וועלט וויא מיר לערנן אין מדרש תהלים רבי אלכסנדראי זאגט עס שטייט אין פסוק דוא גאט האסט אן גברייט רעכט פארטיקייט דאס איז גמיינט דו האסט אן גברייט די רעכט פרטיקייט פון דר וועלט דען ווען איין מענטש האט איין דין מיט זיין חבר גייט ער מיט אים אריין צום דיין אונ זייא זייגען מקבל אויף זיך דעם פסק פון דעם דיין אונ גייען ארויס אונ מאכן שלום צווישן זיך דאס מיינט דר פסוק דו האסט אן גברייט רעכט פארטיקייט אויך ווען איין מענטש גייט אין וועג אונ זעהט דאס אייזל פון זיין שונא ליגט אונטר דר משא גייט ער אונ העלפט אים אזו זאגט יענר דר מענטש האט מיר אזו איין טובה גטאן אונ איך האב גמיינט דאס ער איז מיר איין שונא ווערין

זייא

חתימה לנר ששי

התורה שכתוב בה (שמות כג) כי תראה חמור שונאך וגו׳ הוי אומר (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום׳ גדול השלום שבו יפקוד ירושלים שנאמר (ישעיה ס) ושמתי פקודתך שלום ונוגשיך צדקה :

זייא באלד ליב האבר איינר צום אנדרן אונ דאס האט צוא זייא געבראכט ווייל זייא האבן געהיט וואס אין דר תורה שטייט ווען דוא וועסט זעהן דאס אייזל פון דיין שונא ליגט אונטר דער משא זאלסטו אים העלפן דאס מיינט דר פסוק די וועגן פון דר תורה זיינן זיסע וועגן אונ אלע אירע שטעגן זיינען שלום׳ עס איז גרוים דר שלום דען ירושלים וועט דר מיט געדאכט ווערן וויא אין פסוק שטייט אונ איך וועל טאן דיין בפעהלונג מיט שלום אונ דיינע בצווינגער וועלן זיין גירעכטע :

הנר השביעי

על ענין הענוה ונחלק לשני כללים׳ הכלל הראשון בשפלות הרוח׳ הכלל השני בבושת הפנים :

של הקדמה לנר שביעי

גדולה ענוה שבה הקדוש ברוך הוא משובח ומפואר׳ כדגרסינן במסכת מגילה פרק בני העיר דף לא אמר רבי יוחנן *כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב״ה אתה מוצא ענותנותו ודבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים׳ כתוב בתורה (דברים י) כי ה׳ אלהיכם וגו׳ וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה׳ שנוי בנביאים דכתיב (ישעיה נז) כי כה אמר רם ונשא וגו׳ וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח וגו׳ משולש בכתובים דכתיב (תהלים סח) *סולו לרוכב בערבות וגו׳ וכתיב בתריה אביו יתומים ודין אלמנות׳ על כן יש לו לאדם *להדמות למדת בוראו בכל כחו כדי לעלות במעלה העליונה ולהדבק בענוה ובזה יהא אהוב עם ה׳ ועם אנשים׳ וכשיאחז במדת הענוה יהא פרוש ומובדל מכל טינוף בני אדם ויהא זריז בכל דברי קדושה וטהרה ופרישות כי בה׳ דברים הענוה ניכרת׳ ואלו הן אחד שימחול למי שהרע לו ואפילו יכול לשלם לו שנאמר אל תאמר כאשר עשה לי *כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו כי מפני ענותנותו אינו מקפיד על מי שהרע לו׳ שנית אם יבואו עליו צרות בגופו או בממונו או ימותו בניו או קרוביו יצדיק עליו את הדין ויקבל משפטי השם באהבה כי מדרכי הענוה היא המקבל עליו היסורים שכן מצינו באהרן עליו השלום כשמתו נדב ואביהוא הצדיק עליו את הדין מפני ענותנותו ולא קץ בצרתו שנאמר וידום אהרן וכתיב דום לה׳ והתחולל לו בעת הצרות הענוים והמשכילים יקבלו אותם מאהבה וידומו שנאמר (עמוס ה) *לכן המשכיל בעת ההיא ידום׳ שלישית אם יכבדוהו בני אדם אל יתגאה אלא ידריך עצמו בדרך הענוה ואל יגבה לבו שכן מצינו באברהם אבינו עליו השלום שכבדו עפרון וקראו אדוני נשיא אלהים והוא השפיל עצמו אפילו לפני הפחותים שנאמר (בראשית כג) וישתחו אברהם לפני עם הארץ׳ רביעית אם המציאו השם חכמה ובינה ועושר גדול ושררה או חן בעיני המלך או שאר הדברים שרגילין בני אדם להתגדל בהם אל יגבה לבו על חבריו אלא יהיה עניו וצנוע ויתנהג כפי מה שהיה רגיל קודם השררה שנאמר (קהלת י) אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח ר״ל מקומך הראשון׳ חמישית כשיראה יסורין באין עליו יעשה תשובה מיד בפרהסיא ולא יניח מלעשות מפני הגאוה כמו שמצינו באנשי הגולה כשהוכיח עזרא עליו השלום הורו תשובה

נפש יהודה

כל מקום לאו דוקא אלא מצינו בתורה בנביאים ובכתובים דקאמר גבורתו כלומר שהרוממות מעלתו של הקב״ה נמצא ענותנותו שמשגיח על השפלים׳ ודכאי רוח: סולו כ׳ שנה: להדמות שידמה עצמו לעשו׳ מעשיו כמעשי ה׳: כן אעשה לו אשיב וגו׳ דמשמע שיש יכולת בידו להשיב לו אעפ״כ לא ישוב וימחול לו : לכן המשכיל בעת ההיא ידום מי שהוא חכם ידום בעת הרעה ולא יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה כמעלים עשו כי

של גדולה ענוה איז זייער איין גרוישע מעלה דען גאט ווערט מיט איר גלויבט אונ בשיינט וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה רבי יוחנן זאגט אין אלע ערטר וואס דו געפינסט גאטס מאכט געפינשטו ווידר דער בייא זיין ענוות אונ דיזאך שטייט געשריבן אין דער תורה אונ דאס אנדרע מאל אין נביאים אונ דאס דריטע מאל אין כתובים׳ אין דער תורה שטייט ער איז אייער גאט איין גאט איבער אלע געטר אונ איין האר איבר אלע הארן איין גרויסר אונ איין שטארקער אונ איין פארכטיגר גאט איז ער אונ דער נאך שטייט ער טוט דעם משפט פון איין יתום ואלמנה׳ אונ אין נביאים שטייט אזו זאגט דר הויכר אונ דער דר הויבנר גאט אונ דער נאך שטייט איך בין מיט דעם געבראכענעם אונ מיט דעם נידריגן גימיט אונ אין כתובים שטייט לויבט צו גאט וואס רייט אין די הימלן אונ דער נאך שטייט ער איז דער פאטר פון יתומים אונ איין דיין פון אלמנות דרום דארף זיך דער מענטש גלייכן צו דר מדה פון זיין בשעפר מיט גאר זיין פח כדי ער זאל קומן צוא דר הויכר מעלה אונ זאל זיך בהעפטן אין דר מדה פון ענוה אונ דורך דעם וועט ער זיין גליבט צוא גאט אונ צוא מענטשן אונ ווען ער וועט אן נעמן אין דער מדה פון ענוה וועט ער זיין אפ גשייד פון אלע אום ריינקייט פון מענטשן אונ וועט זיין גיאיילט אין אלע הייליגע אונ ריינע זאבן דען אין פינף זאכן ווערט די מדה פון ענוה דער קענט אונ דאס זיינן זייא איינש איז דאס ער זאל מוחל זיין צו דעם וואס האט אים בייז גטאן אפילו ווען ער קען אים בצאלן וויא אין פסוק שטייט דו זאלסט ניט זאגן וויא ער האט מיר גטאן וועל איך אים ווידר אפ טאן איך וועל אום קערן צו דעם מענטשן וויא זיינע מעשים דען דורך זיין ענוה דארף אים ניט אן גיין אויף דעם וואס האט אים בייז גטאן׳ דאס אנדערע איז ווען עס קומען אויף אים צרות אין זיין גוף אדר אין זיין געלט אדר זיינע קינדר אדר זיינע קרובים שטארבן מוז ער גאט גירעכט מאכן אין דעם דין אונ זאל גאטס משפט אן נעמן מיט ליבשאפט דען דאס איז פון דעם סדר פון ענוה דאס ער נעמט אן יסורים באהבה דען אזו געפינן מיר בייא אהרן הכהן אז זיינע קינדר נדב ואביהוא זיינן גשטארבן האט ער אויף זיך גרעכט גמאכט גאטס דין פון וועגן זיין ענוות אונ האט ניט ממאס גוועזן אין זיין צרה נייערט ער האט גשוויגן וויא אין פסוק שטייט אהרן האט גשוויגן אויך שטייט אין פסוק שווייג צו גאט אונ האף צו אים דען די אונגליקס צייטן נעמן עס אן די ענוים אונ דיא קלוגע לייט באהבה אונ שווייגן וויא אין פסוק שטייט דר קלוגר וועט שווייגן אין דר אונגליקס צייט׳ דאס דריטע איז ווען מענטשין טוען אים אן כבוד זאל ער זיך ניט גרויס האלטן נייערט ער זאל זיך פירן אין דעם וועג פון ענוה דען אזוא גיפינען מיר בייא אברהם אבינו דאס עפרון האט אים כבוד אן גטאן אונ האט אים גרופן געטליכר האר האט ער זיך דאך נידריג גהאלטן אפילו פר נידריגע לייט וויא אין פסוק שטייט אברהם האט זיך גבוקט פאר דעם פאלק פון דעם לאנד׳ דאס פערטע איז ווען גאט גיט אים קלוגקייט אונ פאר שטאנד אונ פיל עשירות אונ הערשאפט אדר ער גיט אים חן בייא דעם מלך אדר אנדרע זאכן וואס מענטשן זיינן גוואונט זיך גרויס צוא האלטן מיט זייא זאל ער זיך דער מיט ניט גרויס האלטן נייערט ער זאל זיין איין עניו אונ איין נידריגר בייא זיך אונ זאל זיך פירן אן גרויסקייט וויא ער איז גוואונט גוועזן צו פירן זיך איידר ער האט דאס הערשאפט גהאט וויא אין פסוק שטייט ווען דאס גמיט פון הערשאפט וועט אויף גיין אויף דיר אונ וועסט ווערן גרויס זאלסטו דיין ארט ניט פאר לאזן דאס איז גמיינט דיין ערשטן ארט ניט פאר לאזן אונ זיך פירן מיט ענוה וויא פריער׳ דאס פינפטע איז ווען ער זעהט דאס יסורים קומן אויף אים זאל ער באלד תשובה טאן בפרהסיא אונ זאל ניט אוועק לאזן תשובה צו טאן איבר גאוה וויא מיר געפינן בייא די לייט וואס זיינן מיט עזרא פון דעם גלות בבל ארויס גגאנגן וויא עזרא האט זייא גשטראפט אויף דעם

וואס

הקדמה לנר שביעי

מיד שנאמר (עזרא י׳) אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות וגו׳ · ועשו תשובה מפני ענותנותם ויושר פעולתם · ונרסינן בפרק קמא דעבודת כוכבים דף ב׳ תניא אמר רבי פנחס בן יאיר *תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי *זריזות זריזות מביאה לידי *נקיות נקיות מביאה לידי *פרישות פרישות מביאה לידי טהרה *טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי חסידות חסידות מביאה *לידי רוח הקודש · רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדולה מכולן שנאמר (תהלים פט) *אז דברת בחזון לחסידך · ופליגא דריב״ל דאריב״ל ענוה גדולה מכולן שנאמר (ישעיה סא) רוח ה׳ אלהים עלי וגו׳ לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים · אמר רבי יעקב בן אלעזר מה שעשתה החכמה *עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לקרסולה למדנו שהמגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו והמשפיל עצמו הקב״ה מגביהו · כדגרסינן בפרק כיצד מעברין דף נ״ד ובמסכת נדרים דף נ״ה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ה״ל מילתא לרב יוסף בהדיה וכו׳ אבל אם הגים דעתו הקב״ה משפילו וכו׳ כדאיתא לעיל בחלק ה׳ ובנר ראשון חלק ראשון פרק שני כלל הכבוד · ומצינו במדרש מעשה בג׳ בני אדם שנכנסו לפני המלך היה האחד מהם נשיא· השני חכם· והשלישי עניו · הנשיא ישב בראש והחכם ישב במקום נמוך אצל הנשיא והעניו ישב בשפל אצל החכם · הביט בהם המלך ואמר לנשיא למה קדמת וישבת בראש אמר ליה מפני שאני נשיא · אמר להכם ואתה למה ישבת במקום גבוה מזה אמר ליה מפני שאני חכם · אמר לעניו ואתה למה ישבת במקום שפל יותר מכולם אמר ליה מפני שאני עניו צוה המלך להושיב העניו בראש והחכם במקומו באמצע והנשיא בשפל במקום העניו · ראו איך נתקיימה באלו מימרא מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב *לסולייתה וגם כל המגים דעתו הקדוש ב״ה משפילו אבל המרגיל בשפלות וענוה הקב״ה מעלה אותו לגדולה :

הכלל הראשון

בשפלות הרוח ומתחלק לשני חלקים · החלק הראשון בלב · החלק השני במעשה :

החלק הראשון בלב · ויש בו שני פרקים :

שלא פרק ראשון כמה יש לו לאדם להרחיק מלבו מדת גסות הרוח שהיא נקראת בלשון עברי בכמה שמות נבה לב ועינים רמות גאוה ורום · ואף על פי שבכל המדות הטובות טובה היא הממוצעת בין שתי הקצוות אבל מדה זו אינה כן לא יאחז אדם בה ולא במקצתה כמו שאמרו בפרק קמא דסוטה דף ה׳ אמר רבי נחמן *לא מינה ולא מקצתה· מי זוטר מ״ד (משלי יז) תועבת ה׳ *כל גבה לב · ולהרחיק לאדם *משמע החטא הזה אמרו בפרק ד׳ מאבות רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה ר״ל שיטה מאד מאד לשפלות הרוח לגמרי *עד קצה האחרון כדי שלא ישאר בנפשו מקום לגאוה כלל ולא עוד אלא שאם פסקו לו גדולה מן השמים ונבה לבו עלה מורידין אותו מגדולתו · כדגרסינן בפרק קמא דמגילה דף י״ג ובמסכת זבחים פרק טבול יום דף ק״ב אמר רבי אלעזר בן חנינא כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולזרעו עד סוף כל העולם שנאמר (איוב לו) *לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא

ואס זייא האבן גנומען כותיות פאר ווייבר אזו האבן זייא באלד תשובה גטאן אונ האבין מודה גיוועזן דרויף בפרהסיא וויא אין פסוק שטייט זייא האבן גזאגט מיר האבן גפעלשט אין אונזער גאט אונ האבן גנומן כותיות פר ווייבר אונ זייא האבן תשובה גטאן איבר זייער עניוות אונ זייערע רעכט פארטיגע מדות· אויך האבן מיר אויבין אין סימן ק״פ גשריבן דאס רבי פנחס בן יאיר זאגט דאס איין מענטש קען קומן פון איין גוטע מעלה צוא איין אנדרע ביז ער קען מאכן דאס די נבואה זאל אויף אים רוען אונ רבי יהושע בן לוי זאגט דאס איז די גרעסטע מעלה פון אלע מעלות· רבי אליעזר בן יעקב זאגט וואס די חכמה מאכט איין קרוין צו איר קאפ מאכט דאס די ענוה איין טריט צוא איר פוס דען ענוה איז פיל העכר פון חכמה אונ מיר לערנן אפ דאס דר וואס האלט זיך גרויס מאכט אים גאט נידריג אונ דר וואס האלט זיך נידריג מאכט אים גאט הויך וויא מיר האבן אין סימן כ״ז גשריבן : ומצינו אונ מיר גפינן אין מדרש עס איז גוועזן איין מעשה מיט דרייא מענטשן וואס זיינן אריין גגאנגן צו איין מלך איינר איז גוועזן איין נשיא אונ דער אנדערר איז גוועזן איין חכם אונ דער דריטר איז גוועזן איין עניו האט זיך דר נשיא גזעצט אויבן אן אונ דר חכם לעבן דעם נשיא אונ דר עניו האט זיך גזעצט גאר נידריג לעבן דעם חכם · האט דר מלך אקוק גיטאן אויף זייער זיצן אונ האט גזאגט צום נשיא ווארום האסטו דיך גזעצט אויבן אן האט דר נשיא אים גענטפערט ווייל איך בין איין נשיא· דר נאך האט ער גזאגט צום חכם ווארום האסטו דיך געזצט העכער פון דעם דריטן · האט ער אים געענטפערט ווייל איך בין איין תלמיד חכם דר נאך האט ער גזאגט צום עניו ווארום האסטו דיך גזעצט אין דעם נידריגסטן ארט מער פון אלע האט ער אים געענטפערט ווייל איך בין איין עניו האט דר מלך גיהייסן מען זאל דעם עניו זעצין אויבין אן אונ דעם נשיא אין דעם נידריגסטן ארט וואו דער עניו איז געזעסן אונ דר חכם זאל בלייבן זיצן אויף זיין ארט אין מיטן · נוא זעהן מיר דאס די עניוות האט דעם עניו דר הייכט מער וויא דיא חכמה· אונ אויך איטליכער וואס האלט זיך גרויס מאכט אים גאט נידריג אבר דר וואס גוואונט זיך אין נידעריקייט אונ מיט ענוה דעם ברייננט גאט אויף לגדולה :

שלא כמה וויא זייער דארף דר מענטש דר ווייטרן פון זיין הארץ די מדה פון גרויסקייט וואס זיא ווערט אן גרופן אויך לשון הקודש מיט פיל ערלייא נעמען איין הויך הארץ הויכע אויגן גאוה אונ הויכקייט · אונ חאטשע אין אלע גוטע מדות איז גוט די מיטעל מעסיגקייט צווישן ביידע ענדונגן דאס איז צווישן צוא פיל אונ צו ווייניג אבער בייא דער מדה פון גאוה איז ניט אזו נייערט דר מענטש זאל ניט אן נעמן אין איר אונ אויך ניט אין עפיס פון איר וויא דיא גמרא זאגט אין מסכת סוטה · רב נחמן זאגט אין גאוה דארף מען ניט אן נעמען ניט אין איר אונ אויך ניט אין אביסל פון איר דען איז דען דאס קליין וואס דער פסוק זאגט גאטס אום תערדיקייט איז איין הויך הארץ : ולהרחיק אונ צו דר ווייטרן דעם מענטשן פון דר דאזיגר זינד פון גאוה האבן דיא חכמים גזאגט אין פרקי אבות רבי לויטס פון יבנה זאגט זייער אונ זייער זאלסטו זיין איין נידריג גימיט דען דאס האפונג פון דעם מענטשן איז דאס ווערים ווען עסן זיין פלייש דאס איז גמיינט דר מענטש מוז זיך זייער נייגין צו נידריקייט וויא ווייט עס איז מיגליך כדי עס זאל בייא אים גאר קיין גאוה ניט בלייבן אונ נאך מער ווען מען האט אים פון דעם הימל גדולה גיגעבן אונ ער האלט זיך גרויס דער מיט נידרט מען אים אראפ פון זיין גדולה וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה רבי אליעזר בן חנינא זאגט ווען גאט גיט גדולה צוא איין מענטשן גיט ער עס אים אונ זיינע קינדר ביז אייביג דען אזו שטייט אין פסוק גאט מאכט ניט ווייניגר פון דעם צדיק זיין גרויסקייט· אונ ווען ער האלט זיך אבר גרויס דער מיט מאכט אים גאט נידריג וויא אין פסוק שטייט דורך

זייער

עץ רעס פיה עם סמוזמת לקבל רעחס : תורת ע״י שעסק בה ועוד בולה ומבין הזהרות שבה ונזהר : זריזות זריז ונגמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי סיבי דאינו מהרהר לבא לידי סומאה · זהירות כשבעבירה באה לידו זהיר להגמר שלא יכשל בה והכי אמרינן בכל הגבר בסמיכת חולין מאי לאו דוהיר ולא נגע לא דוהיר וקדים ומאי ידיה מעיקרא : נקיות בבוא נקי כאין חטא : פרישות אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו : טהור נה ומלוכן ועדיף מנקי ולא נקרא קדוש כשמטהר עצמו מכל טינוף ר״ל מכל העבירות מתחלה קדוש הוא שעומד בקדושתו ולא יטנף עצמו שוב בחטא ויבא לידי ענוה דכתיב מרום וקדוש שמו וכתיב אשכון ואת דכא היינו גם קדוש ועניו יראת חטא מדת צדיק עד לסוף נעשה חסיד ועושה לפנים משורת הדין : לידי רוח הקודש להערות עליו שכינה : אז דברת בחזון לחסידך ולא נאמר לירחיך ולענויך : עטרה לראשה שהיא עיקר כל המדות שעל ידי ההורס יבא למעשים טובים עשתה ענוה עקב לקרסולה סוף לרגליה כלומר אם יש בו כל המדות טובות לסוף יזכה לענוה דאז יקוים ביה כל המדות כמו שאמר ר׳ יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן דאם אין בו ענוה לא יתקיים בו כלום ואין מועיל לו כלום כל המדות ולא יקבל עליהם שכר וכל מה שעושה הוא עושה בגאוה וכו׳ : לסולייתה למכלתה מידרוך במשלה של ענוה שיתנהג בכל מעשיו בדרך של ענוה :

לא מינה לא תאחז במדת גסות הרוח אפילו במקצת ממנה : כל גבה לב לרבות אפי׳ מי שיש לו מקצת תועבת ה׳ הוא : משמע קצת פסולת של חטא זו שלא יבא בה לחטא : עד קצה האחרון אפילו דבר מועט לא יהיה בו ויהיו ולא מקצתה : לא יגרע מצדיק עינו

וגו׳ · ואם הגיס דעתו הקב״ה משפילו שנאמר (שם) ואם אסורים בזקים ילכדון בחבלי עוני · וגרסינן במסכת חולין פרק כיסוי הדם דף פ״ט מ״ד (תהלים נח) *האמנם אלם צדק תדברון מה אומנתו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם יכול אף בד״ת תלמוד לומר צדק תדברון יכול אפילו הגיס דעתו תלמוד לומר *מישרים תשפטו בני אדם · מצינו שאמרו רבותינו על מדת גסות הרוח כמה רעות אשר אין קץ למספרם · כדגרסינן בפרק קמא דסוטה דף ד׳ אמר רבי יוחנן משום רשב״י כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד כוכבים ומזלות כתיב הכא (משלי טז) תועבת ה׳ כל גבה לב וכתיב התם (דברים ז) ולא תביא תועבה אל ביתך · ורבי יוחנן דידיה אמר כאלו כפר בעיקר שנאמר (שם) *ורם לבבך ושכחת וגו׳ · רבי חמא בר חנינא אמר כאלו בא על העריות כולן כתיב הכא תועבת ה׳ כל גבה לב וכתיב התם (ויקרא יח) כי כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו׳ · עולא אמר כאלו בנה *במה שנאמר (ישעיה ב) חדלו לכם מן האדם *אשר נשמה באפו כי במה וגו׳ אל תקרי במה אלא במה · *מאי יד ליד לא ינקה רע אמר רב כל מי שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו להקדוש ברוך הוא שמים וארץ כאברהם דכתיב ביה (בראשית יד) הרימותי ידי אל ה׳ וגו׳ קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם *קשיא לדבי רבי שילא האי יד ליד לידי מיבעי ליה · אלא אמרי דבי רבי שילא אפילו קבל תורה מהר סיני כמשה דכתיב ביה (דברים לג) מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא ליה לרבי יוחנן האי יד *יד מיד מיבעי ליה אלא אמר רבי יוחנן *אפילו עושה צדקה בסתר דכתיב (משלי כא) *מתן בסתר *יכפה אף לא ינקה מדינה של גיהנם *אזהרה לגסי הרוח מנין אמר רבה אמר זעירי מהכא (ירמיה יג) שמעו והאזינו ואל תגבהו ורב נחמן בר יצחק אמר מהכא ורם לבבך ושכחת וכתיב השמר לך פן תשכח וגו׳ · וכדרבי אבין אמר רבי אלעאי דאמר רבי אבין אמר רבי אלעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה · דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרב אמי וזימנין אמר לה משמיה *דרב אסי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף *מתמעט שנאמר (איוב כד) רומו מעט ושמא תאמר *ישנו בעולם תלמוד לומר ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנא׳ (שם) *והומכו ככל יקפצון כאברהם כיצחק וביעקב דכתיב בהם בכל מכל כל ואם לאו וכראש שבולת ימלו מאי וכראש שבולת ימלו רב הונא ורב חסדא חד אמר *כסאסאה דשבולתא (פירוש גובהה של שבולת) וחד אמר *כשבולתא עצמה בשלמא למאן דאמר כסאסאה דשבולתא היינו דכתיב וכראש שבולת אלא למאן דאמר כשבולתא עצמה מאי וכראש שבולת אמר רב אשי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו *גבוהה גבוהה הוא מלקט · ואת דכא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר *אתי דכא

של הקב״ה אם ספקה לא יגעו הקב״ה שוב ממנו ולא יסיר עיניו ממנו אבל אם הגיס דעתו ויגבהו אסורים בזיקים גבהות לבם גורם לבם להיות אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני : האמנם אלם יפה הוא כאלם אבל צדק דהיינו דברי תורה אותם הדברון : מישרים במישור ארץ תוקה שנותה לדרוש או מישרים שיהיה כל אדם ישר לפניך כאלו הוא כמותך בחכמה ובמראה ואז לא תתגאה עליו : ורם לבבך ושכחת מעלה אני עליך כאלו שכחת : את כל התועבות האל גבי עריות כתיב : במה עבודת כוכבים ומזלות על שם שהוא גבה רוח ומלא במה מורה על מקום גבוה ושם היו עומדין עבודות כוכבים ומזלות שלהם : אשר נשמה באפו שמחזיק את עצמו כבעל נפש והיינו גאוה שמחזיק נפשו בעיניו ומתגאה על אחרים וזה כי במה הוא נחשב עצמו גבוה ועונו כאלו בנה במה לכוכבים ומזלות נחשב גבהותו לבמה וכאלו עובד כוכבים ומזלות על במתו : מאי יד ליד לא ינקה רע סיפיה דקרא דאייתי לעיל הוא תועבת ה׳ כל גבה לב יד ליד לא ינקה רע : הקנהו להקב״ה וכו׳ שהליטו בשבחו על ככל כאברהם שקראו קונה שמים וארץ והיינו יד ליד אפי׳ דומה לאברהם שאמר הרימותי ידי וכו׳ : קשיא להו לדבי ר׳ שילא אהך דרשא דרב ידי מבעי ליה כמו שכתוב באברהם הרימותי ידי אלא אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מיד הקב״ה לידו : יד מיד מיבעי ליה דהא קרא במקבל תורה מוקמת ליה ולא בנותן והוי ליה למיכתב יד מיד אף הוא לא ינקה : אפילו עושה צדקה בסתר בנותן מידו ליד העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה : מתן בסתר יכפה אף לאו דהייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע״פ שכיסה אף ותמה אינו מכפר על גבות הרוח : אזהרה שלא יהא גס הרוח

שנאמר ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה הלב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ושכחה הוא מוזהר כמו׳ לך פן תשכח : מתמעט מתמיכת · רומו מעט כיון שרומס עצמו מתמעטין : ישנו בעולם מתקיים בעולם : והומכו אם חזר ועשה מך עניו שממיך את עצמו ככל כאלו שנאמר בהם כל יקפצון מן העולם ימותון מות ישרים אברהם כתיב ביה וה׳ ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל : כסאסאה ראש העוקצין הדקין כשבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונפל מאליו כך ימולו הוא יכרת מעולם : כשבולת עצמה כמו שנכרתה כך יכרת הוא : גבוהה גבוהה הוא מלקט והיינו וכראש שבולת ימלו כשבולת שגדלה ראשה למעלה מתכוונת : אתי דכא אני מגביה את הדכא עד שבוכן אלי והיינו אשכון

זייער גרויסקייט ווערן זייא גבונדן מיט קייטן אונ ווערן בצוואונגן מיט דיא שטריק פון ארימקייט : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת חולין עס שטייט אין פסוק האמנם אלם צדק תדברון דאס איז גמיינט וואס איז דאס אומנות פון איין מענטשן אויף דער וועלט דאס ער זאל זיך מאכן גלייך וויא שטום ווערסטו וועלן מיינן דאס אין תורה לערנן זאל ער אויך שווייגן דרום זאגט דער פסוק צדק תדברון די גרעכטע רייד פון דער תורה זאלסטו רייקן אבר דער מענטש דארף זיך דר מיט ניט גרויס האלטן וויא אין פסוק שטייט מישרים תשפטו בני אדם איר זאלט גלייך משפטן אלע מענטשן אונ ניט מאכן גרעסר אייגעם פאר דעם אנדערן : מצינו מיר געפינען דאס אונזרע חכמים האבן גזאגט אויף דער מדה פון גאוה פיל שלעכטס וואס האט קיין ענדע ניט צו זייער צאל וויא מיר לערנען אין מסכת סוטה רבי יוחנן זאגט פון וועגן רבי שמעון בן יוחאי איטליכר מענטש וואס האט אין זיך גרויסקייט איז גלייך וויא ער דינט כוכבים ומזלות דען עס שטייט אין פסוק גאטס אום ווערדיקייט איז איין הויך הארץ אונ בייא עבודת כוכבים ומזלות שטייט אויך דו זאלסט ניט ברייגנן קיין אום ווירדיקייט אין דיין הויז אונ רבי יוחנן זאגט פון זיינט וועגן עס איז גלייך וויא ער לייקנט אין גאט דען עס שטייט אין פסוק דיין הארץ וועט זיך דר הויבן אזו ווערסטו פאר געסין גאט דיין גאט · רבי חמא בר חנינא זאגט עס איז גלייך ווי ער איז גלעגן ביי אלע עריית דען ביי עריות שטייט אויך דס ווארט אום ווערדיקייט ווי בייא גאוה · עולא זאגט עס איז גלייך וויא ער האט גיבויט איין במה דאס איז איין מזבח חוץ דעם בית המקדש דען עס שטייט אין פסוק פאר מייט אייך פון דעם מענטשן וואס האלט זיך גרויש כי במה נחשב הוא דען ער ווערט גרעכינט וויא ער האט גבויט איין במה · עס שטייט ווייטר אין פסוק בייא גאוה יד לייד לא ינקה רע זאגט רב חסדא עס איז גמיינט ווער עס האט גדלות אפילו זען ער האט גאט גימאכט פאר דעם הארן פון הימל אונ ערד וויא אברהם האט גימאכט דס ער האט גיזאגט הרימותי ידי אל ה׳ וגו׳ קונה שמים וארץ איך האב אויף גהייבן מיין האנד צוא גאט דעם בשעפער פון הימל אונ ערד דאס אלץ גהערט צו אים ווערט ער ניט ריין פון גיהנם פרעגט די גמרא עס האט דאך גדארפט שטיין לידי וויא אברהם האט גזאגט

הרימותי ידי דריבר זאגן דבי רבי שילא דאס דער פסוק מיינט אפילו ווען ער איז חשוב וויא משה רבינו וואס האט די תורה מקבל גוועין פון גאטס רעכטער האנט וועט ער דאך ניט ריין זיין פון גיהנם פרעגט רבי יוחנן עס האט דאך גידארפט שטיין יד מיד דיא האנט וואס האט מקבל גוועין דיא תורה פון גאטס האנט אונ אין פסוק שטייט דאך אבר יד ליד מוז זיין גמיינט אפילו ווען ער גיט צדקה בסתר פון זיין האנט אין דר האנט פונארומן וואס רורך דעם בצווינגט ער דעם צארן וואס ברענגט אויף אים ווי אין פסוק שטייט מתן בסתר יכפה אף וועט ער דאך ניט ריין זיין פון גיהנם איבר זיין גאוה: אזהרה וואו האט דיא תורה אן גזאגט מען זאל קיין גאוה ניט האבן · זאגט רבה פון וועגן זעירי עס שטייט אין פסוק הערט צו אונ פאר נעמט מיינע רייד אונ האלט אייך ניט בגאוה · רב נחמן בר יצחק זאגט עס שטייט אין פסוק השמר לך היט דיר טאמר וועט דיין הארץ דר הויבן ווערן קענסטו פאר געסין אין גאט דיין גאט אונ וואו עס שטייט דאס ווארט השמר איז דאס איין אן זאגונג ניט צו טאן : דרש רב עוירא האט גדרשנט אמאל האט ער עס גזאגט פון וועגן רב אמי אונ אמאל האט ער עס גזאגט פון וועגן רב אסי איטליכר מענטש וואס האט גאוה דער ווערט צום סוף קלענער וויא אין פסוק שטייט די דר הייבונג מאכט קלענער אונ ער בלייבט ניט אויף דר וועלט דען ווייטר שטייט אין פסוק ואיננו אונ ער וועט ניט זיין אויף דר וועלט אונ ווען ער טוט אבר תשובה שטארבט ער אין זיין צייט וויא אברהם אבינו דען עס שטייט ווייטער אין פסוק והומכו ככל יקפצון ווען ער האלט זיך נידריג וועט ער אוועק שפרינגן אונ שטארבן וויא דיא אבות וואס בייא זיי שטייט בכל מכל כל· ווען ער טוט אבר קיין תשובה ניט ווערט ער אפ גשניטן וויא די זאנגן פון תבואה׳ קריגן אין דר זאך רב הונא אונ רב חסדא איינר זאגט ווער עס האט גאוה דר ווערט אפ גישניטן פון דר וועלט וויא די שפיצין פון די זאנגן וואס זייא פאלן אליין אראפ אונ איינר זאגט ער ווערט פאר שניטן וויא די זאנגן ווערן אפ גשניטן דען ווען איינר גייט אין זיין פעלד שניט ער אפ דיא זאנגן וואס זיינן הויך אזו אויך פאר שנייט גאט דעם מענטשן וואס האלט זיך הויך· עס שטייט אין פסוק ואת דכא ושפל רוח קריגן אין דעם פירוש פון דעם פסוק רב הונא אונ רב חסדא

אייגער

וחד אמר אני את דכא ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא שהרי הקב"ה השרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה אמר רב אשי לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקדוש ב"ה הניח הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני והניח כל אילנות שבעולם והשרה שכינתו בסנה אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה כתיב (ישעיה י) ורמי הקומה גדועים וכתיב ואשריהם תגדעון · ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנאמר (שם כו) הקיצו ורננו שוכני עפר שוכבי עפר לא נאמר אלא שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו · ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר (תהלים קלח) וגבוה ממרחק יידע · דרש רבי עוירא ואי תימא רבי אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם גבוה רואה את הגבוה ואין הגבוה רואה את השפל אבל הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר (שם) כי רם ה' ושפל יראה · אמר רב הסדא אמר מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר (שם קא) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע אמר רבי אלכסנדראי כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו (כלומר פורענות קלה מאבדתו) שנאמר (ישעיה מז) והרשעים כים נגרש ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה · אמר רב חייא בר אשי אמר רב תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית · אמר רב הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כסאסאה לשבולתא אמר רב הונא בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה אמר רב נחמן בר יצחק וכו' כדאיתא בריש פרק זה · אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר שנאמר (ישעיה סו) והיה מדי חדש בחדשו וגו' יבא כל בשר להשתחוות וגו' · אמר רבי זירא אדם לא כתיב ביה ונרפא בשר כתיב ביה ונרפא אמר רבי יוחנן אדם בגימטריא אפר דם מרה בשר בגימטריא בושה סרחון רמה · איכא דאמרי

את דכא : אני את דכא אני אורכין את שכינתי אל דכא : ילמד אדם מדעת קונו לאהוב את הנמוכות שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים למה הרקדון הרים גבנונים ל' גובה דאין הקב"ה נותן התורה אלא על הר נמוך כהר סיני וכן אל יאמר האדם איך אשפיל עצמי לגבי שפל ממני ולא יאמר שאין זה בכבודי דאין לך גדול מכבוד שמים : כאשרה גדע וכרת אחריו כאשרה שצריך לכרת אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם : ורמי הקומה בסנחריב כתיב בגאותו הרמה נכרתה וכן לכל גבהי הרוח ולא די להם בכריתת אלא נעקרם עם השורש כמו כאשרה : ננער דאין קם בתחית המתים : שוכבי עפר לא נאמר דמשמע על כל המתים אלא שוכני עפר שהיה משפיל עצמו בחייו עד העפר והיה שכן לעפר : מיללת עליו מקוננת עליו כדאמר וגבוה ממרחק יידע רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע והגבוה ממרחק מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים ידע שכינה מתאוננת ומצטערת עליו כמו וידע אלמנותיו וכמו ויודע בהם את אנשי סוכות לשון שבר : רואה את הגבוה את החשוב לקרבו ולהתחבר עמו והשוב עיניו כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לחבבם ולקרבם : אלא אתו עמו אין הקב"ה דר בעולם וזה וגבוה ממרחק ידע מי שהוא גבוה גסות הרוח ממרחק שלא הקב"ה אליו כמכה שהוא מתרחק ממנו או וגבוה הקב"ה הוא מתרחק בעולם העליון דאין הוא דר בעולם התחתון · משני גבי הרוח : ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע מהם דרובים דקרא מלשני בסתר וגו' : והרשעים גבי הרוח דקרא דלעיל מתתני בכסלים ונדמאים להיות כים נגרש כים המתליך יגרש רפש וטיט לשפת ו סביב : כמה רביעיות מים : רוח קימעא רוח מעט שנשב בו מימיו עכורין · אדם שאין בו אלא רביעית אחת בברביעית דם אדם מתקיים וזו שיעור חכמים הלכה למשה מסיני ברביעית דם מטמא באהל משום דהוא נפש וקרינא ביה על נפש מת לא יבא : אחד משמונה בשמינית מש"ל קטן הוא והיינו עולא כלומר צריך שיהא בו מעט גאוה שלא יהיו קלי הדעת מהתוללין בו ויהיו דבריו מתקבלין עליהם על כרחם ומעטרא ליה כסאסאה לשבולת מעט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסה לשבולת : בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח אפילו פורתא ובשמתא מאן דלית ביה פורתא לפי שאין בני עירו יראין ממנו ואין בו כח להוכיחם ויש לומר דזה נאמר על עם הארץ לא יהיה בו אפי' פורתא ותלמיד חכם מותר בפורתא · מהרש"א · שמינית בשמינית שהוא חלק ס"ד שאז לא יגיע לו חלק אחד מנ"ס שהוא גם הרוח או נאמר בשמתא דאית ביה סרכה יותר מאחד משמונה בשמינית ובשמתא מאן דלית ביה אפי' כזה ובניהם כת"ח : ואמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב : כבשר שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה : להשתחוות להתפלל אותם שהם כבשר יבואו ויתפללו כי הם כנמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו : בשר כתיב ביה ונרפא ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא · אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' לנגע צרעת לא כתיב נרפא בתר מינייהו לפי דיוקך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאים עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו דרוח קימעא עוכרתו : אדם למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר כולו הבל לכך לא יתגאה · מרה היא לחלוחית מרה היוצאה מן המרירות שנכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ובכווי העתים ולפי המאכל באוכל ועל ידיה באים חליים ונגעים ומכאובים יש שקורין בדברי הרופאים מרה שחורה ויש שקורין מרה אדומה וכשאדם כועס או כל סדם מושך ללבו להחזיק אותו מחולשתו כי הלב נחלש מכעס והמרה נשפך בו מחום הלב כנתחמם ע"י הכעס ואח"כ נתערב הדם עם המרה ונמשך בכל אבריו כשבקש מכעסו זה גורם לו

איינר זאגט עס איז אזו געמיינט זאגט מיט מיר רוהט דר מענטש וואס האלט זיך נידעריג דען איך דער הויב אים צו מיר אונ איינר זאגט עס איז געמיינט נאט זאגט איך בין מיט דעם מענטשן וואס האלט זיך נידריג דען איך מאך נידרין מיין שכינה ביז צו אים אונ די סברא ברייננט מיט וויא דר וואס זאגט דאס גאט נידערט זיין שכינה ביז צו דעם נידעריגן מענטשן דען מיר געפינן בייא דעם בארג סיני דאס גאט האט זיין שכינה גינידרט אויף דעם בארג סיני ווייל ער איז איין נידריגר בארג אונ האט דעם בארג נים אויף געהויבן צוא זיך זעהן מיר דאס גאט נידערט זיין שכינה צוא דעם וואס איז נידעריג : ואמר אונ רב אשי זאגט אייביג זאל זיך דר מענטש אפ לערנן פון דער מדה פון הקב"ה דאס ער האט געלאזט שטיין אלע הויכע בערג אונ האט גמאכט רוען זיין שכינה אויף דעם בארג סיני ווייל ער איז נידריג אונ האט געלאזט שטיין אלע בוימר וואס אין דר וועלט אונ האט גמאכט רוען זיין שכינה אויף איין נידעריגן דארן דרום זאל זיך דער מענטש פון גאט אפ לערנן צופירן זיך בשפלות: אמר רבי אלעזר זאגט דער מענטש וואס האט גאוה דער איז ווערט מען זאל אים פאר שניידן וויא איין ליגדין בוים דען עס שטייט אין פסוק די וואס האלטן זיך הויך וועלן פאר שניטן ווערן אונ בייא דיא ליגדן בוימער שטייט אויך זייערע ליגדן בוימר זאלט איר פאר שניידן · אויך זאגט רבי אלעזר איטליכער מענטש וואס האט גאוה דער וועט ניט אויף שטיין תחית המתים דען עס שטייט אין פסוק וואכט אייך אויף אונ לויבט גאט שוכני עפר דיא וואס רוען נידעריג צו דר ערד אונ עס שטייט ניט שוכבי עפר די וואס ליגן אין דער ערד ווייל נאר דיא וועלן אויף גוואכט ווערן די וואס האלטן זיך נידעריג בייא דעם לעבן וויא די ערד · אויך זאגט רבי אלעזר איטליכר מענטש וואס האט גאוה קלאגט דיא שכינה איבר אים וויא אין פסוק שטייט דער וואס האלט זיך הויך קלאגט די שכינה פון וייטן אויף אים: דרש רב עוירא האט גדרשנט אונ איין טייל זאגן רבי אלעזר קום אונ זעה דאס דיא מדה פון גאט איז ניט גלייך וויא דיא מדה פון איין מענטשן דען איין מענטש וואס איז הויך זעהט ער נאר הויכע לייט אונ ניט נידעריגע אבר גאט איז ניט

אזו ער איז הויך אונ זעהט נידעריגע לייט וויא אין פסוק שטייט גאט איז הויך אונ זעהט דיא נידריגע לייט: רב חסדא זאגט פון וועגן מר עוקבא איטליכר מענטש וואס האט גאוה זאגט גאט איך אונ ער קענן ניט צוזאמן וואוגן אויף דר וועלט וויא אין פסוק שטייט דר וואס האט הויכע אויגן אונ איין ברייט הארץ מיט דעם קען איך ניט וואוגן אונ איין טייל זאגן דר פסוק גייט אויף דיא וואס ריידן לשון הרע דען פריער שטייט ער רעט אין פאר בארגנש אויף זיין חבר דרויף זאגט גאט מיט דעם קען איך ניט וואוגן : אמר רבי אלכסנדראי זאגט ווער עס האט גאוה מאכט אים דר קלענסטער ווינד בטריבין דען עס שטייט אין פסוק די רשעים וואס האלטן זיך גרויס זיינן וויא דר ים וואס ווערט גשטורמטינוא ווען דער ים וואס אין אים זיינן דא פיל מאס וואסר צו מישט אים איין קליינר ווינט מכל שכן איין מענטש וואס ער האט אין זיך נאר איין מאס בלוט צוא מישט אים פשיטא איין קליינר ווינט: רב חייא בר אשי זאגט פון וועגן רב איין תלמיד חכם מעג האבן איין פיר אונ זעכצינגט חלק פון גאוה: רב הונא דר זון פון רב יהושע זאגט דאס איז פאר אים שיין וויא דאס אויבערשטע קריינדיל בשיינט דעם זאנג : אמר רב הונא זאגט דער תלמיד חכם זאל זיין פאר שטויסן וואס האט צוא פיל גאוה אונ אויך דר וואס האט גאר קיין גאוה ניט דען איין תלמיד חכם מוז האבן אביסל גאוה כדי מען זאל אים כבוד אפ געבן : אמר חזקיה זאגט דעם מענטשנס תפלה ווערט אנגרדש ניט דער הערט סיידן ער האלט זיך ווייך וויא פלייש וויא אין פסוק שטייט אלע ראש חודש אונ אלע שבת וועלן קומן פאר מיר תפלה טאן כל בשר אלע מענטשן וואס האלטן זיך ווייך וויא פלייש ווייל זייער תפלה ווערט דר הערט: רבי זירא זאגט אין פסוק שטייט ווען איין אדם ווערט מצורע ווערן שטייט דער בייא ניט דאס ער וועט גהיילט ווערן אבער ווען איין בשר וועט מצורע ווערין שטייט דר בייא דאס ער וועט גהיילט ווערין דען די היילונג קומט נאר ווען ער האלט זיך ווייך וויא פלייש: רבי יוחנן זאגט אדם מאכט · אפר דם · מרה · דר מענטש איז ערד אונ בלוט אונ גאל · בשר מאכט · בושה · סרחון רמה · דר מענטש ווערט פר שעמט אונ שמוציג אונ ער ווערט ווערים נאך

פרק א נר ז כלל א חלק א

*שאול שהוא בשי"ן' אמר רב אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף הוא *נפחת שנא' (ויקרא יד) ולשאת ולספחת ולבהרת ואין שאת אלא גבוה שנאמר (ישעיה ב) ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא *טפלה שנאמר (ש"א ב) ספחני נא · אריב"ל כמה גדולים נמוכי הרוח שבזמן שבהמ"ק קיים אדם מקריב עולה *שכר עולה בידו · מנחה שכר מנחה בידו · אבל מי שדעתו שפלה עליו מעה"כ כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר (תהלים נא) *זבחי אלהים רוח וגו' · ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה · ואריב"ל כל *השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים *אלו תקרי ושם אלא ושם :

שלב פרק שני

בוא וראה כמה גדולה מדת הענוה ושפלות הרוח כי מרע"ה *שנשתלמו בו מעלות המדות ומעלות שכליות יותר מכל בני אדם ומוסיף לזה שהיה שלם במדרגת הנבואה יותר מכל נביא ואמרו עליו שהיה אב בתורה אב בחכמה אב בנבואה ומכל זה לא שבחו הקב"ה אלא במדת ענוה דכתיב (במדבר יב) והאיש משה עניו מאד וגו' שנינו במסכת כלה דרכן של ת"ח עניו ושפל רוח ואמרי' עלה בגמ' מה"מ דכתיב (צפניה ב) בקשו את ה' כל ענוי הארץ *אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה ואמרי' עלה בגמרא *עניו מנין ממשה רבינו דכתיב והאיש משה עניו מאד · ובשביל הענוה נשתבח שנאמר לא כן עבדי משה וגו' · ושפל רוח מנא לן מאהרן דכתיב (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה וגו' תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא וגו' ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום וחשוב בדעתך היאך רודף שלום אם אינו משפיל רוחו הא כיצד *אדם מקללו אומר שלום לו אדם מריב עמו שותק ועוד אם רבו שנים הוא משפיל רוחו והולך אצל זה ומרצהו וכן לזה וכן היתה אומנתו של אהרן וכו' כדאית' לעיל בפרק שני של דרכי שלום ואם יביט אדם מאין נולד ולאן עתיד לילך יהא תמיד שפל רוח וינצל מעבירה כמו ששנינו בפ"ב מאבות עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה *דע מאין באת ולאן אתה הולך וכו' והשפלות לאדם בעולם הזה מביאתו לכבוד העולם הבא שאין לו ערך ודמיון כדגרסינן בפ"ק דמגילה דף ט"ו אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה *להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק דכתיב (ישעיה כח) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו מאי לעטרת צבי לעושין צביונו · ולצפירת תפארה למצפין תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו למי שמשים עצמו כשירים · ולרוח משפט זה הדן את יצרו · וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמתו · ולגבורה זה *המתגבר על יצרו · משיבי מלחמה אלו שנושאים ונותנים במלחמתה של תורה · *שערה שמשכימין ומעריבין לשערי בתי כנסיות ובתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו אמר להם *גם אלה ביין שגו וגו' ואין פקו אלא גיהנם שנאמר *פקו פליליה ואין פליליה אלא דינים שנאמר ונתן בפלילים וגרסינן במס' סנהדרין פרק אלו הן הנחנקין דף פ"ח שלחו מתם

תלאים רבים וביותר באדם שאינו יכול למלאות כעסו כרצונו ולהכעיסו ונעשית בו כארס של נחש : שאול מקוששאול כיתו: נפחת מתמעט מחשיבותו נעשה פחות בלבנים ולשאת ולספחת ע"י שמגבה את עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר בלבנים אלא כנפח וטפל : טפלה דבר שאינו חשוב לעצמו ומטפל לאחרים ספחני נא כנגדת בים עלי משמעי קרא שעמידת כהנים גדולים אחרים בימיו את כהני צדק מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאספם וללקחם אצלם אל אחת הכהונות כאחד המשמרות : שכר עולה בידו ולא שכר קרבן אחר : זבחי כל הזבחים במשמע : השם אורחותיו מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה של מצוה : אל תקרי ושם בשמאל לשון שימו לעבות אלא ושם בימין ל' שום כמו שוב כ"ד כך שם דרכי שכרו נגד הפסדו ומקיים מצות :

שנשתלמו בשלמו ותמו בו כל המדות טובות יותר מכל האדם הן בדרך ארץ הן בשלמות החכמה והנבואה : אשר משפטו פעלו אם לא היה בהם מדת ענוה וצדק כמשפט ה' ייסר אתכם : עניו מנין ממשה רבינו וכן צריך כל האדם ללמוד ממנו : אדם מקללו אע"פ שאדם מקללו אינו משיב לו והוא אומר לו דברי שלום עד שמשלים עמו הו אע"פ שיודע שהוא שונאו ומקללו בעת צרהו והלוי הוא מתפלל בעדו ודובר עליו לפני הקב"ה שלום יהיה לו כמו שאמר דוד ואני בחלותם לבושי שק : דע מאין באת ותנצל מן הגאוה ותזכור החסד שעשה הקב"ה עמך מאז עד עתה וזכור לאן אתה הולך ותנצל מן התאוה והחמדה אל הממון כי לא יקח בידו מאומה וזכור לפני מי שתתן דין וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה : להיות עטרה שהשכינה תהיה שורה על ראשו לצפירת כובע של תפארת למצפין לתפארת זה יכול לכל יהיה תפארת עטרה זו דכולם מצפים לזה לבאר עמו שאר לשון שירים שעושה עצמו טפל ולא עיקר כדבר הנשאר שאינו חשוב כל כך : ולרוח משפט לשופטין אמת כותן יהיה לעטרת שדן את יצרו כופהו לשוב בתשובה : המתגבר על יצרו אינו הולך אחריו לעבור עבירה : שערה שעיבין שיעורין לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר זמן נעילתו ומה שאמר שדן דין אמת לאמתו ולא אמר הדן דין לאמתו שדין אמת ר"ל שהוא בעיני הדיינים כך היה הדין אמת יכולין להיות טועין בו יותר מדין שתולין בו רמאות דאז חוקרין ודורשין היטב עד שיצא הדין לאמתו אבל אם נוטה נגם לאחר שהאמת אתו פוסקין הדין מיד בלי חקירה ודרישה וע"כ הזהירו חכמים יהיו מתונין בדין כרשעים אע"פ שבעיניך שהאמת עם אחר תחקור אחריו כאלו הוא רמאי : גם אלה אלו הרשעים הנידונין בגיהנם ביין שגו כלומר אף הם עמו כהם לפיכך דנם : פקו פליליה

זיין טייט און איין טייל זאגן די שי"ן מאכט שאול ער קומט אין גרוב · רב אשי זאגט ווער עס האט גאוה דער ווערט צום סוף קלענער וויא אין פסוק שטייט ולשאת ווער עס דר הייבט זיך ולספחת ווערט ער נאך דעם נאר איין בהעכטונג צום מענטשן ולבהרת און פלעקין פון צרעת קומן אויף אים·רבי יהושע בן לוי זאגט וויא זייער גרוים זיינן דיא נידריגע גמיטן ביא גאט דען אין דער צייט וואס דער בית המקדש איז גשטאנן ווען איין מענטש האט מקריב גוועזן איין עולה פאר איין קרבן האט ער נאר גהאט דעם שכר פון איין עולה און ווען ער האט מקריב גוועזן איין ביסיל מעל פאר איין מנחה האט ער נאר גהאט דעם. שכר פון איין מנחה אבער ווער עס האלט זיך נידריג דר האט איין שכר גלייך וויא ער האט מקריב גוועזן אלע קרבנות וויא אין פסוק שטייט אלע זבחים פון גאט איז איין צו בראכן גמיט און נאך מער זיין תפלה ווערט ניט פר אבטעט ווי אין פסוק שטייט איין צוא בראכן און איין צוא שטויסן הארץ פאר אבטעט גאט ניט·אויך זאגט רבי יהושע בן לוי איטליכר וואס בטראכט זיין וועג וויא צו גיין אויף דר וועלט דער וועט זוכה זיין צו זעהן אין דער הילף פון גאט וויא אין פסוק שטייט דר וואס בטראכט זיין וועג דר וועט זוכה זיין צו זעהן אין דר הילף פון גאט:

שלב בוא וראה קום און זעה וויא זייער גרוים איז די מדה פון ענוה און פון נידערינן גמיט דען משה רבינו איז גאנץ גוועזן אין אלע גוטע מדות. און אין אלע קלוגהייט מער פון אלע מענטשן און נאך מער ער איז גאנץ גיוועזן אין דער מדרגה פון דער נבואה מער פון אלע נביאים און מען האט אויף אים גזאגט דאס ער איז דער גרעסטר אין התורה און אין חכמה און אין נבואה און פון דעם אלימן האט אים גאט ניט גלויבט נאר מיט דער מדה פון ענוה וויא אין פסוק שטייט און דער מאן משה איז גוועזן איין קניו זייער מער פון אלע מענטשן וואס אויף דער ערד זיינן : שנינו מיר האבן גלערינט אין מסכת כלה איין תלמיד חכם מוז זיין איין עניו און איין נידריג גמיט דען עס שטייט אין פסוק זוכט גאט אלע ענוים פון דר ערד וואס זיי טוען גאטש משפט זוכט גרעכטיקייט זוכט ענוה· אויך זאגן מיר דארטן אין דער גמרא דאס מען זאל זיין איין עניו לערנן מיר אפ פון משה רבינו דען ביי אים שטייט אין פסוק דער מאן משה איז גוועזן זייער איין עניו און דורך דר ענוה לויבט אים דער פסוק און זאגט מיין קנעכט משה איז ניט גלייך צו איך·און מען זאל זיין איין נידריג גמיט לערנן מיר אפ פון אהרן דען עס שטייט אין פסוק דס ער האט נאך גיאגט צו מאכן שלום און עס איז ניט דא קיין נידעריג גמיט ווי דר וואס יאגט נאך שלום דען בטראכט דיר אין דיין שכל וויא קען איינר נאך יאגן נאך שלום ווען ער איז ניט נידעריג פון גמיט דען ווען איין מענטש שילט אים פאר וואס ער מישט זיך אין דעם קריג ענטפערט ער אים שלום און ווען איינער קריגט זיך מיט אים דריבער שווייגט ער· אויך ווען צווייא מענטשן קריגן זיך און ער וויל שלום מאכן צווישן זייא מוז ער זיך נידעריג האלטן און גיין צוא איטליכן בזונדר ביז ער זאל אים איבר בעטן און אזו איז גוועזן דס אומנות פון אהרן הכהן וויא איבן אין סימן שכ"ד שטייט און ווען דער מענטש וועט קוקן פון וואנען ער איז גבארן גווארן און וואו הין ער וועט גיין נאך דעם טויט וועט ער תמיד זיין נידעריג פון גמיט און וועט ניצול ווערן פון עבירות צוא טאן וויא עקביא בן מהללאל זאגט אין פרקי אבות הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה· דע מאין באת · ולאן אתה הולך · ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון · און די נידעריגקייט פון דעם מענטשן אויף דער וועלט ברייננט אים צום כבוד פון יענר וועלט וואס קיין שאץ און קיין גלייכן איז ניט דא דער צו וויא מיר לערנן אין מסכת מגילה דאס גאט וועט לעתיד לבא זיין איין קרוין אויף דעם קאפ פון איטליכען

פרק ב נר ז כלל א חלק א

איזהו בן העוה"ב ענותן *ושפל ברך שייף ועייל *שייף ונפיק וגריס באורייתא תדיר ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא וגם מביארו לאדם לאריכות חיי העוה"ז כדגרסינן בפרק חלק דף צ"ב ואמר רבי אליעזר לעולם *הוי קבל ועניו וקיים אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא *בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו ש"מ שאותם שהם שפלי רוח ונשברי לב קרובים יותר אל הש"י והוא שומע תפלתם כדגרסינן בויקרא רבה פרשה ז' אמר רבי אבא בר יודן מה שפסל הקב"ה *בבהמה הכשיר באדם פסל בבהמה עורת או שבור והכשיר באדם לב נשבר ונדכה אמר רבי אלכסנדראי ההדיוט אם משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו אבל הקב"ה אינו כן אלא כל תשמישיו כלים שבורים שנאמר קרוב ה' לנשברי לב וכתיב הרופא לשבורי לב וכתיב ואת דכאי רוח יושיע וכתיב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה · וגרסינן נמי בסנהדרין פרק נגמר הדין דף מ"ג אריב"ל *כל הזובח את יצרו ומתודה עליו כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר (תהלים נ) זובח תודה *יכבדנני ואמר ריב"ל כל המקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה עליו מעה"כ כאלו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר *זבחי אלהים רוח נשברה וגו' ואיתא במדרש מעשה בר' עקיבא שיצא יום אחד לשוק למכור מרגלית אחת והיה איש אחד עשיר גדול והיה *מתרושש בעיני בני אדם והיה לובש בגדים בזוים והיה שפל ביותר והיה יושב בבית הכנסת עם העניים וכשראה המרגלית ביד ר' עקיבא רצה לקנותו ממנו ופיים לו שילך עמו לביתו ושיתן לו דמי המרגלית הלך אחריו ר"ע והשב שמתלוצין בו עד שהגיע לביתו ויצאו לקראתו עבדיו והושיבוהו בכסא זהב ונתנו מים ורחצו רגליו וצוה להוציא ממון ולתת לר"ע דמי המרגלית *וצוה לשחוק אותה עם ששה אחרות וישימו הכל ברפואות וכשראה כך ר"ע תמה מאד ויצו האיש מהרה וישימו השלחן לפניהם ואכל רבי עקיבא ותלמידיו עמו וכשסיימו לאכול אמר לו רבי עקיבא אחר שחננך אלהים כל העושר הגדול הזה למה תשפיל ביותר ותשב עם העניים *האומללים א"ל רבי אמר הכתוב (תהלים קמד) אדם להבל דמה ימיו כצל עובר והממון אינו עומד לעולם על כן אני רואה ישיבת העניים טובה לי מאד כדי שלא תגבה נפשי ולא תתגאה בעושר הגדול שחננני יוצרי · ועוד שאני שומר מקומי עמהם מעתה שאם אדל וארד מנכסי לא ישתנה מקומי בעבור עניותי · ועוד אני חושב שאנו שוין ביצירה שנאמר (מלאכי ב) הלא אל אחד בראנו ואב אחד לכולנו ובזמן שיתגאה האדם יחטא ביותר ויורש גיהנם לפי שהקב"ה שונא את הגאים ואת הגבוהים · וכשמוע רבי עקיבא דברי האיש ומענה פיהו וענינו וענותנותו שבחו וברכו וייטב בעיניו עד מאד ולפי שהלב הוא המלך והמנהיג לכל האברים שבגוף על כן צריך

לגיהנם לפסטו : שפל ברך שהוא שפל בעיניו וכמן המכניע עלמו כמו המברך את כגסן כתרן : שייף בוהה נכנס ובוהה יולא והכי אמרינן בנכה מליעא גבי הקרה שנהכבה שיף עול סוף סוק : הוי קבל כוי עניו ותהיה קבל לבין אבל עבה עלמך אבל ובפל : בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו כנגע נראה לי כבית כתיב דמשמע נראה ממילא וכוד דכתיב לי ולא לאורי כמאן שאפלהו סלהו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים : בבהמה לקרבן אם יהיה בו מום : כל הזובח את יצרו לאחר שכבשו לחטאו הוא זוכחו והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו : יכבדנני שני נו"ן דרש לשני כבודין : זבחי אלהים ל' רבים משמע : מתרושש עומד עלמו כאלו הוא עני ורש ושפל : וצוה לעבדיו לשחוק אותו המרגלית בקנה מרבי עקיבא עם ששה מרגליות אחרות שהיו לו כבר : האומללים מכל טוב והסרים להם ושפלים בעיני הבריות כדרך העניים :

צדיק וויא מיר האבן אויבן אין סימן רנ"ז גשריבן : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת סנהדרין מען האט גשיקט פון ארץ ישראל קיין בבל צוא פרעגין וועלכר איז איין בן עולם הבא האבן זיי געענטפערט ווער עס איז איין עניו אונ נידעריג פון גמיט אונ גייט איין גבויגן אריין אונ איין גבויגען ארויס אונ לערינט תורה תמיד אונ נעמט זיך דער מיט ניט איבר דער איז איין בן עולם הבא האבן די רבנים גגעבן זייערע אויגן אויף רב עולא בר אבא דאס ער איז אזו איין מענטש : וגם אונ אויך ברייגנט דאס עניוות לאנג לעבן צום מענטשן אויף דער וועלט וויא מיר לערנן אין פרק חלק רבי אליעזר זאגט אייביג זאל דער מענטש זיין איין עניו וועט ער לאנג לעבן רבי זירא זאגט מיר האבן אין איין ברייתא אויך אזו גלערינט איין פינסטער הויז וואס דר כהן קען ניט זעהן דאס צרעת עפינט מען דרינען קיין פענסטער ניט כדי דער כהן זאל קענען זעהן נייערט עס בלייבט טהור זעהן מיר דאס איין מענטש ווען ער האלט זיך נידריג האט ער איין בשטאנד אויף דער וועלט דען די וואס האלטן זיך נידעריג אונ האבן צו בראכענע הערצער די זיינן נעהנטער צו גאט וויא אנדרע לייט אונ גאט הערט צו זייער תפלה וויא מיר לערנן אין ויקרא רבה רבי אבא בר יודן זאגט וואס גאט האט גפסלת ביי איין בהמה האט ער ביי איין מענטשן כשר גמאכט דען ווען איין בהמה איז בלינד אדר צו בראכן איז זיא פסול פאר איין קרבן אונ ווען איין מענטש האט איין צו בראכן הארץ איז ער באוויליגט צו גאט רבי אלכסנדראי זאגט ווען איין מענטש ניצט מיט איין צוא בראכנר כלי איז דאס איין שאנד צו אים אבר גאט ב"ה בעניצט זיך נאר מיט צו בראכנע כלים וויא אין פסוק שטייט גאט איז נאהינט צו די צו בראכנע הערצער אויך שטייט גאט היילט צו די צו בראכענע הערצער אויך שטייט די צו שטויסענע גמיט העלפט ער אויך שטייט איין צוא בראכן אונ איין צוא שטויסין הארץ פר אכטעט גאט ניט : וגרסינן אויך לערנן מיר אין סנהדרין רבי יהושע בן לוי זאגט איטליכער וואס קוילעט זיין יצר הרע אונ איז מתודה אויף זיינע זינד איז גלייך וויא ער האט גאט כבוד גגעבן בעולם הזה אונ בעולם הבא וויא אין פסוק שטייט ווער עס קוילט זיין יצר הרע אונ איז מתודה אויף זיינע זינד דער איז גאט מכבד איןביידע עולמות אויך האבן מיר אויבן גשריבן ווער עס האלט זיך נידעריג ווערט צו אים גרעכינט ויא ער האט מקריב גוועזן אלע קרבנות : ואיתא אונ עס שטייט אין מדרש איין מעשה מיט רבי עקיבא דאס ער איז אמאל ארוים גגאנגען אין מארק צו ־אר קויפן איין פעריל אונ עס איז גוועזן איין מענטש איין גרוישר עשיר אונ האט זיך פאר לייטן גוויזין פאר איין ארומאן אונ פלעגט גיין אן גקלייט אין שענדליבע קליידר אונ איז ביי זיך גאר נידריג גיוועזן אונ פלעגט זיצן אין שול צווישן די ארעמע לייט אונ וויא דער מענטש האט דער זעהן דעם פעריל אין דר האנט פון רבי עקיבא האט ער אים גוואלט קויפן האט ער גבעטן צו רבי עקיבא ער זאל מיט אים גיין אהיים וועט ער אים געבן געלט פאר דעם פעריל איז רבי עקיבא גגאנגען מיט אים אונ רבי עקיבא האט זיך גטראכט דאס דער מענטש שפעט פון אים ווייל ער האט אים גהאלטן פאר איין ארומאן אונ וויא דער ארומאן איז גקומען צו זיין הויז אזו זיינן זיינע קנעכט אים אקעגין ארוים גגאנגן אונ האבן אים אין זיין הויז אריין גפירט אונ האבן אים גזעצט אויף איין גילדערנעם שטול אונ האבן גנומן וואסר אונ האבן אים די פיס אפ גוואשין האט דער מענטש גהייסן מען זאל צו רבי עקיבא געבן געלט פאר דעם פעריל אונ דער נאך האט ער גהייסן מען זאל דעם פעריל צו שטויסן מיט זעקס אנדרע פעריל וואס ער האט גהאט פון פריער אונ מען זאל דאס אריין טאן אין רפואות אונ וויא רבי עקיבא האט דאס גזעהן האט ער זיך זייער פאר וואונדערט דער נאך האט דער מענטש גהייסן מען זאל גיך צום טיש גרייטן צו עסין האט רבי עקיבא מיט זיינע תלמידים מיט אים געגעסין אונ וויא זייא האבן אפ גיגעסין האט רבי עקיבא גזאגט צו דעם מאן ווען גאט האט דיך זוא גלייטזעליגט מיט אזו פיל עשירות ווארום האלטסטו דיך אזו נידעריג אונ זיצט צווישן די עלענדע עניים האט דער מאן גזאגט צו אים רבי דער פסוק זאגט דר מענטש איז גגליכן צוא נישט אונ זיינע טעג זיינן וויא איין שאטין וואס גייט אוועק אונ דם געלט בלייבט אויך ניט בייא דעם מענטשן אויף אייביג דרום זעה איך אז דאס זיצן צווישן די ארומע לייט איז זייער גוט פאר מיר כדי איך זאל מיך ניט איבער נעמען אונ זאל מיך ניט גרוים האלטן מיט דעם גרוים עשירות וואס גאט מיין בשעפר האט מיר גיגעבן אונ אויך דרום זיץ איך מיט די ארומע לייט דען ווען איך וועל אפ קומן פון מיין עשירות וועל איך מיין ארט ניט דארפן פאר ענדרן איבער מיין ארימקייט אונ אויך טראכט איך מיר דאס ארום אונ רייך זיינן גלייך בשאפן ויא אין פסוק שטייט איין גאט האט אונז בשאפן אונ איין פאטר איז צוא אלע מענטשן אונ ווען דער מענטש האלט זיך גרוים זינדיגט ער זייער אונ ירשת דעם גיהנם דען גאט האט פיינט די בעלי גאוה אונ די הויך מוטיגע אונ וויא רבי עקיבא האט גהערט די רייד פון דעם מאן אונ זיין עניוות האט ער אים גלויבט אונ האט אים גבענטשט אונ ער איז אים זייער וואול גפעלן אין זיינע אויגן : ולפי אונ ווייל דאס הארץ איז דר מלך אונ דר פירערפון אלע אברים וואס אין גוף דרום מוז זיך דר מענטש נידריג אונ צו בראכן

האלטן

פרק ב נר ז כלל א חלק א

לקיים ההכנעה והשפלות מלבו של אדם ומהלב תבוא להנהיג בה כל מדותיו וכל דבריו :

חלק שני

בדבור ויש בו שני פרקים :

שלג פרק ראשון כשנכנסה בלבו של אדם רוח שטות להתגאות לבו כל זמן שאינו מוציא הגאוה מן המחשבה בפועל במעשה או בדבור עדיין יוכל בנקל להוציא גאות זה מלבו כל זמן שלא שלט עליו כ״כ להוציא אל הפועל אבל מאחר שהורגל בו בכל מעשיו כבר הוא נאחז בו ואינו יכול להניחו עד שמביאתו לידי עניות כדאיתא בפרק במה מדליקין דף ל״ג תנו רבנן ד׳ סימנין הן וכו׳ סימן ׳לגסות הרוח עניות וכו׳ כדאיתא לעיל בח״א מן החבור הזה ׳ וגם טורדתו מן העוה״ב כדגרסינן בפ׳ חלק דף ק״א אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העוה״ב שנאמר (מ״א יב) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה׳ בירושלים ושב וגו׳ אל רחבעם מלך יהודה ׳ אמר ׳גמירי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כד חזו ליה לדידיה דיתיב ואנא קאימנא יאמרו האי מלכא והאי לאו מלכא וקטלו לי ואזלו כ״ע לגביה מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב אמר להם רב לכם מעלות ירושלים אלה אלהיך ישראל וכתיב וישם האחד בבית אל וגו׳ מאי ויועץ אמר רב נחמן בר יצחק ׳שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו מלכא אנא אמרו ליה אין ׳אמר להו כל דאמינא לכו עבדיתו אמרו ליה אין אפילו למפלח לעבודת כוכבים ומזלות אמר ליה צדיק ה״ו אמר ליה רשע לצדיק ס״ד גברא רבה כירבעם פלח לעבודת כוכבים ומזלות אלא לנסוינהו הוא דקא בעי אי מקבלי הורמניה אי״לא והתמו כולם ׳ ואף אחיה השילוני צדיקא רבה הוה וטעה בהלין התמיא שנאמר (מלכים ב י) ויאמר ה׳ אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי וגו׳ בני רביעים ישבו לך על כסא ישראל וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳ וגו׳ לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל ׳ אמר אביי ׳ברית כרותה לשפתים שנאמר (שם) ויקבוץ יהוא את כל העם ויאמר אליהם אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה ׳ ורבא אמר הותמו של אחיה השילוני ראה וטעה ׳ גם אמרו שהגסות מפילתו בגיהנם כדגרסינן בפ״ק דעבודת כוכבים דף י״ח ואריב״ל ׳כל המתיהר נופל בגיהנם שנאמר (משלי כא) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר ׳יום עברה היום ההוא ולא עוד אלא שאפילו התחיל ללמוד ומתגאה בו כאומרו שהוא ת״ח עונשו גדול כדאמרי׳ התם במס׳ בתרא פרק המוכר פירות דף צ״ח א״ר יהודה אמר רב ׳כל המתגאה בטלית של ת״ח ואינו ת״ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב״ה כתיב הכא

לגסות הרוח עניות עניות דתורה : גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד : מקרא : שהושיב רשע אצל צדיק ולומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל ואחד בדן בסכימו עמו אמר לו רשע לצדיק סלקא דעתך גברא כירבעם פלח ליה לעבודת כוכבים ומזלות אלא לנסוינהו בעי אסרעתו כלם עמו נחרצו בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומין בזה היו רוצין ובזה לא היו יכולין לחזור בהן : ואף אחיה השילוני טעה בדבר וחתם כאותו מעשה שנאמר ויאמר ה׳ אל יהוא וגו׳ לעשות הישר וכתי׳ ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳ ואמרי׳ מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה : ברית כרותה לשפתים שאל יפתח אדם פיו לשטן על שאמר יהוא יעבדנו הרבה אע״פ שכוונתו היתה כדי שיתפשו את נביאי הבעל מ״מ הדבר רע ולא היה לו לדבר כן אלא היה לו לעשות התחבולה לתפשם : כל המתיהר עובר בגאוה ונדון מכח גאותו תיבת כזדון : יום עברה היום ההוא כיום דין מבחוץ קרא בנידונין עובדי כוכבים ומזלות לגיהנם : כל המתגאה בטלית של ת״ח דעביד כהאמרן בחזקת הבתים טלית של תלמידי חכמים כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח

האלטן אין זיין הארץ אונ פון הארצן וועט קומן צו פירין אלע זייגע מדות אונ אלע זייגע רייד מיט עניות :

שלג בשנכנסה ווען אין דעם מענטשינס הארץ גייט אריין נארישקייט זיין הארץ גרויס צו האלטין אזו כל זמן ער ברייננגט דיא גאוה נ ט ארויס פון זיין מחשבה מיט זייגע מעשים אדר מיט זייגע רייד קען ער נאך גאר גרינג ארויס ציהן די גאוה פון זיין הארצין כל זמן דר יצר הרע האט נאך ניט שולט גיוועזן אין אים דאס ער זאל ארויס ברייננגן דיא מחשבה צו איין מעשה אבר ווען ער איז שוין גוואונט גיווארין צו פירין אלע זייגע מעשים מיט גאוה אזו איז שוין די גאוה אן גינומן אין אים אונ ער קען שוין די גאוה ניט אוועק לאזין ביז זיא ברייננגט אים צו ארומקייט וויא מיר האבין אויבין גישריבין דאס דער סימן פון גאוה איז עניות אונ אויך פאר ווארפט אים די גאוה פון עולם הבא אזו וויא מיר לערנן אין פרק חלק רב נחמן זאגט די גאוה וואס איז גיוועזן אין ירבעם די האט אים פאר טריבין פון עולם הבא וויא אין פסוק שטייט דאס ירבעם האט זיך גטראכט אין זיין הארצן היינט וועט זיך דאס קניגרייך אום קערן צום הויז גזינד פון דוד המלך ווען דאס פאלק וועט אויף גיין קיין ירושלים צו קוילן קרבנות אין גאטס הויז אזו וועט זיך די מלוכה אום קערן צוא רחבעם מלך יהודה דען דער ירבעם האט זיך גטראכט מיר האבן גילערינט דאס קיינר טאר ניט זיצן אין דר עזרה פון דעם בית המקדש נאר די מלכים פון שבט יהודה נוא ווען דאס פאלק וועט זעהען דאס רחבעם זיצט אונ איך שטייא וועלן זייא זאגן ער איז איין מלך אונ איך ניט וועלן זייא מיך הרגנן אונ וועלן זיך אלע אום קערן צוא אים דרום האט זיך ירבעם בראטן אונ האט גמאכט צוויא גילדענע קעלבר אונ האט גזאגט צום פאלק איר דארפט שוין ניט גיין קיין ירושלים דען דאס איז דיין גאט דו ישראל אונ ער האט איין קאלב גשטעלט אין בית אל אונ איינע אין דן׳ רב נחמן בר יצחק זאגט ער האט זיך בראטן וויא אזו ער זאל זייא פאר פירן דער צו דען ער האט גזעצט איין רשע ביי איין צדיק אונ האט צו זייא גזאגט ווילט איר מיך פאר איין מלך האבן זייא גזאגט יוא האט ער צו זיי גזאגט וועט איר טאן אלץ וואס איך וועל אייך הייסן האבן זייא גזאגט יוא האט ער ווידר צוא זייא גזאגט אפילו ווען איך וועל אייך הייסן כוכבים ומזלות דינן האבן די צדיקים גזאגט חס ושלום דאס וועלן מיר ניט טאן האבן די רשעים וואס זיינן גזעסין ביי זייא גזאגט צוא די צדיקים וויא קענט איר מיינן דאס אזו איין צדיק וויא ירבעם וועט וועלן מען זאל דינען כוכבים ומזלות נייערט ער וויל אונז נאר פרובן אויב מיר וועלן אים פאלגן אדער ניט אזו האבן זיך אלע גחתמת דאס זייא וועלן אים אויף אלעמען פאלגן אונ האבן שוין דר נאך ניט גקענט קיין חרטה האבן אונ אויך אחיה השילוני ער איז גוועזן איין גרויסר צדיק האט ער זיך אויך אין דער זאך טועה גוועזן אונ האט זיך גחתמת וויא אין פסוק שטייט גאט האט גזאגט צוא יהוא ווייל דוא האסט גטאן אלץ וואס וואול גפעלט אין מיינע אויגן אונ אלץ וויא מיין ווילן איז דרום וועלן פיר דורות פון דיינע קינדר זיצן אויף דעם שטול פאר מלכים צו ישראל אונ דער נאך שטייט יהוא האט ניט גהיט צוא גיין אין גאטס תורה אונ האט ניט אפ גקערט פון די זינד פון דעם הויז גזינר פון ירבעם וואס ער האט פאר נארט די ישראל צו דינן אפ געטר׳ אביי זאגט יהוא איז דריבער שלעכט גווארן ווייל ער האט מיט זיין מויל שלעכטץ גרעט וויא אין פסוק שטייט יהוא האט איין גזאמלט כל ישראל אונ האט צו זייא גזאגט אחאב האט גדינט די אפ גאט בעל ווייניג אונ יהוא וועט זייא פיל דינן האטשע ער האט נאר גמיינט דר מיט כדי די דינר פון דר בעל זאלין זיך ארויס ווייזן ער זאל זייא קענן הרגנן האט ער דאך דר שטן כח גיהאט אן צוא נעמן אין זיינע רייד אים דורך דעם צוא פאר פירן׳ אונ רבא זאגט יהוא איז דריבר שלעכט גווארן ווייל ער האט גזעהן די חתימה פון אחיה השילוני דאס ער האט זיך גחתמת צוא ירבעם ער זאל דינען דיא אפ געטר האט יהוא גמיינט דאס מען מעג עס טאן : גם אויך האבן די חכמים גיזאגט דאס די גאוה ברייננט דעם מענטשן דאס ער פאלט אריין אין גיהנם וויא מיר לערנן אין דער גמרא פון עבודת כוכבים ומזלות רבי יהושע בן לוי זאגט איטליכר וואס האלט זיך בגאוה דר פאלט אריין אין גיהנם וויא אין פסוק שטייט דר מוטווילגר מענטש וואס האלט זיך בגאוה דר פאלט אין גיהנם אונ נאך מער אפילו ווען ער הויבט אן צוא לערנן אונ האלט זיך גרויס דער מיט אונ זאגט ער איז איין תלמיד חכם האט ער איין גרויסן עונש דער פאר וויא מיר זאגין אין בבא בתרא רב יהודה זאגט פון וועגן רב איטליכר וואס האלט זיך בגאוה אונ קלייט זיך אן אין איין קלייד פון איין תלמיד חכם אונ ער איז ניט קיין תלמיד חכם לאזט מען אים ניט אריין אין דער מחיצה פון הקב״ה דען ביי דעם בעל גאוה שטייט לא יגוה דאס איז גמיינט ער וועט ניט קומן אין דעם וואונונג פון הקב״ה וויא עס שטייט אל נוה קדשך צוא דיין הייליגן וואונונג אונ נאך איין גרעסערע זאך דר פון האבין

פרק א נר ז כלל א חלק ב

גבר יהיר *לא ינוה וכתיב התם אל נוה קדשך · וגדולה מזו אמרו שאפילו הוא חכם גדול אם מתיהר בחכמתו ומהלל את עצמו חכמתו משתכחת ממנו כדגרסינן בפרק אלו דברים דף ס"ו ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא וכו' אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא וכו' כדאיתא לעיל בהקדמת הנר הראשון · אבל האדם שנתלבש במדת הענוה עם הכמה ומדות טובות ודמיון זך ושלם ראוי הוא להשרות עליו שכינה כדגרסינן בפרק אין בין המודר במסכת נדרים דף ל"ח א"ר יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור עשיר ועניו וכלן במשה · גבור דכתיב (שמות מ) ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה רבינו פירשו וכתיב *עשר אמות אורך הקרש ואימא *דאריך וקטין אלא מהכא (דברים ט) ואתפוש בשני הלוחות *ואשליכם וגו' ותניא הלוחות ארכן ו' ורחבן ו' ועוביין ג'· עשיר דכתיב פסל לך *פסולתן שלך יהא · חכם רב ושמואל דאמרי תרוייהו חמשים שערי בינה נבראו בעולם כולם ניתנו למשה חוץ מאחד דכתיב (תהלים ח) ותחסרהו מעט מאלהים · עניו דכתיב והאיש משה עניו מאד :

שלד פרק שני

בזכות הענוה אשר נתלבשו בה אבות הקדושים זכו ישראל שיאהב אותם הבורא יתברך כדגרסינן במסכת חולין סוף פרק כסוי הדם דף פ"ב (דברים ז) *לא מרובכם מכל העמים חשק ה' וגו' · א"ל הקב"ה בני אני חושק בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר· נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו ונחנו מה · נתתי גדולה לדוד אמר (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש אבל עובדי כוכבים ומזלות אינם כן נתתי גדולה *לנמרוד אמר (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר וגו' · לפרעה אמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו · לסנחריב אמר (מלכים ב יח) מי בכל אלהי הארצות וגו' · לנבוכדנצר אמר (ישעיה יד) אעלה על במתי עב וגו' · לחירם מלך צור אמר (יחזקאל כח) מושב אלהים ישבתי בלב ימים · אמר רבא ואי תימא רבי יוחנן גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואלו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה וכתיב התם *תולה ארץ על בלימה ובמדה הזאת היה מורגל הלל הזקן בכל דבריו · כדגרסינן במסכת שבת פרק במה מדליקין דף ל"א תנו רבנן לעולם יהא אדם עונתן כהלל וכו' תנו רבנן מעשה בעובד כוכבים ומזלות אחד וכו' כדאיתא לעיל · וגם במדה זאת מצינו שנהגו תלמידיו כדגרסינן בפ"ק דעירובין דף י"ג אמר רבי אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרין הלכה כמותנו והללו אומרין הלכה כמותנו יצאה בת קול ואמרה להם אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כב"ה ומפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני *שנוחין ועלובין היו וכו' כדאיתא. לעיל בנר א' כ"ג ה"א פ"ב · וגם רשב"ג אביו של רבינו הקדוש אחז מדה זאת כדגרסינן במסכת מציעא פרק השוכר את הפועלים ד' פ"ד על ר"א כר"ש דהוה מחשב ליה רשב"ג כמו רבי בריה *חלש דעתיה דר' אתא א"ל לאבוה · א"ל בני אל ירע בעיניך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן

האבן די חכמים גזאגט דאס אפילו . ווען ער איז שוין איין גרויסער תלמיד חכם אונ האלט זיך בגאוה מיט זיין חכמה אונ בארימט זיך פאר געסט ער זיין חכמה וויא מיר האבן אין דער הקדמה פון נר ראשון גשריבן אבר דער מענטש וואס בקלייט זיך מיט דער מדה פון ענוה אונ איז אויך איין חכם אונ האט גוטע מדות אין זיך אונ ריינע מחשבות אונ איז גאנץ אין זיינע מעשים איז ער ראוי דאס די שכינה זאל אויף אים רוען וויא מיר לערנן אין מסכת נדרים רבי יוחנן זאגט גאט מאכט זיין שכינה ניט רוען נאר אויף איין חכם אונ איין גבור אונ איין עושר אונ איין עניו אונ דאס אלץ לערנן מיר אפ פון משה רבינו דען ער האט די אלע זאכן אין זיך גהאט איין גבור איז ער גוועז דען עס שטייט אין פסוק ער האט אויף גשפרייט דיא יריעות אויף דעם משכן אונ עס שטייט אין פסוק דאס דיא ברעטער פון דעם משכן זיינען גיוועז הויך צעהן איילין אזו האט ער גמוזט זיין איין גבור דאס ער האט אזו הויך גקענט גרייכן פרענט דיא גמרא טאמער איז ער גוועז איין הויכר מאן אונ איז דאך שלאף גוועז אין כח ענטפערט דיא גמרא איך קען פון דיא לוחות זעהן דאס ער איז איין גבור גוועז דען עס שטייט אין פסוק איך האב אן גנומן אין דיא צווייא לוחות אונ האב זייא אראפ גווארפן פון מיינע הענט אונ האב זייא צוא בראכן אונ מיר האבן גלערנט דיא לוחות זיינן גוועז זעקס טפחים לאנג אונ זעקס טפחים ברייט אונ דרייא טפחים גראב אונ משה האט זייא גקענט טראגן אונ צו ברעכין אזו האט ער גמוזט זיין איין גבור׳ אונ איין עושר איז ער גוועז דען גאט האט צוא אים גזאגט דאס די שטיקר וואס ער וועט פון די לוחות אפ האקן זאל זיין צו אים אונ זייא זיינן גוועז פון טייערע שטיינר איז ער דר פון איין עושר גווארן׳ אונ איין חכם איז ער גוועז דען רב אונ שמואל זאגין פופציג חלקים פאר שטאנד זיינן בשאפן גיווארן אויף דער וועלט זיינען אלע ווארן גיגעבן צוא משה ווייניגר איין חלק וויא אין פסוק שטייט דו האסט אים ווייניגר גימאכט אין פאר שטאנד פאר גאט׳ אויך איז ער איין עניו גוועז וויא אין פסוק שטייט דר מאן משה איז גוועז זייער איין עניו :

שלד בזכות ענוה דורך דעם זכות פון ענוה וואס אונזערע אבות הקדושים האבן זיך דרינן בקלייט דורך דעם האבן דיא ישראל זוכה גוועזן דאס גאט האט זייא ליב וויא מיר לערנן אין מסכת חולין עס שטייט אין פסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם גאט זאגט מיינע קינדר איך גלוסט אין אייך דען ווען אפילו איך גיב אייך גדולה האלט איר אייך דאך נידריג פאר מיר איך האב גיגעבן גדולה צו אברהם האט ער דאך גזאגט איך בין נאר ערד אונ אש איך האב גגעבן גדולה צו משה אונ אהרן האבין זייא דאך גזאגט וואס זיינן מיר גיאכט איך האב גגעבן גדולה צו דוד האט ער גזאגט איך בין איין ווארים אונ ניט איין מאן אבער דיא עובדי כוכבים ומזלות זיינן ניט אזו איך האב גגעבן גדולה צוא נמרוד האט ער זיך גרויס גהאלטן אונ האט גזאגט בריית אייך אן אונ לאמיר בויען איין שטאט ביז אין הימל איך האב גיגעבן גדולה צו פרעה האט ער גזאגט ווער איז גאט וואס איך זאל הערין אין זיין קול איך האב גיגעבן גדולה צו סנחריב האט ער גזאגט ווער איז צווישן אלע געטר וואס זאל קענן מיר קענן בשטיין איך האב גיגעבן גדולה צו נבוכדנצר האט ער גזאגט איך וועל אויף גיין אויף דיא הויכע וואלקין אונ וועל מיך גלייכן צום אויבערשטן · איך האב גיגעבן גדולה צו חירם מלך צור האט ער גזאגט איך בין גזעסין אין הימל וויא גאט דען ער האט זיך גמאכט זיבן הימל פון קופר איבר דעם ים אונ האט זיך אויף זייא גזעצט: אמר רבא זאגט אונ איין טייל זאגן רבי יוחנן האט עס גזאגט עס איז גרעסער דאס וואס שטייט בייא משה אונ אהרן וויא דאס וואס שטייט בייא אברהם דען בייא אברהם שטייט איך בין ערד אונ אש אבר בייא משה אונ אהרן שטייט מיר זיינען נאר נישט אונ אויף זייער זכות שטייט די וועלט וויא אין פסוק שטייט די וועלט בשטייט אויף דעם זכות פון די לייט וואס האלטן זיך פאר נישט אונ מיט דר מדה פון ענוה האט זיך הלל נוהג גוועז אונ זיינע תלמידים אונ דרום האבן זייא זוכה גוועז דאס די הלכה זאל בלייבן וויא זייא · וויא מיר האבן אויבן דאס אלץ גשריבן : וגם אונ אויך רבן שמעון בן גמליאל דער פאטר פון רבינו הקדוש האט אן גנומען אין דער מדה פון ענוה וויא מיר לערנען אין בבא מציעא דאס ער האט זיך גגליכן צוא איין פוקס אונ איין אנדערן האט ער גגליכן צוא איין לייב אונ דרום האט רבי גזאגט דרייא ענוים זיינן גוועזן איינער איז גוועז רבן שמעון בן גמליאל מיין פאטער וויא מיר האבן דא גשריבן

ולגיעותא יתירתא הוא וגסות הוא למי שאינו תלמיד חכם : לא ינוה לא יבא בנוה הקב"ה : משרה שכינתו בקביעות : עשר אמות אורך הקרש אלמא משה גבוה עשר היה וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה : אריך וקטין ארוך בקומה וקטין בכח : ואשליכם ואשברם גבורה היא זו אבן כזה לשבר בהשלכתו על הארץ מכל מקום הלוחות שהוא אבן סנפירון שהוא קשה מברזל : פסולתן תסיכות דקות כשפסל מהן היו שלו ומהם העשיר :

לא מרובכם לפי שאין אתם מרבין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חשק בכם כי אתם המעט ממעטין עצמכם בענוה : לנמרוד מלך בדור הפלגה היה ולכך נקרא כמו נמרוד שהמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה : מושב אלהים ישבתי בנה לו ז' רקיעים של נחשת ועלה וישב עליהם : תולה ארץ על בלימה על זכות אותן שמשימו לבלימה : שנוחין שהיו דבריהם בנחת זה עם זה בפלפולם ולא בקנטור ועלובין היו סבלנין : חלש דעתיה דר' שרבי אלעזר ישב על גבי ספסל נמוך כמותו כמו רבי ורבי אלעזר הגביה כדכר ועד השתא כי היה אומר רבי דבר היה מסייע ליה רבי אלעזר מכאן ואילך כי אמר רבי יש לי להשיב אמר רבי אלעזר כך יש לך להשיב וזו היא תשובתך ואין ממש

שוע"ל והיינו דא"ר ג' ענותנין הן ואלו הן רשב"ג ובן בתירא ויונתן בן שאול· רשב"ג *הא דאמרן *בן בתירא דאמר מר הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עלייהו יונתן דקא"ל לדוד (שמואל א כג) ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה מאי דילמא יונתן בן שאול דחזא *דגריר עלמא בתר דוד בן בתירא נמי חזא דהלל עדיף מיניה אלא רשב"ג הוה ענותן ובמדה הזאת היו מוסיפים בה יחידים בדור כדגרסינן במסכת סוטה פרק אלו נאמרין דף מ' א"ר אבהו מריש ה"א ענותנא אנא כיון דחזיתי לר' אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא *ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא *לאו ענותנא אנא ומאי ענותנותיה דרבי אבהו דאמרה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו הא דידן *לא צריך להאי דידכו והאי דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה· אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה *אתקלס עילאה *ותו אימנו רבנן עליה דרבי אבהו למנוייה ברישא חזייה לרבי אבא דמן עכו *דנפישי ליה בעלי הוכות אמר להו אית לי רבה· רב' אבהו ורבי חייא בר אבא איקלעו להההוא אתרא רבי אבהו דרש באגדתא וכו' כדאיתא לעיל בריש הקדמת החבור· ובאותם שיש בהם מדות הענוה והשפלות תלמודם מתקיים בהם כדגרסינן במסכת עירובין פ' כיצד מעברין דף י"ד אמר רבי אלעזר מ"ד וענקים וכו' כדאיתא לעיל בפרק ג' מה"ג של הנהגת לומדי תורה בנר של ת"ת· וגם אותם שהם לומדים וענוים ושפלים וסובלים עלבונם נקראו אוהבי השם· כדגרסינן במסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא דף פ"ח תנו רבנן ת"ח עלובין וא"נן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין וכו' כדאיתא לעיל: וכתב הרמב"ם בפ"ד מאבות שראה בספר מספרי המדות ששאלו לא' מן החשובים איזה יום ששמחת בו מכל ימיך ואמר יום שהייתי הולך בספינה והיה מקומי בפחות המקומות שבספינה בין חבילות הבגדים והיו בספינה סוחרים ובעלי ממון ואני הייתי שוכב במקומי וא' מאנשי הספינה קם להשתין והייתי בעיניו נקל ונבזה עד שגלה ערותו והשתין עלי *ותמהתי מהחזק תכונת העזות בנפשו וחי השם לא דאבה נפשי למע שהו כלל ולא התעורר ממנה לי רוח הכעס ושמחתי שמחה גדולה כשהגעתי לגבול שלא הכאיבני ביזוי הסוחר ההוא *ולא הרגישה נפשי אליו ואם זה אירע לא' מהחשובים שבעובדי כוכבי' מה יש לעשו' לחסידי ישראל שכבודם והדרם הוא לאחוז תכליה שפלות הרוח בקצה אחרון ולהרחיק מן הגאות ובזה יזכו לכל הדר וכבוד ועילוי בעוה"ז ובעוה"ב:

בתבונתך אתא רבי ואמר ליה לאבוה לר' שמעון בן גמליאל שהיה אביו של רבי: הא דאמרן דקאמר אתה אבי בן שועל: בני בתירא נמש' שבחים שהיו נשיאים ובשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אלין מבבל עזבו נשיאותן ומינוהו נשיא עליהם: דגריר דנמשך כל העולם אחר דוד למלך ובעל כרחו אמרו בן בני בתירא דחזו להלל דעדיף מינייהו והלכות שהיו נעלמין מהם בבית המדרש נעלמות מהם ונושין בדבר: אמורא המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה: לאו ענותנא אנא לפי שהיה מניח לאמורא לומר טעמו מה שהוא לא אמר לו לא יכולתי לסבול כך: לא צריך בעלי לא צריך לבעלך להיות לו אמורא דחכם הוא כמו בעלך והאי דגחין וזקיף עליה כדרך כאמורא שהיה נוטה ומכריך עצמו לשמוע מה שהוא לוחש לו וזוקף המתורגמן עצמו ומשמיע לרבים: אתקלס עילאה נתעלה הקב"ה ולא קפיד ר' אבהו והיינו ענוותנותא ומה דאמרה משום יקרא בעלמא הוא דעביד ליה משום דרבי אבהו נושא פנים בבית המלך בדאמרינן בחגיגה נושא פנים כגון רבי אבהו בבי קיסר ובסנהדרין אמר דהוו נסקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבא דמתיה מדברנא לאומתיה והיינו יקרא דמלכותא: ותו אימנו רבנן עליה ועוד זו מענותנותו: דנפישי ליה בעלי חובות שהיה צריך ללוות אמר רבי אבהו אית לן רבה חכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מעות ומשברין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו: ותמהתי איך אפשר שיחזיק אדם תכונת מדה רעה בעצמו לעשות כדבר הזה להיות כל כך עז פנים: ולא הרגישה נפשי לאמר לו למה עשית לי כזאת כי העובד כוכבים ומזלות הזה היה מתנהג בעצמו במדת ענוה ושפלות:

הכלל השני

בבושת פנים ונחלק לשני חלקים· החלק הראשון בצניעות· החלק השני בביישנות:

החלק הראשון בצניעות ויש בו שני פרקים:

שלה פרק ראשון לעולם ישתדל אדם להיות צנוע בכל דרכיו שבזה היו מתפארים החכמים והחסידים בצניעות גדולה

געשריבן אונ דר אנדערר איז גוועז די בני בתירא די זיינן גוועז נשיאים אונ וויא זייא האבן גזעהן דאס הלל איז איין גרעסערר תלמיד חכם פון זייא האבן זייא אים דאס נשיאות אפ גיגעבן אונ דר דריטר עניו איז גיוועז יהונתן דער זון פון שאול המלך ער האט גזאגט צו דוד דו וועסט זיין איין מלך איבר די ישראל אונ איך וועל זיין צו דיר צו איין משנה דאס איז איין שני למלך פרעגט דיא גמרא טאמר האט דאס יהונתן גטאן ווייל ער האט גזעהן דאס אלע ישראל ציהן זיך נאך דוד אבר ניט איבר עניוות אונ דיא בני בתירא האבן עס אויך ניט גטאן איבר עניוות נייערט ווייל זייא האבן גזעהן דאס הלל קען בעסער ענטפערן אויף די זאכן וואס מען האט אין בית המדרש גפרעגט אבר רבן שמעון בן גמליאל דער איז יוא איין עניו גוועז וויא מיר האבן דא גשריבן: ובמדה הזאת אונ אין דער מדה פון ענוה האבן די איינציגע תלמידי חכמים פון דעם דור פון דיא חכמי הגמרא זיך נאך גטערט וויא מיר לערנן אין מסכת סוטה רבי אבהו זאגט פריער האב איך גמיינט דאס איך בין איין עניו אבר וויא איך האב גזעהן צו רבי אבא פון דר שטאט עכו דאס ער האט גזאגט איין טעם צו זיין לערנן צו דעם תלמיד וואס איז בייא אים גשטאנן צו דר קלערן זיין דרשה צו די לייט אונ דער תלמיד האט נאך איין אנדער טעם גזאגט פון זיך ועלברט אונ רבי אבא איז דרויף ניט ברוגז גוועז האב איך גזאגט דאס איך בין שוין ניט איין עניו דען איך וואלט דאס ניט גקענט ליידן אונ וואס איז גוועז דאס עניוות פון רבי אבהו דען איין מאל האט זיין ווייב זיך גקריגט מיט דיא ווייב פון זיין תלמיד וואס פלעגט דער קלערין זיין דרשה כדי אלע לייט זאלן קענגען פאר שטיין האט דיא ווייב פון דעם תלמיד גזאגט צו די ווייב פון רבי אבהו מיין מאן דארף ניט נייטיג צוא דיין מאן דען ער איז אזוא איין למדן וויא ער אונ דאס וואס ער בייגט זיך צו אים בשעת דרשה אונ זאגט עס דער נאך פאר דעם עולם דאס איז ווייל דיין מאן איז חשוב בייא דעם קיסר דרום טוט ער אים כבוד אן איז גגאנגען דאס ווייב פון רבי אבהו אונ האט עס דער ציילט פאר איר מאן רבי אבהו האט ער איר גזאגט וואס הארט עס דיך דורך אים אונ דורך מיר ווערט גאט גלויבט דען איך לערן תורה אונ ער לערנט תורה אונ עס האט אים גאר גיט פאר דראסן ווייל ער איז איין עניו גוועז: ותו אונ נאך איין מאל האבן די רבנים גוואלט אויף נעמן צו רבי אבהו פאר איין רב האט ער גזעהן דאס רבי אבא פון עכו איז לייטן פיל געלט שולדיג האט ער גזאגט צוא די רבנים רבי אבא איז איין גרעסערר למדן פון מיר נעמט אים אויף פאר איין רב אונ דאס האט ער גטאן כדי רבי אבא זאל זיינע חובות בצאלן דען ווען מען וועט אים אויף נעמן פר ארב וועט ער ווערן רייך זעהט מען דר פון די עניוות פון ר' אבהו אויך האבן מיר אין דר הקדמה פון דעם ספר גשריבן זיינע עניוות: ובאות אונ אין די לייט וואס אין זייא איז דא דיא מדה פון ענוה אונ פון שפלות האלט זיך זייער לערנען בייא זייא דאס זייא פאר געסין עס ניט אויך ווערן זייא גרופין דיא ליב האבר פון גאט וויא מיר האבן דאס אלץ אויבן גשריבן: וכתב הרמב"ם אויך שרייבט דער רמב"ם דאס ער האט געזעהן אין איין ספר דאס מען האט גפרעגט צו איינם פון די חשובע אומות העולם וועלכין טאג האסטו דיך מער גפרייט פון אלע דיינע טעג האט ער גזאגט איך בין אמאל גפארין אין איין שיף איז מיין ארט גוועז איין נידריגן ארט אין דר שיף וואו דיא קליידר ליגן אונ עס זיינן אין דער שיף גוועזן סוחרים אונ עשירים אונ איך בין גלעגן אויף מיין ארט איז איינר פון די שיפס לייט אויף גישטאנן צו משתין זיין בין איך בייא אים אזו גרינג אונ מבוזה גוועזן דאס ער האט זיין ערוה אויף גדעקט אונ האט אויף מיר משתין גוועזן האב איך מיך פר וואונדרט אויף דעם שטארקן עזות וואס ער האט קענן מיר באווייזן אונ וויא גאט לעבט דאס מיין לייב האט ניט גטרויערט איבר זיינע מעשים אונ עס האט זיך מיר ניט דר וועקט דער פון קיין צארן דענסט מאל האב איך מיך גפרייט איין גרויסע פרייד דאס איך האב אזו איין נאטור דאס עס האט מיך גאר ניט פאר דראסין דער בזיון וואס דער מענטש האט מיר אן גטאן נוא ווען איינר פון דיא חשובע אומות העולם האט אזו איין נאטור גהאט· וויא דארפן שוין טאן די חסידים פון ישראל דאס זייער כבוד אונ שיינקייט איז אן צו נעמן אין שפלות הרות וויא ווייט מעגליך איז אונ צו דר ווייטרין זיך פון גאוה אונ דורך דעם וועלין זייא זוכה זיין צו אלע שיינקייט אונ כבוד אונ הויכקייט בעולם הזה ובעולם הבא:

שלה לעולם ישתדל אדם אייביג זאל זיך דער מענטש באמיען זיך צו פירן

בצ:עית

עם ענוה יתירה כמו שמצינו בפרק כל כתבי הקדש דף קי"ח שהיה מתפאר רבי יוסי בצניעות ואמר מימי *לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי · לפיכך יש לו לאדם להיות זהיר בשכבו ובקומו *שלא יפשוט חלוקו חוץ ממטתו · וגם בעמדו אל ישב ערום על מטתו אבל יקח חלוקו בהיות מוטה ויכניס בה ראשו וזרועותיו ואח"כ ישב במטתו וילבש בגדיו · ובזה ירגיל תמיד ביום ובלילה באור ובחושך כי מלא כל הארץ כבודו והכל גלוי לפניו כחשכה כאורה · על אחת כמה וכמה שיש לו לאדם לנהוג צניעות בדברים שבינו לבין אשתו כי ראוי לזרעו של אברהם אבינו עליו השלום שילמדו במדותיו שאמר לשרה כשהיה רוצה לירד למצרים הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את · ופירשו רבותינו שעד עכשיו לא הכיר בה מרוב צניעות שבשניהם · וגרסינן נמי במס' שבת פ' במה בהמה יוצאה דף נ"ז תנו רבנן מעשה באדם אחד שנשא אשה *גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה א"ר בוא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה אמר ליה רבי חייא *זו דרכה בכך אלא כמה צנוע זה שלא הכיר באשתו וגרסינן נמי במסכת יומא פרק הוציאו לו דף מ"ז תנו רבנן ז' בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה · אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי *לא ראו קורות ביתי קלעי שערי · אמרו לה *הרבה עשו כך ולא הועילו · וגרסינן בפ"ק דמגילה דף י"ג אמר רבי אלעזר מ"ד לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא בשכר צניעות שהיתה ברחל זכתה שיצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר · ומאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב (בראשית כט) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא · והלא בן אחות אביה הוא · אלא כיון שאמר בן רבקה אני אמר לה מנסיבנא ליך · אמרה ליה אין מנסיבנא לך אלא שאבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה אחוה אנא ברמאות ומי שרי להו לצדיקי למעבד רמאות אמר לה אין דכתיב (שמואל ב כג) עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפל ומאי רמאות · דקאמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי דמעייל ניהלך מסר לה סימנין · כי מטא ההוא יומא עייל לה ללאה אמרה רחל השתא מכספא אחתי מסרתן ניהלה להנהו סימנים והיינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנין שמסר יעקב לרחל ורחל *מסרתן ללאה לא הוה ידע לה לפיכך *זכתה ויצא ממנה שאול · ובדיל צניעותא דהוה ביה בשאול *זכה ויצאה ממנו אסתר · ומאי צניעותא דשאול דכתיב (ש"א י) ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לי כי נמצאו האתונות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו וגו' זכה ויצאה ממנו אסתר · ואסתר מאי היא דכתיב אין אסתר מגדת וכו' הא למדנו כי דבר הצניעות מדה מעולה וחשובה לאנשים ולנשים :

לא ראו קורות ביתי כשפשט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה את עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו: שלא יפשוט חלוקו וילך ערום למטתו : גידמת ידה קטועה : זו דרכה בכך שצריכה כל אשה לכסות עצמה וכ"ש זו שהיתה צריכה לכך: לא ראו קורות ביתי וכו' ואיתא בתלמוד ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה אשה צנועה ראוי' שתצא ממנה כהנים גדולים המלובשים משבצות זהב : הרבה נשים עשו כך ולא הועילו ולא זכו לבנים להיות כהנים גדולים כמו שזכתה היא : לא יגרע מצדיק עינו נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם אף לימים רבים מדה במדה : מסרתן ללאה והוא צניעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנים : זכתה ויצא ממנה שאול שהיה צנוע : זכה ויצאה ממנו אסתר כתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול ומשאול עד בנימין וכתיב היא אסתר בת דודו ואין לו ראיה אחרת בכתובים שיצאה משאול :

בצניעות אונזערע זיינע וועגן דעם דר מיט האבן זיך בארימט די חכמים אונ חסידים מיט זייער גרויס צניעות אונ פיל ענוה וויא מיר געפינען אין פרק כל כתבי דאס רבי יוסי האט זיך בארימט דאס ער האט זיך געפירט בצניעות אונ האט געזאגט אלע מיינע טעג האבן דיא באלקינס פון מיין הויז ניט געזעהן דעם זוים פון מיין העמד דען ווען ער האט זיין העמד אויס גטאן האט ער עס ניט איבער געקערט מיט דעם זוים ארויף כדי זיין לייב זאל ניט בלייבן נאקעט דרום דארף דער מענטש געווארינט זיין ווען ער לייגט זיך אדר ער שטייט אויף זאל ער זיין העמד ניט אן טאן אדר אויס טאן חוץ דעם בעט נייערט ער זאל זיין העמד אויס טאן אונ אן טאן בארעקטער הייד אין זיין בעט אונ דר נאך זאל ער זיך זעצן אונ אן טאן זיינע קליידר אונ דרינן זאל ער זיך תמיד געוואוינן ביי טאג אדר ביי נאכט וואו ליכטיג איז אדר אין דער פינסטר דען גאטס כבוד איז פול די גאנצע וועלט אונ אלץ איז פר אים אנטפלעקט וואש אין דר פינסטרניש איז גלייך וויא אין דר ליכטיקייט ומכל שכן דאס דער מענטש דארף זיך פירן בצניעות אין דיא זאכן וואס צווישן אים אונ זיין ווייב איז דען עס איז ראוי צו די קינדר פון אברהם אבינו דאס זייא זאלן זיך אפ לערנען טאן זיינע מדות דען ער האט געזאגט צו שרה וויא ער האט געזאלט נידרן קיין מצרים היינט ווייס איך דאס דוא ביסט איין אשה פון שיין געשטאלט דען ער האט קיין מאל אויף איר ניט געקוקט איבער די גרויס צניעות וואס ביי אים איז געווען : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת שבת די רבנים האבן געלערנט עס איז געווען איין מעשה מיט איין מאן וואס ער האט גנומן איין ווייב מיט איין אפ געהאקטע האנט אונ דר מאן האט ניט געוואוסט דר פון ביז זיא איז געשטארבן זאגט רבי קום אונ זעה וואס פאר איין צנועה דיא אשה איז געווען דאס איר מאן האט דר פון ניט געוואוסט האט רבי חייא געזאגט צו רבי פון דער אשה איז דאס קיין חידוש ניט געווען דען זיא האט זיך גמוזט האלטן בצניעות כדי איר מאן זאל ניט וויסן דאס זיא האט קיין האנט ניט נייערט פון דעם מאן איז דאס יוא איין חידוש וואס ער האט זיך אזוא געפירט בצניעות דאס ער האט ניט געוואוסט דאס זיין ווייב האט קיין האנט ניט: וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת יומא די רבנים האבן געלערנט עס איז געווען איין אשה קמחית האט זיא געהאט זיבן זין אונ זייא אלע זיינן געווען כהנים גדולים האבן דיא חכמים זיא געפרעגט וואס פאר מעשים טובים האסטו געטאן דאס דו האסט זוכה געווען דר צו האט זיא געענטפערט אלע מיינע טעג האבן די באלקן פון מיין הויז ניט געזעהן די פלעכטן פון מיינע האר אזו האט זיא זיך בצניעות געהאלטן : וגרסינן אויך לערנען מיר אין מסכת מגילה רבי אלעזר זאגט וואס מיינט דר פסוק לא יגרע מצדיק עינו גאט נעמט ניט אראפ פון צדיק זיין אויג ביז ער בצאלט אים פאר זיינע צניעות דאס איז גמיינט דורך דיא צניעות וואס איז געווען אין רחל האט זיא זוכה געווען דאס שאול המלך איז פון איר ארויס גקומען אונ דורך דיא צניעות וואס איז געווען אין שאול האט ער זוכה געווען דאס די צנועה אסתר המלכה איז פון אים ארויס גקומען אונ וואס פר איין צניעות איז געווען אין רחל דען עס שטייט אין פסוק דאס יעקב האט געזאגט צו רחל דאס ער איז איר פאטערס ברודר איז קשה ער איז דאך איר פאטערס שוועסטערס זון געווען אבר ניט איר פאטערש ברודר נייערט ער האט אזו גמיינט ער איז איין ברודער פון לבן אין רמאות דאס ער קען אויך אפ נארין וויא לבן דען יעקב האט געזאגט צוא רחל איך וויל דיך נעמן פאר איין ווייב האט רחל צו אים געזאגט איך וויל דיך נעמן אבר מיין פאטר וועט דיך אפ נארין האט יעקב צו איר געזאגט איך בין זיין ברודר אין רמאות איך קען אויך רמאות ברויכן האט רחל אים געפרעגט מעג דען איין צדיק רמאות ברויכן האט יעקב איר געענטפערט יוא קעגן איין רמאי מעג מען רמאות ברויכן דען עס שטייט אין פסוק מיט איין חסיד דארף מען גיין מיט חסידות אונ מיט איין פאר קרימטן מענטשן דארף מען גיין מיט קרומקייט אונ וואס איז געווען דיא רמאות דען רחל האט אים געזאגט איך האב איין עלטערע שוועסטר וואס מיין פאטער וועט איר אריין ברייננגן צו דיר האט יעקב צו רחל געגעבן סימנים כדי ער זאל דורך דיא סימנים וויסן בשעת חתונה אויב זיא איז רחל אונ וויא לבן האט געגעבן לאה צוא יעקב האט רחל זיך גטראכט היינט וועט מיין שוועסטר מבויש ווערן דריבר האט זיא איר איבר געענטפערט די סימנים כדי יעקב זאל ביי נאכט ניט וויסן דאס זיא איז לאה אונ דרום שטייט אין פסוק דאס ערשט אין דער פריא האט יעקב געוואוסט דאס זיא איז לאה אבר ביי נאכט האט ער ניט געוואוסט ווייל זיא האט אים געזאגט דיא סימנים אונ דרום האט רחל זוכה געווען דאס שאול המלך איז פון איר ארויס גקומען אונ וואס איז געווען דאס צניעות פון שאול דען עס שטייט אין פסוק דאס שאול האט געזאגט צוא זיין פעטר דאס שמואל הנביא האט אים געזאגט דאס זיין פאטערס איזלען זיינען געפונען געווארין אבר דאס וואס שמואל האט אים געזאלבט פאר איין מלך האט ער אים ניט געזאגט אונ דרום האט ער זוכה געווען דאס די צנועה אסתר המלכה איז פון אים ארויס גקומען וואס זיא האט ניט געוואלט זאגן פון וואנן זיא קומט ארויס דאס לערנט אונז דאס די זאך פון צניעות איז איין דער הויכע אונ איין חשובע מדה צו מאן אונ צו ווייבר :

פרק ב נר ז כלל ב חלק א

שלו פרק שני

כמה היא גדולה מעלת הצניעות שאפי' מי שהוא מאומה אחרת הוא אהוב ומפואר בעבודה כדגרסי' בפ"ק דברכות דף ח' תניא ארשב"ג בג' דברים אוהב אני את הפרסיים · צנועים באכילתן צנועים בבית הכסא *צנועים בד"א · ואם העובדי כוכבים ומזלות הפרוצים מורגלים בדברי צניעות מה לעשות לישראל המובדלים משאר עובדי כוכבים ומזלות בקדושה ובטהרה ובצנעא וגם יש לנו ללמוד ק"ו מחתול · כדגרסינן במסכת עירובין פרק המוצא תפילין דף ק' אמר רבי יוחנן אלמלי לא ניתנה תורה למדנו *צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול *שמפיים ואח"כ בועל ובמאי מפייס לה אמר רב יהודה אמר רב שמואל הכי אמר לה זביננא לך זוגא (פירוש מלבוש) דמטיא ליך עד כרעיך *לבתר הכי אמר התרנגול לישמטיה לכרבלתא אי אית לי ולא זבינגא ליך · וגרסי' נמי במסכת ברכות פ' הרואה דף ס"ב א"ר תנחום בר חנילאי הצנוע בבית הכסא ניצול משלשה דברים מן המזיקים *ומן הנחשים ומן העקרבים וי"א אף חלומותיו מיושבים עליו · הנהו תרי בתי כסאי דהוו בטבריא דכי הוו עיילי להו בתרי אפילו ביממא הוו מתזקי רב אמי ורב אסי הוו עיילי בהו חד וחד לחודיה בלילה ולא מתזקי אמרי להו רבנן ולא מסתפיתן אמר להו אנא *קבילנא גמירנא (פירוש שד של ב"ה דומה לשעיר) שנאמר (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם · אמרה ליה אימיה לרמי בר חמא לא בעית איניש דעייל בהדך לבית הכסא א"ל אנא קבילנא דבית הכסא גמירנא דאמר מר קבילנא מבית הכסא שתיקותא וצניעותא *קבילנא דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי *מרביא ליה אימרא (היה מגדל שה שילך עמו לבית הכסא) דעייל בהדיה לבית הכסא *ותרבי ליה גדיא מתחלף ליה שעיר בשעיר *רבא מקמי דמלך כי הוה עייל לבית הכסא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזאי בליקונאי *כי מלך מותבא ליה ידה ארישיה בהדי כוותא (כמין חלון) · אמר עולא *אחורי גדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע קולו · איסי בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע · ובבקעה כל זמן שאין חברו רואהו · מיתיבי *יוצאין חוץ לבית הבד ונפנין אחורי הגדר והם טהורים *בטהרות

צנועים בדבר אחר תשמיש : צניעות מחתול שאינו מזדווג בפני בריות אלא בצניעות וגזל מנמלה שאינו גוזל ממה שהכניסה חברתה שמריחין ויודעין אם נמלה הכניסה מסתלקין ממה דכתיב אגרה בקיץ לחמה ועריות מיונה הורים כיון שנזדווג לה שוב אין מזדווגים לאחרת אלא לבת זוגו : שמפיים הולך ופושט כנפיו והוא פיוס שאומר לה לקנות מלבוש שמגיע לארץ והוא בדרך הלצה מאחר שדרכו לעשות כן קודם שיבעול ילמוד ממנו לפייס אשתו בריצוי בגדים נאים ורש"י פירש צניעות מחתול שאינו מטיל רעי בפני אדם ומכסה צואתו : לבתר הכי לאחר בעילה שמנענע יכפוף ראשו לארץ אומר לישמטיה לכרבלתיה הוא כבר האדום שעל ראש התרנגול יפול אי אית ליה במה ליקח ולא זבינא לך : מן הנחשים ומן המזיקים דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקרב בו ואף המזיקין חסין עליו וחלומותיו מיושבין עליו שאין המזיקין מבהילין אותו : קבילנא מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא בשתיקה ובצניעות ואז אינו ניזוק מאותו שד של בית הכסא שנקרא שעיר : קבלת היסורין שתיקותא שלא יבעט ביסורין הבאים עליו : מרביא ליה אימרא מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד כדי שיכנס עמו כשילך לבית הכסא : ותרבי ליה גדי שעיר שיש לו נגלל דהוא טוב ללמד להלוך עמו יותר משה : מתחלף ליה שעיר בשעיר שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם ובמה יתחלף לו שילך השד עמו ויסבור שהוא שעירו : רבא מקמי דמלך קודם שהיה ראש ישיבה מקרקשא ליה בת רב חסדא שהיתה אשתו והיתה מקשקשת אמגוזא של קנה ניתנת אגוז בכסא של נחושת ומקשקשת בו מבית והוא נפנה מבחוץ כנגדה : כי מלך שנעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקין שמתקנאים בשדים בת"ת יותר משאר בני אדם יתונה ידה על ראשו כנגד כוותא חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית : אחורי הגדר נפנה מיד ואין צריך להתרחק כלום ובבקעה צריך להתרחק כדי שלא ישמע חבירו עיטושו של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו : יוצאים מפתח בית הבד מאמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לנקבים יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנים לאחורי הגדר מיד : בטהרות הקילו מאמירת טהרות הקילו בבית הכסא :

שלו כמה וויא זייער גרויס איז דיא זאך פון צניעות דאס אפילו איין עובד כוכבים ומזלות וואס פירט זיך בצניעות איז ער אויך גליבט

און בשיינט דורך דעם וויא מיר לערנען אין מסכת ברכות רבי שמעון בן גמליאל זאגט אין דרייא זאכן האב איך ליב די פרסיים וויל זייא פירין זיך בצניעות אין זייער עסין און אין בית הכסא און אין תשמיש המטה נאוויען דיא פאר שייטע פרסיים זיינען געוואונט אין זאכן פון צניעות וויא דארפן שוין דיא ישראל טאן וואס זייא זיינען אפ גשייד פון אלע עובדי כוכבים ומזלות מיט הייליקייט און ריינקייט און צניעות : וגם און אויך דארף מען זיך אפ צוא לערנען צניעות פון איין קאץ וויא מיר לערנען אין מסכת עירובין רבי יוחנן זאגט ווען די תורה וואלט ניט גיגעבן געווארין וואלטן מיר זיך אפ גלערנט דאס מען זאל זיך פירין מיט צניעות פון איין קאץ דאס זיא טוט אלץ בצניעות און דאס מען זאל ניט גזלנן וואלטן מיר אפ גלערנט פון איין מילב דאס זיא גרייט זיך אן איר שפייז און נעמט ניט פון אנדערע מילבין און דאס מען זאל ניט מזנה זיין וואלטן מיר אפ גלערנט פון איין טויב דאס זיא בהעפט זיך ניט נאר צוא איר בן זוג און דרך ארץ וואלטן מיר אפ גלערנט פון איין האן דאס ער בעט פריער איבר די נקבה איידר ער איז זיא בועל און ער זאגט צו איר מיט דעם וואס ער מאכט מיט זיינע פליגל ביז אין זיין קניא דאס איך וועל דיר מאכן איין מלבוש ביז אין די קניא און דר נאך בייגט ער זיין קאפ צו דר ערד און זאגט איר דער מיט מיין קאם זאל מיר אראפ פאלן אויב איך האב און וויל דיר ניט מאכן: וגרסינן אויך לערנן מיר אין מסכת ברכות רבי תנחום בר חנילאי זאגט דר וואס פירט זיך בצניעות אין בית הכסא דר ווערט ניצול פון דרייא זאכן · פון מזיקים און פון שלאנגן און פון עגדשן דען איבר זיין צניעות איז ער זייער שטיל דריבר ווייסן זיי פון אים ניט און איין טייל זאגן דאס זיינע חלומות זיינען רוהיגע וויל ער איז בייא טאג שטיל און רוהיג · צווייא בתי כסאות זיינען גוועזן אין דר שטאט טבריא דאס ווען אפילו צווייא מענטשין מיט אנאנדער פלעגן אריין גיין אין זייא בייא טאג פלעגן זייא דאך ניזוק ווערין · און רב אמי און רב אסי זיינען אריין גגאנגן אין זייא איטלכר אליין בייא נאכט און זיינן דאך ניט ניזוק גווארן האבן די רבנים צוא זייא גזאגט וואריום האט איר קיין מורא ניט פאר די שדים האבן זייא גזאגט מיר האבן איין זאך גלערינט דאס מען זאל זיך בצניעות האלטן אין בית הכסא וועט אינ דר שד פון דעם בית הכסא וואס הייסט שעיר וויא אין פסוק שטייט ושעירים ירקדו שם וועט ער אונז ניט מזיק זיין · די מוטער פון רמי בר חמא האט גזאגט צו איר זון רמי בר חמא ווארום ווילסטו ניט איין מענטשן מיט נעמן ער זאל מיט דיר גיין אין בית הכסא כדי דו זאלסט ניט ניזוק ווערין האט ער צו איר גזאגט איך האב איין זאך פון דעם בית הכסא גלערנט וועל איך ניט ניזוק ווערין דען דיא גמרא זאגט די זאך פון בית הכסא איז מען זאל שווייגן און זיך בצניעות פירן וועט מען ניט ניזוק ווערן און דיא זאך פון יסורים איז מען זאל שווייגן און מען זאל גאט בעטן אזוא ווערט מען גהאלפן פון די יסורים · אביי האט זיין אם אים אויף גצויגן איין שאף און האט עס גוואוינט עס זאל אים תמיד נאך גיין כדי אז ער וועט גיין אין בית הכסא זאל עס אים אויך נאך גיין · פרעגט די גמרא פאר וואס האט זיא ניט בעסר איין ציג איין גיוואוינט עס זאל אים נאך גיין דען איין ציג איז גרינגער צוא גוואוינן עס זאל נאך גיין ענטפערט די גמרא וויל איין ציג הייסט שעיר גלייך וויא דר שד פון דעם בית הכסא הייסט אויך שעיר אזו קען דר שד פאר ביטן ווערן פאר דער ציג און וועט מיט אים גיין · רבא איידר ער איז גווארן איין ראש ישיבה ווען ער פלעגט גיין אין בית הכסא פלעגט זיין ווייב די טאכטר פון רב חסדא קלאפן מיט איין ניסל אין איין קופרנעם בעקן אין שטוב קעגן אים און וויא ער איז גיווארין איין ראש ישיבה אזו האט זיא מער מורא גהאט פאר אים דאס די מזיקים זאלן אים ניט נאך גיין אין בית הכסא האט זיא איר האנט גלייגט אויף זיין קאפ דורך איין פנסטר פון איין בית הכסא: אמר עולא זאגט ווען ער איז אונטר איין צאם מעג ער באלד זיין צורך טאן און אויף איין פלאץ מוז ער זיך מרחיק זיין דס מען זאל ניט הערין וויא ער טוט זיין צורך · און איסי בר נתן האט אזוא גלערינט אונטער איין צוים מוז ער זיך אזו ווייט מרחיק זיין דאס קיינער זאל אים ניט הערין און אויף איין פלאץ מוז ער אזו ווייט אוועק גיין דאס מען זאל אים ניט קענן זעהן · פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גלערינט די שומרים וואש היטן דעם בוימל דאס ער זאל בטהרה גטראגן ווערין מעגין ארוים גיין פון דעם הויז און זאלן זייער צורך טאן באלד אונטער איין צוים און דארפן ניט ווייט אוועק גיין און וויא זאגט איסי בר נתן דאס אפילו אונטער איין צוים מוז מען ווייט אוועק גיין ענטפערט דיא גמרא כדי זיי זאלן קענן רעכט אכטונג געבין דאס דער בוימל זאל בטהרה גטראגין ווערין האט מען זייא מתיר גוועזן זיך ניט צו דער ווייטערן · רב אשי זאגט דאס וואס איסי בר נתן זאגט דאס ער מוז ווייט אוועק גיין

דאס

פרק ב נר ז כלל ב חלק א

הקילו ׳ ת״ש *כמה ירחקו מהם ויהיו טהורים כל זמן שאין חברו רואהו הכא נמי בטהרות *הקילו רב אשי אמר *מאי כ״ז שאין חברו רואהו דאמר רב איסי בר נתן כל זמן שאין הברו רואה את פרועו ׳ ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר אי צנוע באורחותיו וכו׳ כד איתא לעיל בחלק הלויה למתים והספד ׳ ואמרינן עלה תנו רבנן א״זהו צנוע זה *שנפנה בלילה במקום שנפנה ביום איני והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם *ינהיג אדם עצמו שחרית וערבית לצאת כדי שלא יתרחק ׳ רב בימסא הוה אזיל עד מילא ׳ לאורתא אמר ליה לשמעיה *פני לי דוכתא ברוח דמתא ׳ וכן רבי חייא ׳ וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה ורב ששת אמר ליה לשמעיה חזי אם יש שם אחד מבית חבריא לא ת״מא במקום אלא אימא *כדרך שנפנה ביום ׳ רב אשי אמר אפילו תימא *במקום לא נצרכה *אלא לקרן זוית ׳ ואמרינן נמי התם (שמואל א כד) *ואמר להרגך ותחס עליך ׳ ואמר ואמרת מיבעי ליה ׳ ותחס וחסתי מיבעי ליה ׳ אמר ליה דוד לשאול מדין תורה מותר להרגך מאי טעמא רודף אתה *והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא *צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ׳ ומאי צניעות היתה בשאול דכתיב (שם) ויבא אל גדרות הצאן אל הדרך ושם מערה ׳ תנא גדר לפנים מגדר מערה לפנים ממערה ׳ להסך את רגליו אמר רבי אלעזר מלמד *שסיכך את עצמו כסוכה ׳ בוא וראה כמה חביב לפני הקב״ה מדת הצניעות שאפילו התורה והמצוה שהוא הדר ויופי של האדם יותר הוא משובה אם יעשנו בצינעא ׳ כדגרסינן בפרק לולב וערבה דף מ״ט תנא דבי רב ענן מ״ד (שיר ז) *חמוקי ירכיך למה נמשלו ד״ת לירך לומר לך מה ירך בסתר אף ד״ת בסתר ׳ והיינו דאמר רבי אלעזר מ״ד (מיכה ו) הגיד לך אדם מה טוב וגו׳ ׳ עשות משפט זה הדין ׳ חסד זו *הוצאת המת והכנסת כלה לחופה ׳ והלא דברים קל וחומר ומה דברים שדרכן ליעשות בפרהס״א אמרה תורה והצנע לכת עם אלהיך *דברים שדרכן ליעשות בצינעא על אחת כמה וכמה ׳ על כן בכל דבר הוא טוב הצניעות :

חלק שני

בביישנות ויש בו פרק אחד :

שלז פרק ראשון כל מי שהוא ביישן בכל דרכיו זולתי בלמוד מורה עליו שו... ...יית ושעמדו רגלי אבותיו על הר סיני ולא יבא לידי חטא כדכתיב (שמו... ...ה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו׳ *על פניכם זו בושה׳ לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביא ... ...ת חטא מכאן אמרו סימן טוב באדם שהוא ביישן ׳ אחרים אומרים כל אדם שהוא מתבייש לא במהרה הוא חוטא ׳ ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני ׳ ומי

כמה ירחקו שומרי טהרות כדי שיכא רוחצו וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הולך לפנות יפנה תיוכתא דאיסי בעי שלא יראהו : הקילו נהו רבנן בבני בתירתן הקילו בבית הכסא : האי כל זמן שאין חברו רואהו דאינו רואה פרועו כשהוא מגלה עצמו לעבות נרכו : שנפנה בלילה מתרחק מבני אדם בלילה כביום : ינהיג אדם עצמו לפנות שחרית קודם היום וערבית משתחשכה כדי שלא יהיה צריך להתרחק אלמא אין צריך להתרחק בלילה : פני לי דוכתא מקום נרתם אחורי הבתים שאין מצוין שם בני אדם : כדרך שנפנה ביום לענין פרוע טפח וטפחיים ומיושב כך ינהג אפילו בלילה : במקום צריך להתרחק בלילה כביום : אלא לקרן זוית אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי לזה אמר במקום וכו׳ : ואמר להרגך ותחס עליך דוד אמר לשאול כן כשיצאו מן המערה שנכנס בה שאול לפנות וכרת דוד את כנף מעילו ואמר לארגך הקדוש ברוך הוא התיר לי להרגך : התורה אמרה וכו׳ אם במחתרת ימצא הגנב וגו׳ מכאן נלמד הבא להרגך השכם להרגו : צניעות שראיתי בך שנכנס למערה בשביל שלנע ואף שם נהג צניעות כדמפרש ואזיל : שסיכך רגליו בבגדיו כסוכה: חמוקי ירכיך וגו׳ למה נמשלו וכו׳ רב ענן דריש לקרא כמו חלאים כלוחות שהיו מלבנים טובים כמו נזם וחלי וכתם מעשה ידי אמן והלוחות מעשה אלהים חמוקי ירכיך הנסתרים כירך שכבוד סתורה בצנעה לא להיות יושב ושונה בגובהה של עיר ולא לשנות לתלמידיו בשוק כדאמר במועד קטן : הוצאת המת והכנסת כלה דכתיב נהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה אף זה צריך בצנע לספוד במדה נאה ולקבור במדה נאה ולא להכינו קלות ראש בעצמו ויש אומרים אם צריך לכנוז הוצאת המת של עני או לכנסת כלה עניה יעשה בצנעא ולא נימא קמי מאן דלא ידע דעבדי : דברים שדרכן ליעשות בצנעא כגון צדקה שנותנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לבוא אדם מה שאין במת וכלה לפי שהאחרים מתעסקין בהן ויודעין השתא מצל מי והיינו דאמר רבי אליעזר דכל מילי כמו צניעות׳ והוא הדין לדברי תורה :
על פניכם זו בושה שיזכור שם׳ נגד פניו ,תמיד ויתכיים מגניז במעשיו שלא יחטא לנגדו :

דאס איז גמיינט מען זאל זיין בלויז לייב ניט קענן זעהן ווען ער דעקט זיך אויף זיין צורך טאן : ואמרינן אויך זאגן מיר אין דער גמרא דיא רבנים האבן גלערינט וועלכר הייסט איין צנוע דער וואס גייט ביא נאכט זיין צורך טאן אזו וייט וויא ביי טאג ׳ פרעגט די גמרא מיר האבן דאך גלערינט דאס רב יהודה האט גזאגט פון וועגן רב איבינג זאל זיך דער מענטש גוואונען פריא אונ אויף דר נאכט זיין צורך טאן כדי ער זאל ניט דארפן וייט גיין אויך איז רב ביא טאג איין תחום שבת וייט גגאנגען זיין צורך טאן אונ ביא נאכט האט ער גזאגט צו זיין קנעכט זוך מיר אוים איין ארט אין די זייטן פון דער שטאט וואו קיין מענטשן גייען ניט וועל איך דארטין צורך טאן אונ אזו האט אויך גטאן רבי חייא אונ רבי זירא ׳ אונ רב ששת האט גזאגט צו זיין קנעכט זעה אויב קייער פון מיינע חברים איז ניט אין דרווישן נוא זעהן מיר דאס ביי נאכט דארף מען ניט אזו וייט גיין וויא ביא טאג ענטפערט די גמרא עס איז אזו גמיינט ווען ער טוט זיין צורך בצניעות ביא נאכט וויא ביא טאג דער הייסט איין צנוע׳ רב אשי זאגט עס איז אזו גמיינט ווען ער קען ביא נאכט גיין אין איין ווינקעלע זיין צורך טאן מוז ער אהין גיין אונ זאל זיך ניט זעצן אויף איין פריא ארט: ואמרינן אויך זאגן מיר אין דער גמרא עס שטייט אין פסוק וויא שאול איז גגאנגן זיין צורך טאן אין איין הייל האט דוד דער נאך צו אים גזאגט ואמר להרגך ותחס עליך ער האט גזאגט דיך צו הרגנן אונ האט דיך גשוינט איז קשה עס וואלט גדארפט שטיין ואמרתי וחסתי איך האב גזאגט אונ איך האב דיר גשוינט נייערט אזו האט דוד גזאגט צו שאול מדין תורה מעג איך דיך הרגנן וייל דוא יאגסט מיך נאך צו הרגנן אונ די תורה האט גזאגט הבא להרגך השכם להרגו עיין נפש יהודה׳ נאר דאס צניעות וואס אין דיר איז גוועזן זיא האט אויף דיר גשוינט דאס איך האב דיך ניט נהרגנת אונ וואס איז גוועזן דאש צניעות פון שאול דען אז ער האט גוואלט זיין צורך טאן איז ער גגאנגען פון איין צוים אין דער אנדרר אונ פון איין הייל אין דער אנדרר אונ האט מיט זיינע קליידער זיך בדעקט וויא איין סוכה

אונ האט זיין צורך גטאן : בוא קום אונ זעה וויא זייער גליבט איז פאר הקב״ה די מדה פון צניעות דאס אפילו די תורה אונ די מצות וואש ראש איז דאס שיינקייט אונ דאס צירונג פון דעם מענטשן איז ער דאך מער גליבט ווען ער טוט עס בצניעות וויא מיר לערנען אין פרק לולב וערבה די בני ישיבה פון רב ענן האבן גלערינט עס שטייט אין פסוק חמוקי ירכיך די בהאלטענע פון דיין דיך גלייכט ער דיא תורה צו איין דיך דען ווי די דיך איז ביא דעם מענטשן פאר בארגן אזו אויך איז דער כבוד פון דער תורה מען זאל זיא לערנן אין פאר בארגנעש ניט אלע זאלן זעהן אונ דאש אויך האט גזאגט רבי אלעזר עס שטייט אין פסוק גאט וויל האבן פון דיא מענטשין עשות משפט צו טאן משפט ואהבת חסד אונ צו ליבן חסד דאס איז גמיינט הכנסת כלה אונ הלוית המת שטייט ווייטר והצנע לכת דאס זאלסטו טאן בהאלטין נוא איז הינט איין קל וחומר ווען די זאכין וואס זייער סדר איז מען זאל זייא טאן אפען האט די תורה אן גזאגט מען זאל זייא טאן בהאלטענר הייד וויא וייט מען קען מכל שכן די זאכן וואס דער סדר איז מען זאל זיי טאן בהאלטנר הייד וויא צדקה געבין אונ דעם גלייכן זאכען דארף מען פשיטא טאן בצניעות דרום איז דם צניעות גוט אין אלע זאכען :
שלז כל מי איטליכר מענטש וואש איז איין שעמעדיגר אין אלע זיינע וועגין נאר ניט אין תורה לערנן וייזט דאס אויף אים דאס ער איז איין ירא שמים אונ דאס די פים פון זיינע עלטערין זיינן גישטאנען אויף דעם בארג סיני אונ ער וועט ניט קומן צו איין זינד וויא אין פסוק שטייט דאס גאטס פארכט זאל זיין אויף אייער פנים דאס איר זאלט ניט זינדיגן דאס איז גמיינט איר זאלט אלע צייט די בושה אויף אייער פנים האלטן זיך צו שעמן פאר גאט אונ פאר לייטן וועט איר ניט זינדיגן׳ פון דאנן זאגן אונזרע חכמים עס איז איין גוטר סימן צום מענטשן ווען ער איז איין בישן איין טייל זאגן דער וואס איז איין בישן דער זינדיגט ניט באלד אונ דער וואש האט אבר ניט קיין בושה איז גוויש דאש די פים פון זיינע עלטערין זיינן ניט גישטאנען אויף דעם בארג סיני אונ ווער עס איז איין

פרק א נר ז כלל ב חלק ב

שיש לו עזות פנים *מעיד על פסול יולדיו · כדאמרינן במסכת כלה פרק רבי יהודה אומר *עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן · עז פנים רבי אליעזר אומר *ממזר · רבי יהושע אומר בן הנדה · רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה · פעם אחת היו זקנים יושבים ועברו שתי תינוקות לפניהם אחד גילה ראשו בהעזה ואחד כיסה ראשו זה שגילה ראשו בהעזה רבי אליעזר אומר ממזר ר"ע אומר ממזר ובן הנדה · אמרו לו לרבי עקיבא היאך מלאך לבך וכו׳ כדאיתא לעיל בפרק ב׳ מחלק ב׳ דשבועות ועליו נאמר סוד ה׳ ליראיו וגו׳ · ואמרינן עלה בגמרא מ"ט דרבי יהודה דכתיב (משלי כא) העז איש רשע בפניו כיון שמעיז פניו נקרא רשע ורשע לגיהנם · ולר"י עשה תשובה מאי אמר ליה *אין לעז פנים תשובה · ובושת פנים לגן עדן תניא כל שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו רבי אליעזר אומר ממזר מאי *ממזר מום זר · אמרו לו לרבי עקיבא ורבי עקיבא *מן התורה מנ"ל דכתיב (הושע ה) בה׳ בגדו כי בנים זרים ילדו · ואין בגדו אלא זנות דכתיב (ירמיה ג) אכן בגדה אשה מרעה · ואין זר האמור כאן אלא ממזר · אחד גילה ראשו ש"מ גילוי הראש עזותא תקיפא הוא · *נשבע בשפתיו ומבטל *בלבו היכי עביד והכתיב (ויקרא ה) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים *ולא כלב אלא משתבע לה *כרבי יוחנן דאמר לאלהי ישראל כך אמר מייתינא לך ואפילו הכי מבטל בלבו *ובעלני שושביני ושושבינה מנא היתה תמן דתניא בראשונה היו השושבינים ישנים בבית שהחתן והכלה ישנים שם *כדי לשמש את החתן ואת הכלה · כדחזי בעל דנדה היא מיד פירש וכי קיימי שושבינין *חשודין איהו ברחא עלייהו אמרו גדול היה ר"ע *שהכחיש את רבותיו · קרו ליה חבריו קרו ליה רבותיו מעיקרא הוו רבותיו כיון דחזו דקא נבר עלייהו קרו ליה חבריו ובשביל עזי פנים מתחדשים גזירות בשנאיהן של ישראל · כדגרסינן בפרק קמא דתענית דף ז׳ אמר רב סלא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר (ירמיה ג) *וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה וגו׳ · אמר רב סלא כל אדם שיש בו עזות פנים לסוף נכשל בעברה שנאמר ומצח אשה זונה וגו׳ · רב נחמן בר יצחק אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר היה לך יהיה לא נאמר *אלא היה · ואמר רבה בר בר חנה ומותר לקראו רשע שנאמר *העז איש רשע בפניו · רב נחמן בר יצחק אמר *ומותר לשנאו שנאמר (קהלת ח) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו *ועוז פניו ישונא אל תקרי ישונא אלא ישנא · וגרסינן בפרק כל כתבי הקודש דף מ"ט · אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושת זה מזה שנאמר (ירמיה ו) הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו לכן יפלו בנופלים בעת פקודתם יכשלו אמר ה׳ · ועל כל זה לא טוב הביישנות בלימוד

מעיד על פסול יולדיו עזות פניו מעיד שבא מפסול משפחה : עז פנים לגיהנם לפי שהעזות ניכר בפנים רשע הוא דכתיב העז איש רשע בפניו וכתיב ישובו רשעים לשאולה : ממזר הוא שכל ממזר עז פנים הוא מטבע כמו שנולד בעזות : אין לעז פנים תשובה אין מניחתו לעשות תשובה : ממזר למה נקרא שמו ממזר ל׳ מום זר שיש בו מום זר שבא מזר דאסורין זה בזה : מן התורה ממזר דכתב בתורה מנא לן דהוא הנולד מזנות דלמא דבר אחר הוא מי שעושה כן נקרא ממזר ולא יבא בקהל ה׳ : נשבע רבי עקיבא לאמו של אותו תינוק שהלך בגילוי הראש שתגלה לו האמת שבן הנדה וממזר הוא ויביאה לעולם הבא והיה מבטל השבועה בלבו : ולא בלב שאינו רשאי לבטל בלב : כרבי יוחנן דנשבע למטרוניתא דלא אגלה לאלהי ישראל כך נשבע רבי עקיבא לאלהי ישראל מייתינא לך לעולם הבא ועל סמך"ש אמר כך : ובעלני שושביני כך אמרה לרבי עקיבא והכינן ושושבינה מאי בעי תמן דשכב אצלה : כדי לשמש לעשות צרכי סעודה ותכשיטי חתן וכלה : חשודין היו חשודין לחתן שהוא מיד בכלתו ואינו רוצה לשכב אצלה ובא הוא וזנה עמה ונולד אותו שאיש דגילוי ראש : שהכחיש את רבותיו שנמצא כדבריו דאמר בן הנדה וממזר : וימנעו רביבים משום דמצאת הכלם שהיה בן עזות : אלא היה שכבר היה נכשל : העז איש שיש בו עזות פנים אמר לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמרינן במסכת קדושין ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע : ומותר לשנאו אע"ג דכתיב ואהבת לרעך כמוך : ועוז פניו ישונא ועז כתיב חסר ו׳ מי שהוא עז פנים ישנא בשי"ן ואל"ף ואמר מסרש"א מה שכתיב שהוא בשי"ן ואל"ף יש לומר דכוונתו מדכתיב באל"ף דריש ליה מלשון שנאה ולא מלשון שינוי כפירוש רש"י דאם כן הוי ליה

עזות פנים דער זאגט אליין עדות דאס ער קומט ארויס פון איין משפחה פסולה וויא מיר זאגן אין מסכת כלה רבי יהודה זאגט איין עזות פנים קומט אין גיהנם אונ איין בושת פנים קומט אין גן עדן רבי אליעזר זאגט ווער עס איז איין עזות פנים דער איז איין ממזר אונ רבי יהושע זאגט ער איז איין בן הנדה אונ רבי עקיבא זאגט ער איז איין ממזר אונ איין בן הנדה׳ איין מאל זיינן די זקנים פון ישראל געזעסין זיינן צוויא קינדר גגאנגן פאר ביי זיי איינר איז גוועזן בדעקט זיין קאפ אונ איינר איז גגאנגן מיט העזה אין איין אויף גדעקטן קאפ האט רבי אליעזר גזאגט אויף דעם וואש איז גגאנגן מיט העזה אונ איין אויף גדעקטן קאפ דאס ער איז איין ממזר׳ אונ רבי יהושע האט גזאגט דאס ער איז איין בן הנדה׳ אונ רבי עקיבא האט גזאגט דאס ער איז איין ממזר אונ איין בן הנדה׳ וויא מיר האבן אויבן אין סימן ל"ט גשריבן׳ אויך זאגט די גמרא פון וואנן וייס רבי יהודה דאס איין עזות פנים קומט אין גיהנם׳ דען עס שטייט אין פסוק דער רשע איז מעיז מיט זיין פנים אונ ווען ער ווערט גרופן איין רשע קומט ער אין גיהנם׳ פרעגט די גמרא אונ וויא איז ווען דער עזות פנים טוט תשובה׳ זאגט רבי יהודה איין עזות פנים קען קיין תשובה ניט טאן׳ דען זיין עזות דר לאזט אים ניט תשובה צו טאן׳ אונ איין בושת פנים קומט אין גן עדן׳ דען דער וואש איז איין בושת פנים דער זינדיגט ניט באלד דרום קומט ער אין גן עדן׳ וויא אין פסוק שטייט דאס גאטס פארכט זאל זיין אויף אייער פנים דאס איר זאלט ניט זינדיגן׳ אויבן שטייט רבי אליעזר זאגט איין עזות פנים איז איין ממזר־דען ממזר מאכט מום זר ער האט איין פרעמדין מום ווייל ער קומט ארויס פון איין פרעמדין׳ פרעגט די גמרא פון וואנען וייס רבי עקיבא דאס דער ממזר וואס שטייט אין דער תורה מיינט מען דעם וואס ווערט גיבארן פון זנות׳ דען עס שטייט אין פסוק זיי האבן אין גאט גפעלשט דען זיי האבן גוואונן פרעמדע קינדר׳ אונ פעלשין מיינט מען זנות׳ וויא אין פסוק שטייט וויא איין אשה פעלשט אין איר מאן אונ איז מזנה מיט איין אנדרן׳ אונ פרעמדע קינדר מיינט מען ממזרים׳ אויך האבן מיר אויבן גשריבן וויא רבי עקיבא האט די זאך דער וויזין דס דאש קינד איז איין ממזר אונ איין בן הנדה׳ דען ער איז גגאנגן צוא דער מוטר פון דעם קינד אונ האט איר גישווארין מיט אזו איין שבועה דאס זיא זאל ניט פאר שטיין וואס ער מיינט׳ האט ער איר גשווארן דאס ער וועט זיא ברייננגען צוא עולם הבא׳ ווען זיא וועט אים זאגן דעם אמת פון וועמן דאס קינד איז גבארן גווארן האט זיא אים דער ציילט דש בשעת זיא איז גגאנגן אונטער דר חופה איז זיא גוועזן איין נדה האט זיך דר מאן אפ גשייד פון איר אונ פון איר אונטער פירער האט זיא דאס קינד גהאט איז דאס קינד גוועזן איין ממזר אונ איין בן הנדה׳ האבן די חכמים גזאגט דער רבי עקיבא איז גיוועזן זייער איין גרוישר חכם׳ דאס ער האט זיינע רבנים מנצח גיוועזן׳ פרעגט די גמרא צו צייטן רופט מען זיי זיינע חברים׳ אונ צו צייטן רופט מען זיי זיינע רבנים׳ ענטפערט די גמרא פריער זיינן זיי גוועזן זיינע רבנים׳ אונ וויא מען האט גזעהן דאס ער האט זיי מנצח גוועזן האט מען זיי גרופן זיינע חברים : ובשביל אונ איבר עזי פנים בנייען זיך גזירות רעות אויף ישראל׳ וויא מיר לערנן אין מסכת תענית׳ רב סלא זאגט די רעגין ווערן נאר אויף גהאלטן נאר פון וועגן עזי פנים׳ וויא אין פסוק שטייט די שפריי רעגן זיינן גווארין פאר מיטן׳ אונ דער שפעט רעגן איז אויך ניט גוועזן ווייל דו האסט גהאט איין פאר שייטן שטערן וויא איין זונה׳ איך זאגט רב סלא דר מענטש וואש איז איין עזות פנים׳ דר וועט צום סוף גשטרויכלט ווערן אין איין עבירה פון זנות׳ דען אזו זאגט דער פסוק ווייל דוא האסט איין פר שייטן שטערין וועסטו גווים זינדיגן מיט איין אשה זונה׳ רב נחמן בר יצחק זאגט עס איז גוויס דאס ער איז שוין גשטרויכלט גווארן אין זנות דען אין פסוק שטייט היה די זאך איז שוין גוועזן׳ רבה בר בר חנה זאגט מען מעג אים רופן רשע׳ וויא דער פסוק רופט אים העז איש רשע׳ רב נחמן בר יצחק זאגט מען מעג אים פיינט האבין׳ דען עס שטייט אין פסוק דער וואש איז איין עזות פנים דער ווערט גפיינט : וגרסינן אויך לערנן מיר אין פרק כל כתבי׳ עולא זאגט ירושלים איז נאר חרוב גווארן נאר ווייל זיי האבן זיך איינר פאר דעם אנדרן ניט גשעמט דען אזו שטייט אין פסוק שעמט איך דען אום ווירדיגעס האבן זיי גטאן אבער זיי שעמן זיך ניט׳ אונ זיי ווייסן זיך ניט צו שעמן דרום וועלן זיי פאלן צווישן די רשעים אין די צייט פון זייערע שטראף וועלן זיי גשטרויכלט ווערן אזו זאגט גאט : ועל כל זה אונ פון דעסט וועגן איז דאס ביישנות ניט גוט ביי לערנן וויא

מיר

פרק א נר ז כלל ב חלק ב

למהדב כ"א ישנה ומה בכתוב שהיא כשי"ן אפשר לומר דכיונתו לפי הדרש מלשון שנלה יהיה כבי"ן במהלל כמו סי"ן : ולא הביישן למד מכיון שהוא בוש לשאול לרבו ולומר לו שלא הבין הסיר לא ילמד כלום על כן צריך להעז פניו ולשאול כמה פעמים עד שיברר לו ויבין היטב אף על פי שרבו או חבריו מרגיזים ומלעיגים עליו לא ינים מלשאול : לדברים אחרים אמר שמותר להיות עז לעשות רצון הקדוש ב"ה שן ילמד ממנו גם להיות עז בדברים אחרים שהם שלא לשם שמים על כן לא ינהג בעזות הנכם אפילו בדבר שעושה לשם שמים :
עם לבן גרתי לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר : טרים את הדשן בעצמו אף על פי שהיה

כמו שאמרו במסכת אבות פרק שני *ולא הביישן למד וגם כן לייסר לרשעים צריך עזות ואכזריות כמו שאמרו במסכת אבות יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר וכו' לעשות רצון אבי שבשמים' ולפי שלא ילמד אדם מזה *לדברים אחרים אמר אחר זה הוא היה אומר עז פנים לגיהנם וכו' · להורותנו שהבושת צריך ברוב ומי שחטא ושב צריך להיות לו הביישנות יותר ממי שלא חטא מפני שהשב צריך לו לבוש מחטאתיו ושיהיו נגד עיניו תמיד כמ"ש הכתוב (תהלים נא) כי פשעי אני אדע וגו' · ואומר בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי וגו' · ואם מצינו שהחוטא כשירגישו אחרים את עונותיו יבוש מאד מהם איך לא יבוש מהאל יתברך שהוא יודע כל נסתרות ואין תעלומה לפניו · ועל כזה אמרו בפרק תפלת השחר דף כ"א כי בשעת פטירת ריב"ז אמרו לו תלמידיו רבינו ברכנו אמר להו יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו וכו' כדאיתא לעיל בנר א' כלל ב' פ"א · ועוד כראות החוטא שהאל יתברך מעביר על עונו ואין נפרע ממנו ויוסיף בושה בלבו מוחלין לו · כדגרסינן בסוף פ"ק דברכות · אמר רבא בר חנינא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו וכו' · כדאיתא לעיל בנר התשובה כלל א' ח"ב פ"ג · למדנו שהבושה מועיל לחוטא וכל שכן קודם חטא שינצל ממנו ומביאתו למצות ולמעשים טובים :

שלח חתימת ספר מנורת המאור

גדול שכר מדת הענוה אשר בו זוכה אדם אל החוט המשולש שיתאוה כל אדם עושר וכבוד וחיים שנאמר (משלי כב) עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים · גדולה ענוה שבה נשתבח אברהם אבינו עליו השלום מפני שהיו בני דורו הגדולים שבהם כגון עפרון החתי מנשאים אותו והיו קוראים אותו אדוני נשיא אלהים והוא ע"ה היה משפיל עצמו עמהם ומתנהג עמהם במדת הענוה ואפילו לפחותים שבהם שנאמר וישתחו אברהם לפני הגדולים לא נאמר אלא לפני עם הארץ · ואף על פי שהיה נשיא וגבור עשיר וגדול ונביא לא היה מחשב את עצמו למאומה ולא גבה לבו ולא רמו עיניו והיה עניו מאד ושפל רוח ואמר ואנכי עפר ואפר · גדולה ענוה שבה נשתבח יצחק אבינו ע"ה שהרי אבימלך גרש אותו ממלכותו והיה מצליח בכל דרכיו ובכל מעשה ידיו דכתיב (בראשית כו) ויזרע יצחק בארץ ההיא · ומרוב עשרו קנאו בו פלשתים דכתיב ויקנאו אותו פלשתים ועם כל השבח הזה כשבא אצלו אבימלך מרוב ענותנותו קבלו מאהבה ושלחו לשלום דכתיב וילכו מאתו בשלום · גדולה ענוה שבה נשתבח יעקב אבינו עליו השלום דכתיב כה אמר עבדך יעקב *עם לבן גרתי · גדולה ענוה שבה נשתבח משה רבינו עליו השלום שנאמר והאיש משה עניו מאד · גדולה ענוה שבה נתגדל אהרן הכהן ע"ה שבהיותו כ"ג היה *מרים את הדשן לעבודת האל יתברך והיה משפיל את עצמו לקרוא רבי לכל אדם כדי להביאו לת"ת · גדולה ענוה שבה נתפאר דוד

מיר זאגן אין מסכת אבות דאס איין ביישן קען ניט לערנן אונ אויך צוא שטראפן די רשעים מוז מען האבן עזות אונ אכזריות וויא מיר זאגן אין מסכת אבות יהודה בן תימא זאגט זיי שטארק וויא איין לעמפערט · אונ גרינג וויא איין אדלר · אונ שנעל וויא איין הירש · אונ מעכטיג וויא איין לייב צו טאן דעם ווילן פון דיין פאטר וואס אין הימל · אונ כדי דר מענטש זאל זיך דער פון ניט אפ לערנן אויף אנדרע זאכן צו ברויכן עזות דרום זאגט דער תנא ווייטר איין עזות פנים קומט אין גיהנם · צו לערנן אונז דאס צום מערשטן מוז מען האבן בושה ; ומי אונ ווער עס האט גזינדיגט אונ האט תשובה גטאן דער מוז נאך מער ביישנות האבן פאר דעם וואס האט ניט גזינדיגט דען דר וואס טוט תשובה מוז זיך שעמן איבער זיינע עבירות אונ ער מוז זיי תמיד האבן קעגן זיינע אויגן דאס ער זאל תמיד גדיינקען אין זייא וויא דוד המלך האט גזאגט מיינע פשעים ווייס איך אונ מיינע חטאים זיינן תמיד קעגן מיר · אויך שטייט אין פסוק איך שעם מיך אונ בין פאר שעמט ווייל איך טראג אויף מיר די שאנד פון די זינד פון מיין יוגענד אונ ווען מיר גפינן דאס ווען איינר זינדיגט אונ אנדרע ווערן גוואר דר פון שעמט ער זיך פר זייא · אונ וויא אזו זאל ער זיך ניט שעמן פאר הקב"ה וואס ער ווייס אלע פאר בארגענע זאכן אונ קיין זאך איז פון אים ניט פאר הוילין · אונ דרום האט רבן יוחנן בן זכאי גבענטשט זיינע תלמידים פאר זיין טויט דאס זייא זאלן פאר גאט מורא האבן וויא פאר לייטן וויא מיר האבן אויבן אין סימן י"א גשריבן ; ועוד אונ נאך מער דארף זיך דער חוטא שעמען ווען ער זעהט דאס גאט יתברך איז אים מוחל זיינע עבירות אונ שטראפט אים ניט · אונ דורך דעם וואס ער שעמט זיך וועט אים גאט מוחל זיין זיינע עבירות וויא מיר לערנן אין מסכת ברכות · רבא בר חנינא סבא זאגט פון וועגן רבואיטלכר וואס טוט איין עבירה אונ שעמט זיך דר מיט איז מען אים מוחל אלע זיינע עבירות וויא מיר האבן אויבן אין סימן רפ"א גשריבן · פון דאנן לערנן מיר אז דאס די בושה העלפט צו דעם וואס האט גזינדיגט אונ מכל שכן דס זי העלפט צו דעם וואס האט ניט גזינדיגט דאס זיא וועט אים מציל זיין פון צו זינדיגן אונ וועט אים ברייננן צו טאן מצות אונ מעשים טובים :

שלח גדול עס איז גרויס דר שכר פון ענוה דאס דר מענטש איז דורך דעם זוכה צוא דעם פאדים וואס איז גפלאכטן אין דרייען וואס איטלכר מענטש גלוסט דר צו אונ דאס איז עושר אונ כבוד אונ לעבן וויא אין פסוק שטייט אונ דר סוף פון ענוה איז יראת ה' אונ דאס ברייננט צוא עושר אונ כבוד אונ לעבין : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס אברהם אבינו ווערט דער מיט גלויבט דען דיא חשובים פון זיין דור דהיינו עפרון החתי האבן אים דר הויבן אונ האבן אים גרופן איין געטליכר האר אונ ער האט זיך נידריג גהאלטן קעגן זייא אונ האט זיך מיט זייא נוהג גוועזן מיט ענוה אפילו מיט דיא נידריגע לייט וואס צווישן זייא איז גוועזן וויא אין פסוק שטייט אברהם האט זיך גבוקט פאר דעם פראסטן פאלק פון דעם לאנד אונ חאטשע ער איז גוועזן איין האר אונ איין גבור אונ איין עושר אונ איין גרויסר מאן אונ איין נביא האט ער זיך דאך ניט גאכט אונ זיין הארץ האט זיך ניט דר הויבן אויך ניט זיינע אויגן אונ ער איז גוועזן איין עניו אונ איין שפל רוח אונ האט גזאגט איך בין ערד אונ אש : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס יצחק אבינו ווערט דער מיט גלויבט דען אבימלך האט אים פאר טריבן פון זיין קיניגרייך אונ יצחק האט בגליקט אין אלע זיינע וועגין אונ אין אלע מעשים פון זיינע הענט ווי אין פסוק שטייט יצחק האט גזייעט אין דעם לאנד אונ גאט האט אים די ברכה גשיקט אונ איבר זיין פיל רייכקייט האבן זיך דיא פלשתים אין אים מקנא גוועזן וויא אין פסוק שטייט די פלשתים האבן אים מקנא גוועזן · אונ נאך די אלע לויב וואס יצחק האט גהאט · וויא אבימלך איז צו אים גקומען האט ער איבר זיין גרויס עניוות אים אן גינומען מיט ליבשאפט אונ האט אים אוועק גשיקט מיט שלום וויא אין פסוק שטייט זייא זיינן פון יצחק אוועקגגאנגן מיט שלום : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס יעקב אבינו ווערט דר מיט גלויבט וויא אין פסוק שטייט דאס ער האט זיך נידריג גהאלטן קעגן עשו אונ האט צוא אים גשיקט אזו האט גזאגט דיין קנעכט יעקב איך האב מיט לבן גוואוינט : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס משה רבינו ווערט דר מיט גלויבט וויא אין פסוק שטייט אונ דר מאן משה איז גוועזן זייער איין עניו : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאש אהרן הכהן ווערט דער מיט גלויבט דאס חאטשע ער איז גוועזן איין כהן גדול האט ער דאך אליין דאס אש אראפ גנומן פון דעם מזבח ווען גאטס דינסט אונ ער האט זיך נידריג גהאלטן אונ האט איטליכן מענטשן גרופן רבי כדי ער זאל אים דורך דעם ברייננן תורה צו לערנען : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס דוד המלך ווערט דר מיט גלויבט דאס

ער

חתימת ספר מנורת המאור

המלך עליו השלום באמור על עצמו ואנכי תולעת ולא איש וגו' · וכן מצינו בכל צדיק וצדיק שבכל דור ודור שכל מה שהיה הקדוש ב"ה נותן להם גדולה היו משפילין בה עצמן ולפיכך נמשלו ישראל לגפן שנאמר (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע לומר לך מה גפן זו כל אשכול שהוא גדול מחברו הוא יותר נמוך כך ישראל כל מי שהוא גדול מחברו צריך להיות עניו יותר מחברו · כיוצא בדבר הדיוט שוחה בתפלתו באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף · כ"ג שוחה בתחלת כל ברכה וברכה ובסוף כל ברכה וברכה · מלך כיון ששוחה אין זוקף עד שסיים תפלתו · ללמדנו שהגדול צריך להיות יותר עניו ובזה יזכה למעלה וכבוד · כדגרסינן בפרק קמא דעירובין דף י"ג ללמד שכל המשפיל את עצמו הקב"ה מגביהו · וכל המגביה את עצמו הקדוש ב"ה משפילו · וכל המחזר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו · וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו וכו' כדאיתא לעיל בנר א' כלל ג' חלק א' פ"ב · גדולה ענוה שמצלת לבעליה ביום חרון אף ה' מכל צרה והקב"ה מגין בעדו ושומרו ומסתירו תחת כנפיו עד יעבור זעם שנאמר (צפניה ב) בקשו את ה' כל ענוי ארץ *אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום חרון אף ה' · ולא עוד אלא שהקב"ה מחונן לענוים שנאמר (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן · גדולה ענוה שמנחלת לבעליה כסא כבוד שנאמר (שמואל א ב) מקימי מעפר דל וגו' וכסא כבוד ינחילם · וכתיב *ולפני כבוד ענוה · גדולה ענוה *שבישועת ישראל הענוים יהיו מפוארים ועליזים ושמחים בכבוד שנאמר (תהלים קמט) יפאר ענוים בישועה יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם וגו' · ולא יפחדו הענוים מחבלו של משיח אבל יהיו נצולין בצדק ובמישור. שנאמר (ישעיה יא) ושפט בצדק ד לים והוכיח במישור לענוי ארץ וכו' · ולא עוד אלא שיתענגו ויתעדנו בחלקם ובנחלתם שנאמר (תהלים לז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום · ברוך ה' לעולם אמן ואמן : חזק

הפסד לו לבנים על ידי בניו : אשר משפטו פעלו אף על פי שפועל הקדוש ב"ה משפטו ליסר את העולם מי שהוא עניו ניצל ממנו : ולפני כבוד אין בא לאדם כבוד מהקדוש ברוך הוא אלא שהיה מקודם לכן עניו ובזכותו זכה לכבוד וכן להפך לפני שבר גאון לא בא לאדם שבר אלא על שהיה מקודם גאות : שבישועת ישראל בעת הגאולה הענוים עליזים לשון ששון ושמחה שישמחו עצמם שהם קרבו הגאולה בזכות שהיו ענוים שנאמר יפאר ענוים שהם גרמו לישועת הגאולה ויזכו לרוב שלום כי ענוה גורם שלום כמדתם יתן להם הקב"ה רוב שלום דמדה טובה מרובה וזה והתענגו על רוב שלום וזה יהיה בעת הגאולה שיירשו ארץ במהרה בימינו אמן ואמן :

נשלם הפירוש נפש יהודה · אשר בידו נפש כל חי אתן שבח ותודה :

ער האט אויף זיך גזאגט איך בין איין ווארים אונ ניט קיין מענטש · אונ אזו גפינן מיר ביא אלע צדיקים וואס אין אלע דורות זיינן גוועז דאס ווען גאט האט זייא מער גדולה גיגעבן האבן זייא זיך מער נידריג געהאלטן · אונ דרום זיינן די ישראל גגליכן צו איין וויין שטאק וויא אין פסוק שטייט איין וויין שטאק האסטו גאט ארויס גיפירט פון מצרים דען אזו וויא דער וויין שטאק איטליכע צווייג וואס איז גרעסער הייגנט זיא מער אראפ נידריג · אזו אויך ישראל ווער עס איז העכר פון דעם אנדרן מוז ער זיך מער נידריגר האלטן · אונ אזו איין גליכן גפינען מיר ביא דר תפלה פון שמונה עשרה איין פראסטר מענטש בוקט זיך נאר ביא דער ערשטר ברכה אין אן הויב אונ אין אויס לאז אונ ביא רצה אין אן הויב אונ אין אויס לאז · אונ איין כהן גדול מוז זיך בוקין ביא איטליכע ברכה אין אן הויב אונ אין אויס לאז אונ איין מלך מוז די גאנצע שמונה עשרה שטיין איין גבויגן ביז ער לאזט זיא אויס · דאס לערנט אונז דאס דר חשובר מענטש מוז זיך מער נידריג האלטן · אונ דורך דעם וועט ער זוכה זיין צו גדולה אונ צו כבוד וויא מיר האבן אייבן גשריבן איטלכר וואס האלט זיך גרויס מאכט אים גאט נידריג אונ דער וואס האלט זיך נידעריג מאכט אים גאט הויך אונ חשוב · אויך איטלכר וואס יאגט נאך נאך כבוד אונ גדולה · אנטלויפט דער כבוד אונ די גדולה פון אים · אונ דער וואס אנטלויפט פון גדולה אונ כבוד · יאגט דר כבוד אונ די גדולה אים נאך : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס זיא איז מציל די וואס האבן איר פון אלע צרות אין דעם טאג פון גאטס צארן אונ גאט איז איין בשיצונג פאר דעם עניו אונ היט אים אונ פאר בארגט אים אונטר זיינע פליגל ביז דער צארן גייט אוועק וויא אין פסוק שטייט זוכט גאט אלע ענוים פון דער וועלט ווען ער טוט זיין משפט זוכט גירעכטיקייט זוכט ענוה טאמער וועט איר פאר בארגן ווערן אין דעם טאג פון גאטס גרים צארן · אונ נאך מער דאס גאט גיט חן צו דיא ענוים וויא אין פסוק שטייט ווען דר מענטש בהעפט זיך צוא שפעטר וועט ער אויך שפעטן אונ ווען ער בהעפט זיך אבר צו ענוים וועט אים גאט געבן חן : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס זיא מאכט ירשנן צו די וואס האבן איר איין שטול פון כבוד וויא אין פסוק שטייט גאט שטעלט אויף פון דר ערד דעם ארומן אונ מאכט זייא ירשנן איין שטול פון כבוד · אויך שטייט אין פסוק פריער פאר כבוד מוז זיין ענוה : גדולה ענוה איז זייער גרויס דאס אין דר צייט וואס גאט וועט העלפין די ישראל וועלין די ענוים זיין בשיינט אונ לוסטיג אונ פריילך מיט כבוד וויא אין פסוק שטייט גאט בשיינט די ענוים מיט הילף דיא חסידים וועלין זיך פרייען מיט כבוד · זייא וועלן זינגן אויף זייערע גילעגר · דאס דר הויבונג פון גאט וועט זיין אין זייער האלז אונ דאס וועט צוא זייא זיין גלייך וויא זייא האלטן איין שווערד מיט צווייא שארפן אין זייערע הענט אונ דיא ענוים וועלן קיין מורא ניט האבן פאר חבלי משיח נייערט זייא וועלן ניצול ווערן מיט גרעכטיקייט אונ מיט רעכט פארטיקייט וויא אין פסוק שטייט דער מלך המשיח וועט משפטן מיט גרעכטיקייט די ארימע פון ישראל אונ ער וועט בווערן מיט רעכט פארטיקייט צו דיא ענוים פון דר וועלט אונ נאך מער דאס זייא וועלן זיך תענוגים אן טאן אונ וועלין זיך אן זעטין מיט זייער חלק אונ מיט זייער נחלה וואס גאט וועט זייא געבן וויא אין פסוק שטייט די ענוים וועלן ירשנן דאס לאנד אונ זייא וועלין זיך תענוגים אן טאן איבער דעם פיל שלום וואס גאט וועט זייא געבן · גלויבט איז גאט ברוך הוא ביז אייביג אמן ואמן :

התימת ספר מנורת המאור

ארומם ואהלל למלך המלכים · אשר לו החכמה והחיים והיכולת אשר הגיענו לזמן הזה להשלים ולחתום חבור המנורה הזאת להאיר בה דברי מוסר ועצה ותוכחה מוכנות · ועל מתכונתם כפי מה שקבצתים מן המדרשות כסדר שהיה יותר נאות אל דעתי כפי חולשת השגתי · והמימראות אחרות שלא חברתי בו נשארו בעבור ז' טעמים · הא' כשלא מצאתים בחסרון ספרי מדרשות שלא היו בידי · והב' שמאותם הספרים שהיו בידי שכחתי מהם דברים רבים · והג' כי הרבה דברים לא רציתי לחברם שראיתי בלבי שלא היה צורך בהם כפי כוונת החבור · והד' שהנחתי מלכתוב דברים כשיוכל לבא. ההפסד יתירה על השבח בהרבה בני אדם שאינם יודעים להשיג אמתת הדברים הפנימים · והה' עזבתי הדברים החמורים שהם נסתרים וגבוהים ואין מי שישיג כוונתם אלא יחיד בדור · והו' לא רציתי לכתוב הדברים שחשבתי שיוכל לטעות בהם השומע ויגלה למקום מים הרעים ויהא עונו תלוי בי · והז' מצאתי דברים שיש בהם פ"פ למינים כדי שלא אתן מקום לבעל דין להלוק ושלא יכתב בחבור זה דבר שיראה שום אדם מללמדו לכל מי שירצה וגם לדרוש בו ברבים ויצא ממנו עצה ומוסר ובטחון בלי שום הפסד · ואם קצת מדברי אגדות כתבתי במקום אחד ושניתים אח"כ במקום אחר כפי צורך הענין ולא קצרתי בו לכתוב כדאיתא במקום פלוני כמו שעשיתי ברוב היה לפי שלא הייתי זכור שכתבתיו במקום אחר וזה הוא מעט מזער בכל החבור · ובזה אין בו הפסד זולתי טורח המעתיק · והאל יתברך בוחן לבות וכליות יודע שלא חברתי חבור זה להתגדל ולקנות בו שם · כי אדרבה בו גליתי קוצר דעתי ומעוט השגתי · אבל רציתי לטרוח שום זמן בחיבורי כדי שלא אהא מוכרח לטרוח בכל פעם שאצטרך לבקש דברי ענין אחד שהם מפוזרים במדרשות · אלא שיהא מוכן לצרכי ולצורך הרוצה לבקש בענין זה · אל אלהי הרוחות יתן בלב כל קורא בו שידינני לכף זכות ויציל לכל מעיין בו משגיאה והרהור עון ואמונה כוזבת · כן יהי רצון מלפני אלהי השמים אמן :

נשלם ספר מנורת המאור · שבח ותהלה ליוצר אור :

ארומם ואהלל למלך המלכים איך טוא דער הויבן אונ לויבן צו גאט וואס איז דער מלך איבער אלע מלכים דאס צו אים איז דיא חכמה אונ דאס לעבין אונ דאס יכולת וואס ער האט מיך געבראכט צו דער דאזיגער צייט משלים צו זיין אונ אויס צו לאזין דאס ספר מנורת המאור צו מאכין לייכטין דער מיט דיא שטראף רייד אונ איין עצה אונ קלארע בעווייזונג · אונ איך האב אליך גישטעלט ריכטיג וויא איך האב זייא צו נויף גיזאמילט פון מדרשים אין איין סדר וואס עס האט מיר צום שענסטין אויס גיוויזין נאך מיין קליינעם פאר שטאנד · אונ דיא פיל זאכין פון מדרשים וואס איך האב אין דעם ספר ניט גישריבן דיא האב איך איבר גילאזין איבער זיבין טעמים · איינס איז דאס עס האט מיר גיפעלט פיל ספרים פון מדרשים דאס איך האב זייא ניט גיהאט · דאס אנדערע איז פון דיא ספרים וואס איך האב גיהאט האב איך פאר געסין פיל זאכין פון זייא · דאס דריטע איז דאס איך האב פיל זאכין ניט גיוואלט שרייבין ווייל איך האב גזעהען דאס זייא זיינען ניט נייטיג גישריבן צו ווערין אין דעם ספר · דאס פערטע איז דאס איך האב פיל זאכין ניט גישריבין ווייל איך האב גיזעהען דאס זייא קענען ברייגען מער שאדין וויא נוטצען · דען פיל קענען ניט רעכט פארשטיין דיא ריכטיגע מיינונג פון דיא זאכין אונ וועלין זיך טועה זיין אין זייער רעכטע מיינונג · דאס פינפטע איז דאס איך האב ניט גשריבן דיא הארבע זאכין וואש זיינען פאר בארגין אונ גאנץ הויך ווייל קיינער קען זייא ניט פאר שטיין נאר איינער אין איין דור · דאס זעקסטע איז דאס איך האב ניט גיוואלט שרייבין זאכין וואס איך האב גימיינט דאס דער וואס וועט זייא הערין וועט זיך טועה זיין אין זייא אונ וועט דורך דעם זינדיגן וועל איך זיין זינד מוזין ליידין · דאס זיבעטע איז דאס איך האב גיפונען זאכן וואס די צו לאזענע מענטשין קענען דער פון לאכין · אונ כדי זיי ניט צו געבן אויף וואס צו ריידן האב איך אין דעם ספר ניט גשריבן קיין זאך וואס איינער זאל מורא האבין צו לערנן דאס צו וועמן ער וועט וועלין לערנן · אונ אויך מען זאל קענן פון אים דרשנן זאכן ברבים נאר אן מורא · אונ מען זאל זיך פון אים קענן ארויס נעמן איין עצה אונ מוסר אונ מען זאל פאר זיכערט זיין דאס קיין שאדין וועט פון דעם ספר אים ניט קומען · אונ ווען איך האב זאכין פון אגדות צווייא מאל גשריבן ווייל זייא זיינען נייטיג גיוועזן אויף ביידע ערטר גישריבן צו ווערין אונ איך וואלט גיקענט קירצר שרייבין דהיינו מען זאל דיא זאך אויף דעם ערשטן ארט איין זעהן וויא איך האב אין דיא מיינסטע ערטער גיטאן · דאס איז גיוועזן ווייל איך האב ניט גידיינקט דאס איך האב שוין דיא זאך אויף איין ארט גישריבן · אונ דאס ווערט נאר אין ווייניג ערטער גישעהן · אונ אין דער זאך איז קיין שאדין ניט נייערט דיא טרחה דאס מען מוז עס צווייא מאל שרייבן · אונ גאט יתברך וואס ער פרובט אלע הערצר אונ נירין ער וייס דאס איך האב דעם ספר ניט גימאכט איך זאל מיך דער מיט גרויס מאכין אדער צוא קויפין מיר דער מיט איין גרויסין נאמען · דען אדרבה מיט דעם ספר האב איך אנטפלעקט מיין קורצין שכל אונ מיין קליינעם פאר שטאנד : נייערט איך האב מיך במיעט איין צייט לאנג דעם ספר צו מאכין כדי איך זאל מיך ניט דארפין במיהען צו זוכין איין זאך אין דיא מדרשים ווען איך וועל עס נייטיג דארפין · נייערט עס זאל זיין אן גיברייט צו מיין בדערפניש אונ צום בדערפעניש פון איטליכין וואס עס וועט וועלין איין זאך זוכין זאל ער קענען גלייך אויף זיין ארט גיפינען · גאט ברוך הוא וואס ער וייס אלע גמיטן ער זאל געבין אין דעם הארץ פון איטליכין וואס וועט לייענן אין דעם ספר דאס ער זאל מיך דן זיין לכף זכות אונ ער זאל מציל זיין צו איטליכין וואס וועט לערנען אין דעם ספר פון איין שוגג אונ פון מחשבות פון זינד אונ פון איין פאלשין גלויבין · אזו זאל זיין דער ווילין פון גאט וואס אין הימל איז אמן :

נשלם ספר מנורת המאור · שבח ותהלה ליוצר אור :